

2021
10.

BELÜGYI SZEMLE

A BELÜGYMINISZTERIUM SZAKMAI, TUDOMÁNYOS FOLYÓIRATA

FINSZTER GÉZA: A rejtőzködő bűn és a büntető hatalom

HERKE CSONGOR: A mesterséges intelligencia kriminalisztikai aspektusai

GÁRDONYI GERGELY – HAUTZINGER ZOLTÁN: A kriminalisztikai kutatások fejlesztésének lehetősége

KOVÁCS GÁBOR: Forenzikus tudományok ostrom alatt

FENYVESI CSABA: A kriminalisztika bűnmegelőzési funkciója

MÉSZÁROS BENCE: A kriminalisztika hipotézisei

VIGH ANDRÁS: Unortodox kérdések a kriminalisztikai azonosításmélet köréből

ANGYAL MIKLÓS: Zádig, Holmes és Zoltán zászlós, avagy mit bizonyít a nyomozó?

INTERJÚ: „Add nekem a tényt, és én szolgáltatom neked a jogot” Interjú a 80 éves Tremmel Flórián professzorral

LOHNER KLAUDIA – HERMANN ZSOMBOR – HALLER JÓZSEF: Szexuális motiváció nyomai a tetthelyen: kriminálpszichológiától a kriminalistikáig

SZÉKELY GYÖRGY LÁSZLÓ: A felderítés értelmezési tartományai a büntető eljárásjogban és a kriminalistikában

PÓCZIK SZILVESZTER: Embercsempészás, nemzetközi bűnügyi együttműködés, ítélhetőzatal

69.
évfolyam

BELÜGYI SZEMLE

A BELÜGYMINISZTERIUM SZAKMAI, TUDOMÁNYOS FOLYÓIRATA

69. ÉVFOLYAM

2021 / 10. SZÁM

BELÜGYI SZEMLE

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG

ELNÖK TITKÁR TAGOK

Dr. Felkai László, közigazgatási államtitkár, Belügyminisztérium
Dr. Dános Valér ny. r. vezérőrnagy, egyetemi magántanár
Prof. dr. Finszter Géza, a Magyar Tudományos Akadémia doktora
Prof. dr. Haller József, a Magyar Tudományos Akadémia doktora, tanszékvezető egyetemi tanár
Prof. dr. Herke Csongor, a Magyar Tudományos Akadémia doktora, tanszékvezető egyetemi tanár
Prof. dr. Kecskés László, a Magyar Tudományos Akadémia rendes tagja
Prof. dr. Kerezi Klára, a Magyar Tudományos Akadémia doktora, egyetemi tanár
Prof. dr. Koltay András, a Nemzeti Közszolgálati Egyetem rektora, egyetemi tanár
Prof. dr. Korinek László, a Magyar Tudományos Akadémia rendes tagja
Prof. dr. Maróth Miklós, a Magyar Tudományos Akadémia rendes tagja
Prof. dr. Mezey Barna, a Magyar Tudományos Akadémia doktora, tanszékvezető egyetemi tanár
Dr. Nyiri Sándor, ny. vezető ügyész, c. egyetemi docens
Prof. dr. Patyi András, a Kúria elnökhelyettese, egyetemi tanár
Prof. dr. Polt Péter, legfőbb ügyész, egyetemi tanár
Prof. dr. Sándor István, a Magyar Tudományos Akadémia doktora, tanszékvezető egyetemi tanár
Prof. dr. Tóth Mihály, a Magyar Tudományos Akadémia doktora, tanszékvezető egyetemi tanár
Dr. Ludek Michalek, a Cseh Rendőrákadémia tagja, egyetemi tanár
Dr. habil. Philipp Fluri ügyvezető, Genfi Biztonságpolitikai Központ
Detlef Schröder igazgató, Európai Unió Bűnüldözési Képzési Ügynökség
Dr. Ciprian Maftci, belügyi attasé, Románia Magyarországi Nagykövetsége

SZAKMAI TANÁCSADÓ TESTÜLET

Bakai Kristóf püör. ezredes, a Nemzeti Adó- és Vámhivatal vámszakmai szakfőigazgatója
Dr. Balogh János r. altábornagy, az Országos Rendőr-főkapitányság vezetője
Dr. Bárdos Szabolcs nb. vezérőrnagy, az Alkotmányvédelmi Hivatal főigazgatója
Dr. Bolcsik Zoltán r. altábornagy, a Nemzeti Védelmi Szolgálat főigazgatója
Dr. Frech Ágnes, a Fővárosi Bíróság büntető kollégiumvezetője, az Országos Bírósági Hivatal szaktanácsadója
Dr. Góra Zoltán t. altábornagy, az Országos Katasztrófavédelmi Főigazgatóság vezetője
Hajdu János r. altábornagy, a Terrorelhárítási Központ főigazgatója
Dr. Hatala József ny. r. altábornagy, a Nemzeti Bűnmegelőzési Tanács elnöke
Prof. dr. Janza Frigyes ny. r. vezérőrnagy, c. egyetemi tanár, a Belügyminisztérium oktatási főszemlélője
Dr. Kiss Attila r. vezérőrnagy, az Országos Idegenrendészeti Főigazgatóság vezetője

Láng István, az Országos Vízügyi Főigazgatóság vezetője
Prof. dr. Ruzsonyi Péter bv. dandártábornok, a Nemzeti Közszerológiai Egyetem,
Rendészettudományi Kar dékánja, tanszékvezető egyetemi tanár
Prof. dr. Sallai János r. ezredes, Nemzeti Közszerológiai Egyetem,
tanszékvezető egyetemi tanár
Dr. Szabó Hedvig nb. altábornagy, a Nemzetbiztonsági Szakszerológiai
Főigazgatója
Dr. Szabó Marcel alkotmánybíró, nemzetközi jogász
Dr. Takács Tibor r. altábornagy, a Terrorelhárítási Információs és Bűnügyi
Elemző Központ főigazgatója
Dr. Tóth Tamás bv. altábornagy, a Büntetés-végrehajtás Országos
Parancsnokság vezetője
Dr. Túrós András ny. r. altábornagy, az Országos Polgárőr Szövetség elnöke

SZERKESZTŐSÉG

FŐSZERKESZTŐ	Dr. Dános Valér ny. r. vezérőrnagy, egyetemi magántanár
FŐSZERKESZTŐ-HELYETTES	Dr. Hornyik Zsuzsanna
FELELŐS SZERKESZTŐ	Dr. Szabó Csaba PhD r. alezredes
OLVASÓSZERKESZTŐ	Végh Zsuzsanna
IDEGENNYELVISZAKLEKTOR	Prof. dr. Boda József ny. nb. vezérőrnagy, c. egyetemi tanár
MUNKATÁRSÁK	Dr. Hertelendi Lajos r. alezredes Luda Henrietta Csala Károly r. ezredes Havasi József Varga Anita
SZERKESZTŐSÉG	2090 Remeteszőlős, Nagykovácsi út 3. Telefonszám: +36 (26) 795-900 / 24-600 szerkesztoseg@belugyiszemle.hu www.belugyiszemle.hu
ISSN	ISSN 2062-9494 (Nyomtatott) ISSN 2677-1632 (Online) LXIX. évfolyam
FELELŐS KIADÓ	Belügyminisztérium www.kormany.hu/hu/belugyminiszterium 1051 Budapest, József Attila utca 2-4.
KÉPSZERKESZTŐ	<u>Botlik László</u>
NYOMDA	Duna-Mix Kft.
FELELŐS VEZETŐ	Szakolczai Lóránt bv. ezredes Megjelenik havonta

TARTALOM

	Szerkesztőségi előszó	1689
<hr/> TANULMÁNYOK <hr/>		
FINSZTER GÉZA	A rejtőzködő bűn és a büntető hatalom	1691
HERKE CSONGOR	A mesterséges intelligencia kriminalisztikai aspektusai	1709
GÁRDONYI GERGELY – HAUTZINGER ZOLTÁN	A kriminalisztikai kutatások fejlesztésének lehetősége	1725
KOVÁCS GÁBOR	Forenzikus tudományok ostrom alatt	1741
FENYVESI CSABA	A kriminalisztika bűnmegelőzési funkciója	1759
MÉSZÁROS BENCE	A kriminalisztika hipotézisei	1771
VIGH ANDRÁS	Unortodox kérdések a kriminalisztikai azonosításmélet köréből	1783
ANGYAL MIKLÓS	Zadig, Holmes és Zoltán zászlós, avagy mit bizonyít a nyomozó?	1793
<hr/> INTERJÚ <hr/>		
DÁNOS VALÉR – SZABÓ CSABA	„Add nekem a tényt, és én szolgáltatom neked a jogot” Interjú a 80 éves Tremmel Flórián professzorral	1801
<hr/> TANULMÁNYOK A BŰNÜGYI TUDOMÁNYOKHOZ <hr/>		
LOHNER KLAUDIA – HERMANN ZSOMBOR – HALLER JÓZSEF	Szexuális motiváció nyomai a tetthelyen: kriminálpszichológiától a kriminalistikáig	1813
SZÉKELY GYÖRGY LÁSZLÓ	A felderítés értelmezési tartományai a büntető eljárásjogban és a kriminalistikában	1829
PÓCZIK SZILVESZTER	Embercsempészés, nemzetközi bűnügyi együtműködés, ítélethozatal	1851

- FINSZTER GÉZA** Professzor emeritus, ny. rendőr ezredes,
Magyar Tudományos Akadémia doktora,
Nemzeti Közszerológálati Egyetem, Rendészettudományi Kar
- HERKE CSONGOR** Dr. Prof. habil. egyetemi tanár, tanszékvezető
Pécsi Tudományegyetem,
Állam- és Jogtudományi Kar
herke.csongor@ajk.pte.hu
- GÁRDONYI GERGELY** Dr., PhD, főosztályvezető, rendőr ezredes, rendőrségi
főtanácsos
Nemzeti Szakértői és Kutató Központ,
Bűnügyi Szerológálatási Főosztály
gardonyig@nszkk.hu
- HAUTZINGER ZOLTÁN** Dr. PhD, habil, rendőr ezredes, egyetemi docens
Nemzeti Közszerológálati Egyetem,
Rendészettudományi Kar
hautzinger.zoltan@uni-nke.hu
- KOVÁCS GÁBOR** Dr. Prof. habil, tanszékvezető egyetemi tanár
Széchenyi István Egyetem,
Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Kar
gkovacs@sze.hu
- FENYVESI CSABA** Dr. habil. PhD, egyetemi tanár
Pécsi Tudományegyetem,
Állam- és Jogtudományi Kar
fenyvesi.csaba@ajk.pte.hu
- MÉSZÁROS BENCE** Dr. PhD, rendőr ezredes, egyetemi docens, tanszékvezető,
nemzetközi dékánhelyettes
Nemzeti Közszerológálati Egyetem, Rendészettudományi Kar
meszaros.bence@uni-nke.hu
- VIGH ANDRÁS** Dr. PhD, rendőr alezredes, tanszékvezető egyetemi docens
Nemzeti Közszerológálati Egyetem, Rendészettudományi Kar
vigh.andras@uni-nke.hu
- ANGYAL MIKLÓS** Dr. PhD, rendőr alezredes, kiemelt főnyomozó
Baranya Megyei Rendőr-főkapitányság
angyalm@baranya.police.hu

SZERZŐK

DÁNOS VALÉR

Dr. CsC/PhD, ny. rendőr vezérőrnagy, főszerkesztő, egyetemi magántanár
Belügyminisztérium,
Belügyi Szemle Szerkesztősége
valer.danos@bm.gov.hu

SZABÓ CSABA

Dr. PhD, rendőr alezredes, tanácsadó, felelős szerkesztő
Belügyminisztérium,
Belügyi Szemle Szerkesztősége
csaba.szabo3@bm.gov.hu

LOHNER KLAUDIA

tudományos segédmunkatárs
Nemzeti Közszerzői Egyetem
Rendészettudományi Kar, Kriminálpszichológia Kutatóműhely
lohner.klaudia@uni-nke.hu

HERMANN ZSOMBOR

tudományos segédmunkatárs
Nemzeti Közszerzői Egyetem
Rendészettudományi Kar, Kriminálpszichológia Kutatóműhely
hermann.zsombor@uni-nke.hu

HALLER JÓZSEF

Dr. Prof. habil, az MTA doktora, tanszékvezető egyetemi tanár
Nemzeti Közszerzői Egyetem
Rendészettudományi Kar, Kriminálpszichológia Tanszék
haller.jozsef@uni-nke.hu

**SZÉKELY GYÖRGY
LÁSZLÓ**

Dr., PhD, LL.M, vezetőhelyettes ügyész
Miskolci Járási Ügyészség
szekely.gyorgy@mku.hu

PÓCZIK SZILVESZTER

Dr. CSc/PhD, tudományos főmunkatárs
Országos Kriminológiai Intézet
poczik@okri.hu

SZERKESZTŐSÉGI ELŐSZÓ

*„... a kriminalisztika története lényegében a nagy és kis,
a makro és mikro közvetett bizonyítékok gazdagodása.”*

Tremmel Flórián

Tisztelt Olvasó!

A bűnözés elleni küzdelem tudományos tételeinek és gyakorlati példáinak feldolgozása a Belügyi Szemle egyik legfontosabb történeti küldetése. A folyóirat történetében szinte nem volt olyan lapszám, amelyben ne kapott volna helyet valamely, az eredményes bűnüldözés feltételeit számba vevő, avagy pont az ilyen gyakorlatot népszerűsítő írás. Ezúttal sincs ez másképp. A magyar kriminalisztika tudományának egyik legelismertebb alakja, a pécsi kriminalisztikai műhely legfőbb teoretikusa, Tremmel Flórián professor emeritus nyolcvanadik születésnapja előtt tisztelegve jelennek meg jelen folyóiratszám tanulmányai, és ezek között egy interjú, az ünnepelt, megannyi jogász és rendőrtiszt generációt oktató professzorral. Ebből származik a fenti idézet is, amely az eddig ismert meghatározásokhoz újabb értelmezést ad a kriminalisztika fogalmának. Minél fejlettebbek lesznek a bűnfelderítést támogató tudományok, így a kriminalisztika is, annál több információ gyűjthető az elkövetett bűncselekményekről, valamint annál több tényező fejleszti a büntügyi nyomozás gyakorlatát, ezen keresztül annak elméleti művelését is.

A soron következő írások tartalmi mondanivalója más fontos üzenetet is hordoz, a bűnüldözés tudományos, az egyes kriminalisztikai eszközök és módszerek alkalmazott gyakorlatán túlmutató elméleti jelentőségét is hangsúlyozni kívánják a szerzők. Mit ér a gyakorlat, ha az nincs elméleti modellbe rendezve, hogyan korszerűsíthető a praxis, ha annak nincsenek konkrétan definiálva a jogi és tudományos határai. Különösen ennek szellemében olvashatunk a rejtőzködő bűn és a büntető hatalom téziseiről, a jövőben rejlő kriminalisztika mesterséges intelligencia vagy legújabb kutatási irányzatok adta lehetséges kihívásairól, avagy a hagyományos kriminalisztikaelméletekből is ismert bűnmegelőzési funkciókról. Emellett fontos hangsúlyt kapnak – szintén a klasszikus kriminalisztikához kapcsolódóan – a nyomozás munkahipotézisei, illetve az azonosításelmélet és a bizonyításelmélet is. A kriminalisztikaelméleti írások keretében önálló mondanivaló fogalmazódik meg a forenzikus tudományokat, valamint határtudományként a kriminálpszichológiát illetően is.

A fenti pár bevezető sorból is látható, e lapszám küldetése kettős. Egyfelől tisztelegni kíván a tremmeli életmű előtt, másfelől olyan kriminalisztikaelméleti írásokat kíván közreadni, amelyek jól hasznosíthatók a kriminalisztika tudományának továbbfejlesztésében. Ehhez kíván jó olvasást, eredményes tudományos és szakmai munkát – úgyis mint a tremmeli iskola tanítványaként – e lapszám külső segítője.

**Dr. habil. Hautzinger Zoltán rendőr ezredes,
tanszékvezető egyetemi docens**

Finszter Géza

A rejtőzködő bűn és a büntető hatalom

Hiding crime and punishing power

Absztrakt

A múlt megismerése akkor kap eljárásjogi jelentőséget, amikor valamely megtörtént eseményhez jogkövetkezmények járulnak. A bűnügyek mellett ezt láthatjuk a civiljogi perekben, a közigazgatási hatósági eljárásokban, de példák hozhatók a munkajog területéről is. Amennyiben a kriminalisztika a múltbeli esemény rekonstrukciójának a tudománya, akkor indokolt lehet annak kiterjesztése valamennyi jogterületre. Ilyen fordulat azonban nem következett be, a nyomozástan megmaradt bűnügyi tudománynak. A cikk ennek a helyzetnek az okait kutatja.

Kulcsszavak: kriminalisztika, a múlt megismerése, büntetőeljárás

Abstract

Learning the past will acquire a procedural significance when some real event of the past would trigger legal consequences. In addition to criminal cases this can be realized in civil litigation, in administrative procedures of the public power, but examples can also be taken from the field of labour law. As criminalistics represent the science of reconstructing a past event, an extension of it to all legal fields can be reasoned. However, such a turn does not have taken place, the discipline of investigation remained within the sphere of criminal sciences. The article examines the causes of that.

Keywords: criminalistics, learning the past, criminal procedure

A bűnügyek és a szabálysértések feltárásának mindig sajátos arculatot ad, és ezért a jogi megismerés más területeitől elkülöníti az a körülmény, amelynek az egyik oldalán találjuk a rejtőzködő jogsértést, a másik póluson pedig az

állam impériumát, azt a büntető hatalmat, ami nélkülözhetetlen a társadalomvédelmi célok megvalósításához.

A rejtőzködő bűn

A polgári eljárásokban is gyakori, hogy a peres igényt eldöntő tények megállapítása nehézségekbe ütközik, de kétségtelen, hogy ott számos körülmény segíti a jogvita megoldását. A felek a jogügyletet nem kívánják elrejtteni. Írásos szerződést kötnek – az írásbeliség gyakran kötelező – magán- vagy közokiratba foglalják akarataikat, sokszor kötelező az ügyvédi közreműködés, tanúkat hívnak, illetve más módon gondoskodnak arról, hogy esetleges későbbi konfliktusaik rendezhetőek legyenek. Ami nem jelenti sem azt, hogy az igény jogoságának megítélése kevésbé lenne bonyolult feladat, sem azt, hogy a valóság megállapítása minden peres fél érdekében állna. Ennek ellenére a felmerülő jogkérdések többsége a polgári igazságszolgáltatást megelőző hosszadalmas bizonyítási előkészítés nélkül is eldönthető. Ezzel szemben a jogsértések, és különösen a bűncselekmények egy jelentős része tanult viselkedés, szükségletkielégítő magatartás, amelyben a bűn eltitkolásának technikáira is kiterjed. Racionalitását éppen az esély adja, amely szerint az elkövető elkerülheti a felelősségre vonást. Nem kevésbé nehezen felderíthető az irracionális, indulatoktól vezérelt deliktumok, amelyek esetében sem észszerűségről, sem tanulásról nem beszélhetünk, de éppen a spontaneitás állhat a sikeres bizonyítás útjában. A nyomozás mint megismerési folyamat, mint felderítés, mint a bizonyítékok felkutatásának professzionális taktikája és technikája e jellemzőkre adott válaszként alakult ki.

A kriminalisztikai módszertan terjeszkedésének egy másik irányára Petrétei Dávid hívja fel a figyelmet: „*A XXI. századra elszakadt a büntető eljárásjogtól, eszköztára bevethető a magánnyomozásoktól kezdve a szabálysértési jogon át a munkabalesetek kivizsgálásáig nagyon sok területen. A megismerés eszköztára rohamosan fejlődik, a szak-természettudományok alap kutatásainak megfelelően. A kriminalisztikai megismerési módszertan sok hasonlóságot mutat az orvosi diagnosztikával vagy akár a régészettel is.*” (Petrétei, 2018).

Az állam büntető hatalma

A magánjog az a terület, ahol a felek rendelkezési joga a legszélesebb, az állami beavatkozás pedig a lehető legszűkebb körre szorítandó. Itt nem találkozunk

azokkal a társadalomvédelmi követelményekkel, amelyek a közjogot jellemzik. A közjog részeként funkcionáló büntetőjognak viszont eminens feladata a közjavak védelme, amelyhez hatékony, és kizárólag az államot megillető eszközökre van szüksége. „Az Alaptörvény és a jogszabályok érvényre juttatása érdekében kényszer alkalmazására az állam jogosult.” (Alaptörvény C. cikk 3. bekezdés). Az állami kényszer egyik megjelenése az államigazgatási hatósági jogkörbe sorolható rendészeti kényszerintézkedés, aminek ultima ratioja a legitím fizikai erőszak monopóliuma. Ettől különböző az állam büntető hatalma, amit jól reprezentálnak a büntetés jogával szoros összefüggésben álló büntető-eljárási kényszerintézkedések, különösen azok, amelyek a személyes szabadság korlátozásával járnak. Utóbbiak eljárási oka az, hogy az igazság megállapítása során számos nehézség merülhet fel, a hatóság ismerethiányban szenved, az elkövető viszont információs monopólium birtokában van. Nem ritkán a maga teljességében csak ő hordozza azt a tudást, ami az általa elkövetett bűncselekmény megismeréséhez szükséges. A bűncselekmény előkészítése során, a véghezvitelkor és azt követően is lehetősége van arra, hogy a felelősségre vonást elkerülje vagy akadályozza, de arra is, hogy a megkezdett bűnös úton továbbjárjon, vagy újabb bűncselekmény megvalósításába fogjon. Alapvetően – más eljárásjogi célok mellett – ezeknek a veszélyeknek a korlátok közé szorítására szolgálnak a büntetőeljárási kényszerintézkedések. Alkalmazásuk törvényes feltételeinek kialakítása, és foganatosításuk normatív rendje a büntetőeljárás-jog kompetenciája. A kényszerintézkedések jogszerű alkalmazása a múltra és a jelenre vonatkozó tények megismerését, illetve jövőbeni feltételek bekövetkezésének valószínűsítését igényli, és ehhez már a kriminalisztika által kidolgozott módszerekre van szükség.

Szakmai tudás vagy tudományos ismeret

A bűn megismerése az igazságszolgáltatás számára történik, ezért a büntetőeljárás minden jogász szakképesítésű szereplőjétől elvárható a kriminalisztikai jártasság. A nyomozón kívül, munkája során az ügyész, a bíró és a védőügyvéd is kriminalisztikai problémák egész sorával szembesül. Ezek a kérdések az eljárás egyes alanyai számára eltérő módon merülnek fel, és eltérő válaszokat igényelnek. A kriminalisztikai felkészültség:

- a nyomozásban elsősorban a gyanú megfogalmazásához, a verziók felépítéséhez, a felderítés megtervezéséhez és a nyomok felkutatásához szükséges;
- az ügyészi szakban a vizsgálatnak, a vádemelésnek és a vádképviselőnek az egyik szakmai alapját alkotja;

- feltétele a sikeres védelemnek;
- a tárgyaláson a bíró számára lehetővé teszi a bizonyításnak olyan szintézisét, ami nélkülözhetetlen a bizonyítékok mérlegeléséhez, és az erre alapított belső meggyőződés kialakításához, végső soron a bírósági döntés meghozatalához.

Mi tehát a kriminalisztika? Bűnüldözési gyakorlat vagy tudomány? Mindkettőt egyszerre!

A nyomozások a gyakorlati cselekvés szinterei. A nyomozó hatóság nem laboratórium, hanem bűnüldöző szerv, ahol naponta kell bűnügyeket megoldani. Ebben a folyamatban nem tudományos igazságok, hanem történeti tényállások várnak feltárára, a cél nem az elmélet gazdagítása, hanem az állam büntető igényének érvényesítése.

A nyomozási gyakorlat ugyanakkor tárgya és egyben felhasználója is a kriminalisztika tudományának. A praxis nyújtja a kriminalisztikai kutatások számára azt az empiriát, amelynek tanulmányozása révén megismerhetők annak törvényszerűségei. A kutatási eredmények visszakérülve ebbe a közegbe, a büntetőeljárás törvényes és eredményes működését támogatják. Az előbbiekből következik, hogy a kriminalisztika fogalom három definíciót is elbír: először a bűnüldöző hatóságok gyakorlati tevékenysége, másodsor a nyomok keletkezésének, felkutatásának és a büntetőeljárásban való felhasználásuknak törvényszerűségeit kutató bűnügyi tudomány, harmadszor az állam- és jogtudományi, valamint a rendészettudományi karokon oktatott tantárgy.

A kriminalisztika fogalma

A hazai kriminalisztikai szakirodalom egységes abban, hogy kiindulási pontként elfogadja Viski László meghatározását, amely az 1961-ben kiadott nyomozástani kézikönyv bevezetőjében olvasható:

„A kriminalisztika a bűncselekmények nyomozásának, felderítésének tudománya. Célja, hogy a tételes jog által meghatározott keretekben olyan módszereket és eljárásokat dolgozzon ki, amelynek a segítségével a készülő bűncselekmények leleplezhetőek, megakadályozhatóak, a már elkövetett bűncselekmények felderíthetőek, elkövetőjük megállapítható és felelősségre vonható. A kriminalisztika tanulmányozza a nyomozás szolgálatában álló természettudományos, műszaki, technikai eszközök és eljárások egyes fajtáit, a nyomozási módszereket, a nyomozási cselekmények véghezvitele során célszerű eljárásmodot meghatározó elveket és szabályokat, végül az egyes bűncselekmény fajták felderítésére

alkalmas eszközök és módszerek célszerű és tervszerű felhasználásának kérdéseit. Ismeretanyaga egységes összefüggő egészet alkot, amelynek alkalmazása a bűncselekmények felderítésének eredményesebbé tételével szolgálja a bűnözés elleni küzdelem céljait.” (Kriminalisztika, 1961).

Felderítés a büntetőeljárásán kívül

Viski formulájának első mondata szerint a kriminalisztika tudományának tárgya a nyomozás, a felderítés. Szakirodalmi vita folyt arról, hogy miként értelmezhetők a nyomozás és a felderítés fogalmak (Borszéki & Lakatos, 1999). Volt olyan időszak, amikor konszenzus alakult ki, miszerint a felderítés a nyomozás előtti, jog által nem szabályozott rendészeti intézkedések sora, amelynek fő célja a bűnüldöző hatóságok információs szükségletének kielégítése. A büntetőeljárást megelőzően gyakorolt felderítés nem csupán a jogi szabályozást nélkülözte, hanem – főként a titkosság okán – a tudományos vizsgáladásoktól is elzárkózott. És valóban, a kriminalisztikai szakirodalomban múltjában sokáig hiába kerestünk volna a nyomozáson kívüli felderítés elméletét tárgyaló munkákat, ezeket az érintett bűnüldöző szervek oktatási anyagai és belső hivatali dokumentumai helyettesítették. A nyomozás ellenben a büntetőeljárás jog által szabályozott bizonyítási cselekmények láncolata, ami már legalább százötven év óta, a tudományos igény diktálta kutatói érdeklődés tárgya. Lényegében ebből az igényből és érdeklődésből született meg a kriminalisztika.

A kutatási tárgy szűkebb és tágabb meghatározása

A „Viski definíció” második mondata a kutatási tárgyat egyfelől szűkíti, amikor azt „*a tételes jog által meghatározott keretekben*” helyezi el, másfelől viszont bővíti is, amikor olyan eljárásokról és módszerekről szól, amelyek nem csupán a már elkövetett bűncselekmény gondolati rekonstrukcióját teszi lehetővé, hanem alkalmasak a készülő bűncselekmények leleplezésére és megakadályozására. Többen a kriminalisztika tárgyának tekintik azoknak a rendészeti beavatkozásoknak a taktikáját is, amelyek az elkövetők kézre kerítését, a bűnös magatartás félbeszakítását és az elfogást szolgálják (Molnár, 1995). „*Logikailag és történetileg is a büntetőeljárás a bűnüldözéssel kezdődik, amelyben a bűncselekmény felderítése, a bizonyítékok felkutatása, rögzítése, a feltételezett elkövető felderítése és esetleges elfogása is beletartozik.*” (Király, 2000).

A kutatási tárgy terjedelmének megállapítása nem független a büntetőeljárás egyes szakaszainak egymáshoz való viszonyától és a büntető igazságszolgáltatásban játszott szerepétől. A kriminalisztika tárgyának a nyomozásra szűkítése nem jelentett veszteséget akkor, amikor a nyomozást a büntetőeljárás egyik főszakaszának tekintették, és jelentőségét azonosították a tárgyalással. Ez a szűkítés azért sem okozott fejtörést, mert a vádemelés és a bírósági tárgyalás a feltárt tényállás jogi értékelésének mutatkozott, ami már nem kriminalisztikai, hanem büntető anyagi és eljárásjogi feladvány, mondhatjuk úgy is, hogy jogalkalmazói teljesítmény.

Volt egy viszonylag rövid időszak, amelyben kísérlet történt az eljárási szakaszok átértelmezésére. Eszerint az igazságszolgáltatást előkészítő nyomozás nem lehet egyenrangú a tárgyalással, és nem is várható el attól olyan eredmény – a tényállás minden részletében való és teljes bizonyosság erejével történő feltárása –, amely csak a bírósági ítéletnek lehetnek a tulajdonságai. Ezzel összefügg az a kérdés is, hogy ami a nyomozásban megvalósul, az vajon bizonyításnak tekinthető-e, avagy ott csupán a bizonyítási eszközök felderítése, rögzítése és a további eljárás számára való biztosítása történik. A szűkebb értelemben felfogott bizonyítás a tárgyaláson történik, vélték többen. Ezt a konstrukciót a szakemberek egy része kritikával illette (Katona, 2004). Részben az ellenvetések hatására visszatértünk ahhoz a korábbi felfogáshoz, miszerint az eljárás előkészítésekor a tárgyalással azonos jelentőségű bizonyítás folyik. Eszerint a bíróságnak nincs kitüntetett szerepe, sőt, ha azt is számításba vesszük, hogy a hatályos szabályozás milyen széles körben teszi lehetővé a büntető felelősség megállapítását tárgyalás nélkül, akkor még inkább szembesülhetünk az előkészítő szakasz felértékelődésével. A nyomozás felderítésre és vizsgálatra bontása lényegében megfelel annak a már idézett tankönyvi álláspontnak, miszerint a felderítés a nyomozásnak az a szakasza, amelynek célja az ismeretlen elkövető személyének megállapítása, felkutatása és kézre kerítése (Borszéki & Lakatos, 1999). Ehhez képest a vizsgálat az ügyészség döntésének megalapozása a gyanúsított elleni eljárás befejezéséről.

Az előbbieket alkalmat adhatnak a kriminalisztika tárgyával kapcsolatban néhány következtetés levonására.

- A kriminalisztika megmaradt a nyomozás tudományos eszközökkel kidolgozott tanának. A vádemelésnek és a bírósági tárgyalásnak nincs önálló kriminalisztikája. Indokolt viszont a büntető igazságszolgáltatás szakembereinek kriminalisztikai ismereteit tovább gyarapítani.
- A kriminalisztika feladata a bűnüldözés teljes folyamatának (előkészítő eljárás, nyomozás) tanulmányozása abból a célból, hogy az valóban a hatékony bűnüldözést szolgálja, és ne válhasson az emberi jogok önkényes

korlátozásának eszközévé. Ennek azonban az a feltétele, hogy a leplezett eszközökkel folytatott titkos felderítés teljes terjedelmében a büntetőeljárás jogban kerüljön szabályozásra. Ezt a feltételt a hatályos büntetőeljárás törvény teljesítette. „*A leplezett eszközök alkalmazása olyan, a magánlakás sérthetetlenségéhez, valamint a magántitok, a levéltitok és a személyes adatok védelméhez fűződő alapvető jogok korlátozásával járó, a büntetőeljárásban végzett különleges tevékenység, amelyet az erre feljogosított szervek az érintett tudta nélkül végeznek.*” [A büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény 214. § (1) bekezdése].

- A kriminalisztika kutatási tárgyát bővíteni szükséges a bűnüldözés tárgyi és személyi feltételeinek vizsgálatával. A büntető igazságszolgáltatás szervezeti kérdései ugyancsak elméleti alapokat kívánnak, ezek kimunkálása azonban inkább a büntetőeljárás jog tudományának lehet a feladata.

Az előbbieken felsorakoztatott követelmények a kriminalisztika tudomány jövőbeni fejlesztésének irányait rajzolja meg. Ezek szerint meg kell őriznie alapvető küldetését, az egyes bűncselekmények nyomozásának taktikai és technikai eszköztárának kritikai elemzését és fejlesztését. Emellett a leplezett eszközöknek az előkészítő eljárásban és a nyomozásban történő alkalmazása ugyancsak kriminalisztikai módszerekkel történő feltárássra vár. Végül feladata a bűnözéssel mint tömegjelenséggel szemben felépített bűnüldözési szervezet legcélszerűbb kialakításának és működtetésének a támogatása a maga tudományos eszközeivel.

A hagyományos és a stratégiai kriminalisztika

A hagyományos kriminalisztikai gondolkodás, amelynek forrásvidéke a 19. század európai polgárosodásában található, az egyedi bűnesetek megoldására koncentrált, és nem tekintette feladatának a bűnözés átfogó tanulmányozását, amit meghagyott az ugyanabban az időben születő kriminológiának. Ez a képzet emlékeztet a detektív történetek szerkezetére, amelyben egy elkövetett bűncselekménnyel szemben áll egy (rendszerint zseniális) nyomozó. A valóságban azonban a bűnügyi rendőrségeknek, a bűnüldöző hatóságoknak mindig a bekövetkezett bűncselekmények tömegével kellett szembe nézniük, amihez a kriminológiának nem volt sok szava, mert annak figyelmét a jövőben fenyegető bűnök megelőzése kötötte le. Különösen a bűnözés 20. században megfigyelt növekedése, és a bűnüldözés eredményességének hanyatlása sürgette bűnüldözési stratégiák kialakítását, olyan szervezeti, jogi és működési feltételek folyamatos és tervszerű biztosítását, ami nem csupán egyetlen deliktumra figyel,

hanem a bűnözés teljes terjedelmével szemben kíván hatékony megoldásokat. Erre a feladatra vállalkozik a stratégiai kriminalisztika. A bűnüldözési stratégia jelentőségére először Szabó András hívta fel a figyelmet egy 1988-ban a Belügyi Szemlében publikált tanulmányában (Szabó, 1988).

A stratégiai kriminalisztika egyik új iránya a kriminalisztikai logisztika, amely a sikeres bűnüldözéshez szükséges tárgyi feltételek folyamatos biztosításának feltételeit tanulmányozza. Déri Pál a korszerű nyomozásról és az integrált bűnüldözésről írt tanulmányában részletesen bemutatja azokat a krimináltaktikai megfontolásokat, amelyek eredményeként elérhető, hogy a felderítő beavatkozás az elkövetés helyéhez legközelebb, az elkövetés időpontjához képest a legkevesebb idővesztéssel történjék, mégpedig olyan módon, hogy a bűnüldözés a legmagasabb szakértelmet és technikai készséget mozgósítsa (Déri, 2004). A kriminalisztikai menedzsmentnek arra kell törekednie, hogy adottak legyenek a személyi feltételeket. Ahhoz, hogy ezek a képességek sikerre vezessenek, szükséges felhasználni a kriminalisztikai informatika új lehetőségeit, különösen a számítógépes automatizált szakértői rendszereket és az ezekhez társuló korszerű nyilvántartásokat (Déri & Budai, 1991).

A rendőri megelőzés túlsúlyba kerülése a represszióval szemben egy olyan átfogó kriminálstratégia megalapozásához vezethet, ami képes létrehozni a „*bűnfelderítés és a megelőzés egységes rendszerét*” (Kube & Simmross, 2002).

A rendészeti és a büntetőeljárás kényszer

Ami a bűncselekményt megszakító és az elkövetők elfogására irányuló rendészeti beavatkozások kriminalisztikai vizsgálatát illeti, azt kell megállapítanunk, hogy a legitim erőszaknak ezek a formái eddig nem kerültek tanulmányozásra, a krimináltaktikai kézikönyvekben még utalás sincs rájuk. A hiány egyik oka, hogy a rendészeti kényszerintézkedések kívül esnek a büntetőeljárás szabályozás körén, a másik ok pedig az lehet, hogy a büntetőeljárás kényszerintézkedésekre a tudomány hagyományosan nem megismerési, hanem kizárólag szabályozási problémaként tekintett, ami az eljárási dogmatika hatáskörét indokolja.

A kényszerintézkedéseknek két formáját kell megkülönböztetni.

- A rendészeti kényszer nem az eljárási törvényekben, hanem rendszerint a rendvédelmi szervek szervezeti törvényeiben kap szabályozást, végrehajtása sem csupán a nyomozó hatóságok, hanem közrendvédelmi és különleges rendőrségi szolgálatok, valamint más rendvédelmi és nemzetbiztonsági szervek feladata, teljesítése speciális készségeket, képességeket és jártasságot

követel. A legitim fizikai erőszak szükséges és arányos alkalmazásának fogásai a kiképzés során sajátíthatók el, törvényszerűségeit nem a kriminalisztika, hanem a rendészettudomány tanulmányozza. A rendészeti kényszer célja a jogsértésből keletkező veszélyek elhárítása vagy csökkentése.

- A büntetőeljárás kényszerintézkedéseket az eljárás törvények szabályozzák, végrehajtásukra kizárólag nyomozó hatóságok jogosultak, alkalmazásuk normatív rendjének dogmatikája a büntetőeljárás jog tudományának hatókörébe illeszkedik, ellenben gyakorlati alkalmazásukhoz a kriminalisztika dolgoz ki ajánlásokat. A büntetőeljárás kényszerintézkedéseknek csak eljárási okai lehetnek, végső soron céljuk az állam büntető igényének érvényesítése a büntető igazságszolgáltatás útján.

Az előbbieket tisztázását követően pontosítható a kriminalisztika kutatási tárgyának meghatározása. A kriminalisztika önálló kutatási tárgya ezek szerint a büntetőeljárás jog által szabályozott, és a védelem kontrollja alatt álló ismeretszerzés az igazságszolgáltatás számára arról, hogy történt-e bűncselekmény, és annak ki az elkövetője. Mindennek legitim célja az, hogy az állami büntető igény az igazságszolgáltatás útján törvényesen és eredményesen érvényesíthető legyen.

Felderítés és bizonyítás az I. Be. idején

Amikor Viski László felderítésről szól, akkor azt a nyomozással szinonim fogalomként használja, a kriminalisztika tárgya tehát nem a büntetőeljárást megelőző, hanem a nyomozásban teljesített felderítés. Ez az értelmezés felelt meg az 1973. évi I. törvénnyel kihirdetett büntetőeljárás kódex (továbbiakban I. Be.) szemléletmódjának.

Az I. Be. két rendelkezése különösen igényli a kriminalisztikai értelmezést.

- Először figyelmet érdemel, hogy az I. Be. valamennyi eljáró hatóság kötelességévé tette a tényállás valóságnak megfelelő alapos és hiánytalan tisztázását az eljárás minden szakaszában. További fontos konklúzió, hogy az eljárási szakaszok a múlt feltárásában azonos jelentőséggel bírtak, ebből a bírósági tárgyalás sem emelkedett ki. Minden szakaszban az igazságot kellett megállapítani, és valamennyi eljáró hatóság a tényállás megállapítására alkalmas bizonyítékokat meggyőződés alapján bírálta el.
- Másodszor garanciális tartalmú rendelkezés volt, miszerint büntetőeljárást csak bűncselekmény alapos gyanúja esetén és csak az ellen lehetett indítani, akit bűncselekmény alapos gyanúja terhelt. A gyanú fokozatairól szóló

szakirodalom sejteni engedte, hogy az alapos gyanúig vezető úton is folyhat felderítés, de ez sokáig nem került törvényi szabályozásra, és nem is lehetett a kriminalisztikai kutatások tárgya sem.

Az előbbieken vázolt eljárási filozófiát a büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény (továbbiakban II. Be.) több ponton lényeges átalakította.

Felderítés és bizonyítás a II. Be. idején

A II. Be szerint a nyomozás olyan előkészítő eljárássá vált, amelynek rendeltetése az adatszerző felderítés a bírósági tárgyaláson megvalósuló bizonyítás megalapozásához. Ebből a szempontból a nyomozás nem egyenrangú, hanem alárendelt a bírósági szakasznak, de nem is feladata a tényállás alapos és hiánytalan megállapítása. A nyomozási döntések forrása a hierarchiából fakadó rend és nem a belső meggyőződés. (Ilyen meggyőződés csak személytől és nem szervezettől várható.) Az igazságszolgáltatási cél primátusa indokolta azt is, hogy az ügyész a teljes nyomozás felett rendelkezési jogot kapott. E jog gyakorlása során, valamint a vádemelésben és a vádképviselésben a II. Be ügyészi autonómiát feltételezett, ami akkor teljesül, ha az ügyész döntéseit – a bíróhoz hasonlóan – személyesen, belső meggyőződésére alapítva hozza meg.

A II. Be reform értékű változásokat hozott, amelyeket azonban sem a bűnüldöző sem az igazságszolgáltatási szervek nem fogadtak be, minthogy szervezeti reformok nélkül erre nem voltak felkészülve. A kriminalisztika fejlődése szempontjából lényeges felismerés, hogy a felderítésre koncentrálni a nyomozásnak nem a bírósági tárgyalással kellett volna versenyre kelnie, hanem a kriminalisztikai jártasságával emelhetné volna tekintélyét, amit az ügyész széles körű rendelkezési joga sem csorbíthat. Ez a szemléletváltás azonban nem következett be, a jogalkotás pedig új irányt választott. A rövid életű II. Be. helyébe 2018. július 1-jei hatállyal a büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény (továbbiakban III. Be) lépett.

Felderítés és bizonyítás a III. Be. idején

A hatályos III. Be. szakított azzal a törekvéssel, ami az előkészítő eljárástól nem bizonyítást, hanem csupán az ahhoz szükséges információk megszerzését várta el. A nyomozás ebből a szempontból ismét egyenértékű lett a bírósági tárgyalással, mint előzetes, de mégis teljes bizonyítás felvételi eljárás.

A III. Be. kommentárja kiemeli: „*A nyomozás lényegét tekintve, a bizonyítási eszközöket összegyűjtő és rögzítő, a bizonyítási eljárások eredményét megállapító, valamint mindezeket az ügyészség és a nyomozó hatóság által értékelő [...] előzetes bizonyítás felvételi eljárás*” (Belegi, 2018).

A nyomozástól a törvény nem kívánja meg a tényállás hiánytalan megállapítását, de azt igen, hogy a bíróság, az ügyészség és a nyomozó hatóság a bizonyítékokat egyenként és összességükben szabadon értékelje, a bizonyítás eredményét az így kialakult meggyőződése szerint állapítsa meg. Ez a meggyőződés azonban nem személyes, hanem a szervezet működésének az eredménye.

A törvény arról sem szól, hogy milyen feltétele van a nyomozás megkezdésének. Csupán azt olvashatjuk a 348. § (1) bekezdésében, hogy a büntetőeljárás – ha a törvény kivételt nem tesz – nyomozással kezdődik. Ilyen kivétel az előkészítő eljárás.

Azt, hogy a nyomozó hatóság bűncselekmény gyanúja alapján indít nyomozást, csak a nyomozás és az előkészítő eljárás részletes szabályairól szóló kormányrendeletből tudjuk meg [100/2018. (VI. 8.) Korm. rendelet 122. §]. A nyomozás megkezdéséhez olyan információkra van szükség, amelyekből legalább két következtetés levonható.

- Először az, hogy indokolt előkészítő eljárás lefolytatása, mert az nélkülözhetetlen a bűncselekmény gyanújának megállapításához, az előkészítő eljárás törvényi előfeltételei adottak, és az eredményes előkészítő eljárás nyomán a bűncselekmény gyanúja megállapítható.
- Másodsor az, hogy nem indokolt előkészítő eljárás, mert a hatóság hivatalos tudomása vagy a feljelentés alapján rendelkezésére állnak olyan adatok, amelyekből a bűncselekmény gyanúja, mint a nyomozás megkezdésének szükséges és elégséges feltétele, megállapítható.

A III. Be. a felderítésnek normatív tartalmat adott (eljárásjogi intézménnyé tette), amikor megállapította, hogy a nyomozás felderítésből és vizsgálatból áll. A felderítésnek feladatul szabta, hogy a megalapozott gyanú megállapításához szükséges mértékben fel kell deríteni a bűncselekményt és az elkövető személyét. A nyomozó hatóság az előkészítő eljárás és a felderítés során önállóan, a vizsgálat során az ügyészség irányításával jár el. Ez azt jelenti, hogy megszűnt az ügyész általános rendelkezési joga, amit a II. Be. még hangsúlyozott.

Az idézett kommentátor szerint: „*A nyomozás két szakasza közötti különbséget nem annyira a tényleges tevékenységben, inkább a nyomozó hatóság és az ügyészség közötti kompetenciaelosztásban látom...*”, majd rámutatva arra, hogy az ügyészség, mint közvádoló az állam büntető igényének kizárólagos érvényesítője, így folytatja:

„Mindebből az is következik, hogy a nyomozást befejező döntésért az ügyészség osztatlan felelősséggel tartozik, amely akkor lehet valóságos, ha a nyomozás egésze fölött rendelkezési, döntési jogosultsága van.” (Belegi, 2018). A tényleges jogi helyzet azonban mégis az, hogy az ügyész rendelkezési joga a vizsgálatra szűkült, ott viszont maradéktalan, amikor az ügyész dönt a gyanúsítottal szemben folyamatban lévő nyomozás befejezéséről. A nyomozást az eljárás megszüntetése vagy a vádemelés fejezi be.

A kriminalisztika tárgya a hatályos eljárási törvény (III. Be.) szerint

A kriminalisztika a tételes jog keretei között kerül művelésre, ezért a hatályos törvény jelöli ki annak kutatási tárgyát, ami magába foglalja az előkészítő eljárást, valamint a felderítésre és vizsgálatra tagozódó nyomozást. Az eljárás ilyen szakaszolása kihívást jelent a nyomozástan számára. Természetesen a tudománynak nem az a feladata, hogy igazolja a tételes jogi megoldás helyességét, hanem az, hogy adja annak tudományos igényű kritikáját, segítve az eredményes és törvényes bűnüldözést és igazságszolgáltatást.

A kriminalisztika kompetencia alapú rendszere

A kompetencia alatt ebben az esetben a nyomozó hatóságok anyagi-technikai felszereltségét, és tagjainak szakmai felkészültségét értjük. A kriminalisztika a 19. század végén az osztrák Hans Gross és a francia Edmond Locard munkássága révén született szakkifejezés, ami eredetileg a bűnügyi nyomozó speciális szaktudását kitöltő gyakorlati ismeretek együttesének a megjelölésére szolgált (Margot, 1999). Ehhez képest a kriminalista (ahogy nálunk sokáig nevezték, a detektív, vagyis a tények feltárója) olyan különleges ismeretek birtokosa, aki az ilyen tudást igénylő szakkérdések megválaszolásával segíti a nyomozást. A különleges szakértelem alsó határát a kriminalisztikai szaktudás jelenti. Szakértőre akkor van szükség a nyomozásban, ha a szakkérdés eldöntéséhez a nyomozó (bűnügyi technikus) szaktudása sem elegendő (Erdei, 1987). A kriminalisztikai tudásanyag rendszerezése és elméleti megalapozása, valamint új ajánlások kimunkálása a krimináltaktika, a kriminalisztika egyik ágának a feladata lett. A „tudományos rendőrség” a 20. század elején kifejlesztett rendőrségi azonosító laboratóriumok működésének megjelölésére szolgált, minthogy ezekben az intézetekben a kémia, a biológia, a fizika, az orvostudományok és

más természettudományok képviselői, e tudományterületek által feltárt eszközök és módszerek segítségével igyekeztek segítséget nyújtani a tárgyi bizonyítékok felkutatásához, a múltbeli esemény rekonstruálásához, valamint az ehhez szükséges azonosítási műveletek elvégzéséhez. A laboratóriumi háttér megkívánta a helyszínen folytatott nyomkutató és nyomrögzítő feladatok technikailag magas színvonalú elvégzését, ami a bűnügyi nyomozó mellett újabb szakember, a bűnügyi technikus tudásának a törzsét alkotta. Ezek az ismeretek a krimináltechnikában integrálódtak. A laboratóriumi szakértő és a bűnügyi technikus bizonyítási tevékenységének próbáját jelentette, hogy megállapításaik és az általuk feltárt tárgyi bizonyítékok mennyire alkalmasak a büntető perben az ítélethez szükséges belső meggyőződés kialakítására.

A kontinentális tárgyalási rendszer, ami inkább tekinthető a nyomozási anyag felmondásának, mint a tényállás megállapításához szükséges eredeti bizonyítás felvételének, a bűnügyi nyomozóknak és a bűnügyi technikusoknak a bíróság előtti szereplését a minimumra szorította, és ha az mégis bekövetkezett, a nyomozó kihallgatása inkább hasonlított „társhatóságok” közötti disputához, mint ügyféli közreműködéshez. Az angolszász rendszerű büntető perben azonban az érdemi bizonyítás a tárgyaláson történik, ezért itt döntő jelentősége van annak, hogy a bűnügyi nyomozás anyagának felkutatásában részt vett detektívek és bűnügyi technikusok miként képesek érveiket a bíróság elé tárni. A laikus esküdtek számára bonyolult szakértői eljárásokat közérthető módon bemutatni, ez lett az egyik legfontosabb szakértői képesség. Csak az ilyen módon felvett bizonyítás teszi lehetővé a védelem számára az egyes bizonyítékok hitelt érdemlőségének ellenőrzését, és csak ennek révén lehetséges eljutni a kétségeket kizáró bizonyossáig. Az angolszász jogrendszer országaiban a kriminalisztikai szakismeret lényegét ennek a véleményformálásnak, valamint a vélemény igazságügyi fórumok elé terjesztésének a módszertana alkotta. Ezt a tudásanyagot nevezték forenzikus tudománynak (forensic science). Más értelmezés szerint a forenzikus tudományok körét az igazságügyi orvostan, a vegytan, a fizika és további olyan természettudományos háttérre támaszkodó igazságügyi tudomány képezi, amelyeknek közös ismérve, hogy saját szakterületük ismereteit, eljárásait, technikáit és módszereit a jogi eljárásokban felmerülő, különleges szakértelmet kívánó kérdések megválaszolásának szolgálatába állítják. Ebben a csoportosításban a kriminalisztika feladata „*a forenzikus tudományok számára egy általános elmélet és metodológia*” kidolgozása (Katona, 2002).

Az angol kifejezés, a forensic science szinte teljesen lefedi a kontinentális krimináltechnika fogalmát. Azonban a két eljárási rendszer konvergenciája a kriminalisztika szemantikájában is felismerhető. Katona Géza megállapítja, hogy a kriminalisztika kifejezés (és az ehhez kapcsolódó nyomozástani szemlélet) egyre

inkább terjed az angolszász jogi kultúrában is. A már idézett Pierre Margot arra hívja fel a figyelmet, hogy a kontinentális gondolkodás viszont egyre nagyobb érdeklődést mutat a forenzikus tanítások iránt, olyannyira, hogy francia nyelvterületen terjedőben van az angol kifejezés megfelelője a „sciences judiciaires” (Margot, 1999). Sőt, a kriminalisztika művelésében hírnevet szerzett lausanne-i egyetem „neológusai” már megalkották a francia „sciences forensiques” kifejezést. Mindez nem csupán játék a szavakkal, hanem egyértelmű szemléletváltás. Az előkészítő szakaszt a következetes vádelv szeretné a laikus polgár akciójának láttatni, amellyel bíróság elé viszi a bűncselekmény okozta sérelmet. Ez olyan fikció, ami nem tartható fenn. A bűncselekmény gyanújának felmerülésétől kezdődően jelen van a hatóság a maga represszív felhatalmazásaival, amelyek ahhoz szükségesek, hogy az eljárás sikerét a büntetést kerülni kívánó érdekek ne veszélyeztethessék. De ugyanez a hatóság rendelkezik kriminalisztikai hozzáértéssel is, ami esélyt ad a múltbeli tényállás valósággal egyező megismerésének. A bűnüldöző szervezet tagjával szemben támasztott szakmai követelmények elméletileg is megalapozott rendszerezett kifejtésének szüksége teszi mind népszerűbbé a tengeren túl is a kriminalisztikai szemléletet, amelynek a bölcsője mégis csak a kontinentális inkvizíciós eljárási forma. Más oldalról viszont a tárgyalás felértékelődése a tényállás bizonyításában arra készíti a francia eljárási rendszeren nevelkedett bűnügyi tisztviselőket, hogy képesek legyenek az általuk feltárt bizonyítékok hitelét a védelem érveivel szemben, egy kontradiktórium perben igazolni. Ez a forenzikus logika jellegzetes szereposztása. A kriminalisztika tehát eredetileg úgy alakult ki, mint a bűnüldöző apparátusok gyakorlati tapasztalatainak az összegzése, amely egyúttal a bűnügyi nyomozótól elvárható nélkülözhetetlen szaktudás, gondolkodásmód és cselekvési készség együttesét jelentette. Ez a tudásanyag szervesen beépül a kriminalisztika tudományos rendszerébe.

Az igazságszolgáltatás szélesebb fogalma

A hatályos büntetőeljárási törvény újra teret ad az igazságszolgáltatás egy szélesebb fogalmának, amelyben a bűnüldözés egész apparátusa igazságszolgáltatási szerepet kap. *„Az igazságszolgáltatás, vagyis a büntető igazságszolgáltatás tágabb értelemben magában foglalja az egész büntetőeljárást, valamennyi eljárásban közreműködő vagy részt vevő szerv és személy tevékenységét, és a közöttük keletkező és fennálló valamennyi eljárási jogi kapcsolatot, vagyis jogviszonyt.”* (Büntetőeljárási jog, 1974). Nem állnak messze ettől a felfogástól az igazságügyi politikáról szóló 1710/2014 (XII. 5.) Korm. határozat következő iránymutatásai:

„... a tágabb értelemben vett igazságszolgáltatásba vetett közbizalom erősödjön, [...] az Alaptörvényben meghatározott tisztességes eljárás követelménye ne csak az eljárás tisztességére, nyilvánosságára és ésszerű határidejére vonatkozzon, hanem abból a döntés tisztességére vonatkozó elvárás megkérdőjelezhetetlen legyen,

e) szükséges a jogászképzés színvonalának emelése, a jogászi hivatás védelme és a jogászi identitástudat növelése,

f) erősíteni kell az európai együttműködés keretén belül a nemzeti érdek hatékony képviseletét,

g) elő kell segíteni az igazságügyi szervezetrendszerrel történő hatékony közreműködést és a velük történő kapcsolattartás folyamatos biztosítását.”

Az igazságügyi politikának helyes törekvése a döntések tisztességére vonatkozó elvárás megkérdőjelezhetetlensége, de ez a követelmény kizárólag a törvényesség maradéktalan betartása, a hatalmi ágak világos elválasztása, a bíróság függetlenségének érvényesítése mellett valósulhat meg, parancsba nem adható, meg kell érte dolgozni! Az alkotmányos jogállam alapértékei melletti elkötelezettség szolgálhatja a leghatékonyabban a jogászi hivatás védelmét és a nemzeti érdek hatékony képviseletét is. Az nem derül ki, hogy a határozat mit ért a kapcsolattartás folyamatos biztosításán. Az így keletkezett homályt talán az oszlathatja el a legjobban, ha a múltból (és nem a jogállami múltból) visszahozott szélesebb értelemben felfogott igazságszolgáltatás szemléletének veszélyeire hívjuk fel a figyelmet. A hatalmi koncentráció a végrehajtó hatalmat kivételes helyzetbe hozza – hiszen a parancs hatálya alá vont teljes bűnüldözési apparátus a rendelkezésére áll –, ugyanakkor a bíróságot megfosztja attól a lehetőségtől, hogy ennek az előkészítő szakasznak hatékony kontrollját elvégezhesse.

Nem árt figyelmeztetni arra, hogy a koncepciók perok „forgatókönyvei” az előkészítő eljárásban íródtak. Az igazságszolgáltatási szervek semmiféle kontrollt nem gyakorolhattak az ilyen nyomozások felett. Joggal állapította meg egy, a korszakról szóló tanulmány: „... a tényállás koholtsága a jogi megítélésen kívül, a jog által ellenőrizhetetlen szférában áll össze” (Szabó, 1975). A szélesebb értelemben felfogott igazságszolgáltatás ideológiája ezeket a veszélyeket hordozza. Erre figyelmeztet Bócz Endre tanulmánya: „Igyekeztem kimutatni, hogy a »szűkebb« és »tágabb« értelemben vett igazságszolgáltatás – eredetileg néhai Barna Péter nevével fémjelezhető – koncepciója, amely szerint a nyomozásban 'a lényegyet tekintve ugyanolyan bizonyítás folyik, mint a tárgyaláson', s amely tudat alatt sok tekintetben még ma is meghatározza a jogalkalmazói szemléletet, nem állja meg a helyét. A bűnözés, és – következőként – a bűnüldözés sokat változott, de nem annyit, hogy a büntető igazságszolgáltatás olyan

kipróbált és bevált hagyományos elveit, mint a közvetlenség és a kontradiktórius tárgyalás, fel kellene adni” (Bócz, 2019).

Alkotmányos jogállamban a kormányzat számára az igazságszolgáltatással való „kapcsolattartás folyamatos biztosításának” egyetlen járható útja az igazságszolgáltatás fogalmának a bírósági ítélkezésre szorítása, és a bírói hatalmi ág függetlenségének megóvása.

„Pontosabban a hatalommegosztás célja és értelme az állampolgári szabadság biztosítása: a törvényhozás, a végrehajtás és az igazságszolgáltatás elválasztása ugyanis azt a célt szolgálja, hogy ne jöhessen létre zsarnokság és önkény. Másrészt a hatalommegosztásban az a fajta etikai-morális felfogás fejeződik ki, amit ugyancsak Harrington mutat be a két lánynak a példáján, akik úgy osztoznak egy kalácson, hogy az egyikük kettévágja azt, a másik pedig választ a két darab közül.” (Sári, 1995).

A büntetőeljárás előkészítése része a rendészeti működésnek, a munkamegosztás rendjén azonban jogilag és szervezetileg is elkülönül egymástól a rendet óvó és az azonnali beavatkozásra felelős közbiztonsági rendőrség, valamint a „*jogrend helyreállításában segédkező biztonsági rendőrség*” (Concha, 1905). Amit Concha Győző segédkezésnek nevez, azt az újabb irodalom az igazságszolgáltatás, a büntető per előkészítésének mondja. További elválasztó ismérv, hogy „*... a bűnüldözés nem a társadalmi rendet biztosítja, hanem a büntetést*”, s Concha jelzi azt is, hogy „*a jog uralma, amelyet végső soron a bíróság tart fenn, adja az egyénnek valamint az államhatalomnak azt az érzést, amelyet biztonságának nevezünk*” (Concha, 1905). Ebben az esetben arról a biztonságról van szó, amelyben az állam nyugodt lehet afelől, hogy az általa megalkotott törvényeknek érvényt fognak szerezni, az egyén pedig biztos lehet abban, hogy a független bíróság az államhatalom önkényétől is képes lesz megvédelmezni őt.

Az előbbiekből az következhet, hogy a végrehajtó hatalomnak nem az igazságszolgáltatás környékén célszerű „tágítani” hatalmát, hanem a közbiztonság fenntartásában viselt felelősségét – a társadalommal és a rendészeti szakértelemmel összefogva – tervező munkával kellene megalapozni.

Felhasznált irodalom

Belegi J. (Szerk.) (2018). *Büntetőeljárás jog I-II. Kommentár a gyakorlat számára.* HVG-ORAC, Lap- és Könyvkiadó Kft.

Bócz E. (2019). *Gyűjteményes kötet Bócz Endre írásaiból.* Magyar Közlöny Könyv- és Lapkiadó Kft.

Borszéki Gy. & Lakatos J. (Szerk.) (1999). *Bevezetés a kriminalisztikába.* Rejtjel Kiadó.

- Büntetőeljárás jog (1974). BM Tanulmányi és Propaganda Csoportfőnökség.
- Concha Gy. (1905). *Politika, Közigazgatástan*. Budapest.
- Déri P. & Budai A. (1991). *Korszerű bűnüldözés*. Országos Rendőr-főkapitányság.
- Déri P. (2004). *Az állam és a társadalom kötelezettségei a bűnözés elleni harcban, Kriminálisztika II*. Duna Palota és Kiadó.
- Erdei Á. (1987). *Tény és jog a szakvéleményben*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó.
- Katona G. (2002). *A kriminalisztika és a bűnügyi tudományok*. BM Kiadó.
- Katona G. (2004). A bizonyítás és a nyomozás egyes kérdései az új Be tükrében. *Magyar Jog*, 51(9), 525-534.
- Kertész I. (1972). *A tárgyi bizonyítékok elmélete a büntetőeljárás jog és a kriminalisztika tudományában*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó.
- Király T. (2000). *Büntetőeljárás jog*. Osiris Kiadó.
- Kriminálisztika (1961). Belügyminisztérium Tanulmányi és Módszertani Osztály.
- Kube, E. & Simmross, U. (2002). *Új fejlődési tendenciák a kriminalisztikában. A kriminalisztika aktuális kérdései*. BM Kiadó.
- Margot, P. (1999). Un changement de nom dans la continuité. *Revue Internationale de Criminologie et de police technique et scientifique*, 52(6), 6-8.
- Molnár J. (1995). *A kriminalisztika tudománya. Kriminológiai és Kriminálisztikai Évkönyv*. IKVA Könyvkiadó.
- Petrétei D. (2018). A bűnügyi helyszín a szabványosítási tendenciák és az új Be. tükrében. *Rendőrségi Tanulmányok*, 1(3), 4-48.
- Sári J. (1995). *A hatalommegosztás*. Osiris Kiadó.
- Szabó A. (1975). A jogászság megváltozott társadalmi szerepe. *Szociológia*, 4, 502-511.
- Szabó A. (1988). Bűnüldözési stratégiák. *Belügyi Szemle*, 26(12), 3-8.

Alkalmazott jogszabályok

- Magyarország Alaptörvénye (2011. április 25.)
1973. évi I. törvény a büntetőeljárásról (I. Be)
1998. évi XIX. törvény a büntetőeljárásról (II. Be)
2017. XC. törvény a büntetőeljárásról (III. Be)
- 100/2018. (VI. 8.) Korm. rendelet a nyomozás és az előkészítő eljárás részletes szabályairól
- 1710/2014 (XII. 5.) Korm. határozat az igazságügyi politikáról

A cikk APA szabály szerinti hivatkozása

- Finszter G. (2021). A rejtőzködő bűn és a büntető hatalom. *Belügyi Szemle*, 69(10), 1691-1707.
<https://doi.org/10.38146/BSZ.2021.10.1>

Herke Csongor

A mesterséges intelligencia kriminalisztikai aspektusai

The forensic Aspects of Artificial Intelligence

Absztrakt

A mesterséges intelligencia (MI) a mindennapi életünk számos területén jelen van. Az MI-nek alapvetően meg kell változtatnia a gépekkel szemben eddig általánosan elfogadott szemléletet. Amíg a hagyományos számítógépeknél igaz a megállapítás, hogy csak azt hajtják végre, amire beprogramozták, addig a legfejlettebb és a legkifinomultabb MI-rendszerek képesek autonóm módon cselekedni, elfogadni és végrehajtani saját döntéseiket, amelyeket a programozók nem is láthattak előre. Könnyen belátható, hogy a jövőben az MI a kriminalisztika szinte minden területén megjelenik és hasznosítható lesz. Az MI nagyságrendileg gyorsabb és pontosabb lehet, mint egy ember. A telepített MI-szoftver képes a bonyolult számításokat gyorsabban és egyidejűleg végrehajtani, még ha egyelőre nem is tud gyorsabban gondolkodni. Emellett egy MI vezérelt robot olyan tevékenységeket is el tud végezni, amelyeket biztonsági okból egy ember nem vagy csak nagy kockázat árán tenne meg. Az MI beküldhető egy élesített pokolgép által veszélyeztetett helyiségbe, de részt vehet veszélyes körözött terroristák elfogásában, vagy éppen az emberi életre veszélyes anyag kezelésében is elvégezheti feladatát. A tanulmány elsősorban a nyomozás tervezése, szervezése, a kockázatértékelés, és a nemzetközi bűnügyi együttműködés egyes, az MI-vel összefüggő aspektusait tekinti át.

Kulcsszavak: mesterséges intelligencia, önvezető járművek, kriminalisztikai alapkérdések, nyomozás tervezése és szervezése, kockázatértékelés, nemzetközi bűnügyi együttműködés

Abstract

The artificial intelligence (AI) is present in many areas of our daily lives. AI needs to change fundamentally the hitherto generally accepted approach to machines. While it is true for traditional computers that they only execute what they are programmed for, the most advanced and sophisticated AI systems are able to autonomously act, accept, and execute their own decisions that their programmers could not foresee. It is easy to see that the AI will appear and be usable in almost all areas of forensics in the future. AI can be by orders of magnitude faster and more accurate than human being. The installed AI software is able to perform complex calculations faster and simultaneously, even if you can't think faster yet. In addition, an AI-robot can perform activities that a human being would not do, or would only do at high risk, due to security reasons. The AI can be sent to a room endangered by a bomb, but it can take part in the capture of dangerous searched terrorists, or it can also perform its task in the vicinity of materials dangerous to human life. The study primarily reviews some AI related aspects in planning and organizing of the investigation, in risk assessment and in international criminal cooperation.

Keywords: Artificial Intelligence, self-driving vehicles, basic issues of forensic science, planning and organizing of the investigation, risk assessment, international criminal cooperation

Bevezetés

Tremmel Flóriánt joggal tekinthetjük a Pécsi Bűnügyi Műhely szellemi atyjának, motorjának és lelkének. Tudományos pályafutása során mind a büntető eljárás-jog, mind a kriminalisztika területén fogékony volt a legmodernebb tudományos eredmények és módszerek megismerésére és ismertetésére. Mindig hangsúlyozta, hogy a jogi oktatáson belül milyen nagy jelentősége van a kriminalisztikának, és ez nem csak azokra igaz, akik később bűnügyi pályán kívánnak elhelyezkedni. Éppen ezért is írta meg (Fenyvesi Csabával közösen) 1997-ben a Kriminalisztika egyetemi jegyzetet (ami valójában a krimináltechnikai ismereteket foglalta össze), majd a krimiáltaktikával és szemléltető képekkel kiegészítve 1998-ban jelent meg a Kriminalisztika Tankönyv és Atlasz, amely egyedülálló a jogi oktatásban.

Tremmel Flórián mindig érdeklődött a modern kriminalisztikai eszközök és kutatások iránt. Nem véletlen, hogy már az 1998-as (illetve az immáron Herke Csongorral kiegészülve három szerzős 2004-es) tankönyvben is számos modern, a kriminalisztikai gyakorlatban nem vagy alig ismert módszert ismertetett, illetve

szorgalmazta azok mielőbbi bevezetését. Biztosak lehetünk abban, hogy ha ma valamit fontos kutatási területnek tart, az éppen a mesterséges intelligencia kriminalisztikai vonatkozása. Éppen ezért gondoltam, hogy Tremmel professzor 80. születésnapja tiszteletére ezt a kérdést járom körül, a teljesség igénye nélkül.

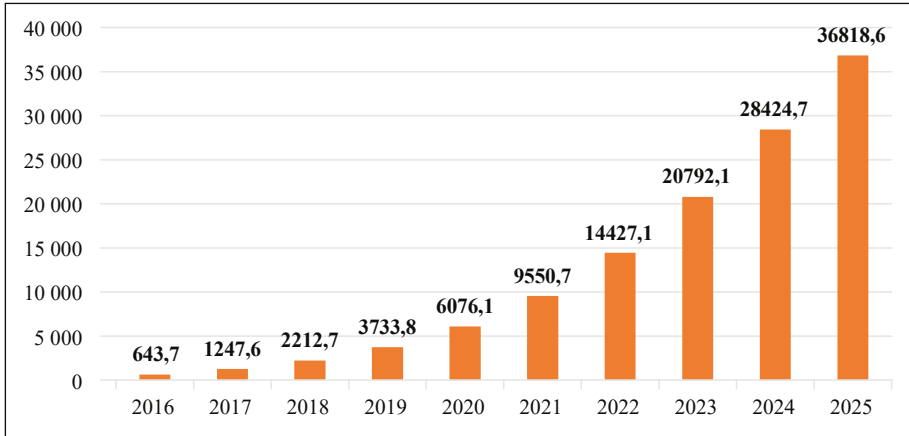
A mesterséges intelligencia (a továbbiakban MI) gyűjtő kifejezés, amely az 1956-os hannoveri Dartmouth College (New Hampshire) egyik műhelyének megfelelő szóalkotására vezethető vissza (angol kifejezéssel Artificial Intelligence, rövidítve AI). Az MI-t az különbözteti meg a hagyományos számítógéptől, hogy míg a számítógép az ismert „ha-akkor” („if-then”) kapcsolat alapján hozza meg a döntését (azaz előre beprogramozzák neki, hogy mire mi legyen a válasz), addig az MI szinte végtelen számú lehetőségből reagál (Staffler & Jany, 2020). Az MI tehát képes olyan ismereteket megszerezni, amelyeket előzetesen nem programoztak bele a fejlesztők. Más szakértők szerint az MI egy tanulásra képes matematikai modellt, amelyet az emberi agy mintájára hoztak létre (Kirpichnikov, Pavlyuk, Grebneva & Okagbue, 2020).

Amíg az emberiség pusztán eszközként használta a számítógépeket, addig (Hallevy példájával élve) nem volt valódi különbség a számítógépek és a csavarhúzó között, mert a számítógépek csak azt hajtották végre, amit az ember kért (Hallevy, 2019). A közelmúltig az MI rendszerek a programozó által előre beállított algoritmusok alapján működtek, viselkedésük tehát teljesen előre meghatározott volt (Borsari, 2019). Ennek megfelelően tesznek különbséget a „gyenge MI” (csak egy nagyon meghatározott területen intelligens viselkedést mutató gép) és az „erős MI” között. Utóbbi már nem az emberi gondolkodást szimulálja, hanem maga is egy elme (Moreno, 2021). A „gyenge MI” is képes fejlődni és tanulni, de csak a hozzá rendelt feladatprofil alapján. A legtöbb MI-rendszer „gyenge MI”. Az „erős MI” viszont képes a kijelölt feladatprofilon kívül is működni, ami azt jelenti, hogy alkalmazási és fejlesztési lehetőségei alig korlátozottak (Staffler & Jany, 2020).

Az MI a mindennapi életünk számos területén jelen van. Elég csak a gépjárművek navigációs rendszerére, az animációs filmek előállítására vagy akár az önvezető járművekre gondolni (Basile, 2019). Stephen Hawking egyenesen azt jósolta, hogy a következő száz évben a számítógépek intelligenciája meg fogja haladni az embereket, és elemezte azt a félelmet, hogy az MI akár le is rombolhatja a civilizációt (URL1; URL2). Ugyanerre utal az Európai Parlament robotikáról szóló, 2017. február 16-i állásfoglalásának preambuluma, miszerint lehetséges, hogy hosszú távon az MI meghaladja az emberi szellemi kapacitást.

Egyes tudósok szerint az MI világgpiaci részesedése 2016 és 2025 között hatvanszorosára emelkedik (643,7 milliárd USA dollárról 36.818,6 milliárd USA dollárra) (1. számú ábra).

1. számú ábra: *A mesterséges intelligencia világti részese*

Forrás: Kirpichnikov et al., 2020.

Tilesch és Hatamleh szintén úgy vélekedik, hogy az MI a hatalom újraelosztásának az egyik legfontosabb eszköze lesz a 21. században. Sőt szerintük nem sokára minden technológia MI-alapú lesz (Tilesch & Hatamleh, 2021).

Az MI alapvetően meg kell, hogy változtassa a gépekkel szemben eddig általánosan elfogadott szemléletet. Amíg a hagyományos számítógépeknél igaz, hogy „a számítógépek csak azt csinálják, amire be vannak programozva”, a legfejlettebb és a legkifinomultabb MI-rendszerek képesek autonóm módon cselekedni, elfogadni és végrehajtani saját döntéseiket, amelyeket a programozóik nem is láthattak előre (Basile, 2019).

Ettől függetlenül továbbra is igaz, hogy az algoritmusok nem rendelkeznek saját tényleges tudással. Az MI tehát nem értelmezhető olyan gépként, amely önállóan gondolkodik, de ismeretlen (előzetesen be nem táplált) paraméterekből állít elő reakciót (Staffler & Jany, 2020).

Nem véletlen tehát, hogy a Nemzetközi Büntetőjogi Társaság (AIDP) XXI. Kongresszusát 2024-ben az MI témakörében szervezi (URL3). A konferencia három fő kérdése az alábbi lesz:

- Mennyire tulajdonítható egy MI-rendszer által elkövetett bűncselekmény az embernek vagy magának az MI-nek (ha egyáltalán ez lehetséges)?
- Hogyan segíthetik az MI-rendszerek a rendészeti szerveket a bűnözés megelőzésében és leküzdésében?
- Bízhatunk-e az MI-ben a büntetőjogi ügyekben hozott döntések meghozatalakor?

A három kérdés közül kriminalisztikai szempontból a másodiknak van különös jelentősége. Az már ebből a felvetésből is egyértelműen látszik, hogy az MI-rendszerek hasznos kiegészítői lehetnek az igazságügyi munkának, és fel is gyorsíthatják azt (Staffler & Jany, 2020).

Az MI azonban nem csak előnyökkel jár, veszélyei már igen hamar megmutatkoztak. Ismert példa, hogy negyven évvel ezelőtt, 1981-ben egy motorke-rékpárgyár 37 éves japán alkalmazottját megölte a közelében dolgozó MI-robot (Hallevy, 2019). A robot (tévesen) fenyegető veszélyként azonosította az alkalmazottat, és kiszámította, hogy a fenyegetés leghatékonyabb kiküszöbölése az, ha őt egy szomszédos gépbe tolja, ezért hidraulikus karjával a robot a sokkolt munkavállalót a gépbe csapta, azonnal megölte, majd folytatta feladatait, mint-ha mi sem történt volna (Moreno, 2021).

Könnyen belátható, hogy a jövőben az MI a kriminalisztika szinte minden területén megjelenik és hasznosítható lesz. Ezen számos terület közül az alábbi-akban kettőt tekintünk át részletesen:

- a) a nyomozás tervezése, szervezése;
- b) a kockázatértékelés és a nemzetközi bűnügyi együttműködés kérdése.

Természetesen (ahogyan említettem) az MI a kriminalisztika minden területén jelen lesz (és sok helyen már jelen is van). Még az írásvizsgálat is jelentősen felgyorsulhat az MI-rendszer segítségével, de ugyanez lehet igaz egy ballisztikai vagy akár daktiloszkópiái, DNS stb. azonosításra is. Az MI ugyanis nagyságrendileg gyorsabb és pontosabb lehet, mint egy ember. A telepített MI-szoftver lehetővé teszi a bonyolult számításokat gyorsabban és egyidejűleg végrehajtani (Hallevy, 2019). A legújabb generációs MI-k működése úgynevezett mély tanulási (deep learning) módszeren alapszik. Ezekben a technológiákban az inputok-tól az outputokig vezető folyamat átláthatatlan, sokszor nem is lehet levezetni, hogy a szoftver hogyan hozta létre a végeredményt, amely ezáltal nem is vezethető vissza a programozók eredeti akaratára (Borsari, 2019). Ezért is merül fel például magának a járműnek a felelőssége a teljesen önvezető járművek által elkövetett bűncselekmények vonatkozásában (Herke, 2021b).

Azonban az is könnyen belátható, hogy mennyivel gyorsabban és könnyebben beszerezhető az adatok az MI segítségével a bűnügyi nyilvántartásokból (vagy akár végezheti maga az MI a nyilvántartást), hiszen ha az MI megfelelően működik, minden képességét fel tudja használni az adatok elemzésére (Hallevy, 2019). Az is egyértelmű, hogy óriási lehetőségek rejlenek az MI-ben a sajátos krimilátechnikai eszközök (csapda, képrögzítés, hangazonosítás) vonatkozásában. Ahogyan a nagy adatfeldolgozást igénylő bűncselekmények elkövetéséhez is egyre gyakrabban használnak fel MI-rendszereket. Gondoljunk csak az

úgynevezett „pump and dump”-ra, azaz az olyan csalásra, amely az értékpapír árának mesterséges emelkedését okozzák hamis, félrevezető vagy eltúlzott értékpapír-kereskedelemmel.

Ahogy a megerősítő tanulás révén az MI megtanulhatja a hamisítás gyakorlatát és önálló életre kelhet (Borsari, 2019), ugyanígy felhasználható lehet a bűnüldözésben is (Ligeti, 2020). Így például Nutter szerint az MI felhasználható hamis műalkotások azonosítására vagy személyek arcfelismerésére is, és akár rosszabb körülmények között is képes lenne azonosítani a kérdéses személyt a hagyományos arcfelismerő szoftverekhez képest (Nutter, 2019). A számítógépek a tárgyfelismerés, az arcfelismerés, az arckifejezés-elemzés, a beszélőfelismerés és akár az érzelemazonosítás terén is bizonyos esetekben már ma is felülmúlják az embereket (Perrot, 2017). Emellett utalni kell például az MI felhasználására a DNS-elemzések során (Rigano, 2019), de akár a közösségi médiaprofilok vonatkozásában is. Ennek előnye, hogy az MI elemzése nagy mennyiségű komplex adatot eredményez, rögtön elektronikus formátumban (Ligeti, 2020).

A nyomozás tervezése, szervezése

Ligeti szerint az MI-rendszerek két fő belső jellemzője, hogy képesek:

- a) összegyűjteni és elemezni a környező környezetből származó adatokat, valamint
- b) intézkedéseket végrehajtani a gép speciális (az ember által általában előre meghatározott) céljainak elérése érdekében (Ligeti, 2020).

A bűnügyi elemzés területén Perrot az MI alábbi alkalmazhatóságát emeli ki:

- a bűnözés földrajzi és időbeli hotspot területeinek meghatározása;
- a bűnözők profiljának meghatározása;
- a hasonló bűncselekmények elkövetése szintjének meghatározása egy adott területen;
- bizonyos feladatok tekintetében akár a nyomozó helyettesítése virtuális ügynökökkel (Perrot, 2017).

A bűncselekmények előrejelzése a digitális alkalmazások büntető igazságszolgáltatásban történő gyakorlati alkalmazásának egyik fontos területe. Az úgynevezett prediktív policing (előrejelzés-alapú rendőri munka) lényegében a rendőrségi aktákból származó részletes információk elemzését jelenti. Erre példa a közel ismétlődő megközelítés, amely szerint kiszámítható minták állnak rendelkezésre bizonyos bűncselekménytípusokhoz (például betöréses lopás), mivel a

sorozatbűnözők visszatérő viselkedési mintákkal rendelkeznek a sértettek racionális kiválasztása és költség-haszon elemzés alapján (Staffler & Jany, 2020).

A prediktív megközelítést nemcsak az USA-ban használják. Így például Franciaországban a Gendarmerie Nationale két év alatt kifejlesztette a bűnügyi kockázat prediktív megközelítését, elsősorban a sorozatbűncselekmények és a szervezett bűnözés vonatkozásában (Perrot, 2017).

A prediktív rendőri tevékenységek lényege, hogy statisztikai módszerek alapján igyekeznek előrejelezni a bűncselekmény elkövetését, és akár azt is, hogy hol és mikor követhető el a bűncselekmény. Célja pedig az, hogy ezen előrejelzés alapján megakadályozzák a bűncselekmények elkövetését. Az utóbbi időben a prediktív módszerek között megjelentek az első MI-alapú szoftverek is (például PredPol, Precobs, HART, X-LAW, Keycrime; utóbbi kettőt az olasz rendőrség használja). Ezek jelentős előrelépést jelentenek a bűncselekmények megelőzésében, ugyanakkor adatvédelmi problémákat is felvetnek (Basile, 2019).

Ligeti a prediktív rendőri tevékenységgel kapcsolatosan négy fő aggályt fejt ki:

- 1) Felmerül, hogy a prediktív rendfenntartás nem kontraproduktív-e azáltal, hogy a rendőrség az erőforrásokat ezekre a területekre összpontosítja, ezáltal az ezen kívüli területekre kevesebb energiát fordítanak.
- 2) A jövőbeni, még el nem követett bűncselekményekkel való gyanúsítás alapvető emberi jogokat sért, kezdve az ártatlanság vélelmével (Ligeti, 2020). Emellett gondot okozhat, hogy a védelem nincs abban a helyzetben, hogy megtámadja a bizonyítékok összegyűjtésének módját, és az MI-vel kapcsolatos bizonyítékok felhasználása kockázatot jelent a fegyverek egyenlőségének elvére is.
- 3) Noha általános a vélekedés, hogy a számítógép (ezáltal az MI is) objektív, semleges értékítélettel rendelkezik, Ligeti rámutat, hogy az igazságszolgáltatásban használt MI-gépek „beágyazzák a meglévő elfogultságokat és örökítik a diszkriminációt”, mivel az MI-rendszerek az emberek által bevitt adatok alapján működnek.
- 4) Végül a prediktív rendészet (és igazságszolgáltatás) miatt fennáll a veszélye, hogy a bűnüldöző hatóságok szerepe sokkal proaktívabb lesz a jelenlegi (többnyire) reaktívhoz képest, ami problémákat okozhat (például a hatóságok átláthatósága szempontjából) (Ligeti, 2020).

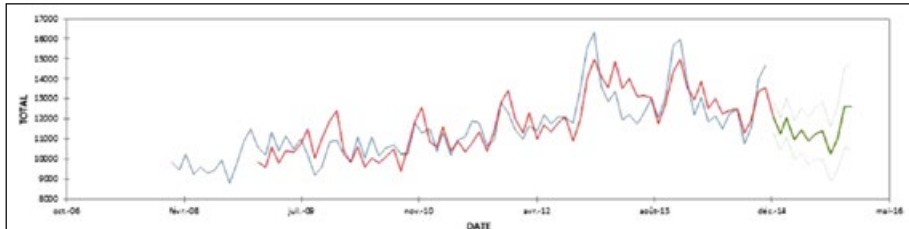
Staffler és Jany a bűncselekmények előrejelzésének két fő módját emeli ki: a hotspot azonosítást és a bűnözés összekapcsolását (crime linking) (Staffler & Jany, 2020). A hotspot azonosítás során a hatóságok algoritmusok segítségével olyan földrajzi mintákat hoznak létre a rendelkezésre álló adatokból, amelyek statisztikai szempontból magasabb bűnözéssel járnak, és ennek alapján valós

idejű figyelmeztetést generálnak a jövőbeli bűncselekmények vonatkozásában. Ilyen hotspot rendszer például az RTM (Risk Terrain Modeling), ami egy olyan algoritmus, amely a bűncselekményeket elősegítő tényezőkkel kapcsolatos különféle adatok kiértékelését használja a földrajzi helyek azonosítására annak érdekében, hogy statisztikai előrejelzést nyújtson a kábítószer-bűncselekmények elkövetéséről (URL4). Az olyan változók, mint a gyenge vagy nem működő utcai megvilágítás, az ATM-ek, pénzváltók, parkolók és iskolák közelsége, az éjszakai klubok, a tömegközlekedési megállók, vasútállomások, fő forgalmi kereszteződések környezete alapján olyan térképet hoztak létre a kábítószer-kereskedelem hotspotjainak az azonosítására, amely alapján következtetéseket lehet levonni a várható bűncselekmények elkövetésére, ami aztán jelentősen befolyásolja a rendőrség bűnmegelőzési stratégiáját (Staffler & Jany, 2020). Hasonló rendszer a Predictive Policing (rövidítve PredPol), ami olyan algoritmust használ, amely összekapcsolja a különböző bűnügyi statisztikai adatállományokat: a bűncselekmények típusát, helyét és idejét, és ennek alapján az algoritmus kiszámítja a statisztikai valószínűségét annak, hogy melyik területeken várható magasabb arányú bűnözés. Az ilyen rendszereket nemcsak az USA-ban, de Európában is egyre több helyen használnak, elég csak az Olaszországban a vagyon elleni bűncselekmények helyben és időben való megismétlődésén alapuló, több helyen is alkalmazott XLAW szoftverre, vagy a Németországban és Svájcban alkalmazott, az azonos elkövetői csoportokon alapuló Pre Crime Observation System (rövidítve Precobs) szoftver használatára utalni.

A hotspot mellett Staffler és Jany szerint a bűncselekmények előrejelzésének másik sajátos módja a bűnözés összekapcsolása: múltbeli bűncselekmények összevetése bizonyos (már azonosított vagy még azonosítatlan) személyekkel annak érdekében, hogy megjósolják, hol és mikor követik el a következő bűncselekményt. Ez a módszer a sorozatbűnözőkre összpontosít (Staffler & Jany, 2020). Nagy-Britanniában a bűnözés összekapcsolására a Harm Assessment Risk Tool (rövidítve: HART) rendszert használják, amelynek célja az emberek osztályozása a jövőbeni bűncselekmények különböző kockázatait szerint. Ehhez olyan adatokat használnak fel, mint a bűnügyi nyilvántartás, a menekülés veszélye és a bűncselekmény súlyossága. Az algoritmus célja, hogy segítse a biztonsági erőket abban, hogy eldöntsék, a terhelt mennyi ideig legyen fogva vagy mikor ajánlhatson fel óvadékot (Oswald, Grace, Urwin S. & Barnes, 2018). Olaszországban pedig a milánói rendőrség fejlesztette ki a KeyCrime nevű szoftvert, ami azon a megfigyelésen alapult, hogy nagy számú rablást ugyanazok az elkövetők követnek el. Ezen bűncselekmények jellemzőit az egyes elkövetők-höz rendelik annak érdekében, hogy előrejelzést készítsenek a bűncselekmény jövőbeli elkövetésének helyéről, idejéről és típusáról (URL5).

A prediktív elemzésre példa az alábbi francia modell (2. számú ábra), ami a 2008. és 2014. közötti adatok alapján tartalmazta a 2015-ös előrejelzést, igen nagy pontossággal.

2. számú ábra: A prediktív elemzés

Forrás: Perrot, 2017.

Az MI képes arra, hogy igen nagy mennyiségű tényadatot dolgozzon fel, és ennek alapján képes az összegyűjtött adatok gyors és pontos elemzésére, ami a nem MI-alapú adatfeldolgozásnál és adatelemzésnél sokkal nagyobb hatékonyságot eredményezhet (Borsari, 2019). Ehhez óriási mennyiségű adatra van szükség, amelyek egy része már most is rendelkezésre áll (gondoljunk csak a GAFAM – Google, Apple, Facebook, Amazon, Microsoft – és a NATU – Netflix, Air BNB, Telsa, Uber – globális vállalatok által naponta begyűjtött hatalmas adathalmazra) (Perrot, 2017). Ugyanakkor az MI fő jellemzője az önálló tanulás képessége, ami intellektuális autonómiát eredményez, és ez megnehezítheti megjósolni az MI tevékenységének okát és hatását, viselkedését vagy konkrét döntéseit (Kirpichnikov et al., 2020).

A gépi tanulási mechanizmusoknak köszönhetően az MI-rendszer képes tanulni a tapasztalatokból, és ennek következtében módosíthatja viselkedését, alkalmazkodva az időközben kapott ingerekhez (lásd a teljesen önvezető autók deep learning tanulását) (Herke, 2020). Sok esetben a felhőalapú információcsere exponenciálisan növelheti az MI tanulását (Borsari, 2019). A teljesen önvezető járműveknél éppen az okozza a legnagyobb problémákat, hogy az MI-rendszer olyan szabályokkal rendelkezik az adatbázisában, amelyek alapján csak két rossz döntés közül választhat (Moreno, 2021). Ugyanígy sok veszéllyel járhat az MI elterjedése a hétköznapi életben [lásd például az úgynevezett online ellenőrzés problémáját, amikor az MI-rendszer adott esetben néhány percen belül megvásárol bizonyos, nagy népszerűségnek örvendő eseményekre szóló jegyeket, majd visszahelyezi őket egy párhuzamos piacra (másodlagos jegyértékesítés), jóval magasabb áron; vagy a piac visszaélészerű manipulálására, amikor a nagyfrekvenciás kereskedők (úgynevezett HFT-k) másodpercenként

több ezer művelet végrehajtásával képesek a pénzügyi árak hirtelen és nagyon gyors ingadozásának előidézésére, aminek akár bűnügyi vonatkozásai is lehetnek, például tiltott piacbefolyásolás, Btk. 411. §] (Basile, 2019). Ligeti az MI-vel kapcsolatosan a kábítószer-kereskedelem, a terrorcselekmények és az online csalások veszélyére hívja fel a figyelmet (Ligeti, 2020), Borsari pedig ezen bűncselekmények vonatkozásában a távvezérelt drónok és tengeralattjárók felhasználását emeli ki (Borsari, 2019). Az MI azonban nemcsak terhelt, hanem sértett is lehet a büntetőeljárásban. Basile felveti a kérdést, hogy nincs-e szükség sajátos, kifejezetten az MI-rendszerek elleni bűncselekményekkel kapcsolatos tényállások megalkotására, mivel a jelenlegi büntetőjogi rendelkezések nem feltétlenül alkalmasak ezek kezelésére. Igen plasztikus példa erre szerinte a szexuális aktusok végrehajtása olyan androiddal, amelyet eredetileg nem erre a célra terveztek, hanem például recepciós funkciók ellátására szállodában vagy áruházban (Basile, 2019). És noha egyelőre nem tisztázott, hogy a kifejezetten szexuális igények kielégítésére létrehozott MI-robot (ügynevezett szexbot) sérelmére követhető-e el szexuális erőszak, Ambrus szerint az ilyen „bűncselekmény” kriminogén hatással lehet az emberek sérelmére elkövetett szexuális deliktumok vonatkozásában is (Ambrus, 2020).

Ezekkel a veszélyekkel foglalkozni kell, ugyanakkor az MI óriási segítséget nyújthat a bűnüldözésben.

Kockázatértékelés és MI. Az MI szerepe a nemzetközi bűnügyi együttműködésben

Az MI egyik lehetséges felhasználása a bűnözők specifikus profiljának modellezése. Az MI sok elemből álló minta elemzésére képes, ennek során vizsgálhatja az elkövetők mozgását, lakóhelyét, munkáját, szokásait, az általuk elkövetett bűncselekményeik jellegét, mindennapi tevékenységeiket, közösségi hálóikat stb. (Perrot, 2017).

A kényszerintézkedések taktikájával összefüggésben utalni kell arra, hogy létezik olyan elképzelés, miszerint például a veszélyes bűnözők elfogását robotokkal végeztessék, ezzel is védve a hatóság tagjainak személyi épségét. Ennek különös jelentősége lehet kiemelten veszélyes terroristák elleni akciók során. Ilyenkor az MI parancsot kap az elfogásra, nem vizsgálhatja az elfogást elrendelő határozat jogellenességét, bár a nyilvánvaló jogellenesség esetén elképzelhető, hogy a jövőben tudja ezt jelezni az elrendelő felé. Ebben az esetben Hallevy szerint nincs különbség aközött, hogy a határozatot végrehajtó természetes személy vagy például egy MI-robot (Hallevy, 2019).

Ligeti kiemeli, hogy a MI segíthet az események és helyek felkutatásában is (Ligeti, 2020). Amíg jelenleg az elemzések nagy részét emberek végzik, a jövőben ennek jelentős része automatizálható és/vagy gyorsítható a gépi tanulással (Maas, 2019).

Az USA büntető igazságszolgáltatási rendszerében évek óta egyértelmű tendencia figyelhető meg az empirikus kockázatértékelés mind gyakoribb alkalmazása terén. Ezzel kapcsolatosan két MI-alapú rendszer ismert az USA-ban, a Public Safety Assessment (PSA) és a Correctional Offender Management Profiling for Alternative Sanctions (COMPAS).

A PSA az adott személy bizonyos kockázati tényezőit hasonlítja össze egy adatbázissal, amely több mint 1,5 millió esetet tartalmaz 300 amerikai bírósági körzetből. Az elemzés kilenc kockázati tényezőt ölel fel, ideértve az életkort, a bűnügyi nyilvántartást, a korábbi idézéseket vagy panaszokat, ugyanakkor kizárja a földrajzi származást és a versenyt, mint kockázati tényezőt. A kockázatelemzés elvégzése után az eredményt hatrészes skálán jelölik (Staffler & Jany, 2020).

Az egyik leghíresebb kockázatértékelési eszköz az USA-ban a COMPAS (Ligeti, 2020). A program célja kockázatértékelés az elkövetők elhelyezésével, nyomon követésével és bánásmódjával kapcsolatos bírósági döntéshozatalban. A kockázatértékelés (alapkonfigurációjában) 137 kérdésre adott válaszon alapul, különféle témákban, például bűnügyi nyilvántartások és bűncselekmények, bűnözőkkel való megbirkózás, kábítószerrel való visszaélés, gazdasági nehézségek, oktatási és képzési nehézségek, a családi környezet, társadalmi kontextus, szabadidő, élethelyzet, társadalmi környezet, személyiségi tényezők. A kérdőívet vagy az érintett válaszolja meg vagy pedig a rendőrség és az ügyészség adatbázisait használják annak kitöltéséhez. A kérdőív még olyan általános kérdéseket is tartalmaz, mint hogy „*Van-e joga lopni egy éhes embernek?*”, amelyekre az érintettnek IGEN/NEM választ kell adnia (Staffler & Jany, 2020).

Ez a kockázatértékelés (látszólagos objektivitása ellenére) több kockázatot is rejt magában. Leginkább azzal kapcsolatosan merülhet fel probléma, hogy a védelem számára nem feltétlenül világos, hogy milyen tényezők alapján történik a kockázatértékelés, az MI-rendszer milyen szempontokat vett figyelembe, mennyire lett individualizált a kockázatértékelés.

Az MI prediktív algoritmusok vagy kockázatértékelési eszközök segítségével is felmérheti a büntetőjogi veszélyt. Irányulhat ez a kényszerintézkedés alkalmazhatóságára, de akár a büntetés vagy próbaidő feltételes felfüggesztésének lehetőségére vagy annak kizártságára is. Az MI képes hatalmas mennyiségű adat összegyűjtésére és feldolgozására, és ennek alapján képes megalkotni a személy profilját, és akár előrejelezni a későbbi magatartásformákat, ideértve

a bűnügyi vonatkozásokat is. A PSA és a COMPAS segítséget nyújtanak például a bírónak annak eldöntésében, hogy engedélyezi-e a feltételes szabadlábra helyezést vagy a próbára bocsátást (Basile, 2019).

A bevezetőben említett AIDP kongresszus 4. szekciója az MI használatának néhány nemzetközi vonatkozását fogja megvizsgálni. Ennek keretében a bizonyítékgyűjtés (illetve ezzel kapcsolatos nemzetközi együttműködés), valamint a nemzetközi humanitárius jog és a nemzetközi büntetőjog, különös tekintettel a robotok háborús környezetben történő használata emelhető ki (Ligeti, 2020). Emellett a nemzetközi humanitárius jogban és a nemzetközi büntetőjogban az utóbbi időben fokozott figyelmet kapott az autonóm fegyverrendszerek (AWS) kérdése is (Ligeti, 2020).

Az Interpol a számítógépes bűnözést a kormányok, vállalkozások és magán-személyek elleni bármilyen számítógépes támadásként határozza meg. Ezek a támadások nem ismernek sem fizikai, sem virtuális határokat, és jelentős károkat képesek okozni a világon (Moreno, 2021). A bizonyítékok határokon átnyúló cseréje, különösen a bizonyítékok más államban való elfogadhatósága és felhasználása régóta témája a nemzetközi szakirodalomnak. A digitális bizonyítékokkal kapcsolatos új – és még mindig nagy részben megoldatlan – problémák Ligeti szerint tovább bonyolítják a helyzetet. Ugyanakkor a számítógép, a digitális világ nem csak rosszat jelent: a MI nagyon sok segítséget nyújthat a nemzeti hatóságoknak (Ligeti, 2020).

A törvényesség elve arra kényszeríti a nyomozó hatóságokat, hogy a teljes nyomozati anyagot átfogóan elemezzék a kezdeti gyanú megállapítására vagy cáfolására. Érdekes megfigyelni, hogy míg az adatgyűjtésnél az MI-rendszer legfőbb előnye, hogy az emberhez képest nagyságrendileg több adatot tud beszerezni és összevetni, addig a digitális nyomozószoftver esetén már nem az adatok nagy mennyiségű előállítása, hanem éppen azok csökkentése, szűkítése jelenti a nagy előnyt. Az Észak-Rajna-Vesztfáliai Igazságügyi Minisztérium kutatási projektje, a Zentral- und Ansprechstelle Cybercrime NRW (ZAC NRW) bemutatja, hogy egy ilyen nyomozati szoftver hogyan tudja észszerűen csökkenteni az adatokat. A szoftver például az MI segítségével támogatja a gyermekpornográfia elleni küzdelmet. A gyermekpornográfiai tartalom interneten történő terjesztése elleni vizsgálati anyag elképzelhetetlen mennyiségben keletkezik, ezért a büntetőjogilag releváns adatokat emberileg szinte lehetetlen lenne kiszűrni az ártalmatlan képfájlok között. Éppen ezért olyan algoritmust fejlesztettek ki, amelynek segítségével az MI megkülönbözteti az ártalmatlan képeket a gyermekpornográfiai anyagtól. Ezt követően már egy csökkentett adatsor tekintetében kell csak elvégezni a nyomozónak az ellenőrzést (Staffler & Jany, 2020).

Összegzés

Az MI a hagyományos számítógépes programoktól eltérő kibernetikai rendszer, amely képes autonóm, tudatos-akaratossá viselkedésre (Kirpichnikov et al., 2020). Sokan úgy képzelik, hogy az MI-rendszerek megjelenése a távoli jövő. Ugyanakkor számos példa mutatja, hogy ez már a jelen. Ahogyan arra már egy korábbi tanulmányomban rámutattam, 2012 óta 41 USA tagállamban engedélyezték az önvezető járműveknek a közúti forgalomban való részvételét (Herke, 2021a). Az MI-rendszerek használata már a bűnüldözési tevékenységekben is valóság, és várhatóan ez az elkövetkező években csak egyre növekszik és fokozódik. Egyes országokban már MI-robotokat használnak különféle feladatokhoz, például járőrözéshez, megfigyeléshez, bombabontáshoz, arcfelismeréshez stb. (Basilie, 2019). A következő feladat ezek szabályozási keretének kidolgozása lesz.

A jogi keretekkel kapcsolatban Staffler és Jany rámutatott, hogy 2002-ben az Európa Tanács Miniszteri Bizottsága felállította az igazságszolgáltatás hatékonyságával foglalkozó Európai Bizottságot (The European Commission for the Efficiency of Justice – CEPEJ), amely figyelemmel kíséri és felülvizsgálja a szerződő államok jogrendszereinek minőségét. Miután a közelmúltban megnőtt az MI használata a büntető igazságszolgáltatásban, és komoly kockázatok merültek fel az emberi jogokkal kapcsolatban, a CEPEJ 2018. december 4-én közzétette az MI igazságszolgáltatási rendszerekben való használatának etikai chartáját, amely szerint be kell tartani az emberi jogi normákat és az alapvető jogokat, különösen az Emberi Jogok Európai Egyezményét és az Európa Tanács adatvédelmi egyezményét (Staffler & Jany, 2020). 2019 szeptemberében megkezdte munkáját az Európa Tanács által létrehozott Mesterséges Intelligencia Ad Hoc Bizottság (CAHAI), amely jogi keretet biztosít az MI fejlesztéséhez, tervezéséhez és alkalmazásához. 2018 áprilisában az Európai Bizottság közzétette az „emberközpontú mesterséges intelligencia” európai stratégiáját, amely szerint az embernek kell az MI fejlesztésének középpontjában állnia. 2018 decemberében pedig az Európai Bizottság az összehangolt MI-terven keresztül bejelentette, hogy az MI-t a bűnözés elleni küzdelemben is használni kívánja (Staffler & Jany, 2020).

A legtöbb MI-rendszernek vannak érzékszervi receptorai, és ezek a receptorok a kapott tényadatokat az adatokat elemző központi feldolgozó egységekhez továbbítják. Az MI-rendszerek elemzési folyamata tehát nagyban hasonlít az emberi megértéshez. Az igazán fejlett MI-algoritmusok az emberi kognitív folyamatokat is megpróbálják utánozni. Hallevy rámutatott, hogy az MI és az ember kognitív folyamatai alapvetően nem különböznek egymástól (Hallevy, 2019).

Az MI-rendszerek alkalmazásával összefüggésben egyelőre nagy a félelem.

Az emberiség Borsari szerint két választási lehetőség előtt áll: az elővigyázatosság elvén alapulva nem alkalmaz MI-gépeket, ezzel lemond az általuk nyújtott előnyökről, vagy a megengedett kockázat, a kollektív haszon és a különféle rendszerek megfékezhetetlen kockázatai közötti összetett egyensúly elemzésével fokozatosan bevezeti ezeket a rendszereket (Borsari, 2019).

Még távol vagyunk attól, amit egy autonóm MI valóban jelentene, de a már létező MI is elegendő kihívást jelent a büntetőjoggal kapcsolatban (Moreno, 2021), de bármilyen kitalálnak is tűnik az MI-k kora, a látszat ellenére nem vagyunk olyan távol attól. A ma létező egyik legkifinomultabb emberszerű robot a Sophia, amelynek MI-rendszere már a tudat kezdetleges formáját hordozza magában. Önálló tanulási folyamatának fejlesztése érdekében Sophiának kommunikációra van szüksége az emberekkel, ezért alkotói „ember-mesterséges hibrid intelligenciának” tartják. Az egyik nyilvános beavatkozása során maga Sophia kijelentette, hogy az MI-rendszerek nem versenyeznek az emberi intelligenciával, hanem inkább kiegészítik azt (Moreno, 2021). Szaud-Arábia állampolgárságot adott Sophiának, egy tokiói önkormányzat pedig elismerte egy chatbot, Shibuya Mirai állandó lakóhelyét, „aki” egy hétéves gyermek képességeivel képes kommunikálni (Basile, 2019).

Az információ, amely fizikai tulajdonságai miatt hozzáférhető az információs és távközlési hálózatokban, az MI, a szoftverek és a kritikus jelentőségű elektronikus információs rendszerek által okozott illegális befolyás legnagyobb veszélyének van kitéve (Kirpichnikov et al., 2020). Az csak rajtunk múlik, hogy ettől a veszélytől megriadunk vagy az MI segítségével jobbá tesszük az életünket és kiaknázzuk azt a hatalmas lehetőséget, amivel kapcsolatosan egyelőre csak a jéghegy csúcsát látjuk.

Felhasznált irodalom

- Ambrus I. (2020). A mesterséges intelligencia és a büntetőjog. *Állam- és Jogtudomány*, 61(4), 4-23.
- Basile, F. (2019). Diritto penale e Intelligenza Artificiale. *Giurisprudenza Italiana*, 170(12), 67-73.
- Borsari, R. (2019). Intelligenza Artificiale e responsabilità penale: prime considerazioni. *Media Laws*, 4(3), 262-268.
- Hallevy, G. (2019). The Criminal Liability of Artificial Intelligence Entities - from Science Fiction to Legal Social Control. *Akron Intellectual Property Journal*, 4(2), 171-201.
- Herke Cs. (2021a). A kriminalisztika alapkérdései és az önvezető járművek. *Belügyi Szemle*, 69(1), 87-105. <https://doi.org/10.38146/BSZ.2021.1.4>
- Herke Cs. (2020). „De biztos Úr, én nem is tudok vezetni!” – a terhelt az önvezető járművekkel kapcsolatos büntetőeljárásokban. *Magyar Jog*, 67(11), 633-647.

- Herke Cs. (2021b). The digital person as defendant in criminal proceedings relating to self-driving vehicles. C. E. Чебуранова (Eds.), *Состояние, проблемы и перспективы развития юридической науки и практики: белорусский и зарубежный опыт* (pp. 184-189). Yanka Kupala State University.
- Kirpichnikov, D., Pavlyuk, A., Grebneva, Y. & Okagbue, H. (2020). Criminal Liability of the Artificial Intelligence. *E3S Web of Conferences*, 159(04025), 1-10. <https://doi.org/10.1051/e3sconf/202015904025>
- Ligeti K. (2020). *Artificial Intelligence and Criminal Justice AIDP-IAPL International Congress of Penal Law*. <http://www.penal.org/en/aidp-iapl-publications>
- Maas, M. M. (2019). International law does not compute: Artificial intelligence and the development, displacement or destruction of the global legal order. *Melbourne Journal of International Law*, 20(1), 29-57.
- Moreno, A. M. M. (2021). Inteligencia artificial y derecho penal: primeras aproximaciones. *Revista jurídica de Castilla y León*, 19(53), 177-202.
- Nutter, P. W. (2019). Machine Learning Evidence: Admissibility and Weight. *Journal of Constitutional Law*, 21, 919-958.
- Oswald, M., Grace, J., Urwin, S. & Barnes, G. C. (2018). Algorithmic risk assessment policing models: lessons from the Durham HART model and ‘Experimental’ proportionality. *Information & Communications Technology Law*, 27(2), 223-250. <https://doi.org/10.1080/13600834.2018.1458455>
- Perrot, P. (2017). What about AI in criminal intelligence? From predictive policing to AI perspectives. *European Police Science and Research Bulletin*, 16, 65-76.
- Rigano, C. (2019). Using Artificial Intelligence to Address Criminal Justice Needs. *National Institute of Justice Journal*, 1, 1-10.
- Staffler, L. & Jany, O. (2020). Künstliche Intelligenz und Strafrechtspflege – eine Orientierung. *Zeitschrift für Internationale Strafrechtsdogmatik*. 15(4), 164-167.
- Tilesch Gy. & Hatamleh, O. (2021). *Mesterség és intelligencia. Vegyük kezünkbe sorsunkat az MI korában*. Libri Kiadó.

A cikkben található online hivatkozások

URL1: *Stephen Hawking warns artificial intelligence could end mankind*. <https://www.bbc.com/news/technology-30290540>

URL2: *Stephen Hawking AI Warning: Artificial Intelligence Could Destroy Civilization*. <https://www.newsweek.com/stephen-hawking-artificial-intelligence-warning-destroy-civilization-703630>

URL3: *XXIst International Congress of Penal Law. 2024*. <http://www.penal.org/en/information>

URL4: *Risk Terrain Modeling*. <https://www.riskterrainmodeling.com>

URL5: *Numbers of KeyCrime*. <https://www.keycrime.com>

A cikk APA szabály szerinti hivatkozása

Herke Cs. (2021). A mesterséges intelligencia kriminalisztikai aspektusai. *Belügyi Szemle*, 69(10), 1709-1724. <https://doi.org/10.38146/BSZ.2021.10.2>

Gárdonyi Gergely – Hautzinger Zoltán

A kriminalisztikai kutatások fejlesztésének lehetősége

The possible areas for improvement in researches in criminalistics

„A tudományos kutatás civilizációnk egyik mozgató ereje.”

Nicholas C. Metropolis

Absztrakt

A bűnügyi nyomozás tudománya olyan közvetítő elem, amely a természettudományok és a társadalomtudományok eredményeit megvizsgálja abból a szempontból, hogy azok hasznosíthatók-e a nyomozás során, és ha igen, akkor mely területen, milyen módon és milyen mértékben, majd pedig a jogi és szakmai környezet vizsgálata révén ajánlásokat dolgoz ki annak hatékony alkalmazása érdekében. Ezt a jövőben hatékonyabban segítheti, ha az egyes kutatásokat egyfelől – úgynevezett kriminalisztikai kutatási stratégia rendszerében – egy önálló kriminalisztikai kutatóközpont koordinálhatná. Ennek eredményeként olyan tervszerűen végrehajtott és a mindennapokban hasznosítható kutatások segíthetnék a nyomozókat a felderítő munkában, amelyek végső soron egyúttal a büntetőeljárást megalapozó bizonyítási eszközök hitelt érdemlőségét is biztosítanák.

Kulcsszavak: bűnüldözés, kriminalisztika, tudományos kutatás

Abstract

The science of criminal investigation is an intermediary field that scrutinises the findings of either natural or social sciences from an aspect whether or not those findings are later likely to be used during investigations; and if so, in which areas, in what ways, and to what extent; and then upon the examination of legal and professional environments, it will draw up recommendations how to apply effectively those findings. This process can be accelerated more effectively if

an independent criminalistics research centre could coordinate certain research activities within the so-called criminalistics research system. As a result, researches carried out methodically, and applicable on a daily basis, may assist investigators during investigations, and at the same time they may ensure the validity of the pieces of evidence that may establish the basis for criminal proceedings.

Keywords: criminal investigation, criminalistics/forensic science, scientific research

A tudomány és a tudományos kutatás mibenléte

Az emberi tudás szüntelen fejlődését az újabb módszerek, eljárások vagy gyakorlatok felismerése és alkalmazása éppúgy meghatározza, mint a különböző ismeretek valamilyen szempont szerinti összegzése vagy modellezése. Ezen alapul a tudomány mibenléte is, amely legegyszerűbben úgy definiálható, mint az embert körülvevő természetre – magára az emberre és az emberi társadalomra – vonatkozó megfigyelések, tapasztalatok és ismeretek rendszere (Bencze, 2006). Indokoltnak tűnik azonban a kérdés, hogy ki által és hogyan művelhető a tudomány? Feyerabend szerint a tudomány nem hétpécsetes titok, amelyet csak több éves felkészülés után lehet felnyitni és megérteni, hanem olyan értelmiségi szakma, amelyben bárki szerepet vállalhat (vizsgálhat, kritizálhat), akiben megvan a kellő érdeklődés (Feyerabend, 1984). A tudomány művelése tehát nemcsak a tudósok privilégiuma, hanem mindenki számára elérhető, aki a tudománnyal valamilyen módon kapcsolatba kerül (Boda, 2006.). Talán más megítélés alá eshet a tudomány művelése alanyi körének meghatározása, ha a releváns módszer megállapítása felől közelítünk. A tudomány ugyanis hitelesen nem gyarapítható igazolatlan állításokkal, egyszerű okozati összefüggésekből levont következtetésekkel, de még a pusztán megismerés útján sem, ha az nem valamilyen jól körülhatárolt és ellenőrzött tevékenységen alapul.

A tudomány elsősorban a tudományos kutatások révén vihető előrébb. A tudományos kutatások mibenléte egyfelől az ismeretek már meglévő rendszeréhez kötődésében, másfelől valamely új ismeret, általános érvényű adat, összefüggés megállapításában keresendő (Gócze, 2011). Továbbá a tudományos kutatások jelentősége a tudományos módszer megválasztásában és a tudományos folyamat körülhatárolásában is megmutatkozik (Hornyacsek, 2011).

A tudományos kutatások módszertanának és folyamata meghatározásának különösen fontos szerepe van a bűnüldözésben adaptálható kutatásokra és alkalmazható tudományos eredményekre. Ezek színtere elsősorban a kriminalisztika,

de a bűnüldözés szervezeti oldalát érintően lehet a rendészettudomány, illetve a bűnüldözés interdiszciplináris támogatásánál fogva mindazok a tudományok is, amelyek a bűnügyi nyomozáshoz érdemi segítséget tudnak nyújtani. Ilyenek lehetnek – különösen a büntető eljárásjog révén – a jogtudományok, a kriminálpszichológia oldaláról közelítve a pszichológia, a bűnügyi tudományok közvetlen kapcsolódása miatt a kriminológia, nem utolsósorban az igazságügyi szakértői vizsgálatok révén az általános orvostudomány, a műszaki, illetve a mérnöki tudományok stb.

E tanulmány mindazonáltal kifejezetten a kriminalisztika tudományos fejlesztésének jelentőségével, az ezt támogató kutatások intézményes körülmények közötti megvalósításának lehetőségeivel kíván foglalkozni.

A kriminalisztikai tudomány jelentősége

A kriminalisztikára elsősorban mint a modern bűnüldözés kialakulásának elengedhetetlen feltétele kell gondolni. Farcádi Sándor László és Dietz Károly ezt a 20. század második évtizedében úgy fogalmazta meg, hogy „*ma már külön tudományágak állnak a modern kriminalisztika – tehát a modern nyomozásnak is – szolgálatában, de más tudományágakban is hathatós támogatást talál a modern nyomozás, ezek – sokszor korszakos – vívmányainak igénybevételevel.*” (Farcádi & Dietz, 1918). A bűnügyi nyomozás során ezt követően már egyre több esetben váltak nélkülözhetetlenné a kipróbált technikai eszközök vagy taktikai ajánlások alkalmazása. A tudomány így vált módszeres részévé a kriminalisztikának, ez pedig egyszerre jelentette a bűnügyi nyomozás tudományos fejlődését, az egyes tudományok célzott adaptálását a bűnüldözésbe, nem utolsósorban a kriminalisztika elméletének és gyakorlatának közkinccsé tehető összefoglalását, más szóval a kriminalisztika tudományának művelését.

Ahogy a fentiekből is kiolvasható, a kriminalisztika tudományos rendszerének több összetevője van. Magába foglalja egyfelől a kriminalisztika tudományos megalapozottságát (tudományos kriminalisztika), másfelől a kriminalisztika tudományfejlesztő hatását (kriminalisztikai tudományfejlesztés), s nem utolsósorban a kriminalisztika tudományos eredményeinek közzétételét (kriminalisztika tudomány).

A kriminalisztika tudományos megalapozottsága – vagy más szóval a tudományos kriminalisztika – a bűnüldözés során alkalmazható egyes technikai eszközök és gyakorlatok mögött meglévő különböző tudományos törvényszerűségek adaptálását (elfogadását és felhasználását) jelenti. A tudományos kriminalisztikában mutatkozik meg a bűnüldözésben megnyilvánuló igény a tudományos

módszerek. A kriminalisztika lényege tehát az ellenőrzöttségen alapuló tudományos megismerés (Angyal et al., 2019).

A kriminalisztikai tudományfejlesztés a bűnügyi felderítés és nyomozás, akár az egyedi azonosítást célzó vizsgálatok hatékonyságának érdekében vonható tudományos kutatások folytatását foglalja magában. Katona Géza szerint a kriminalisztika diszciplináris jellegét a kutatási tevékenység megjelenése és fejlődése bizonyítja, amelyre a bűnüldözés és a tudomány megfelelő fejlettségi fokán kerülhetett sor (Katona, 2002). A kriminalisztikai kutatások manapság a bűnüldözés hatékonysága növelésének zálogát jelentik, mivel e bűnügyi tudomány csak a tudományos módszereken alapuló kutatások révén fejleszthető. Különösen igaz ez a krimináltechnikára, mivel egyrészt a bűncselekmények elkövetési formái is egyre inkább technikai támogatottságúakká válnak, másrészt egyre több bűnelkövetés eredményes felderítése és bizonyítása során válik nélkülözhetlenné technikai eszközök vagy természettudományos eszközök igénybevétele. Ezt nevezi Fenyvesi Csaba a krimináltechnika primátusának (Fenyvesi, 2014).

A kriminalisztika tudománya – ellentétben a tudományos kriminalisztikával és a kriminalisztikai kutatásokon alapuló tudományfejlesztéssel, amelyek a bűnüldözés közvetlen tudományos kapcsolatait mutatják meg – a bűnügyi nyomozás ismereteinek, gyakorlati tapasztalatainak, mindezek összegzésének vagy rendszerezésének a közreadását jelenti. A tudományos kriminalisztika és a kriminalisztikai kutatások eredményei tehát tanulmányokon, monográfiákon vagy egyéb kiadványokon (a kriminalisztikai szakirodalmon) keresztül közve-títhetők vagy ismerhetők meg.

A kriminalisztikai kutatások

A kriminalisztikai kutatások mibenléte

A kriminalisztika tudománnyá válásának legfontosabb alapját azok a kutatások jelentik, amelyek kifejezetten a bűnügyi nyomozás érdekében hasznosítható eredményekkel szolgálhatnak. Az ilyen orientációjú kutatásokra akkor lett szüksége a társadalomnak, amikor egyfelől a normatív bűnügyi tudományok már kivívták a maguk rangját, másfelől, mikor a nyomozás már nem az önkényes hatalomgyakorlás eszköze volt, azaz, amikor az államhatalom a jog uralma alá került, harmadrészt pedig, amikor a természettudományok által igazolt emberi tudás a bűnüldözés számára is felhasználhatóvá vált. E hármas kritériumrendszer ugyanakkor még nem elegendő arra, hogy a bűnüldözés eredményes is legyen. Finszter Géza szerint olyan szervezeti, jogi és működési

feltételek folyamatos és tervszerű biztosítására is szükség van, amelyek nemcsak egy deliktumra figyelnek, hanem a bűnözés teljes terjedelmével szemben kíván-
nak hatékony megoldásokat. Ez pedig a stratégiai kriminalisztika (Finszter, 2020).

A kriminalisztikai kutatások szavatolhatják azt is, hogy a bűnüldözés ne legyen lépéshátrányban a bűnözéshez – különösen a legújabb kori bűncselekmények elkövetőihez – képest. Emiatt e kutatásoknak folyamatosan olyan – Tremmel szavaival élve elsősorban hard szakértői vizsgálaton alapuló (Tremmel, 2006) – eredményekkel kell szolgálniuk, amelyek révén eredményesen csökkenthető az üldözésben eredő hátrány a bűnözéshez képest.

A kriminalisztika nem pusztán ajánlásokat ad, hanem egy komplex szemlé-
letet is, amely abban segít az eljárési cselekmények végrehajtójának, hogy ne csak azt tudja, egy megadott séma alapján mit kell végrehajtania, hanem azt is értse, hogy az miért szükséges. A kriminalisztika feladata, hogy utat mutasson a felderítésben és a bizonyításban közreműködő hivatalos személyeknek abban, hogy milyen módon tudják a legjobb eredményt elérni az egyes eljárési cselek-
mények lefolytatásának szakszerű végrehajtásával. A folyamat végén lévők szá-
mára pedig abban segít, hogy megértsék, miként keletkezik a bizonyítás eszköze.

A kriminalisztikai kutatások eredményeinek egyes példái

A kriminalisztikai kutatások az elmúlt évtizedekben számos kiemelkedő ered-
ménnyel szolgáltak. Hazánkban ilyen volt mindenekelőtt a genetika területén a DNS-vizsgálatok érzékenységének növelése, amelynek köszönhetően az érintések nyomait is megfelelő hatékonysággal és eredményességgel lehetett vizsgálni. Ezzel párhuzamosan mintegy 50%-kal nőtt a DNS-profil vonatko-
zásában adható információ tartalma (ennyivel több locus vizsgálható), amely nagyságrendekkel növelte a DNS-minták személyazonosítási eredményeinek bizonyosságát. Hasonlóan nagy eredmény volt, hogy a csontvizsgálat (beleért-
ve a mitokondriális DNS-analízist) rutineljárássá vált, amelynek köszönhetően a csontokat nagyobb számban, rutinszerűen lehet ma már feldolgozni (Egyed, Füredi & Woller, 2015). A DNS-nyilvántartás folyamatos növekedésével ex-
ponenciálisan nőtt az abban elért találatok száma is, amely már nemcsak hazai, hanem nagy számú nemzetközi találatot is eredményezett. Hamarosan pedig a rutin gyakorlatba is bevezetésre kerülhet a DNS-vizsgálat legfejlettebb mód-
szere, az újgenerációs szekvenálás, amely gyorsabb, precízebb és több geneti-
kai információt szolgáltatató vizsgálatot tesz lehetővé. Ennek eredményeképpen pedig a jelenleginél is kisebb mennyiségű, illetve egyúttal még több személy kevert DNS-ét tartalmazó helyszíni mintának tudják meghatározni a személyi eredetét a szakértők (Pádár et al., 2020).

Hasonlóan konkrét eredmények fogalmazhatók meg a daktiloszkópia területén is. Az első AFIS rendszer, az amerikai Printrak például 1993-tól 2002-ig volt használatban, amiben csak ujjnyomok és ujjnyomatok ellenőrzésére és tárolására volt lehetőség. A francia SAGEM Morpho rendszer 2002-től jóval teljesebb szolgáltatást biztosított az ujjnyomatszaktörők munkájának támogatásához. Képes volt az ujjnyomatok és ujjnyomok mellett a tenyéryomok és tenyéryomatok feldolgozására, emellett a rendszer részévé válhattak a menekültügyi és idegenrendészeti eljárások keretében keletkezett tízujjas nyomatlapok is. A 2014-ben üzembe helyezett új, 3M (Cogent) rendszer már képes mindazoknak a feladatoknak az ellátására, amelyekkel mind a hazai, mind pedig a nemzetközi elvárásoknak meg lehet felelni, mivel ez a rendszer lehetővé teszi új adattárak létrehozását is, amelyek alapján a bűncselekmények helyszíni ujj- és tenyéryomatain kívül a büntetőeljárás alá vont, illetve a jogerősen elítélt személyek biometrikus adatait egymástól elkülönítve lehet tárolni. Nőtt az automatizáltság foka és gyorsabb is lett a bűnüldözői munka.

Komoly előrelépésnek tekinthető a biometrikus nyilvántartások fejlődése is, különösen az álló arcképezonosítás 2016-ban történő megjelenése (Gárdonyi, 2020). Emellett jelentős előrelépések mutatkoznak az igazságügyi szakértői területeken. Ennek oka, hogy a természettudományos kutatások során elért eredményeket nagy hatékonysággal sikerült beépíteni a szakértői munkába. A kábítószer-vizsgálatok területén, például az NMR készülék révén, a dizájner drogok azonosítása új módszerrel vált lehetővé, amely meggyorsította azok beazonosítását, és lehetővé tette bizonyos anyagok mennyiségi meghatározását is (Haschimi et al., 2020). A nyomszakértői területen az adatbázisként működő SOLEMATE FPX lábbeli nyom összehasonlító rendszer kiépítése figyelemre méltó, míg fegyverszakértői területen az EVOFINDER nevű ballisztikai azonosító rendszer alkalmazásának megkezdése (Rahm, 2012). Említést érdemel a VSC 8000 elnevezésű okmányvizsgáló és dokumentáló rendszer is, amelynek segítségével a hamis okmányok nagy hatékonysággal kiszűrhetők. Nyomszakértői területen olyan újdonság is született, amely a genetikai szakterület eredményét használta fel az elkövető azonosításához azzal, hogy a roncsolásmentes zárnyitás során a zárszerkezetben maradt alufóliáról lehetővé vált az elkövető genetikai úton történő azonosítása (Fullar, Ktnyánszky & Leiner, 2020).

Az üvegvizsgálat terén újdonságként hatott, hogy az anyagmaradványok vizsgálata már nemcsak törésmutató, hanem elemi összetétel alapján is elemezhető, amelynek segítségével az azonosítás sokkal pontosabbá vált (Vörös & Sándorné, 2021). A műszeres analitikai vizsgálati lehetőségekben az utóbbi egy-két évtizedben történt ugrásszerű műszaki fejlődés eredményeképpen

minden (mikroméretű) anyagmaradvány-típus esetén elmondható, hogy adott minta kapcsán sokkal többféle anyagi jellemző nagyobb pontosságú elemzésére nyílik lehetőség. A többféle eljárás eredményének együttes értékelése pedig igen nagy, jellemzően 90–95% fölötti biztonsággal képes a minták közötti esetleges különbségek kimutatására. Ezáltal az anyagvizsgálatok eredményeképpen tehető szakértői megállapítások megalapozottsága nagymértékben nőtt. Megemlítendő, hogy a vizsgálati eredmények értékelését, egyes folyamatok modellezését, a vizsgálatok eredményeképpen kapott adatok elemzését egyre több célszoftver támogatja, amelyek jelentősen hozzájárulnak a szakértői munka színvonalának emeléséhez.

Jelentős előrelépések történtek a szemle eredményeinek rögzítése kapcsán szinte minden területen (Gárdonyi, 2016). Fényképezés terén előretörték a látható tartományon kívüli rögzítési lehetőségek, egy évtizede lehetőség nyílik a szemle tárgyának (helyszín, személy, tárgy) lézerszkennel segítségével történő rögzítésére háromdimenzióban (Pásztor, 2016), amelynek előnye, hogy a helyszín és annak részletei, valamint az ott található tárgyak, és azok egymástól való távolsága utólag mérhetővé vált (Petrétei, 2016), továbbá rendkívül valóságyszerűen jeleníthető meg a szemle tárgya és annak környezete azok számára, akik természetben nem látták azt (például ügyész, bíró, szakértő) (Ujvári, 2020). E célból ugyanakkor ma már ennél is egyszerűbb, modernebb, kevésbé kényes és költséges eljárás is rendelkezésre áll: a fotogrammetriai eljárással akár egy mobiltelefon segítségével – meghatározott metodika mentén készített fényképsorozat révén – elérhető szinte ugyanez a végeredmény (Metzger, Ujvári & Gárdonyi, 2020). A szemle rögzítéséhez tartozik a különböző helyszínrajzoló programok megjelenése is, amelyek látványosabbá tették a helyszínrajzot, és érzékelhetőbbé a tereket és a tereptárgyakat (Petrétei 2014). Hazánkban is megjelent az e-szemlejegyzőkönyv, amelynek gondolata 2015-ben vetődött fel először (Gárdonyi, 2017), és amelynek segítségével ma már azonnal követhetők a szemle során rögzített adatok. További előnye, hogy a jegyzőkönyv tartalmi elemeiben és megjelenésében egyaránt egységesebb lett.

A nyomozást segítő rendszerek is mindinkább elérhetőek lettek, többek között a büntetőeljárás törvényben előírt „távkihallgatások” megszervezésére, rögzítésére szolgáló szakrendszer (CONFORG); vagy a vezetett, automatizált iratok (például védő, szakértő kirendelése), amelyek elektronikusan keletkeznek, ilyen módon írják őket alá, és felhasználói beavatkozás nélkül továbbítják; megteremtődött a kriptovaluták (virtuális fizetőeszközök) lefoglalásának lehetősége; új távmeghallgató rendszer (VIKI-rendszer) kialakítása zajlott le; és az eljárási cselekményekről hang-, illetve hang- és képfelvétel rögzítése és feltöltése is lehetővé vált a Központi Médiatárba (KMT).

A nyomozást támogató elemző-értékelő szakterületen is jelentős változások történtek, így operatív területen kidolgozásra került az új TIAR rendszer (igaz, ezt végül nem vezették be), létrejött a POLYGON rendszer, és hosszas, szakmailag megalapozott munka eredményeképpen felállt a személyleírás kereső-kutató rendszere is (ALFONZ) (Anti, 2020). Elektronikus Modus Operandi Nyilvántartást hoztak létre (E-MODUS), az ismeretlen elkövetőjű bűncselekmények kapcsán a bűnelkövetés személyi, tárgyi stb. jellemzőit tartalmazó bűnügyi nyilvántartással, amely ügyjellemzőkre építve tesz lehetővé bűnelemzéseket. Olyan elemző program bevezetése történt meg (például a NÚSZ, VÉDA stb. adatok közvetlen elemzésének lehetőségével) kifejezetten a magyar jogviszonyokra és nyomozástaktikai, -technikai előnyöket kihasználó elemző programmal, amelynek használata gyorsan elsajátítható, és az egyszerűbb értékeléseket a nyomozó is elvégezheti, de a rendszer komplex bűnelemzésre is alkalmas (GANGIKONSPI).

A fenti újítások természetesen csak példálózó jellegűek, de jól mutatják, hogy a természettudományos alapú kutatások eredményei a kriminalisztikai kutatások közvetítésével nagy hatékonyság mellett építhetők be a mindennapi munkavégzésbe, jelentősen növelve annak eredményességét, vagy éppen energiát, időt takarítva meg a nyomozóknak.

A kriminalisztikai kutatások tervezése: a kriminalisztikai kutatási stratégia

Annak érdekében, hogy a tudományos kutatások ne legyenek öncélúak, hogy azok eredményei a gyakorlat számára is hasznosítható ismereteket adjanak, és ahhoz, hogy ne folyjanak adott témában párhuzamos kutatások, ezért egy összefüggő, egymással folyamatos kapcsolatban lévő, azonos irányba mutató kutatásokat végző rendszert kell kialakítani. Ennek érdekében meg kell szólítani valamennyi, e területen szerepet játszó hatóságot és intézményt, és fel kell vázolni egy kriminalisztikai kutatási stratégiát. Ennek a stratégiának azonban nem egy normatív alapokon nyugvó stratégiának célszerű lennie¹, hanem olyan kutatási mátrixnak, amely konkrét ajánlásokkal szolgálhat a bűnüldözés fejlesztéséhez.

A kriminalisztikai kutatási stratégia meghatározása kapcsán elsősorban a bűnüldözési munka során felmerült nehézségek, akadályok definiálására (kriminalisztikai probléma azonosítására), a probléma feltárásához, megoldásához vezető,

1 Normatív alapon nyugvó stratégiának tekinthető például a nemzetbiztonsági stratégia [163/2020. (IV. 21.) Korm. határozat Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiájáról].

tudományosan igazolható út kijelölésére (kutatás tervezése), a probléma konkrét kiküszöbölésére, a bűnüldözői munka elméleti és gyakorlati fejlesztését szolgáló eszközök és módszerek kidolgozására (kutatás végrehajtására), nem utolsósorban a kutatás tudományosan igazolható eredményeinek konkrét hasznosítására (kutatási eredmény hasznosítására) kell gondot fordítani.

A kriminalisztikai probléma azonosítása

A bűnüldözői munka során keletkezett akadályok vagy nehézségek a jogalkalmazás, de még a jogalkotás szintjén is felmerülhetnek. A kriminalisztikai probléma azonosítása ugyanakkor nem elégséges, számba kell venni az adott problémával összefüggésben elért fáradtságokat és elért eredményeket is. Ennek során fel kell mérni, hogy milyen szakmai problémái vagy fejlesztési követelményei vannak az egyes szakterületeknek a bűnüldöző gyakorlati munka során. Olyan problémafelvetésekre kell gondolni, amelyekre azért kell megoldást találni, mert gyakorlati nehézségeket jelentenek a bűnügyi felderítő munka, és azok tudományos alapú kiküszöbölésére, illetve a vonatkozó nemzetközi gyakorlat áttekintésére már nem jut elegendő idő és lehetőség a napi munkavégzés mellett.

Előfordulhat az is, hogy a meglévő probléma a szakmai gyakorlat számára azért nem látható, mert a generációkkal korábban rögzült praxis elfedi azt („így szoktuk”; „még nem szóltak, hogy ez így ne lenne jó”). Szintén a gyakorlatban megbúvó hiányosságnak tekinthető, ha az azért nem rendelkezik megoldási lehetőséggel, mert korábban a problémát ugyan felismerték, de mindig ki is kerültek, mondván, erre korábban még nem született adaptálható megoldás („nincs semmi értelme”; „úgysem vezet eredményre”). Épp ezért elengedhetetlen, hogy a meglévő problémákat, nehézségeket egy kutatói gondolkodásmóddal rendelkező – az adott szakterületen jártas vagy a szakterület működését megismerni szándékozó – szakember felmérje és becsatornázza a kutatási területek közé.

Kutatási témaként azonosíthatók olyan problémás területek is, amelyek korábbi kutatások során merültek fel. De nem csak gyakorlati problémák lehetnek a kutatás tárgyai. Kutatási területté válhat az is, amelynek kapcsán csak évtizedekkel korábban született összefoglaló mű, és az azóta eltelt időben olyan tudományos eredmények váltak ismertté, amelyek összefoglalása ismételten indokolt. Az így összegyűjtött anyagokkal lehet megkezdeni a kutatások tervezését.²

2 Például az igazságügyi szakértőkkel kapcsolatban utoljára Erdei Árpád írt monográfiát 1987-ben, ám több éves kutatómunkát követően a győri Kriminológiai és Kriminalisztikai Központban a szakértők jogi helyzete és a szakvélemények hiteltérdemlősége témakörben tavaly megjelent egy új monográfia (Erdei, 1987; Nogel, 2020).

A kutatás tervezése

A kutatás tervezése a legfontosabb összekötő elem a probléma azonosítása és a kutatás végrehajtása között. Ennek során – a problématerkép felállítását követően – fel kell vázolni, egyúttal fel kell mérni azt is, hogy milyen eredményeket értek el az egyes szakterületek. Így zárhatók ki a későbbi párhuzamosságok, sőt, az egyik szakterületen elért eredmény jól hasznosítható megoldást kínálhat egy másik szakterület hasonló vagy éppen ellenkezőleg, teljesen más jellegű problémájára. A kutatás tervezése során meg kell határozni az ahhoz szükséges eszközöket, a humánerőt, a várható időt, a várható eredményt és a pénzügyi forrást is, amelyből annak végrehajtása biztosítható.

A kutatás tervezése terén egy új pályázati rendszer meghonosítására is lehet érdemben gondolni, amelynek révén olyan, a szakterületről érkező problémák kerülnek látótérbe, amelyek a szervezeti hierarchián keresztül természetesen nem minden esetben jutnak el a legfelsőbb vezetői szintig. Másik oldalról pedig látókörbe kerülnek egyfelől olyan, a gyakorlatban dolgozó kollégák, akik később a kutatásba/oktatásba eredményesen bevonhatók, másfelől olyan egyetemi hallgatók is, akik érdeklődési körüknél, nyelvtudásuknál, de különösen innovatív gondolkodásuknál fogva még gyakorlati szakmai karrierük megkezdése előtt közreműködhetnek a praxis előbbrevitelében. A kriminalisztikai kutatási stratégia tehát nemcsak egy kutatási térkép, hanem egy humánpolitikai bázis is jelenthet mind a bűnüldözői gyakorlat, mind a kriminalisztikai doktori képzés, mind az oktatói utánpótlás számára.

A kutatási terv és a pályázati anyag összeállításánál figyelemmel kell lenni az olyan nemzetközi vonatkozásban is érdeklődésre számot tartó témákra, amelyek a hazai kriminalisták tudományos elismertségét emelik a Scopus-indexált folyóiratokban közölt publikációkon keresztül. A magyar, minősítéssel rendelkező szaklapokban történő megjelenés pedig élénkítő hatással lehet a hazai kriminalisztikai tudományos diskurzusra. Amennyiben az kiállja a tudományos élet kritikáit, úgy abból kriminalisztikai ajánlás készíthető.

A kutatás végrehajtása

A kutatás végrehajtása során minden esetben az aktuális pályázat vagy projekt szabályai irányadók. Így pályázat esetén előre meghatározott pályázati célokat kell teljesíteni, a projektek esetében pedig – vezetői elvárások szerinti – mérföldkövek teljesítése a cél. Az egyes kutatások jellege és tartalma természetesen eltérő lehet. Ezen a téren az általános kutatási metódusok az irányadók, azaz egy kriminalisztikai kutatás módszere lehet kvalitatív vagy kvantitatív,

de maga a kutatás alapulhat más tudományok adta eredményeken, ugyanakkor saját – a bűnüldözés világán kívül kevésbé releváns – újítások kidolgozásán is.

A bűnüldözésben a kutatás a feltárt gyakorlati probléma pontos azonosítását követően a nemzetközi Scopus-indexált szaklapokban történő kutatással kezdődik annak érdekében, hogy felmérhessék, más hatóságoknál is jelentkezett-e már hasonló probléma. Amennyiben igen, akkor ők ezt miben azonosították, és milyen kutatásokat végeztek a probléma feltárására, és milyen válaszokat adtak rá. A kutatás kiterjedhet a Nemzetközi Bűnügyi Együttműködési Központ kapcsolatrendszerén keresztül más országok azonos profilú hatóságainak megkeresésére, esetleg az Interpol megfelelő szakterületének interjúztatására is. Amennyiben a kutatásnak az az eredménye, hogy arra más országban már találtak megoldást, úgy gondoskodni kell annak célirányos vizsgálata iránt, amelynek elsődleges célja a kutatás konkrét eredményeinek vizsgálata, majd annak hasznosíthatósága a hazai gyakorlatban (jogi és szakmai környezet, valamint a szaktudás és a szükséges eszközök számbavételével).

Amennyiben annak kapcsán nem létezik nemzetközi tudományos eredmény vagy legjobb gyakorlat, úgy a témában keletkezett valamennyi hazai és külföldi tapasztalatot összesíteni kell, és ez alapján kell megoldást keresni a felvetett problémára. A kriminalisztika természetéből fakadóan ez elsősorban más természet- vagy bölcsészettudományi területen elért eredmények átültetésének vizsgálatával valósítható meg.

A kutatás végrehajtásának eredményét illetően két típusú „termékről” beszélhetünk: az egyik a gyakorlatot segítő, a másik pedig a tudományos eredményt létrehozó, amelyek közül ez utóbbi előre nem garantálható és nem minden esetben teljesül, de ettől még lehet komoly gyakorlati haszna. Az eredmények három fórumon jelenhetnek meg: egyrészt az eredményeket publikáló tudományos közlemények számában és minőségében, másrészt a kriminalisztika oktatásában, harmadrészt pedig a gyakorlat számára hasznosítható módszertani leírásokban, kézikönyvekben.

A kutatás eredményeinek hasznosítása

Kutatási eredményként értékelhető nemcsak a hazai felfedezés, hanem az is, ha egy külföldön bevált eljárás vagy módszer bevezetése válik indokolttá hazánkban. Ez esetben ugyanakkor mindenképpen el kell végezni annak vizsgálatát a hazai környezetben, ideértve a jogi alkalmazhatóságot, közgazdasági hatékonyságot, a szükséges szakértelmet, és figyelembe kell venni a várható eredményeket is. A jogi alkalmazhatóságot minden esetben vizsgálni kell, és

amennyiben az jogszabály-változtatást igényel, meg kell adni annak indokát és a konkrét de lege ferenda javaslatokat is. Ezzel biztosítható az, hogy a módszer befogadása esetén a jogalkalmazó egzakt és szakmailag megalapozott szabályozással teremti meg annak jogi feltételeit.

Amennyiben a fentiek alapján a szakterületek meglátják egy tudományos eredmény gyakorlati alkalmazhatóságát, úgy megkezdhető az ehhez szükséges infrastruktúra kiépítése, és az igénybevételhez szükséges technikai eszközök beszerzése is. A gyakorlat azt mutatja, hogy rendszerint ezen a ponton ér véget a kriminalisztikai kutatások eredménye, pedig legalább annyira fontos ezt követően az új módszerek közvetítése is a bűnügyi végrehajtó állomány felé.

A kutatási eredmények hasznosítása az egyes képzési szinteken is követelményként fogalmazható meg. A széles körű megosztás elengedhetetlen. Gyakran előfordul, hogy a nyomozás első szakaszában igénybe vett modern technikai eszközökkel az eljárás későbbi szereplői (ügyészek, bírók) csak a gyakorlatban, az alkalmazás során találkoznak először, és akkor derül ki azok felhasználhatósága vagy éppen fel nem használhatósága a bizonyításban. Ennek elkerülése érdekében érdemes már a kutatás kezdeti szakaszában bevonni a nyomozás felügyeletéért felelős szerv szakmai irányítását is. A bűnügyi állomány vonatkozásában pedig fel kell ismerni, hogy az írásbeli anyagok már nagyon nehezen jutnak el a címzettekhez. Elvértve olvas csak néhány szakember tanulmányokat, és mélyül el a kriminalisztikai ismeretekben. Az ismeretátadás a rövid videók és a kötelező, belügyi kreditpontos képzéseken keresztül lehetséges hatékonyan. Nem alkalmas a mentorokon keresztül átadott képzési anyag arra, hogy annak alkalmazását a célközönség megtanulja, hacsak nem olyan alapos képzést kap a mentor, amely teljes rálátást biztosít számára az adott kutatásra, ez azonban nagyon időigényes, így gyakran elmarad. Az állomány rendszerint kritikus a változásokkal, az új módszerekkel szemben. Meg kell érteniük, hogy egyetlen módszer, metodika sem tud általános és azonnali megoldást adni egy problémára. Ismerni kell a metodika korlátait, és alkalmazásának területeit. Másik hiba, amellyel gyakran találkozunk, hogy a metodika megismerését követően egyes szakemberek túlzott jelentőséget tulajdonítanak adott új módszernek, és nem ismerve annak határait olyan területeken is alkalmazzák, amelyen az nem képes megbízható eredményt produkálni. Ezen hibák elkerülése érdekében szükséges a jól felépített, célzott oktatási stratégia kialakítása.

További fontos feladat a vezetői állomány megismertetése az új metodikával. A vezetők meggyőzése és bevonása nélkül ugyanis az a gyakorta tapasztalt helyzet állhat elő, hogy a beosztott, aki megértette és megszerette az új metodikát, alkalmazná is azt, azonban vezetői ellenállás miatt nem teheti. Ez pedig végsősoron a beosztott nyomozók érdektelenségéhez és kiegészéséhez vezethet.

A kutatások eredményeinek beépülését a napi gyakorlatba visszatérően ellenőrizni és vizsgálni kell. Az eredményeket értékelni szükséges, és ha indokolt, változtatni kell az új metodikán annak érdekében, hogy annak hatékonysága növelhető legyen. Ebben közösen kell dolgozni a vezetői állománnyal és a beosztotti állomány kijelölt tagjaival is. Minden esetben vizsgálni kell a tudományos kutatás eredményének a teljes büntető eljárásban betöltött hasznosulását és szerepét (utó kutatás). A koncepció nem előzmény nélküli, hiszen a győri Széchenyi István Egyetemen 2014 óta működő Kriminálisztikai és Kriminológiai Kutatóközpontban célzott kutatások zajlanak a kriminálisztika informatikai, matematikai, biológiai (DNS), kognitív kriminálisztikai határterületi kérdéseire vonatkozóan, továbbá a szemle, az azonosítás és a szakértői bizonyítás terén. A kutatási eredmények Scopus-indexált külföldi, és MTA minősített hazai lapokban jelentek meg. Az eredmények pedig a gyakorlat számára is használhatók. A pécsi jogi karon is tekintélyes monografikus eredmények születtek az utóbbi évtizedekben (Fenyvesi, 2019).

Megállapítható, hogy két jogi karon is az ott dolgozó oktatók és kutatók lelkesedésének köszönhetően sikerült létrehozni eredményes kriminálisztikai kutatóműhelyeket. Szükség lenne azonban egy olyan kutatóközpontra, amely képes együttműködést teremteni, és összehangolni ezeket a kutatásokat.

Összefoglalás helyett egy kriminálisztikai kutatóközpont

A fentiek alapján jól érzékelhető, hogy csak a kriminálisztika igénybevételével érhető el igazi előrehaladás a nyomozó hatóságok munkájának fejlesztésében. A bűnügyi nyomozás tudománya lesz az a közvetítő elem, amely a természettudományok és a társadalomtudományok eredményeit megvizsgálja abból a szempontból, hogy azok használhatók-e a nyomozás során, és ha igen, akkor mely területen, milyen módon és milyen mértékben, majd pedig a jogi és szakmai környezet vizsgálata révén ajánlásokat dolgoz ki annak hatékony alkalmazása érdekében. Mivel ezzel a tevékenységgel párhuzamosan a bűnelkövetők is rendre alkalmazzák a modern technológiát, ezért ezzel csak akkor lehet lépést tartani, ha a kriminálisztika és a nyomozó hatóságok tagjai megosztják egymással tapasztalataikat, összehangolják fejlesztéseiket, és a kutatók a saját érdeklődési területükön túl a gyakorlat adta problémákra reagálva keresik a tudomány által adható választ, elősegítve ezzel a nyomozások hatékonyságát és gyorsaságát.

A kriminálisztikai kutatási stratégia egyetemi keretek között egy koordináló szerepet, és a projektek eredménytermékének felhasználhatóságáért való felelősséget bátran vállaló kriminálisztikai kutatóközpont felállításával valósítható

meg, amely képes összehangolni az elméleti kutatásokat végző oktatási intézmények céljait, és megfelelő anyagi és technikai bázison elvégezni a szükséges kriminalisztikai kutatásokat. Ennek eredményeként olyan tervszerűen végrehajtott és a mindennapokban hasznosítható kutatások segíthetnék a nyomozókat a felderítő munkában, amelyek végső soron egyúttal a büntetőeljárás megvalósító bizonyítási eszközök hiteltérdemlőségét is biztosítanák.

Kriminalisztikai kutatásokkal Magyarországon néhány hazai egyetem és kutatóintézet foglalkozik.³ A kriminalisztikai jellegű kutatások kezdeményezői és koordinátori szerepe a felsőoktatásban ugyanakkor elsősorban a Nemzeti Közszolgálati Egyetem Rendészettudományi Kar kutatói közösségétől várható el. Hazánkban a kriminalisztikát ott oktatják a legmagasabb óraszámban, és a Ludovika Kampusz fejlesztésének révén ott áll rendelkezésre az ahhoz szükséges, fejlett eszközpark is. Miért is ne egészülhetne ki ez az intézmény egy kriminalisztikai kutatóközponttal is?

A kutatóközpont legfontosabb rendeltetése az lenne, hogy egyetemi körülmények között, a mindennapi gyakorlati munka ismeretével, de annak terheit nem vállalva végezzen kutatásokat, és adjon ajánlásokat a bűnüldözői munka fejlesztése érdekében. A kutatóközpontban – az Országos Kriminológiai Intézethez hasonlóan – kutatók foglalkoztatása is elengedhetetlen, de az egyes kutatásokba bevonhatók igazságügyi szakértők, hatósági jogalkalmazási tevékenységet végző személyek éppen ugyanúgy, mint a nappali munkarendes tisztjelölt vagy kettős jogállású hallgatók közössége.

Felhasznált irodalom

- Angyal M. (Szerk.) (2019). *Kognitív kriminalisztika. Ismeret – elmélet – történet*. Dialóg Campus Kiadó.
- Bence Gy. (2006). A tudomány szabadsága kinek a szabadsága? *Magyar Tudomány*, 177(8), 1008.
- Boda M. (2006). A tudomány szabadsága nem a tudósok szabadsága. *Élet és Irodalom*, 2006. június 2.
- Egyed B., Füredi S. & Woller J. (2015). Igazságügyi genetika, személyazonosítás. In Tóth É. & Belovics E. (Szerk.), *A büntetőeljárás segédtudományai. I.: kézikönyv gyakorló jogászok számára a különleges szakértelmet igénylő szakkérdésekben való jártasság megszerzéséhez* (pp. 337-384). Pázmány Press.

3 Elsősorban a Nemzeti Közszolgálati Egyetem Rendészettudományi Karán, a Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karán, a Széchenyi István Egyetem Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Karán működő Kriminalisztikai és Kriminológiai Kutatóközpontban, valamint a Nemzeti Szakértői és Kutató Központban.

- Erdei Á. (1987). *Tény és jog a szakvéleményben*. Közgazdasági és Jogi Kiadó.
- Farcádi S. L. & Dietz K. (1918). *A nyomozás alapelvei*. Pátria.
- Fenyvesi Cs. (2014). *A kriminalisztika tendenciái*. Dialóg Campus Kiadó.
- Feyerabend, P. (1984). Philosophy of Science in 2001. In Cohen, R. S. & Wartofsky, M. W. (Eds.), *Methodology, Metaphysics and the History of Science*. Boston Studies in the Philosophy of Science 84. (pp. 137-147). Springer. https://doi.org/10.1007/978-94-009-6331-3_4
- Finszter G. (2020). A kriminalisztika ígérete. *Magyar Tudomány*, 191(5), 591-603.
- Fullar, A., Ktnyánszky, V. & Leiner, N. (2020). Identification of burglars using foil impressi-
oning based on tool marks and DNA evidence. *Forensic Science International*, 39(10), 1-9.
<https://doi.org/10.1016/j.forsciint.2020.110524>
- Gárdonyi G. (2016). A bűnügyi technikai szakterület hazai eredményei és fejlődés lehetséges
irányai. *Belügyi Szemle*, 64(7-8), 9-23. <https://doi.org/10.38146/BSZ.2016.7-8.1>
- Gárdonyi G. (2017). *A szemle szerepe a hazai büntetőeljárársban*. PhD dolgozat. Széchenyi Ist-
ván Egyetem.
- Gárdonyi G. (2020). Still Image Face Recognition in Hungary. *Belügyi Szemle*, 68(SI3), 22-33.
<https://doi.org/10.38146/BSZ.SPEC.2020.3.2>
- Göcze I. (2011). A tudományos kutatás módszerei. *Hadtudományi Szemle*, 4(3), 157-166.
- Hornyacsek J. (2014). *A tudományos kutatás elmélete és módszertana*. Nemzeti Közszołgála-
ti Egyetem.
- Katona G. (2002). *A kriminalisztika és a bűnügyi tudományok*. BM Kiadó.
- Metzger M., Ujvári Zs. & Gárdonyi G. (2020). A fotogrammetria kriminalisztikai célú alkal-
mazása: helyszínek, holttestek, tárgyak rekonstrukciója három dimenzióban. *Belügyi Szemle*,
68(11), 57-70. <https://doi.org/10.38146/BSZ.2020.11.4>
- Nogel M. (2020). *A szakértői bizonyítás aktuális kérdései*. HVG-ORAC.
- Pádár Zs., Kovács G., Nogel M., Czebe A., Zenke P. & Kozma Zsolt (2020). Genetika és bűn-
üldözés - Az igazságügyi célú DNS-vizsgálatok első negyedszázada Magyarországon II. *Bel-
ügyi Szemle*, 68(1), 9-32. <https://doi.org/10.38146/BSZ.2020.1.1>
- Pásztor L. (2016). A 3D térszkenner működése, tapasztalatok, lehetséges további felhasználási
területek. *Belügyi Szemle*, 64(7-8), 61-69. <https://doi.org/10.38146/BSZ.2016.7-8.6>
- Petrétei D. (2014). Álló- és mozgókép készítése. In Gárdonyi G. (Szerk.), *Módszertani útmutató
1. bűnügyi technikusok részére* (pp. 25-33). Nemzeti Közszołgálati Egyetem.
- Petrétei D. (2016). Háromdimenziós képalkotás a kriminalisztikában. *Belügyi Szemle*, 64(7-8),
77-86. <https://doi.org/10.38146/BSZ.2016.7-8.8>
- Tremmel F. (2006). *Bizonyítékok a büntetőeljárársban*. Dialóg Campus Kiadó.
- Ujvári Zs. (2020). Látens nyomok és anyagmaradványok optikai úton történő felkutatása, kri-
minalisztikai fényképezése. In Anti Cs. & Gárdonyi G. (Szerk.), *Krimináltechnikai kézikönyv*
(pp. 21-43). Semmelweis Kiadó.
- Vörös T. & Sándorné Kovács J. (2021). Kriminalisztikai üvegvizsgálat a Nemzeti Szakértői és
Kutató Központban. *Belügyi Szemle*, 69(2), 170-194. <https://doi.org/10.38146/BSZ.2021.2.1>

A cikk APA szabály szerinti hivatkozása

Gárdonyi G. & Hautzinger Z. (2021). A kriminalisztikai kutatások fejlesztésének lehetősége. *Belügyi Szemle*, 69(10), 1725-1740. <https://doi.org/10.38146/BSZ.2021.10.3>

Kovács Gábor

Forenzikus tudományok ostrom alatt

Forensic Sciences Under Siege

Absztrakt

Az elmúlt két évtizedben a forenzikus tudományokra (kriminántechnikára) világszerte fokozott figyelem irányult, ami az egyes módszerek validitásának, megbízhatóságának és felhasználhatóságának átfogó tanulmányozásán keresztül átfogó reformokat eredményezett. Ebben az időszakban meginduló mélyreható tudományos vizsgálatok, reformfolyamatok időben szorosan egybeesnek a forenzikus tudományokat érintő fokozott társadalmi és média érdeklődéssel, amelyek háttérben teljesen új megközelítésű filmsorozatok álltak. Az elemzett tudományos anyagok, cikkek és bizottsági jelentések a forenzikus módszerek megbízhatóságát vizsgálták. Azt a külföldön már két évtizede zajló élénk tudományos diskurzust, amely sokszor alapjaiban kérdőjelezte meg egyes kriminalisztikai módszerek tudományos megalapozottságát, összefoglalóan úgy jellemezték, hogy a kriminalisztika „ostrom alá került” (Pyrek, 2007). Az elmúlt két évtizedben tudományos jelentések sora hívta fel a figyelmet a forenzikus módszerek gyenge pontjaira, a téves szakvéleményekre alapozott téves ítéletekre, és a megoldásra váró problémákra. Hazánkban mind ez ideig kevés szerző foglalkozott a külföldi szakirodalomban feltárt problémákkal és megoldási javaslatokkal.

Kulcsszavak: forenzikus tudományok, kriminalisztika, NRC jelentés, PCAST report, CSI-hatás

Abstract

Deep international study of validity and reliability of forensic evidence have resulted in serious reforms in the last two decades. The period of scientific evaluation of forensic disciplines took place in the period when the attention

generated by the appearance of new criminal tv-shows turned to the forensic science. However, the coincidence in time does not necessary mean that the two phenomena are related. In any case, international scientific debate about admissibility of forensic methods led to a point, when – according to Pyrek - forensic science has undergoing siege. It can be determined, that only a few researchers have addressed this topic more in-depth in Hungary. The aim of the article is to review the most important scientific results dealing with weaknesses of forensic science and expert evidence.

Keywords: forensic science, forensics, NRC report, PCAST report, CSI-effect

A kriminalisztikára irányuló, média indukálta figyelem

Az elmúlt másfél évtizedben az angolszász jogirodalomban különös hangsúlyt kapott az úgynevezett „CSI-effektus”, amely a „*CSI: A helyszínelők*” című, és az ahhoz köthető további bűnügyi sorozatok hatását jelenti (Cole & Dioso-Villa, 2011). Önmagában már az is meglepő lehet számunkra, hogy egy televíziós sorozat szakmai tartalma, annak a nézőkre gyakorolt hatása egyáltalán miért érdekli ennyire élénken a jogtudományt, miért ez a kitüntetett figyelem? Mi indokolja, hogy az Amerikai Egyesült Államokban több száz tanulmányban (Cole & Dioso-Villa, 2009) elemezték a kérdést, amelyek döntő része mértékadó szaklapokban olvasható, sőt az Egyesült Államok Igazságügyi Hivatalának (National Institutes of Justice) oldalán is foglalkoznak vele ([URL1](#)).

Az általános vélekedés szerint – és ezzel nem is kívánunk vitatkozni – ezek a sorozatok sok esetben irreális képet festenek a nyomozók és szakértők mindennapi tevékenységéről, ideértve a kitalált karakterek által alkalmazott technikát, eszközeiket, módszereiket és lehetőségeiket is. A televízió képernyőjén megelevenedő ügyek órákon belül megoldódnak, a szakértők a bonyolult technológiai analízist percek alatt, 100% pontossággal végzik el. A bemutatott bírósági tárgyalásokon a szakértők mindig teljes bizonyossággal, objektíve helyesen nyilatkoznak arról, hogy a helyszínen fellelt bizonyíték miként köthető a terhelthez, vagy milyen okból zárható ki a kapcsolat közöttük, és legtöbbször a bíróság a szakértői közreműködésre hagyatkozva hihetetlen gyorsasággal hozza meg az ítéletét, amelynek helyességéhez kétség sem férhet ([National Academies Press, 2009](#)). A filmvászon mindig is különbözött a valóságtól, de eddig mégsem került soha a tudományos érdeklődés középpontjába. Valami azonban megváltozott, hiszen az elmúlt húsz évben megsaporodott azoknak a tudományos közleményeknek a száma, amelyek felhívták a figyelmet

a média igazságszolgáltatásra gyakorolt erősödő hatására (Bryant & Zillmann, 1994; Csehi, Koltay & Navratyil, 2014). A bűnügyek irodalmi megjelenítésének – köznapiban fogalmazva a krimi irodalomnak – hosszú történeti előzménye van, mégis kiemelhető néhány mérföldkő.

A természettudomány (kiemelten a forenzikus tudományok) elsőként Sir Arthur Conan Doyle Sherlock Holmes történeteibe ágyazottan, Watson doktor figuráján keresztül épült be a krimi irodalomba (Angyal, 2015), ugyanígy elsőként épített teljes sorozatot a CBS társaság a nyomozás folyamatára, és ezen belül nyomatékkal a krimináltechnikára. Ez teljesen újszerű megközelítést és izgalmas tartalmat jelentett, hiszen az epizódok ugyan a bevált hagyományokra építve, a bűncselekmény elkövetésével kezdődnek és a tettes letartóztatásával végződnek, azonban a tartalom már nem a megszokott nyomozói vagy bírósági munka köré épül, hanem a forenzikus szakértők feladataira fókuszál (Krause, 2010).

A törvényszéki laboratóriumok munkája, eredménye ezzel kulcs elemmé vált, és ahogyan Harris fogalmazott, a bizonyíték „...nemcsak önmagáért beszélt, hanem csak igazat beszélt...” (Harris, 2011). Nyilván az erősen idealizált, sőt irreális kép közvetítésével önmagában még nem lenne baj akkor sem, ha a valóság más, és akkor sem, ha a sorozatok videográfija, képi hatása, effektusai a valóság hamis illúzióját keltik. Ez a szórakoztató ipar feladata. A jogtudomány érdeklődését mindez csak akkor kelti fel, ha a nézők a sorozatokban látottakra építve, azok felhasználásával hoznak döntéseket büntetőügyekben, azaz a filmvászonon látott fikció közvetlenül befolyásolja az igazságszolgáltatást. Az angolszász rendszerben a nézőből esküdtségi tag lehet, és így már érthető a témára irányuló tudományos érdeklődés, mivel így a filmekben látottak torzíthatják a bizonyítékok értékelését, az esküdtek valótlan elvárásokkal tekinthetnek a szakértői módszerek felé, hamis képzeletük alakulhatnak ki az egyes módszerek valós tartalmát, biztonságát, határait, megbízhatóságát illetően, és hamis elvárásokat támaszthatnak a bizonyítás felé. Indokolt tehát a kérdés: valóban befolyásolja az angolszász igazságszolgáltatást a tévésorozat? Nyilvánvalóan igen, de nem mindegy, hogy milyen mértékben és milyen módon. Tovább gondolva: hatással lehet/lehetett a kontinentális jogrendszerben is a bizonyítékok értékelésére és – ezen belül hazánk – igazságszolgáltatására? Bármennyire is hajlamosak vagyunk a CSI-hatásra az esküdtekre ható vagy épp nem ható jelenségként tekinteni, nem hagyhatjuk figyelmen kívül azt a tényt, hogy a tárgyalóteremben világszerte, így hazánkban is emberek – adott esetben CSI-nézők – hoznak döntéseket.

A CSI-effektus esküdtekre gyakorolt hatásának említésével a médiában először Richard Willing „*CSI-effect*’has juries wanting more evidence” (CSI-hatás, az

esküdtek több bizonyítékot akarnak) címmel, az USA Today (Willing, 2004) hasábjain 2004. augusztus 5-én megjelent cikkében találkozhatunk¹. A szerző részletesen kitér arra, hogy az esküdtek válogatásánál bizonyos ügyekben szempont volt, hogy éppen a CSI-nézők közül kerüljenek ki. Márpedig a nézettségi adatok azt igazolták, hogy a felnőtt lakosság döntő többsége figyelemmel kíséri a filmsorozatot. A cikk részletezi, hogy az ügyészség az USA egyes államaiban hogyan próbálta tájékoztatni az esküdteket az egyes módszerek valós határáiról, illetve azokról az esetekről, ahol tudományos módszerekkel értékelhető bizonyíték nem áll rendelkezésre. (Egyes vélemények szerint az ilyen esetekben az esküdtek hajlamosak voltak a felmentés mellett dönteni, mivel kevésbé tartották elfogadhatónak, hogy megfelelő rendőrségi helyszíni munka mellett ne álljon rendelkezésre tudományos módszerekkel értékelhető bizonyíték. Ennek hiányában a terhelt bűnösségét nem tartották megállapíthatónak, hiszen a filmekben az alapos munka mellett mindig találtak megfelelően értékelhető nyomot vagy anyagmaradványt.)

A médiahatás tudományos vizsgálata

A sajtó élénk érdeklődését követően az Amerikai Egyesült Államokban tudományos kutatásokat kezdtek a bűnügyi sorozatok közvéleményre és az igazságszolgáltatás szereplőire gyakorolt hatásának vizsgálatára. Köztudomású, hogy az angolszász rendszerben az esküdtek (laikusok) ismereteire gyakorolt hatásoknak befolyása van az ítélezésre. Az első szakmai felvetés Andrew Thomas nevéhez köthető, aki Maricopa megyében (Arizona, USA) végzett felmérés (Maricopa County, 2005), és azt tapasztalta, hogy az esküdtek tudományos bizonyítékokat érintő túlzott elvárásai hátrányosan befolyásolják az ítélezést, és észszerűtlen mértékben növelik az ügyészség bizonyítási terhét. A tanulmány 102 ügyész bevonásával készített felmérés eredménye volt. A tanulmánnyal szemben kritikaként azt hozták fel, hogy a minta nem reprezentatív, csak az ügyészek álláspontját tükrözi, és amúgy is szűk körű. Kritika tárgyát képezte, hogy nem vizsgálták az esküdtek vagy más hivatásrendek (ügyvédek, bírák), illetve a társadalom szélesebb körének véleményét. Emellett a tanulmány szerzője maga

1 Cole és Dioso-Villa a fogalom megjelenését a Times magazin egy 2002-ben megjelent cikkhez köti (sajnos pontosabb megjelölés nélkül), amely azt sugallta, hogy a CSI-sorozat képes megváltoztatni a laikusok elképzelését arról, hogyan működik a forenzikus tudomány művelése. Megjegyezzük, hogy más szerzők Willing, R.: „*CSI effect 'has' juries wanting more evidence*”, USA Today, 2004. 08. 05. napján megjelent cikkét tekintik az első publikációnak. Jelen sorok szerzője utóbbi állásponthez csatlakozik, tekintve, hogy az első szerzőpáros hivatkozás a megadott módon nem azonosítható.

is elismerte, hogy az ítéletek, illetve a felmentési arányok statisztikailag nem változtak a vizsgált időszakban. Más tanulmányok ezzel szemben egyenesen arra utaltak, hogy valójában ez csak az ügyészség által elvesztett ügyek miatti magyarázkodás, amely csak „legendákon” alapul, és leginkább arról tereli el a figyelmet, hogy adott ügyekben az ügyészség valóban teljesítette-e a bizonyítási kötelezettségét. A jogalkalmazók szélesebb körét (köztük esküdteket) érintő kutatások (Smith, Stinson & Patry, 2006) arra keresték a választ, hogy valós-e az a feltevés, hogy a televíziós sorozatoknak köszönhetően irreális elvárásokat támasztanak a tudományos bizonyítékok mennyiségével, minőségével és hozzáférhetőségével szemben (Patry, Smith & Stinson, 2008). Ezek a kutatások általában nem támasztották alá, hogy ténylegesen tetten érhető lenne a bűnügyi sorozatok ítélethozatalra gyakorolt hatása. Egyes szerzők (Shelton, Kim & Barack, 2006) azt hangsúlyozzák, hogy a bizonyítékok értékelésének megváltozása nem a CSI-hatásra, hanem egy sokkal szélesebb hatókörű kulturális fordulatra vezethető vissza, a technika és tudomány forradalmára, amit helyesebb „Tech-effektusnak” nevezni. Shelton nézete szerint a mai esküdtek otthoni terhelességi tesztekkel, interneten megrendelhető DNS-analízissel találkozhatnak, okostelefonokkal rendelkeznek. Nem meglepő, hogy ezeket a változásokat figyelembe veszik a döntéshozatalban, és elvárják a „*valódi technológiai fejlődést a törvénytudományban*” (Cole & Dioso-Villa, 2009). Sőt, mindezek fényében pontosan az lenne furcsa, ha az esküdtek nem változnának. Azaz, a döntéshozókra (esküdtekre) saját élettapasztalataik is hatnak az ítélezés során, és befolyásolhatja őket a kriminalisztikáról és jogról alkotott képük is, amelyet a bűnügyi sorozatok festenek. Ezek a hatások ugyanakkor természetüknél fogva olyanok, amelyek tudományosan aligha bizonyíthatók (Shelton, 2006).

A témát (pro és kontra) elemző tanulmányok további részletes ismertetése helyett célszerű inkább azokat szisztematizáltan rendszerezni, összefoglalni. Podlas negatív és pozitív hatásokat különböztet meg. Az alábbiakban a Podlas szerinti felosztásba illesztve összegezhetők a feltárt hatások.

Negatív hatások

A CSI-hatás körében a legtöbb szerző az alábbiakat sorolja fel:

- Az esküdtek a tudományos bizonyítéknak túlzott jelentőséget tanúsítanak.
- Irreális bizonyítóerőt várnak el a bizonyítékoktól.
- A bűnügyi technikust, szakértőt az „igazság harcosának”, tévedhetetlennek tekintik, nem veszik észre az ellentmondásokat véleményükben.
- Mennyiségileg és minőségileg is eltúlzott bizonyíték prezentálását várják el a vádhatóságtól (Chin & Workewich, 2016), ezáltal jelentős bizonyítási többletköltség keletkezik. Erre példa a Cooke-ügy (State v. Cooke,

2007), amelyben a megkérdőjelezték a vád által előterjesztett különböző kriminalisztikai bizonyítékok szükségességét, arra hivatkozva, hogy azok begyűjtése nagyrészt irreleváns volt. Az állam úgy érvelt, hogy az ilyen mennyiségű bizonyíték esküdtszék elé tárására két okból volt szükség, egyrészt, hogy lássák, milyen alapos nyomozást folytattak, másrészt, hogy el- lentsúlyozzák az esküdtszék megemelkedett elvárásait, amelyet a CSI-hatás miatt támasztanak az ügyészséggel szemben.

- Az eltérő szakvélemények problémája: az esküdtek a sorozatok hatására elképzelhetetlennek tarthatják, hogy emberi hibán kívül másra is visszavezethető, ha két szakértő ugyanazon szakkérdésben más-más következtetésre jut, hiszen a képernyőn ilyesmi csak akkor fordul elő, ha manipulálják a bizonyítékot (Podlas, 2016). Az esküdtek tehát nem vagy kevéssé hajlandók elfogadni, hogy egy másik szakértő, más következtetésre juthat, vagy akár azt, hogy a bizonyítékok értékelésében az emberi tényező mint természetes faktor is közrejátszik. Tekintve, hogy a filmsorozatban a hibák csak akkor fordulnak elő, ha az emberek manipulálják a bizonyítékokat vagy a bűncselekmény helyszínét. Így az esküdtek bizalmatlanokká válnak ellentétes információkkal szemben. Ezt a vád és a védelem oldalát érintő tanulmányok (Druckman & Bolsen, 2011) egyaránt rögzítik.
- Csak az epizódokban szereplő kategorikus igen/nem állításokat fogadnak el az esküdtek. Ezzel szemben a legtöbb szakértői megállapítás a valószínűség valamely szintjét képviseli, a legkritikább esetben kategorikus.
- Mivel a filmekben valamennyi vizsgálati metódus azonos biztonsággal működik, így az esküdtek tévesen minden módszer megbízhatóságát azonosnak ítélik. A valóságban azonban a különböző módszerek validitása és elfogadottsága is nagymértékben különbözik. A filmsorozatban azonos megbízhatóságot tulajdonítanak a harapáselemzésnek, a szagnyomok azonosításának, a hajszalak és szőrszalak vizsgálatának, mint a DNS-nek vagy az ujjnyomnak (Podlas, 2006).

Pozitív hatások

- Felsőoktatási hatás: ahogy a CSI globális népszerűsége nőtt, az USA felsőoktatási intézményeiben ugrásszerű növekedést tapasztaltak (Barthe, Leone & Lateano, 2013) a törvényszéki tudományterületeken induló képzésekre jelentkezők számában. A fiatalok megfelelő karrierválasztásnak tekintik a forenzikus munkaköröket (Cole & Dioso-Villa, 2011). A szakterületek presztízsét tekintve ez kedvező hatásként értékelhető, hiszen így több tehetséges diák választja életcéljául, utóbbi pedig elősegítheti a tudományterület és a szakterület színvonalának globális emelkedését.

- A közvélemény érdeklődését befolyásoló hatás: a közvélemény érdeklődésének felkeltése kedvező társadalmi hatást gyakorolhat, hiszen a társadalom ismereteit alapvetően kedvezően befolyásolja.

A médiahatás mellékhatása, avagy a kriminalisztika ostrom alatt

A kriminalisztikára (forenzikus tudományokra) irányított fokozott figyelem – teljesen függetlenül attól, hogy a filmsorozatok az ítékezésre gyakoroltak-e egyáltalán hatást, és ha igen milyen irányút – az egyes módszerek validitásának, megbízhatóságának, felhasználhatóságának beható tanulmányozását indították el, és azon keresztül átfogó reformokat eredményezett. Valójában az ekkor elindult átfogó vizsgálatok, reformfolyamatok időben szorosan egybeesnek a CSI-effektus kutatásával – valamennyi megemlíti a CSI-hatást – de érthető okokból nem teszi egyértelművé az utóbbival való okozati összefüggést. Ezek a dokumentumok nem a nehezen bizonyítható, erősen szubjektív médiahatás oldaláról, hanem a forenzikus módszerek megbízhatóságának és felhasználhatóságának irányából, azaz jóval objektívebben vizsgálható területre fókuszálva közelítik meg a problémát. Egyesek kutatók (így például Pyrek) kijelentették, hogy a kriminalisztika egyenesen „*ostrom alá került*” (Pyrek, 2007). Így a CSI-hatás kutatása, a témára irányuló nagyobb figyelem, a kialakuló élénk szakmai diskurzus, a kritikus szemlélet valószínűleg közvetten az egyik katalizátora lehetett az „ostromnak”, illetve az Egyesült Államokban 2005–2010 között lezajlott forenzikus laboratóriumi átalakulásnak (Pyrek, 2007). Angyal és munkatársai korábban felvetették, hogy álláspontjuk szerint a CSI-hatásnak köszönhetően vált egyre problematikusabbá az igazságügyi tudományok között a kriminalisztika helyzete. Felvetésükben tovább mentek: nézetük szerint azért került a kriminalisztika ostrom alá, mert a megelőző időszakban a „*populáris kultúra úgy nyúlt a hóna alá, hogy túlnyerte magát, anélkül, hogy bármikor is meg kellett volna védenie magát*” (Angyal, Bezsenyi & Petrétei, 2018).

Nem véletlen, hogy a CSI-hatást az USA-ban kezdték el először vizsgálni, és a kriminalisztika „ostroma” is épp ott indult meg. Nyilvánvaló, hogy a laikusbírászkodásra figyelemmel sokkal korábban, és sokkal nagyobb hangsúly helyeződött arra, hogy az igazságszolgáltatás tényekre – lehetőség szerint objektív tudományos igazságokra – hagyatkozzon. Nyilvánvaló, hogy a reálisnak tűnő, tudományos köntösbe bújtatott, de valójában a tudomány lehetőségeit irreálisan ábrázoló sorozatok azonban megtéveszthették a jogalkalmazót. A tudományos eredményekre fokozottan támaszkodó jogalkalmazás jelensége már az 1900-as

évek kezdetén megjelent. A különböző tudományos eredményeket felhasználó szakértői módszereken alapuló bizonyítási eszközök a 20. század elejétől mindennapos szereplői lettek a bírósági tárgyalásoknak az USA-ban. A tudományos módszerek bizonyítási eszközkénti felhasználhatóságának előfeltétele az 1920-as évektől kezdve az adott módszer „általános elfogadottsága” lett [Frey-standard, vö. *Frye v. United States*, 293 F.1013 (App. D.C. 1923)]. Később egyre több ügyben derült fény arra, hogy téves ítéletek születtek azokban az ügyekben is, ahol a Frye standardnak megfelelő bizonyítékra alapozták a bizonyítást. Tehát a forenzikus módszerek megbízhatóságának szigorúbb ellenőrzésére volt szükség, ezért 1993-ban az USA Legfelsőbb Bírósága fontos határkövet rakott le, amikor a *Daubert* ügyben (*Daubert v. Merrel Dow Pharmaceutical*, 1993) kimondta, hogy a fent említett „általános elfogadottság” nem elegendő. A precedenshez később további Legfelsőbb Bírósági döntések kapcsolódtak (*General Electric Co. v. Joiner*, 1997; *Kumho Tire v. Carmichel*, 1999), és az új szemlélet a Federal Rules of Evidence-be (Szövetségi Bizonyítási Szabályok, FRE) is beépült. Az új szabályozás értelmében az eljárás során csak olyan szakvélemény fogadható el bizonyítékként, amely „*megbízható elveken és módszereken*” nyugszik (Nogel, 2019). A megszigorodott szűrőn nem egy és nem kettő módszer akadt fenn. Több, addig tudományosnak – továbbmenve tévedhetetlennek – tartott diszciplínáról derült ki, hogy valójában az úgynevezett „junk science”² (áltudomány) módszereinek a számát gyarapítja.

A fokozódó társadalmi és média érdeklődés hatására további – mélyebb – vizsgálatokra volt szükség, ennek keretében készült az úgynevezett NRC-jelentés (National Research Council of the National Academy of Science – Nemzeti Akadémiák Tudományos Kutatótanácsa – NAS) (National Research Council, 2009), majd később a PCAST-jelentés (President’s Council of Advisors on Science and Technology, 2016 – Az Elnök Tudományos és Technológiai Tanácsadó Testülete). A közvélemény fokozódó szakmai érdeklődése is közrejátszhatott abban, hogy az egyes vizsgálati módszerek standardizálása, hitelessége és alkalmazhatósága terén világszerte egységes állásfoglalások kialakítását sürgették. A The Justice Project eredményei, az Amerikai Forenzikus Tudományok Akadémiájának és az Elnök Tudományos és Technológiai Tanácsadó Testületének ajánlásai világszerte hatást gyakoroltak a szakvélemények megbízhatóságának megítélésére.

Az NRC-jelentés a forenzikus tudományok gyenge pontjaira világított rá az

2 Peter Hubert idézve a junk science: „szokatlan, invalid, megbízhatatlan, a tudomány álcája mögé bújó diszciplína, amelynek módszerei a releváns tudományos közösségen belül nem elfogadottak” (Huber, 1991).

Egyesült Államokban, ám megállapításai az egész világon hatással voltak a kriminalisztika fejlődésére. A bizottság kétéves tevékenysége során (2006 januárjától 2008 novemberéig) a törvényszéki szakértés számos hiányosságát tárta fel. Az NRC-jelentés összefoglalója szerint a szakértők számos szakterületen saját tevékenységüket nem validálták, vizsgálataik és megállapításaik megalapozottságát nem tudják tudományosan alátámasztani, és a bíróság tehetetlen a jelenséggel szemben. Számos oka van annak, hogy a jogrendszernek nincs eszköze a szakértői tevékenység hibáit kiküszöbölni: többek között a bizonyítékok elfogadhatóságára megalkotott jogi szabályozás hiánya, a bizonyítékok értékelésének korlátai, és a forenzikus tudományokban jártas jogászok hiánya miatt (National Academies Press, 2009).

Az NRC-jelentés a tényfeltáró megállapításokon túl tizenhárom pontból álló javaslatot dolgozott ki a kriminalisztikai rendszer továbbfejlesztésére (National Academies Press, 2009), többek között létrehozta a NIFS (National Institute of Forensic Science – a Forenzikus Tudományok Országos Intézetét). Az új intézmény feladata a bűnügyi szakértői diszciplínák támogatása és fejlesztése, az eljárások standardizálása, a laboratóriumok akkreditációja, a szakértők minősítése, a kutatás és fejlesztés segítése, valamint az anyagi eszközök igazságosabb elosztása annak érdekében, hogy a DNS-vizsgálat mellett más, objektív alapokon álló diszciplínák is támogatásban részesüljenek. A jelentés nem csupán a forenzikus tudományok amerikai helyzetéről ad képet, hanem általánosságban a forenzikus gyakorlat problémás területeit, a felvetődő kérdéseket tárja fel, felülvizsgálatra ösztönöz, megoldási javaslatokat kínál. A kriminalisztikai szakterületek legnagyobb problémájára hívja fel a figyelmet: több diszciplína mögött nincs meg az a tudományos megalapozottság, amely okot adhatna a sokszor akár kétséget kizáró bizonyosságot kifejező szakértői véleményekre, ekként arra, hogy a bíróság az ítélethozatalkor maximális bizalmat tápláljon a szakvélemény iránt.

Az NRC-jelentés elsőként mutatott rá arra, hogy a szakértői módszereknek validnak és megbízhatónak kell lenni, valamint azt rögzítette, hogy az egyes módszerek megalapozottságára vonatkozó empirikus vizsgálatokat (teszteket) el kell végezni. Elsőként mutatott rá arra, hogy egyes szakterületek módszerei (kézírás összehasonlítás, harapásnyom vizsgálat, haj morfológiai azonosítás) nem felelnek meg a Daubert kritériumoknak. Az NRC-jelentés hívta fel a figyelmet arra, hogy a szakértők munkája során kognitív torzítás érvényesül, amelynek csökkentésére eljárásrendet kell kidolgozni.

A PCAST 2016 szeptemberében a forenzikus tudományokról szóló jelentést terjesztett elő: „*Forensic Science in Criminal Courts: Ensuring Scientific Validity of Feature-Comparison Methods*” azaz, a „*Kriminalisztikai tudományok*

a büntetőbíróóságokon: A sajátosságokon alapuló összehasonlító módszerek (comparativ forensic science) tudományos validitásának biztosítása” címmel (Executive Office of the President President’s Council of Advisors on Science and Technology, 2016). A jelentés elkészítése során több szakterületet is megvizsgáltak és számos szakterület esetében úgy ítélték meg, hogy nem használhatók fel a bíróságon ezen szakterületek szakvéleményei (például harapásnyom vizsgálat, lőfegyver vizsgálat, lábbeli nyom vizsgálat). Röviddel a PCAST-jelentést követően az USA szövetségi főügyésze nyilatkozatot adott ki, amelyben kifejtette, hogy az ügyészség nem ért egyet számos megállapítással, így a jelentés ajánlásait nem fogadják el (Fields, 2016). Ettől kezdve számos alkalommal előfordult, hogy a védőügyvédek a jelentésre hivatkozással kérték a szakvélemények kizárását a bizonyítékok közül – sikertelenül (U. S. v. Chester 2016; IL v. Thompson 2016; MA v. Legore 2016; MN v. Yellow 2016). A jelentés tudományos körökben sem talált feltétlen támogatásra.

A jelentéseket megelőzően a forenzikus módszerek megbízhatósága nagyrészt megkérdőjelezhetetlen volt. Mivel a forenzikus szakterületek rendkívül szerteágazók, ezért az alkalmazott módszerek és azok hibahatárai, valamint a bizonyítékokon alapuló eredmények közel sem egyformák. Az NRC- és a PCAST-jelentések azonban elősegítették, hogy az egyes szakterületek megkezdjék a hibaarányok feltárására vonatkozó kutatásokat. Ez jelentős eredmény abban az esetben is, ha tudjuk, ezek a kutatások még nem minden esetben adtak megfelelő eredményt (Ribeiro, Tangen & McKimmie, 2019). Hazai szerzők is arra hívják fel a figyelmet, hogy az egyes szakterületeknek el kell végezni azokat a vizsgálatokat, amelyek egyértelműen meghatározhatóvá teszik valamennyi vizsgálati módszer validitását, megbízhatóságát, hibaarányát (Kármán, 2019; Nogel 2020). Ez egyszerűen megfogalmazva azt jelenti, hogy pontosan kellene ismernünk, hogy például egy haj morfológiai módszeren alapuló azonosítási vizsgálatának mekkora a százalékos pontossága, mekkora a hibaaránya, és milyen a módszer megbízhatósága (Lieberman, Carrell, Miethe, & Krauss, 2008; Riberio et al., 2019).

Részben az NRC-jelentésnek köszönhetően, ebben az időben kezdődött meg a szakértőkre ható kognitív torzítást okozó, és így hibás szakértői döntéseket előidéző tényezők szisztematikus vizsgálata is. Az NRC-jelentés hívta fel a figyelmet arra a később kísérletekkel is sokszorosán igazolt tényre, hogy az adott ügyre vonatkozó többletinformációk befolyásolják a szakértői döntéshozatalt. A kognitív torzítás jelenségét kezdetben repülőgépek radarképének azonosítása során felmerülő hibák esetében (Ashworth & Dror, 2000), majd igazságügyi szakértők különböző azonosítási feladatainál vizsgálták (Dror & Rosenthal, 2008; Dror, 2014), sőt célzott kísérletekkel igazolták létét és veszélyeit (Dror, 2014; Kassin, Dror & Kukucka, 2013). Kutatásokat folytattak a lőfegyver azonosítás

(Mattijssen et al., 2016), a daktiloszkópia (Dror et al., 2011), az ujjnyomok összehasonlítása (Dror & Charlton, 2006), és a kevert DNS-minták azonosítása során észlelhető torzításokkal kapcsolatban is (Dror & Hampikian, 2014). Az elvégzett tudományos kutatások megerősítették, hogy a szubjektív elemet tartalmazó valamennyi forenzikus technika és módszer esetében fennáll a kognitív torzítás veszélye (Kassin et al., 2013, Dror, 2012; Dror, 2013; Dror, 2015). Ez a hatás téves szakértői döntéseket eredményezhet olyan objektívnek tartott szakterületeken, mint a kevert DNS-t tartalmazó minták vizsgálata vagy az ujjnyom azonosítás. Valamennyi szerző ezért a kontextuális információk kizárását javasolta.

A fenti folyamatokkal párhuzamosan az Egyesült Királyságban is közel másfél évtizede vetődött fel a forenzikus tudományok megújításának igénye. A Law Commission of England and Wales elnevezésű független testület az angol és a walesi jog felülvizsgálatára, egyszerűsítésére, megújítására, és a szükséges reformjavaslatok megfogalmazására jött létre. A bizottság a House of Commons' Science and Technology Committee (az Alsóház Tudományos és Technológiai Bizottsága) felkérésére a büntetőeljárásban lefolytatott szakértői bizonyításokkal kapcsolatos konzultációs folyamatot indított el 2009-ben (Grósz, 2013). Többek között a forenzikus szakértői módszerek megbízhatóságát, a bizonyítási eszközök bíróság általi vizsgálatát, a Daubert-teszt alkalmazhatóságát vizsgálták, s eredményeiket terjedelmes – 219 oldalas – jelentésben foglalták össze 2011-ben (The Stationery Office, 2011).

A Lordok Háza 2019-ben átfogóan vizsgálta a forenzikus tudományok helyzetét, a szakterületek tudományos alapjait, a vélemények megbízhatóságát, a fejlesztési lehetőségeket, és a forenzikus szakterületek eredményeinek felhasználhatóságát az igazságszolgáltatásban (House of Lords, 2019). A munka elkészítésében nemcsak az Egyesült Királyság vezető kriminalisztikai szakemberei és tudósai vettek részt, hanem olyan világhírű szakemberek, mint például Sheila Willis (USA-NIST) vagy Cloude Roux (International Association of Forensic Science jelenlegi elnöke). Roux véleménye szerint (House of Lords, 2019) a forenzikus szakterületet nem egyszerűsíthetjük a laboratóriumi analitikára. Sokkal átfogóbb szemlélet szükséges, amely a helyszíni tevékenységgel kezdődik. Garanciális jelentőségűnek ítélte, hogy a forenzikus laboratóriumok nem kereskedelmi környezetben végzik tevékenységüket, így a finanszírozás legtöbbször kormányzati alapú. Ugyanakkor az intézményeknek függetlennek kell lenni, és a vizsgálatokat hozzáférhetővé kell tenni a tágabb igazságszolgáltatási rendszer, így a védelem számára is. Álláspontja szerint a ma sikeres modellek fő jellemzője az, hogy a szakértő nem egyszerűen leletet, analitikai eredményt vagy véleményt ad, hanem valódi szakértelmet és tanácsadást nyújt.

A magasan képzett munkaerő, a folyamatos továbbképzés és a kutatási-fejlesztési tevékenység nélkülözhetetlen – utóbbinál az egyetemekkel való együttműködés jelent megoldást. Nézete szerint komoly elmaradás észlelhető a forenzikus tudományok filozófiai és logikai alapjainak kutatásánál, ahol az 1960-as évek óta nem történt jelentős elmozdulás. Problémák adódnak a szakvélemények interpretációja során, mivel az igazságszolgáltatás többi szereplőjének gondot jelenthet a nyomok keletkezésére vonatkozó alapvető összefüggések és a természettudományos ismeretek értelmezése, valamint a szakvélemények együttes értékelése. A megoldást az igazságszolgáltatás és az ügyvédek számára szervezett folyamatos tudományos képzés jelentheti, amely során a tudományos bizonyítékok validitására és felhasználhatóságára, valamint az alapvető bizonyítási összefüggésekre is ki kell térni. A jelentés egyértelműen előnyösnek ítélte a forenzikus vizsgálatok ISO szabványok szerinti tanúsítását, a továbbképzések színvonalának emelését. A tudományos kutatásokat érintően a dokumentum 20. pontja leszögezi, hogy az erre szánt források elégtelenek, és nem tükrözik a forenzikus tudományok értékét, továbbá úgy tűnik, mintha az illetékesek nem éreznék felelősséget a forenzikus kutatások iránt.

A jelentés végül rámutat arra (House of Lords, 2019), hogy a szabad társadalom a jogállamiságon nyugszik, annak alapja az igazságszolgáltatáshoz való egyenlő hozzáférés. Ennek egyik fontos eleme a forenzikus tevékenység, amelynek színvonala kulcskérdés.

Az ostrom eredményei

A forenzikus tudományok kríziséről és az okok kutatásáról az elmúlt másfél évtized nemzetközi szakirodalmában tanúskodik. A problémák feltárását részben a fokozódó társadalmi érdeklődésnek is köszönhetjük. A hivatkozott tanulmányok és a kapcsolódó tudományos közleményekben jelentkező szakmai diskurzus egyes kérdésekben ma is élénk. Továbbra sincs egységes álláspont, illetve megoldás az egyes módszerek validitása és megbízhatósága, a szakértői intézmények függetlensége, a szakterületek széttagoltsága és az ebből következő átfogó kriminalisztikai nézőpont hiánya terén. Előrelépés történt ugyanakkor a laboratóriumi folyamatok szabvány szerinti tanúsításában. Az egyes szakterületeket érintő „good practice” kézikönyvek segítik a szakemberek munkáját, azonban – speciális szakmai jellegük okán – továbbra sem igazítják el a jogalkalmazót az egyes módszerek valós hasznát, bizonyításban betöltött pontos szerepét és értékét illetően.

Újabb problémákat hoztak felszínre a szervezeti függetlenséget érintő, és a kontextushatás elkerülése érdekében tett javaslatok. A szervezeti függetlenség

igénye és az állami finanszírozás kérdése világszerte ellentmondásos helyzeteket szül. A kognitív torzítás, illetve a kontextushatás miatti torzítás kiküszöbölése a szakértő izolációját is jelenti, ami miatt a szakértő nem látja az egész problémát, holott a megoldási javaslatok egy része éppen ennek szükségességét helyezi előtérbe. Ennek egyik – hazánkban is ismert példája – a szakértő jelenléte a helyszínen, majd az azt követő véleményadásának problémája. Az izolációt ellenzők nézete szerint a forenzikus tevékenység a helyszínen kezdődik, annak ismeretében jobb véleményt tud készíteni a szakértő, az izoláció mellett érvelők szerint a helyszínen jelen lévő szakértő eleve kontextuális hatásoknak van kitéve, ami a szakvéleményét torzíthatja (Casey Ribaux & Roux, 2019; Pietro, Kamrath, & De Forest, 2019; Robertson, 2012). (Gondoljunk csak az igazságügyi orvosszakértők jelenlétére a halottszemlén: az elmúlt két évtizedben az eljárási szabályok hol engedélyezték, hol tilalmazzák ugyanazon szakértő részvételét az ezt követő boncoláson.)

Összefoglalás

Korábban is feltételeztük, hogy az irodalmi művek, a film és a média eltérő mértékben és módon gyakorol hatást az igazságszolgáltatásra. A CSI-effektus létezésére irányuló, tudományosan megalapozott kutatások mindezt könnyebben érthetővé, leképezhetővé tették. Valamennyi tanulmány közös jellemzője, hogy rögzítették a média szakmai és laikus közvéleményre gyakorolt egyre erősödő hatását, ugyanakkor az ítélkezésre gyakorolt közvetett vagy közvetlen hatás mértékére vonatkozó következtetések lényegesen eltértek. Ha a közvetlen hatásokat vizsgáljuk, akkor egyet kell értenünk Pyrek véleményével, aki szerint a CSI-hatás csak egyszerűen „*média-vihart kavart, amely sok dörgéssel-villámlással járt, de nagyon kevés eső esett belőle*” (Pyrek, 2007). Ha azonban a kriminalisztikára (forenzikus tudományokra) irányuló fokozott figyelem fentiekben csak röviden részletezett következményeit is ide soroljuk, akkor nemhogy esőről, hanem felhőszakadásról beszélhetünk. Mi lehet az oka annak, hogy hazánkban nem volt szükség esőkabátra? Valószínűleg Bárd Károly szavai adják meg a magyarázatot: „*A kontinentális eljárási jogban [az angolszász jogrendszerhez képest – kieg. Szerző] kevésbé érzik annak szükségét, hogy formális szabályokkal előzzék meg a hibás tényfeltárást. Ennek gyökere az a hit, hogy a hivatásos bírói kar szakmai szocializációja során elsajátította a megismerés helyes módszereit, és nem követ el olyan hibákat, mint a beavatlanok*” (az esküdtek – megj.: a szerző) (Bárd, 2011).

Az utóbbi másfél évtizedben azonban úgy tűnik, hogy bizonyos kérdésekben

eltávolodott a hazai és a nemzetközi kriminalisztikai diskurzus. Vagy a külföldi diskurzus került ki hazánkat, vagy mi kerültük meg azokat a vitákat. Persze nem arról van szó, hogy ne vált volna nyilvánvalóvá, hogy a hazai kriminalisztika vagy akár a szakértő is tévedhet, és a szakvélemény olykor lehet helytelen. Különös módon hazánkban is a médiához köthető ennek felismerése. A 2012-ben Eva Rezešová ellen indult, szinte teljes médianyilvánosság előtt zajló büntető-eljárásban ugyanakkor nem a szakértői módszerek megbízhatósága, hanem az igazságügyi szakértői kar pártatlansága és függetlensége kérdőjeleződött meg. A reform igénye új szakértői törvény megszületéséhez vezetett, azonban kétséges, hogy az új jogszabály önmagában képes lenne megoldani, illetve megelőzni a szakvélemények vagy általában a kriminalisztika hibáit. A hiteltérdemlőség általános kritériumrendszerére épülő szakterület- és tevékenységspecifikus validitás és reliabilitás vizsgálat szükségességére a hazai kutatók is felhívták a figyelmet (Kármán, 2019; Nogel, 2020). A tényleges vizsgálatok eredménye nem ismert. A külhoni tapasztalatok felhasználása kézenfekvő előnyöket hordoz, a részletes szakmai vizsgálat és a tapasztalatokon alapuló reformok a jövő legfontosabb feladatának ígérkeznek.

Bár hazánkat a kriminalisztikai szakterületek ostroma közvetlenül nem érte el, valószínűleg akkor járunk el előrelátóan, ha a külhoni hibákból és a hibák elkerülésére tett erőfeszítésekből okulva mindent elkövetünk azért, hogy a felhasználható javaslatokat beépítsük saját gyakorlatunkba.

Ez az átfogó vizsgálódás nem öncélú, nem egyszerűen csak terminológiai kérdésekről vagy apróságokról folyik. Valamennyi erőfeszítés arra irányul, hogy a tágran vett igazságszolgáltatás, végső soron a bírói döntés megfelelő bizonyítási eszközöket használjon fel, a tévedéseket és hibákat minimalizálja. A tévedés veszélye pedig folyamatosan fennáll: „...*a releváns múlt megismerése sokszor szinte leküzdhetetlen akadályokba ütközhet, és mindig fennáll a tévedés veszélye is*” (Finszter, 2020). Márpedig nemcsak a tévedés elvont veszélye áll fenn, hanem a tévedések sajnos be is következnek. Erre mind szakirodalmi, mint történeti, mind pedig tapasztalati tények sokasága hívja fel a figyelmet (Hack, 2011; Fenyvesi, 2017; Korinek, 2017).

A tévedések és hibák alapos és szisztematikus vizsgálata hazánkban ez idáig elmaradt. Márpedig hosszú távon nem kerülhető meg a forenzikus tudományok hazai helyzetének áttekintése, elemzése és a külhoni felvetések összevetése a hazáival, mert „*a polgári jogállam célnak tekinti a társadalomnak a büntől való megóvását, érvényesül a joguralom, a jogrend jogsértő módon nem védelmezhető, nincs mindenáron való jogérvényesítés, és a bűnüldözés kudarcaiért az államnak kell vállalnia a felelősséget*” (Finszter, 2020).

Felhasznált irodalom

- Angyal M. (2015). Gondolatok a kriminalista bíborszínű dolgozószobájából. *Ügyészek Lapja*, 22(5), 87-97.
- Angyal M., Bezsenyi T. & Petrétei D. (2018). „Az egész eljárásnak több a kára, mint a haszna”: A kriminalisztikai fejlesztések dilemmái. *Rendőrségi Tanulmányok*, (2), 68-92.
- Ashworth, A. R. S. & Dror, I. E. (2000). Object identification as a function of discriminability and learning presentations: The effect of stimulus similarity and canonical frame alignment on aircraft identification. *Journal of Experimental Psychology: Applied*, 6(2), 148-157. <https://doi.org/10.1037/1076-898X.6.2.148>
- Bárd K. (2011). Bizonyítási rendszerek és az igazság kiderítése büntető ügyekben. In Fenyvesi Cs. (Szerk.), *A Magyar Büntetőjogi Társaság jubileumi tanulmánykötete* (pp. 29-34). Magyar Büntetőjogi Társaság.
- Barthe, E. P., Leone, M. C. & Lateano, T. A., (2013). Commercializing succes: The impact of popular media ont he career decisions and perceptual accuracy of criminal justice students. *Teaching in Higher Education*, 18(1), 13-26. <https://doi.org/10.1080/13562517.2012.694099>
- Bryant, J. & Zillmann, D. (Eds.) (1994). *Media Effects: Advances in Theory and research*. Erlbaum.
- Casey, E., Ribaux, O. & Roux, C. (2019). The kodak syndrome: risks and opportunities created by decentralization of forensic capabilities, *Forensic Sciences*, 64(1), 127-136. <https://doi.org/10.1111/1556-4029.13849>
- Chin, J. & Workewych, L. (2016). The CSI Effect. In Dubber, M. (Ed.), *Oxford Handbooks Online*. Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780199935352.013.28>
- Cole, S.A. & Diso-Villa, R. (2009). Investigating the „CSI Effect” effect: Media and litigation crisis in criminal law. *Stanford Law Review*, 61(6), 1335-1373.
- Cole, S. A. & Diso-Villa, R. (2011). Should Judges Worry about the CSI Effect? *Court Review* 47(1-2), 20-31.
- Csehi Z., Koltay A. & Navratyil Z. (Szerk.) (2014). *A személyiség és a média a polgári és a büntetőjogban*. Wolters Kluwer.
- Dror, I. E. & Charlton, D. (2006). Why experts make errors. *Journal of Forensic Identification*, 56(4), 600-616.
- Dror, I. E. & Rosenthal, R. (2008). Meta-analytically quantifying the reliability and biasability of forensic experts. *Journal of Forensic Sciences*, 53(4), 900-903.
- Dror, I. E., Champod, C., Langenburg, G., Charlton, D., Hunt, H., & Rosenthal, R. (2011). Cognitive issues in fingerprint analysis: Inter- and intra-expert consistency and the effect of a ‘target’ comparison, *Forensic Science International*, 208, 10-17. <https://doi.org/10.1016/j.forsciint.2010.10.013>
- Dror, I. E. (2012). Combating bias: The next step in fighting cognitive and psychological contamination. *Forensic Sciences*, 57(1), 276-277. <https://doi.org/10.1111/j.1556-4029.2011.01940.x>
- Dror, I. E. (2013). Cognitive technology. In *The 2013 Yearbook of Science & Technology* (pp. 80-82). McGraw Hill.

- Dror, I. E. (2014). Practical Solutions to Cognitive and Human Factor Challenges in Forensic Science. *Forensic Science Policy & Management*, 4, 105-113. <https://doi.org/10.1080/19409044.2014.901437>
- Dror, I. E. (2015). Cognitive and Human Factors. In *Forensic Science and Beyond: Authenticity, Provenance and Assurance, Evidence and Case Studies* (pp. 40-49). Government Office for Science.
- Dror, I. E. & Hampikian, G. (2011). Subjectivity and bias in forensic DNA mixture interpretation. *Science and Justice*, 51(4), 204-208. <https://doi.org/10.1016/j.scijus.2011.08.004>
- Druckman, J. N. & Bolsen, T. (2011). Framing, motivated reasoning, and opinions about emerging technologies. *Journal of Communication*, 61(4), 659-688. <https://doi.org/10.1111/j.1460-2466.2011.01562.x>
- Executive Office of the President President's Council of Advisors on Science and Technology (2016). *Report To The President. Forensic Science in Criminal Courts: Ensuring Scientific Validity of Feature-Comparison Methods*. <https://www.broadinstitute.org/files/sections/about/PCAST/2016%20pcast-forensic-science.pdf>
- Fenyvesi Cs. (2017). *A kriminalisztika tendenciái*. Dialóg Campus.
- Fields, G. (2016). White House Advisory Council Report is Critical of Forensics Used in Criminal Trials. *Wall Street Journal*, (09.20).
- Finszter G. (2020). A kriminalisztika ígérete. *Magyar Tudomány*, 181(5), 591-603. <https://doi.org/10.1556/2065.181.2020.5.3>
- Grósz T. (2013). A szakértői bizonyítás megújításának kísérlete Angliában és Walesben. *Büntetőjogi Szemle*, (1-2), 9-19.
- Hack P. (2011). Az igazságszolgáltatás kudarcai. In Fenyvesi Cs. (Szerk.), *A Magyar Büntetőjogi Társaság Jubileumi Tanulmánykötete* (pp. 35-45). Magyar Büntetőjogi Társaság.
- Harris, C. (2011). The evidence doesn't lie. Genre literacy and the CSI effect. *Journal of Popular Film and Television*, 29(1), 2-11. <https://doi.org/10.1080/01956051.2010.489929>
- House of Lords (2019). *Science and Technology Select Committee 3rd Report of Session 2017-19, Forensic science and the criminal justice system: a blueprint for change*. <https://publications.parliament.uk/pa/ld201719/ldselect/ldsctech/333/333.pdf>
- Huber, P. (1991). *Galileo's Revenge: Junk Science in the Courtroom*. Basis Books. <https://doi.org/10.2307/1123031>
- Kassin, S. M., Dror, I. E. & Kukucka, J. (2013). The forensic confirmation bias: Problems, perspectives, and proposed solutions. *Journal of Applied Research in Memory and Cognition*, 2(1), 42-52. <https://doi.org/10.1016/j.jarmac.2013.01.001>
- Kármán G. (2019). *A kriminalisztikai szakértői bizonyítás*. Országos Kriminológiai Intézet.
- Korinek L. (2017). Az ártatlanság félelme. *Jogtudományi Közlöny*, 72(7-8), 309-321.
- Krause, C. (2010). Producing absolute truth: CSI science as wishful thinking. *American Anthropologist*, 112(1), 79-91. <https://doi.org/10.1111/j.1548-1433.2009.01198.x>
- Lieberman, J. D., Carrell, C. A., Miethe, T. D., & Krauss, D. A. (2008). Gold versus platinum: Do jurors recognize the superiority and limitations of DNA evidence compared to other

- types of forensic evidence? *Psychology, Public Policy, and Law*, 14(1), 27-62. <https://doi.org/10.1037/1076-8971.14.1.27>
- Mattijssen, E.J., Kerkhoff, W., Berger, C.E., Dror, I.E. & Stoel, R.D. (2016). Implementing context information management in forensic casework: Minimizing contextual bias in firearms examination. *Science and Justice*, 56(2), 113-122. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.scijus.2015.11.004>
- Maricopa County Attorney's Office (2005). *The CSI Effect and its Real-Life Impact on Justice* (Study).
- National Academies Press (2009). *Strengthening Forensic Science in the United States*. National Research Council. <https://www.ncjrs.gov/pdffiles1/nij/grants/228091.pdf>
- Nogel M. (2019). A szakértői bizonyítással szemben támasztott követelmények szigorodása az Amerikai Egyesült Államokban. *Jog – Állam – Politika* (3), 19-35.
- Nogel M. (2020). *A szakértői bizonyítás aktuális kérdései*. HVG-ORAC.
- Patry, M. W., Smith, S. M. & Stinson, V. (2008). CSI Effect: Is Popular Television Transforming Canadian Society? In Greenberg, J. & Elliott, C. (Eds.), *Communications in Question: Canadian Perspectives on Controversial Issues*. *Communication Studies* (pp. 291-298). Thompson-Nelson.
- Pietro, D. S., Kammrath, B. W. & De Forest, P. R. (2019). Is forensic science in danger of extinction? *Science & Justice*, 59(2), 199-202. <https://doi.org/10.1016/j.scijus.2018.11.003>
- Podlas, K. (2006). The CSI Effect, exposing the Media Myth. *Fordham Intellectual Property, Media and Entertainment Law Journal*, 16(2), 428-458.
- Podlas, K. (2016). The CSI Effect. In Pontell, H. N. (Ed.), *Oxford Encyclopedia of Criminology* (p. 13). Oxford Press. <https://doi.org/10.1093/acrefore/9780190264079.013.40>
- Pyrek, K. (2007). *Forensic Science Under Siege, the challenges of forensic laboratories and the medico-legal death investigation system*. Elsevier Academic Press. <https://doi.org/10.1016/B978-012370861-8/50009-7>
- Ribeiro G., Tangen, J. M. & McKimmie, B. M. (2019). Beliefs about error rates and human judgement in forensic science. *Forensic Science*, 297, 138-147. <https://doi.org/10.1016/j.forsci-int.2019.01.034>
- Robertson, J. (2012). Forensic science, an enabler or dis-enabler for criminal investigation? *Forensic Sciences*, 44(1), 83-91. <https://doi.org/10.1080/00450618.2011.595736>
- Shelton, D. E. (2006). The CSI Effect: Does It Really Exist? *NIJ Journal*, (259), 5-10.
- Shelton, D. E., Kim, Y. S. & Barack, G. (2006). A Study of Juror Expectations and Demands Concerning Scientific Evidence. Does the CSI Effect exist? *Vanderbilt Law Journal of Entertainment and Technology Law*, 9(2), 331-338.
- Smith, S. M., Stinson, V. & Patry, M. W. (2006). Fact or Fiction? The Myth and Reality of the CSI Effect. *Court Review*, 47, 4-7.
- The Stationery Office (2011). *The Law Commission. Expert Evidence in Criminal Proceedings in England and Wales*. https://s3-eu-west-2.amazonaws.com/lawcom-prod-storage-11jxou-24uy7q/uploads/2015/03/lc325_Expert_Evidence_Report.pdf
- Weedn, V. (2017). Recent Developments in Forensic Sciences. *Forensic Science and Evidence*, 65(1), 3-9.

Willing, R. (2004). 'CSI effect' has juries wanting more evidence? *USA Today* (08.04).

A cikkben található online hivatkozások

URL1: *National Institutes of Justice*. <https://nij.ojp.gov/topics/articles/csi-effect-does-it-really-exist>

Alkalmazott jogesetek

State v. Cooke, 914 A.2d 1078 (Del. Super. Ct. 2007)

Daubert v. Merrel Dow Pharmaceutical, 509. U.S. 579, 585 (1993)

General Electric Co. v. Joiner, 22 US. 136 (1997)

Kumho Tire Co. Ltd. v. Carmichel 526 US (1999)

U.S. v. Chester U.S. Dist Ct, N Dist Ill., Eastern Div. No. 13 CR 00774, Oct. 7. 2016

IL v. Thompson (Cook Cnty Cir. Ct, 13 CR 426, Oct 25, 2016)

MA v. Legore (Suffolk Cnty Superior Ct. SUCR 2015-10363 Nov 17, 2016)

MN v. Yellow (6th Dist Ct. No 69DU-CR-15-1636, Oct 28, 2016)

A cikk APA szabály szerinti hivatkozása

Kovács G. (2021). Forenzikus tudományok ostrom alatt. *Belügyi Szemle*, 69(10), 1741-1758.
<https://doi.org/10.38146/BSZ.2021.10.4>

Fenyvesi Csaba

A kriminalisztika bűnmegelőzési funkciója

Crime Prevention Function of Criminalistics

Absztrakt

Egységesnek tűnik a szakirodalom abban az általam is megfogalmazott összefoglalásban, hogy a kriminalisztika lényegét tekintve főként gyakorlati és – kisebb részben – elméleti bűnügyi nyomozástan, azaz a bűnügyi tudományoknak azon ága, amely a bűncselekmények felderítésének (megelőzésének) és bizonyításának eszközeit és módszereit tárja fel, alkotja meg, rendszerezi és alkalmazza normatív jogi kereteken belül. Jelen tanulmány a kriminalisztika bűnmegelőzési funkcióját, területeit elemzi, felmutatja a jelenlegi és jövőbeni lehetséges prevenciók kriminalisztikai eszközöket, módszereket.

Kulcsszavak: arcfelismerés, Bayes-analízis, bűnmegelőzés, elektronikus adat, felderítés, földrajzi profilalkotás, mesterséges intelligencia, nyomozás, proaktivitás

Abstract

Criminalistics is, in essence, mainly a practical and – to a smaller extent – theoretical science of criminal investigation, in other words, it is a branch of criminal sciences that explores, creates, systemizes and applies – within normative legal frames - means and methods for the detection (prevention) and proof of crime. This study analysis the crime prevention function and fields of criminalistics and shows up present and future potential criminalistic preventive possibilities, methods.

Keywords: face recognition, Bayes-analysis, crime prevention, electronic data, detection, geographic profiling, artificial intelligence, criminal investigation, proactivity

A kriminalisztika fogalma

Ha áttekintjük a fiatal, mintegy 120–170 éves tudományág elméleti szerzőinek munkásságát, akkor mára kikristályosodott az általam is elfogadott és megfogalmazott kritérium sor, ami alapja a kriminalisztika fogalmának. Nevezetesen, hogy a kriminalisztika lényegét tekintve főként gyakorlati – és kisebb részben – elméleti bűnügyi nyomozástan, azaz a bűnügyi tudományoknak azon ága, amely a bűncselekmények felderítésének (megelőzésének) és bizonyításának eszközeit és módszereit tárja fel, alkotja meg, rendszerezi és alkalmazza normatív jogi kereteken belül. A mellékfunkcióként megjelenő eredményes bűnmegelőzésen túlmenően alapvető funkciója a felderítés, illetőleg a minél több és minél hitelesebb bizonyíték megszerzése, a – végső soron bíróság általi – büntetőjogi felelősségre vonás megalapozása, biztosítása. Sommásan tehát, a kriminalisztika a hatékony és szakszerű bűnüldözés tudománya (Hautzinger, 2019), amelynek nincs olyan részterülete, amely ne szolgálná a bűn elleni harcot, azaz a bűnelkövetők leleplezését és bíróság elé állítását, akár a szülőhelyének számító európai kontinensen, akár azon túl.

Rögvest hozzászem, hogy a kriminalisztika módszertana, ajánlás gyűjteménye, eszközrendszere nemcsak a bűnügyi tényállások megállapításánál ad segítséget, hanem más területek, így a közigazgatási, szabálysértési, munka- (azon belül fegyelmi), polgári jog alkalmazói is élhetnek vele. Zlinszky János nem véletlenül utal arra, hogy a „crimen” szó eredetileg a latinban „különböztetést” jelent, vagyis nem a bűnügyi terület a kizárólagos használója, mindenfajta tényállásra alkalmazható (Zlinszky, 1990).

A bűnmegelőzési funkció helye, szerepe

Ugyanakkor a definícióból szembetűnik, hogy csak mellékfunkciója a bűnmegelőzés; az elsődleges, a fő fókusza a felderítés, a proaktivitás helyett a reaktivitás. Az amerikai felfogásokban is ez emelkedik ki, például az egyik legnevesebb kriminalista, Paul Kirk szerint a kriminalisztika nem más, mint az egyedi azonosítás tudománya: „*Science of individualised identification*” (Kirk, 1953; Champod, 2000). A kontinentális gondolkodóknál inkább érzékelhető a preventió jelenléte. A német Friedrich Geerdst idézve „*a kriminalisztika olyan tény- vagy tapasztalati tudomány, amelyen a bűnüldöző szervek és segítők által a gyakorlatban megvalósuló közvetlen, represszív és preventív bűnüldöző tevékenységek tanát értjük*” (Geerds, 2001). Az orosz Rafail Samuilovich Belkin úgy véli: „*a kriminalisztika a bűncselekményi mechanizmusok törvényszerű-*

ségeivel, a bűncselekményekre és azok elkövetőire vonatkozó információk előfordulási helyeivel, a bizonyítékok összegyűjtésének, egybevetésének, vizsgálatának, és felhasználásának törvényszerűségeivel foglalkozó tudomány, amely az e törvényszerűségekből levont, a bűncselekmények megelőzésére, nyomozására és felderítésére való eszközökre és módszerekre vonatkozó tudásanyagon alapul” (Filippov, 2006). A kriminalisztika elméletével behatóan foglalkozó Viski László megfogalmazásában: „a bűnügyi nyomozás tana azon módszerek, eszközök kidolgozásával foglalkozik, amelyek a bűncselekmények felderítését, megelőzését, megszakítását és a büntető igény érvényre juttatását elősegítik a tételes jog keretei között” (Viski, 1961).

Van olyan kontinentális – azon belül francia felfogás – is, amely a kriminalisztikát úgy jellemzi, mint „*d’art de la deduction*”, vagyis a dedukció művészete (Chauveu, 1993.)¹ Álláspontom szerint művészetről igazán nem beszélhetünk, ám a dedukcióra való hivatkozást helyénvalónak tartom, mivel a kriminalisztikában az ok-okozati gondolkodás központi helyet foglal el. A káros, bűnös eredmény (a bűncselekmény) jelenik meg a „nyomolvasó” előtt, és joggal kíváncsi az ok-okozati összefüggésekre. Visszafelé kell elindulni, mégpedig az okozaton keresztül az okhoz, vagyis dedukciót kell alkalmazni a feltáráshoz, a múlt megismeréséhez. Ebből is az tűnik ki, hogy a bűnüldözési tevékenység szükségszerűen (és alapvetően) retrospektív szemléletű tevékenység.

A jó hír az a kriminalisztika megelőzési funkciójával kapcsolatban, hogy nézetem szerint a 2000-es évektől bizonyos fajta elmozdulás érzékelhető a világ kriminalisztikájában. Mégpedig a reaktív, utólagosan reagáló, a megelőzést elhanyagoló vagy arról közhelyesen, sablonosan gondolkodó szemlélettel szemben a proaktív intézkedések irányába. Különösen igaz ez a 2001-es amerikai terrortámadás óta, amely felélénkítette, intenzívebbé tette a folyamatot. Mind a titkosszolgálatok, mind a bűnüldözésre szakosodott rendészeti szervek rájöttek, hogy sokkal több energiát, szakembert, módszert kell bevetni a hatékony bűnmegelőzés érdekében (Finszter, 2018), mert megéri a bajt, a kárt, a szenvedést, a vissza nem fordítható szörnyűségeket, a bűncselekményeket elkerülni, mint utána (az alkalmanként katasztrófális) hátrányait szenvedni, és küzdeni az eredményes felderítésért, a múlt megismeréséért, a büntetőjogi felelősségre vonás elkerülhetetlenségéért.

A módszerek kapcsán emelem ki: nem szabad elfelejteni, hogy a kriminalisztika bűnmegelőzési funkciójának értelmezésénél meg kell különböztetni a proaktivitás közvetett és közvetlen formáit.

1 Néhányan magát a kriminalisztikát is művészetnek minősítették korábban. Véleményüket éppen az egyéb formájú elnevezésében, és egyikük kötet címében is szereplő tudományos („scientific” vagy „forensic”) tartalom cáfol. Erőteljesen tudományközpontú napjainkban monografikus szinten nem találkozunk már ezzel a felfogással. (Beveridge, 1957; Fisher, 1963.)

A közvetett funkcióról vallom, hogy a bűnügyi tudományoknak alapvető célja és feladata a bűnözés elleni küzdelem előmozdítása, és ezen belül különösen a bűncselekmények megelőzése jogi vagy nem jogi eszközeinek és módszereinek előtérbe állítása. Ezt teszi például a büntetőjog az egyéni és az általános prevenció hangsúlyozásával. A kriminalisztikánál is lehet, és egyúttal kell is arra a közismert tudományos-tapasztalati Beccaria-tételre hivatkozni, hogy a bűnözés megelőzésének, csökkentésének az egyik legfontosabb összetevője, leghatékonyabb biztosítéka az, hogy minden bűncselekményt és bűnelkövetőt felderítsenek. Ilyenkor ugyanis a potenciális deviáns már túl kockázatosnak véli a jövőbeni elkövetést. Következésképpen a kriminalisztika általában is, ezáltal közvetetten bűnmegelőző funkciót tölt be, amikor gyarapítja és továbbfejleszti a bűncselekmények felderítésének, bizonyításának eszköz- és módszertani tárházát.

A közvetlen bűnmegelőzési funkciójához pedig azt teszem hozzá értelmezésként, hogy annak igen változatos formái alakultak ki, amelyek folyamatosan változnak napjainkban is, és amelyeknek csak példalózó felsorolására vállalkozhatom ezen tanulmányban. Ide sorolhatók:

- a) az általános és bűncselekményfajtánkénti (ügynevezett szituációs) magatartási, viselkedési ajánlások, taktikai javaslatok a sértetté (károsulttá) válás elkerülése, kivédése érdekében (például nemi erkölcs elleni, bankkártyával, bankszámlával kapcsolatos, vagyon elleni, köztük csalásos, kifosztásos, online és személyes zaklatásos, közlekedési bűncselekmények megelőzésére);
- b) az ügynevezett „objektumvédelemmel” kapcsolatos technikai és szervezeti ajánlások;
- c) a biztonságtechnikai eszközök, ezen belül számos, fényre, zajra, mozgásra riasztó, hatósághoz jelet továbbító berendezés alkalmazásának propagálása, elhelyezése;
- d) a biztonságtechnikai, nyom-, tárgy-, vegyi-, technikai (kép, film, videó) csapdák alkalmazásának ösztönzése;
- e) a büntetőeljárás kényszerintézkedések időzítésének taktikája;
- f) az előkészített vagy megkísérelt bűncselekmény befejezésének és további bűncselekmények elkövetésének megakadályozása nyílt vagy széles körűen alkalmazott leplezett (titkos) eszközökkel, módszerekkel, erővel (Tremmel, 2006);
- g) a nyomozási cselekmények nevelő jellegű fogantatása, különösen gyermek vagy fiatalok bűnelkövetők esetében.

A kriminalisztikai bűnmegelőzés jövője

Az eddigi felsorolásban szereplőket általában megtaláljuk a korábbi kriminalisztikai monográfiákban, tankönyvekben, tanulmányokban is. Figyelmünket fordítsuk azonban most az új, napjainkban már részben használt vagy kezdeti stádiumban levő eszközökre, amelyek feltehetően a jövő kriminalisztikájában hangsúlyos szerepet kaphatnak. Nem kimerítő jelleggel bemutatok néhányat ezekből.

- 1) Az elektronikus adatok beszerzése, elemzése.
- 2) A Bayes-analízis.
- 3) A földrajzi profilalkotás módszerének prediktív alkalmazása.
- 4) Arcfelismerő programok alkalmazása.
- 5) A mesterséges intelligencia bevetése.

Az elektronikus adatok beszerzése, elemzése

Mielőtt megjelölöm, hogy milyen bűnmegelőzési mezőket ölelhetünk fel az elektronikus adatokkal, álljon itt a fogalma. A 2017. XC. tv. (Be.) 205. § (1) meghatározása szerint az „*Elektronikus adat a tények, információk vagy fogalmak minden olyan formában való megjelenése, amely információs rendszer általi feldolgozásra alkalmas, ideértve azon programot is, amely valamely funkciónak az információs rendszer által való végrehajtását biztosítja*”.

A többféle osztályozásból kiválasztva a „megjelenésük szerint” az elektronikus adatokat a következők szerint csoportosíthatjuk:

- A) Elektronikus hangbizonyítékok:
 - a) analóg formájú hangfelvétel;
 - b) digitalizált vagy digitálisan rögzített hanganyag.
- B) Képi bizonyítékok:
 - a) állóképes információ (arc, írisz, retina stb.);
 - b) mozgóképes fix irányítottságú forrás;
 - c) infrakamera (gyengén megvilágított környezet észlelésére);
 - d) manuális követőrendszerrel megszerzett képi bizonyíték;
 - e) mesterséges intelligenciával vezérelt mozgóképes képi követőrendszerek.
- C) Képpalkotó rendszerek, amelyeken keresztül bizonyítékok szerezhetők:
 - a) orvosi képpalkotó rendszerek (dRTG, CT, MRI, fMRI stb.);
 - b) bűnügyi célú személyi testátvilágító rendszerek (THz frekvenciájú eszközök);

- c) infrakamera testhőterkép készítésére;
- d) csökkentett energiájú csomagátvilágító röntgenkészülékek;
- e) föld alatti képalkotó rendszerek (például talajradar);
- f) földfelszíni képalkotó rendszerek (gépjármű-átvilágító rendszer);
- g) légköri képalkotó rendszerek (nem ellenőrzött légtérben mozgó eszközök bűnügyi célú felderítése és követése, drónok).

D) Elektronikusan észlelt szaginformáció.

E) Rádiófrekvenciás bizonyíték:

- a) rádiófrekvenciás passzív felderítési információ;
- b) rádiófrekvenciás szemiaktív bizonyíték (RFID);
- c) rádiófrekvenciás aktív bizonyíték.

F) Körülhatárolható informatikai környezetben létező bizonyíték:

- a) informatikai adathordozókban és alkatrészekben (CD, DVD, USB kulcs, merevlemez stb.);
- b) intelligens mobilkommunikációs és számítástechnikai eszközökben (okos-telefon, tablet, e-könyv, notebook, laptop stb.);
- c) szigetüzemű informatikai rendszerekben;
- d) wifit is tartalmazó kishálózatokban;
- e) közepes méretű tűzfalal védett informatikai rendszerekben;
- f) nagy kiterjedésű tűzfalal és VPN-nel (virtuális magánhálózattal) védett informatikai rendszerekben.

G) Kibertérben létező bizonyítékok:

- a) nyílt interneten található adatok (Facebook, LinkedIn, Twitter, Videá stb.);
- b) illegális hálózatokon tárolt és továbbított adatok.

H) Informatikai eszközökkel rekonstruált bizonyítékok.

I) A tevékenységet követő és rekonstruáló rendszerek bizonyítékai.

J) Elektronikus nyomozások során feltárt, máshova nem sorolható bizonyítékok (Fenyvesi & Orbán, 2019).

Áttekintve az igencsak hosszú, ugyanakkor szinte folyamatosan bővülő fenti listát, máris megfogalmazhatom a bennük rejlő egyes (nem teljes) bűnmegelőzési lehetőségeket.

- a) A testhőterképből következtethet a prevenciós hatóság a ruházat alatt elrejtett nagyobb tárgyakra, izgalmi állapot miatt megemelkedett testhőmérsékletre. (Gondoljunk például egy stadionban robbantani készülő személyre.)
- b) A csomagátvizsgáló röntgenkészülék kis energiájú röntgensugárzással képalkotó rendszerként működve, a spektrális tulajdonságok alapján mesterségesen kiszínezi a csomag belsejében található tárgyakat. Így megelőzhető illegális és/vagy veszélyes tárgyak szállítása, objektumokba bevitele stb.
- c) Már léteznek olyan beléptetőrendszerek, amikor a vizsgált személy kis méretű zsilipkamrán halad át, amelynek elszívott levegőjét érzékelőkkel elemzik, és detektálják a kábítószer- és robbanóanyag-mentességet.
- d) A szemiaktív eszköz megfelelő rádiófrekvenciás környezetben használva energiát von el. A nyert energiából rádiófrekvenciás sugárzással a rá jellemző adatokat kisugározza. Egyes esetekben, például az ellenőrzött állatfajoknál a kötelezően beültetendő eszköz hiánya megalapozza a bűncselekmény gyanúját (hamisítás, csempészés, lopás stb.), segítségével megelőzhető a további elkövetés.
- e) RFID (Radio Frequency IDentification) olyan alkatrészbe, áruba vagy élőlénybe beépített eszköz, amely a dolog vagy élőlény saját tulajdonságát vagy tulajdonosi viszonyokat hordozó információkat tartalmaz. Ilyennek tekinthetjük az áruvédelmi eszközöket vagy az állatazonosításhoz használt beültetett chipeket is, amelyek értelmetlenné teszik bizonyos bűncselekmények elkövetését.
- f) A számítógép (és minden mikroprocesszoros eszköz) operatív memóriájában tárolt adatok még alvó üzemmódú gépek esetén is menthetők, így a hibernálás előtti információk megtekinthetők, amelyek hasznosak lehetnek tervezett jogellenes cselekedetek megelőzésére. (Ugyanígy a virtuális kutatások, az etikus hackerek adatai is felettébb hasznosak lehetnek.)
- g) Az NLJD (Non-Linear Junction Detector) berendezés például a „hot-spot”-os potenciális bűnhelyszínen létező, rossz szándékú használatra tervezett elektronikai eszközöket mutatja ki, függetlenül azok üzemelő vagy kikapcsolt állapotától.
- h) A kibertérben egyre népszerűbb felhőalapú szolgáltatások nyílt vagy leplezett pásztázása olyan adatokat nyújthat, amelyek készülő bűncselekményekre utalhatnak. Hasonló eredménnyel járhat az internetes közösségi oldalak (Facebook, Iwiw, LinkedIn, Pinterest, Twitter stb., illetve YouTube-on úszó adatok, webhelyellenőrzések), valamint a mobiltelefonok adatfésülése, adatbányászata.
- i) A hálós-kritériumos-klaszteres automatizált adatösszevetés kiszűrheti a potenciális bűncselekményi szándékot. (Például nagy mennyiségű

- műtrágya vásárlása egyéb adatokkal összevetve kriminális tervezésre, robbantási akció előkészületére utalhat.)
- j) Telefonbeszélgetések, e-mailek, sms-ek, internetes (wifi) alapú üzenetek tartalmából következtethet a hatóság jövőbeni bűnelkövetésre.
 - k) Közterületi kamerák (képanyagelemző programok) képei mutathatják még el nem követett vagy be nem fejezett bűncselekmények előkészületi mozzanatait.
 - l) A biometrikus szkennelés feltárhatja a jövőbeli bűncselekmény elkövetési eszközét. (Gondoljunk csak a repülőgép fedélzetére felvinni kívánt illegális tárgyakra.)

A Bayes-analízis bűnmegelőzési szerepe

Felfogásom szerint a Bayes-módszerek nemcsak a bünfelderítésben és a bíróságok bizonyíték mérlegelési folyamatában használhatók a bűnügyekben, hanem a bűncselekmények megelőzésében is. Mire alapozom – nem egyedül képviselt – álláspontomat?²

A Bayes-tétel és a hozzá kapcsolódó döntéstámogatási módszertan (például a Bayes-háló) lehetőséget nyújt jövőbeli cselekmények valószínűség alapú modellezésére. Vagyis segítségével, jó eséllyel (hipotetikusán) megjósolhatók bizonyos városokban előforduló bűncselekmények felbukkanása. (Az esemény bekövetkezési valószínűségének és a bekövetkezés elmaradásának hányadosa, a likelihood arány megmutathatja a jövőbeli esemény megjelenési esélyét, helyét, formáját.)

A földrajzi profilalkotás mint kriminalisztikai módszer prediktív alkalmazása³

A földrajzi profilalkotás (geographic profiling) lényege, hogy egy számítógépes szoftver a kapcsolódó helyszínek alapján megállapíthatja a következő támadás legvalószínűbb helyét, egyúttal az esetleges (sorozat) támadó lakóhelyét. A földrajzi profilalkotás a profilalkotás egy altípusa, ezért kapcsolatban van a pszichológiai alapú magatartási profilalkotással is, ami viszont a krimináltaktika körébe tartozik. Ami miatt mégis a krimináltechnikához soroljuk, az az a tény, hogy a pszichológiai profilalkotás a „ki” kérdésre, míg a földrajzi profil-

2 Lásd Orbán József munkásságát e körben, kiemelten: Bayes-hálók a bűnügyekben. Hozzáteszem még, hogy az orvostudományban, gyógyszerészetben, meteorológiában, hadászatban már alkalmazott módszerrel beszélünk ehelyütt. Itt az ideje, hogy megjelenjen a kriminalisztikában, azon belül a bűnmegelőzésben is.

3 Külön monográfia is született a prediktív rendészetről (Mátyás, Mészáros & Szabó 2020).

alkotás a „hol” kérdésre keresi a választ. Akár a bűncselekmény előtt (megelőző céllal), akár utána (bűnüldöző jelleggel).

Arc- és szándékfelismerő programok bevezetése

A már napjainkban is széles körűen használt térfigyelő kamerák, speciális programokkal (például úgynevezett leíró mesterséges intelligenciával) képesek (már ma is vagy lesznek) az arcok megfigyelésére, az esetleges olyan feszültségek stigmatikus jelzésére, amelyek már tesztként megjelentek korábbi bűnelkövetőknél. A tesztelt jelek alapján figyelő, követő mozgás végezhető, ami lehetőséget nyújthat súlyos (akár terrorista jellegű) bűncselekmények megakadályozására is. A speciális programú kamerák a mélységi határellenőrzésben is részt vehetnek prevenció módjára, felismerve a szokatlan mozgást, az esetleges jogtalan szándékot.

A mesterséges intelligencia bevetése

A végére hagytam a leginkább futurisztikus kriminalisztikai megelőzési eszközt, a korábban már megemlített mesterséges intelligenciát (MI = Artificial Intelligence). Fogalma szerint a mesterséges intelligencia alapú rendszerek olyan, ember által tervezett szoftverek, amelyek meghatározott komplex célok elérése érdekében cselekszenek a fizikai vagy digitális dimenzióban, és elemzik környezetüket adatgyűjtés, az összegyűjtött rendszerezett vagy rendszertelen adatok értelmezése, tudásalapú érvelés vagy az információfeldolgozás által, majd a származtatott adatokból a legjobb, legmegfelelőbb cselekvést valósítják meg a meghatározott cél (például a bűnmegelőzés) elérése érdekében.⁴

Jóslatom szerint is a rendszer az események folyamatos megismerésén és megértésén keresztül olyan prognózisokra is képes lesz, amely egyes bűncselekményeket vagy elkövetői magatartási formákat előrejelez.

A mesterséges intelligencia legkifinomultabb alkalmazási módszere jelenleg a mélytanulás, a „*Deep Learning*” (Goodfello et al., 2016). E körben: „*Az ellenőrzött (felügyelt) tanulásnál a rendszer a meglévő mintákból szűri le a szabályokat, s minden egyes új probléma- és megoldáspár fokozatosan segít a helyes összefüggés megtalálásában. A tanító megmutatja az adathalmazt, s azt, hogy ezek közül melyek felelnek meg az elvárt feltételeknek. A biztonsági problémakörre szűkítve a kérdést, adott a tömeg, s az, hogy ezek közül mely személyek azok, akik nem a szabályoknak megfelelően viselkednek.*” (Orbán, 2021).

4 Magyarország Mesterséges Intelligencia Stratégiája 2020.

„A mélytanulás vitathatatlan előnyeit a bűnmegelőzés hasznosíthatja majd. Több céltárgy (pl. jármű, mobiltelefon), vagy célszemély (arc, hang, mozgás) együttes azonosított felismerése, a klaszterképző erő azonosítása is lényeges tényező lehet a kockázat és szándék felismerésekor. A véletlen, a csordaszellem, a figyelemkeltést szolgáló villámcsődület (flashmob), és a károkozási szándékú csoportosulás elkülönítéséhez a csoportszándék megállapítása szükséges. Egy tömegverekedés lehetőségének előre jelzése, és a rendfenntartó erők lehetséges góccokba irányítása – a szükséges emberi erőforrás hatékonyságának növelésén túl – javítja a tömegrendezvényeken résztvevőkben a biztonságérzetet.” (Orbán, 2021).

Legfrissebb MI adatként említtem meg végül, hogy mesterséges intelligencia alapú orrot fejlesztettek a Jeruzsálemi Héber Egyetem és a Tel-avivi Egyetem szakemberei 2021-ben. Lényege szerint az infravörös orr képes észlelni a szagokat és képpé alakítani azokat egy számítógép képernyőjén. A fejlesztés egyebek között a levegőben terjedő betegségek, hamisított szeszes italok, valamint elrontott vagy mérgezett ételek észlelésére is alkalmas. A fejlesztés eddig nagy pontossággal azonosított több tucat szagot, köztük olyanokat is, amelyeket az emberi orr képtelen észlelni, például alkoholos italok összetevőit. Nem kizárt, hogy robbanóanyagok (összetevőinek) felismerésére is képes lesz, amely már kifejezetten bűnmegelőzési célt szolgálna (Wang et al., 2021).

Zárógondolat

Mind ezek tükrében joggal reménykedhet minden egészséges érzületű, becsületes polgár, hogy a bűnüldözés szóból, nem az utólagos, mögöttes, időben is későbbi „üldözés” emelkedik majd ki a jövőben, hanem a kriminalisztika „mostohagyermeké”, az előzetes csapást jelentő bűnmegelőzés. A kriminalisztika tudománya ne feltartott kézzel álljon a bűncselekmény helyszínén, hanem nyújtsa ki a kezét, ne engedje, hogy létrejöhessen a szemlézhető helyszín! A nyomot követő nyomozás helyett legyen inkább nyommentes környezetünk, életünk!

Felhasznált irodalom

-
- Beveridge, W. I. B. (1957). *The Art of Scientific Investigation*. Random House. <https://doi.org/10.5962/bhl.title.5888>
- Chamod, C. (2000). Overview and Meaning of ID. In Siegel, J. A., Saukko, P. J. & Knupfer, G. C. (Eds.), *Encyclopedia of Forensic Sciences* (pp. 1077-1083). Academic Press.

- Chauveau, L. (1993). *Les traces du crime. Enquete sur la police scientifique*. Calmann-Lévy.
- Fenyvesi Cs. & Orbán J. (2019). Az elektronikus adat mint a 7-5-1-es kriminalisztikai piramismodell építőköve. *Belügyi Szemle*, 68(2), 45-55. <https://doi.org/10.38146/BSZ.2019.2.3>
- Filippov, A. G. (2006). The Russian Criminalistics – a Science and a Discipline. In Fenyvesi Cs., Herke Cs. & Mészáros B. (Szerk.), *Bizonyítékok – Tiszteletkötet Tremmel Flórián egyetemi tanár 65. születésnapjára* (pp. 153-156). Pécsi Tudományegyetem. <https://digitalia.lib.pte.hu/hu/si-139-bizonyitekok-tiszteletkotet-tremmel-florian-egyetemi-tanar-65-szuletesnapjara-pecs-2006-5234#page/170/mode/1up>
- Finszter G. (2018). *Rendészettan*. Dialóg Campus Kiadó.
- Fisher, J. (1963). *The Art of Detection*. Carlton Press.
- Geerds, F. (2001). A kriminalisztika helye a tudományok rendszerében. In Katona G. (Szerk.): *A kriminalisztika aktuális kérdései* (pp. 5-25). BM Kiadó.
- Goodfellow, I., Bengio, J. & Courville, A. (2016). *Deep Learning*. The MIT Press.
- Hautzinger Z. (2019). Gondolatok a kriminalisztika elméleti rendszeréről. *JURA*, 25(1) 84-93.
- Kirk, P. (1953). *Crime Investigation*. Interscience Publications. <https://doi.org/10.1097/00010694-195304000-00011>
- Mátyás Sz., Mészáros B. & Szabó I. (2020). *Prediktív rendészet*. Nemzeti Közszoigálati Egyetem.
- Orbán J. (2018). *Bayes-hálók a bűnügyekben*. PhD értekezés. Pécsi Tudományegyetem.
- Orbán J. (2021). A Bayes-módszerek bűnügyi alkalmazásának alapjai. In Fenyvesi Cs., Herke Cs. & Tremmel F. (Szerk.), *Kriminalisztika*. Ludovika Egyetemi Kiadó.
- Tremmel F. (2006). *Bizonyítékok a büntetőeljárásban*. Dialóg Campus Kiadó.
- Viski L. (Szerk.) (1961). *Kriminalisztika*. BM Kiadó.
- Wang, Q., Liu, Y., Campillo-Brocal, J.C., Jiménez-Quero, A., Crespo, G.A. & Cuartero, M. (2021). *Electrochemical Biosensor for Glycine Detection in Biological Fluids*. Biosensors and Bioelectronics. <https://doi.org/10.1016/j.bios.2021.113154>
- Zlinszky J. (1990). *Római büntetőjog*. Tankönyvkiadó.

Alkalmazott jogszabály

2017. évi XC. törvény a büntetőeljárásról

A cikk APA szabály szerinti hivatkozása

Fenyvesi Cs. (2021). A kriminalisztika bűnmegelőzési funkciója. *Belügyi Szemle*, 69(10), 1759-1769. <https://doi.org/10.38146/BSZ.2021.10.5>

Mészáros Bence

A kriminalisztika hipotézisei

Hypotheses of forensics

Absztrakt

A tanulmány a kriminalisztikában alkalmazott hipotézis, az úgynevezett verzió fogalmát, a kriminalisztikai alapkérdésekhez való viszonyát, valamint a verziók fajtáit mutatja be. A szerző a verzió felállításának folyamatát egy tágran értelmezett gondolati rekonstrukciónak tekinti, és felhívja a figyelmet az annak során érvényesülő legfontosabb alapelve, a realitás elvére. Kitér a verziók felállítására és értékelésére gyakran hivatkozott Occam-borotvája filozófiai megközelítés alkalmazhatóságára is. A verziók versengésének bemutatását követően az egy kiválasztott verzióhoz ragaszkodás – mint tipikus nyomozási hiba – okait és hátrányos következményeit elemzi a szerző.

Kulcsszavak: verzió, kriminalisztikai alapkérdések, verziók felállítása, gondolati rekonstrukció, Occam-borotvája

Abstract

The paper introduces the concept and the several types of hypotheses used in criminalistics, the s.c. investigative theory and its relation to basic questions of criminalistic. The author considers the process of creating investigative theories as a mental event reconstruction in wider sense and raises attention to the most important basic principle during that process, the principle of reality. The study also introduces the applicability of the Occam's razor philosophical approach, often cited in connection with the creation and evaluation of investigative theories. After introducing the contention of investigative theories, the author analyses the causes and negative consequences of the „sticking to an arbitrarily chosen investigative theory” attitude, as a typical failure in the criminal investigative process.

Keywords: investigative theory, basic questions of criminalistic, creating investigative theories, mental event reconstruction, Occam's razor

Bevezetés

Minden tudomány esetében kulcsfontosságúak a hipotézisek, azaz olyan valószínűnek tűnő feltevések, amelyek vizsgálatára maga a tudományos kutatás irányul. A kutatás végén a hipotézist igazolják vagy cáfolják, esetleg azt állapítják meg, hogy a feltevés hetyállóságát vagy téves voltát nem lehetett az alkalmazott kutatási módszerekkel egyértelműen kimutatni.

A ténytudományokra jellemző téziseken alapuló kriminalisztikában (Hautzinger, 2019) alkalmazott hipotézisek, az úgynevezett verziók esetében csak akkor beszélhetünk teljes sikerről, ha az egymással versengő verziók közül a „kutatás”, azaz a nyomás során az egyiket sikerül olyan mértékben bebizonyítani, hogy annak valószínűsége elegendő a vádemeléshez, végső soron pedig a bűnösség bíróság általi megállapításához. A kriminalisztikai hipotézis helyessége még ebben az esetben is megdőlhet, és a teljes siker kudarcba fordulhat át, hiszen kiderülhet, hogy a nyomozó hatóság által felállított, később az ügyészség által is helyesnek vélt, és a bíróság által is elfogadott történeti tényállást tartalmazó verzió nem adekvát a valósággal (lásd az úgynevezett justizmord eseteket).

A verziók versengése, azok valószínűségének változása, közülük az egyik felülkerekedése, gyanúsítás, vádemelés és ítélet formájában tetet öltése tehát végigkíséri az egész büntetőeljárás. A verziók jogi szempontból „bűvópatak-ként” vannak jelen a büntetőjogi felelősségre vonás folyamatában, helyenként konkrét döntések formájában napvilágra törve, kriminalisztikai megközelítésben pedig vörös fonálként szolgálnak iránymutatásul a nyomozást végzők számára. Az alábbiakban a verziók fogalmát, fajtáit, szerepét járom körül, elemezve néhány verzióhoz kapcsolódó megközelítést és kérdést.

A verzió fogalma

A verzió leggyakrabban idézett fogalma az alábbi: *„A nyomozási verzió a bűncselekmény egészét vagy annak valamely részét megmagyarázó feltételes logikai ítélet, a nyomozási tervvel szoros kölcsönhatásban álló taktikai eszköz, amelynek segítségével meghatározható a büntetőeljárásban a bizonyítás tárgya, valamint a bizonyító tények és a bizonyítékforrások köre.”* (Pusztai, 1983), illetve ennek különböző változatai is fellelhetők a kriminalisztikai szakirodalomban, például:

„a bűncselekmény egészét vagy egy részét megmagyarázó feltételes logikai ítélet (feltevés), a nyomozási tervvel szoros összefüggésben álló taktikai eszköz, amelynek révén körvonalazható a további adatgyűjtés célja (tárgya), illetőleg a felhasználható adatok, adatforrások köre.” (Tremmel, Fenyvesi & Herke, 2005).

E definíciók nemcsak azért illelhetők kritikával, mert kizárólag bűnügyekre vonatkoztják a verzió kriminalisztikai fogalmát, hanem azért is, mert a fogalom genus proximumát rosszul adják meg. Az előbbi hibát Lakatos János meghatározása már nem követi el: „A nyomozási (vizsgálati) verzió olyan feltevés (feltételes logikai ítélet), amely a rendelkezésre álló adatok logikai feldolgozása alapján reálisnak tekinthető magyarázatot ad az eljárás tárgyát képező cselekmény, esemény egészére vagy annak egy részére (a kriminalisztikai alapkérdésekre).” (Illár, 1998).

A másodikként említett kifogás viszont itt is megállja a helyét. A logikában az ítélet minden olyan jól meghatározott dologra vonatkozó kijelentő mondat, amely – legalábbis a tárgyaláson belül – vagy igaz vagy hamis, de egy időben nem lehet igaz és hamis is (Bóta, 2011). A feltételes jelző tehát fölösleges, de van egy másik probléma is a logikai ítélet (amely állítást, kijelentést takar) fogalmára utalással kapcsolatban. A verzió több egy állításnál vagy kijelentésnél, éppen hogy egymásra épülő állítások sokasága, amelyek együttesen alkotnak a vizsgált eseményre vagy jelenségre (amely nem feltétlenül bűncselekmény, lásd rendkívüli halálesetek) vonatkozó feltevést. Az adatok feldolgozása és a verziók felállítása során nagyon fontos betartani a logika szabályait (Petrétei, 2018), de magának a jelenségnek a definiálásánál inkább zavaró a logika keretein belül maradni, mert túlságosan leegyszerűsítő fogalmat kapunk. A harmadikként idézett definíciót leegyszerűsítve a verzió fogalma a kriminalisztikában ennyiben foglalható össze: olyan feltevés, amely a rendelkezésre álló releváns adatokból levonható valamennyi következtetést összefoglalva reális magyarázatot ad a vizsgált múltbeli esemény, jelenség egészére vagy annak egy részére.

A verzió természetesen választ ad a kriminalisztikai alapkérdésekre (mi?; ki?; hol?; mikor?; hogyan?; mivel?; miért?), de ezt nem tartom célszerűnek a definícióba belefoglalni. Azért nem, mert nem mindig igaz maradéktalanul. A nyomozás elején sokszor még nincs elegendő adat ahhoz, hogy a hét fő kérdés mindegyikére válaszokat dolgozzanak ki a nyomozók, a realitás elvének (lásd később a verziók felállításáról szóló pontot) betartása nélkül pedig ezek esetében csak alaptalan fantáziálásra lenne lehetőség. Tipikusan ilyen lehet a mivel? és a miért? kérdés, de adott esetben a mikor? és hol? kérdésre adandó válaszok is nehézséget okozhatnak. A kriminalisztikai alapkérdések közül az első kettőre (mi? és ki?) választ adó verziót hívjuk alapverzióknak, amelyet egyes szerzők külön verziófajtának is tekintenek. A legújabb kriminalisztikai

szakirodalomban felmerült a ki? kérdés helyett a milyen? kérdés megválaszolása is (Nyitrai, 2015), hiszen az ismeretlen elkövetővel kapcsolatban a nyomozás elején gyakran nincs elegendő adat konkrét „személyi javaslatra”, egyes tulajdonságait viszont a profilakotás révén ki lehet következtetni.

A verziók fajtái

A kriminalisztikai szakirodalom a két, terjedelem szerinti fajtán – általános verzió és részverzió – kívül megkülönbözteti a verziók további fajtáit is, a minősítési verziót, a történeti verziót és a munkaverziót (Balláné Füsztér & Lakatos, 2012). Az általános verzió a vizsgált esemény, jelenség egészére, míg a részverzió – nevéből következően – annak csak egy-egy mozzanatára ad magyarázatot (behatolás módja, az elkövetés eszközének elrejtése stb.).

A minősítési verziók a vizsgált esemény lehetséges jogi – mindenekelőtt, de nem kizárólag büntetőjogi – értékelését jelentik (bűncselekmény történt-e egyáltalán, ha igen, akkor milyen, például lopás vagy sikkasztás, zsarolás vagy önbíráskodás). E megközelítés alkalmazásakor a nyomozók (amennyiben bűncselekményt feltételeznek) a minősítési verzióhoz igazódóan az adott büntetőjogi törvényi tényállás vagy halmazati tényállások egyes elemeit „keresik meg és azonosítják” a vizsgált múltbeli eseménysor elképzelt folyamatában (egy-egy minősítési verzió szerint milyen eseménysornak kellett bekövetkeznie) (Kovács, 2003). Például, ha az ölési cselekmény arra szolgált, hogy az elkövető a sértett valamely értékét megszerezze, nyereségvágyból elkövetett emberölésről beszélünk, de az emberölés és a kifosztás halmazati minősítéséből kiindulva arra is állíthatunk fel verziót, hogy az ölési cselekmény más okból történt, és az elkövető csak azt követően kuttatta át a holttestet, majd vette magához és tulajdonította el a szóban forgó értéket.

A történeti verzió és a minősítési verzió megkülönböztetését a legtöbb esetben erőltetettnek és fölöslegesnek tartom. A ténykérdés és a jogkérdés ilyen merev elválasztása sokszor nem lehetséges, és nem is célszerű. A verzió természetéből adódóan „történeti”, mivel alapvető funkciója az, hogy lehetséges és racionális magyarázatot adjon egy, a múltban történt eseményre, jelenségre, amelyről a verzió felállításának pillanatában csak korlátozott ismeretekkel rendelkezünk. Az egyes verziókban található történésekhez a jogi minősítés csak „igazodik”. Ha egy verzióban egy adott bűncselekmény összes tényállási eleme nem található meg, akkor annak biztosan nem minősülhet a vizsgált cselekmény, ha viszont egy másik bűncselekmény valamennyi tényállási elemét tartalmazza, akkor annak igen. A „minősítési verzió” tehát a legtöbb esetben nem valódi verzió, hanem a „történeti verzió” szükségszerű folyománya.

Walder és Hansjakob a kriminalisztikai gondolkodásmódról írott könyvükben a verziók felállítását egy „kriminalisztikai ciklusnak” nevezett folyamatba illesztik (gyanú felmerülése – adatok elemzése – verziók felállítása – cselekvési program meghatározása – hiányzó adatok beszerzése – visszatérés a gyanúhoz). Ennek során a negyedikként említett elem éppen annak vizsgálatában merül ki, hogy mely törvényi tényállások megvalósulását jelentené az egyes hipotézisek helytállósága, és milyen objektív és szubjektív törvényi tényállási elemeket kellene azokból adódóan bizonyítani, mert ez határozza meg a bizonyítékok beszerzésére irányuló cselekvési programot (Walder & Hansjakob, 2016).

Mint a bűnügyekben általában, a verziók esetében is igaz az az elv, hogy a ténykérdés elsődleges a jogkérdéshez képest, és itt is helyes az ókori mondás: „*da mihi factum, dabo tibi ius*” („*add nekem a tényt és én adom neked a jogot*”). Más kérdés, hogy adott esetben szükség lehet fordított gondolkodásra és valódi minősítési verzió alkalmazására: a nyomozás elején, a kezdeti lépések megválasztásánál lehet funkciója annak, hogy egy töredék információból kiindulva felidézzük és végiggondoljuk a háttérben álló potenciális bűncselekmények törvényi tényállásait, és ezek tükrében döntsünk az egyik vagy másik nyomozási cselekményről, azok helyes időbeli sorrendjéről. Azt is szükséges hangsúlyozni, hogy a nyomozók nem mindig kapnak a nyomozás kezdeti szakaszában választ a kérdéseikre, ezért a minősítés tekintetében is sokáig verziókban kell gondolkodni.

A munkaverziót szintén nem tartom igazi verziófajtának, még kevésbé, mint a minősítési verziót, mivel az előbbi csak egy munkatervezési hipotézis, tehát még csak nem is a vizsgált eseményre vagy jelenségre vonatkozik (például szükség van-e csapda alkalmazására a nyomozás során). A kifejtett elméleti aggályaim ellenére, és azokat fenntartva úgy gondolom, hogy a minősítési verzió és a munkaverzió fontos és jól használható fogalom a kriminalisztikai gondolkodásban és a gyakorlati bűnügyi munkában, ahogy a kriminalisztika oktatásában is.

A verziók felállítása, a gondolati rekonstrukció

A verziók felállításának módszerét a kriminalisztika tudománya külön nem taglalja, ennek nyilvánvalóan az az oka, hogy egzakt módon ilyen módszert meghatározni nem lehet. A verzió felállítása, kigondolása, tulajdonképpen a rendelkezésre álló adatok logikai feldolgozását, és a vizsgált eseménynek, jelenségnek az azzal párhuzamosan vagy azt követően végzett gondolati rekonstrukcióját jelenti. A gondolati rekonstrukció fogalmát a kriminalisztika – eddig legalábbis –

a helyszíni szemlével kapcsolatban használta, egy helyszínfeldolgozási stratégiát értve alatta (Gárdonyi, 2013). Ilyen értelemben a gondolati rekonstrukciót egy részverzió felállításának módszereként tartották számon, amely az elkövetőnek (esetleg a sértettnek vagy sértetteknek) a helyszínen való mozgását, cselekedeteit modellezte.

A szóban forgó kifejezés olyan szemléletesen írja le a verzió felállításnak lényegét, hogy javasolom tágabban értelmezni, kiterjeszteni a verziófelállítás minden formájára. E tágan értelmezett gondolati rekonstrukció akkor sikeres, azaz akkor eredményez a nyomozásban használható verziót, ha az annak keretében kidolgozott eseménysor összhangban van a rendelkezésre álló adatokkal, belső logikai ellentmondást nem tartalmaz, és reális választ ad a kriminalisztikai alapkérdésekre (azok közül is kiemelten a mi? kérdésre). A verzió felállításának folyamata tehát egy gondolati időutazás a múltba, ezért is az egyik kulcseleme a kriminalisztikai gondolkodásnak a fantázia (Angyal, 2019). Ez azonban nem jelenthet a valóságtól elrugaszkodott képzelgést, emiatt a verziók felállításának egyik lefontosabb alapelve a tényhez kötöttség, vagy más néven a realitás elve. Utóbbi megnevezés azért találóbb, mert nemcsak azt fejezi ki, hogy a verzió a már rendelkezésre álló adatokkal álljon összhangban és adjon magyarázatot a jelenben tapasztalt okozatokra (helyszín állapota, nyomok, elváltozások keletkezése vagy éppen hiánya, halál bekövetkezése stb.), hanem azt is, hogy ezt egy olyan „forgatókönyv” szerint tegye, amely reálisnak tekinthető. Reális forgatókönyv alatt itt a fizikai, biológiai és egyéb természettudományos törvényeknek megfelelést, és általában a tudomány mindenkori állásával, valamint a valóságról birtokunkban lévő ismeretekkel adekvát magyarázatot értem.

A verziók és Occam-borotvája

A verziók felállítása és értékelése kapcsán szükséges még kitérnem egy e körben gyakran megemlített filozófiai módszer bemutatására. Az Occam-borotvájának hívták megközelítés lényege az, hogy ha egy jelenségre több lehetséges magyarázat adható, akkor mindig a legegyszerűbb, a legkevesebb feltételezést tartalmazó magyarázatot kell igaznak tekinteni (Viola, 2007). William Occam egy 14. században élt angol ferences rendi szerzetes és filozófus volt, a módszert róla nevezték el, valószínűleg már halála után, azon gondolat nyomán, hogy a „főlsleges feltételezéseket le kell borotválni”. Ebben az egyszerűsített formában veszélyesnek tartom ezt az elvet bűnügyekben alkalmazni (például akkor, amikor sorrendet állít fel a nyomozó az egyes verziók valószínűsége között a nyomozás tervezése során), mivel számtalan eset szolgált már például

a kriminalisztika történetében az ellenkezőjére. A bűnügyekben sokszor a valószínűtlen a valószínű (Tremmel et al., 2005), mivel a dörzsöltebb elkövetők tisztában vannak azzal, hogy bűnös tevékenységük a hatóságok tudomására fog jutni, ezért igyekeznek olyan elkövetési módot választani, amely utólag nehezebben megérthető vagy visszafejthető.

Ha csak azokat az eltűnéseket vesszük számításba, amelyek mögött bűncselekmény húzódik meg, Occam-borotvája azonnal „kicsorbul” a kriminalisztika világában. Például egy huszonéves, de már dolgozó hölgy nem ér haza este, és telefonon sem lehet elérni, mert készüléke ki van kapcsolva, ismerősei sem tudnak róla semmit, ezért a hozzátartozói bejelentik az eltűnését a rendőrségen. Sokszor a feltételezések sokaságát is vizsgálni kell, mert a közlekedési balesettől a személyi szabadság megsértésén és a szexuális bűncselekményen át egészen az öngyilkosságig és az emberölésig sok minden állhat egy eltűnés hátterében.

A nyomozás kezdetén még nem tudhatjuk, hogy az egyes verziók közül melyik bizonyul igaznak, ezért nem is kezelhetjük részrehajlóan az egyiket valószínűbbnek a másikkal. Ezt csak a bizonyítékok folyamatos összegyűjtése és mérlegelése alapján szabad megtennünk, de akkor ezt szükséges is megtennünk. Ha a bizonyítékok egy eredetileg valószínűtlenebbnek tűnő (de attól még reális) verzió irányába mutatnak, akkor egy Occam-borotváján alapuló megközelítés kifejezetten káros is lehet, mert eltérítheti a nyomozó gondolkodását attól, amit a valós adatok üzennek. Elképzelhető, hogy az egyik – bonyolultabb – verzió, amely a nyomozás kezdetén még merész feltételezésnek tűnik, és több gondolatban kreált elemet tartalmaz mint a többi verzió, később bizonyítékokkal alátámasztott valósággá válik. Arról nem is beszélve, hogy egy koholt (beállított) helyszín esetén a módszer éppen arra a helytelen következtetésre vezet, amelyet az elkövető szándéka szerinti látszat sugall.

Valójában a korábban leírt filozófiai megközelítés Occam gondolatának csak vulgarizált változata. A módszer mögött meghúzódó eredeti elgondolás általában követendő a kriminalisztikában is: „*pluralitas non est ponenda sine necessitate*”, azaz „*a többletet nem kell bevezetni szükségtelenül*” (Viola, 2007). Ez a latinul „*lex parsimoniae*”, a „*tömörség elvének*” nevezett megközelítés a vizsgált jelenséghez vezető okok közül gondolatban kizárja azokat, amelyek az okozat létrejöttéhez nem feltétlenül szükségesek, arra törekszik, hogy a jelenség magyarázatakor a lehető legkevesebb feltételezést tartalmazó elméletet alkosson. A realitás elve éppen erről szól a verziók felállításakor, de a teljesség elvének is érvényesülnie kell. A teljesség elve azt jelenti, hogy figyelembe kell venni az összes valószínű magyarázatot a vizsgált esemény vagy jelenség kapcsán (Tremmel et al., 2005). Ezért lehet, hogy adott esetben a nyomozónak

szembe kell mennie a tömörség elvével (ezért fogalmaztam úgy, hogy csak általában követendő).

A gondolatmenetet az alábbi példával szemléltetem: egy emberölés elkövetésekor két támadó van jelen, de csak az egyikük tanúsít aktív magatartást, egyedül ő töri meg fizikai erőfölényét kihasználva a sértett ellenállását, és kizárólag ő hajtja végre az ölési cselekményt. A másik támadó ezt csak figyelemmel kíséri, úgynevezett pszichikai bűnszegédként van jelen a bűncselekmény elkövetésekor. Az ő ottlétének annyi a jelentősége, hogy növeli a másik elkövető magabiztosságát, valamint a sértettben az ellenállás kilátástalanságának érzését. Ha a halál bekövetkezésének okait vizsgáljuk, a tömörség elve alapján a pszichikai bűnszegéd nem szükséges a jelenség magyarázatához, a valóság pedig ezzel szemben az, hogy két elkövető volt, nem pedig egy.

A verziók versengése

A nyomozás elején – a teljesen egyértelmű eseteket leszámítva – több, egymással versengő verzióknak kell léteznie. (Bár a teljesen egyértelmű eseteket is célszerű szkepszissel kezelni, és figyelembe venni más lehetséges verziókat a nyomozás során.) Maga a magyar „verzió” szó a latin „versio” kifejezésből származik, ami szó szerinti fordításban „változatot” jelent. Már ez is azt üzeni, hogy szükségszerűen többnek kell lennie belőle. A folyamatosan beérkező adatok és összegyűjtött bizonyítékok sokasága alapján ezek közül némelyek meggyengülnek, esetleg végleg elenyésznek, más verziók megerősödnek, valószínűségük foka megnő.

Ugyanakkor azokat a verziókat is, amelyeket teljes bizonyossággal kizárni nem lehet (például egy bizonyítási kísérlet révén), folyamatosan vizsgálni kell, egészen addig, amíg a legerősebbnek bizonyuló egyetlen verzió a vádemeléshez szükséges mértékben bizonyítást nem nyer. Mindig észben kell tartania a nyomozónak az alacsonyabb valószínűségű verziókat is, mivel a legerősebbnek hitt verzió bármely okból való kiesése esetén (például a verzióban szereplő „elkövető” végül kétséget kizáróan tudja igazolni alibijét a bűncselekmény szintén kétséget kizáróan bizonyított időpontjára) ezekhez kell „visszatérni” annak érdekében, hogy a nyomozás ne jusson holtpontra (az időzöjelet az indokolja, hogy a verziók ellenőrzését végig párhuzamosan kell végezni). Nem könnyű feladat ez, hiszen a kutatási eredmények azt mutatják, hogy egy ember legfeljebb 5–9 dolgot tud egyszerre a tudatos memóriájában elraktározni. A valószínűtlenebb verziókhoz kapcsolódó részleteket a nyomozók hajlamosabbak elfelejteni, különösen nagy, összetett ügyekben, holott ezeknek később még jelentősége lehet (Rossmo, 2006).

A nyomozás lezárásakor fennmaradó, egyetlen „túlélő” verziónak a valósággal adekvátnak kell lennie (legalábbis a bünetőjogilag releváns fő kérdések tekintetében, minden apró részlet felderítése és bizonyítása lehetetlen), és amennyiben a nyomozó hatóság jól végezte a munkáját és ezt az objektív körülmények is lehetővé tették, nagy valószínűséggel az is lesz. A büntetőjogi fő kérdésekben a valósággal nem adekvát verziót tartalmazó bizonyítási anyag alapján benyújtott vádemelést felmentésnek kell követnie, az annak alapján történő elítélés pedig a justizmord kategóriájába tartozik. A nyomozás végén tehát csak és kizárólag egy verzió maradhat, és eredményesnek csak akkor tekinthető a nyomozás, ha annak lezárásakor csak egy verzió éri el a bizonyítottságnak azt a szintjét, amely a vádemeléshez szükséges. A büntető eljárásjog nem teszi lehetővé a vagylagos (X volt az elkövető vagy Y), vagy éppen az alternatív történeti tényállások (vagy így történt vagy úgy) alapján történő vádemelést, amely súlyosan sértene a jogállami büntetőeljárás alapelveit.

A kiválasztott verzióhoz ragaszkodás mint veszélyforrás

Szükséges még kitérnem a verziók ellenőrzésekor (és úgy általában a nyomozásban) elkövethető egyik legnagyobb hibára, az egyik verzió kiválasztására, és az ahhoz való állhatatos ragaszkodásra. Természetesen önmagában nem a nyomozó szubjektív meggyőződése („biztosan így történt” vagy „biztosan ő az elkövető”) jelenti a problémát, hanem az abból következő nyomozási döntések sokasága, amennyiben a nyomozó által preferált verzió hibás. Az abba „beleszerető” nyomozó hajlamos lesz a többi verzió hanyagolására, az azokkal kapcsolatos adatgyűjtés mellőzésére, a választott verziót cáfoló bizonyítékok félresöpprésére, és a kiválasztott verziót vélhetően majd megerősítő bizonyítékok erőltetett beszerzésére. A kriminalisztika történetében igen jól kidolgozott, közvetett bizonyítékokkal is alátámasztott, nagyon valószínűnek tűnő verziók is dőltek már meg a nyomozás előrehaladtával (a jogerő feloldásával később kijavított téves elítélésekről nem is beszélve).

Mindig el kell kezdeni komolyan gyanakodni és kételkedni akkor, ha az addigi meggyőződésével ellentétes adatokkal találkozik valaki a büntetőeljárásban, és nem szabad büszkeségből vagy szakmai hiúságból továbbra is ragaszkodni egy elvetendő verzióhoz. A ragaszkodás pszichológiai szempontból természetesen érthető, mivel a szóban forgó attitűd nem csak az „akkor is nekem van igazam” mondattal jellemezhető, az intellektuális kérdésekben szinte mindenkire jellemző makacsságból fakad. Az is nagyon sokat nyom a latban, hogy a kiválasztott verzió elvetésekor az annak igazolására elvégzett több hónapos vagy akár több

éves munka utólag hiábavalónak bizonyul, amely lehetőséget magától értetődően szeretné a nyomozó elkerülni, ahogy az általa bűnösnek vélt személy vagy személyek felelősségre vonásának elmaradását, „megmenekülését” is.

Ha pedig egyetlen verzió sem marad állva az ellenőrzést követően, akkor ez holtpontra jelent, amelyen csak a rendelkezésre álló adatok ismételt elemzésével, értékelésével, illetve további adatok beszerzésével, majd új verziók felállításával lehet túljutni (Walder és Hansjakob megközelítésében a kriminalisztikai ciklus újra elkezdődik).

Összegzés

A kriminalisztikában alkalmazott hipotézisek, pontosabban fogalmazva hipotéziscsoportok, az úgynevezett verziók fogalma és fajtái kapcsán fejtettem ki a gondolataimat, az eddig megszokott szakirodalmi tézisektől eltérő megközelítést alkalmazva. A verzió fogalmát szűkebben értelmeztem, fajtáit pedig ennek megfelelően kisebb körben vontam meg. A verziók felállításának módszerét az eddigi kriminalisztikai használatához képest tágabban értelmezett gondolati rekonstrukcióban határoztam meg. Kitértem az e körben gyakran megemlített Occam-borotvája filozófiai módszerre, és felhívtam a figyelmet alkalmazásának esetleges buktatóira a kriminalisztikában. A verziók kapcsán gyakran elkövetett nyomozási hiba, az egy kiválasztott verzióhoz ragaszkodás okait és hátrányos következményeit is bemutattam, hangsúlyozva az abban rejlő veszélyeket.

Felhasznált irodalom

- Angyal M. (2019). A kriminalisztikai gondolkodás – újrátöltve. *Belügyi Szemle*, 67(3), 18-33. <https://doi.org/10.38146/BSZ.2019.3.2>
- Balláné Füsztner E. & Lakatos J. (2012). *Kriminalisztika I.* Nemezei Közszolgálati Egyetem Rendészettudományi Kar.
- Bóta L. (2011). *A logika elemei.* Eszterházy Károly Főiskola.
- Gárdonyi G. (2013). A gondolati rekonstrukció korlátai. *Belügyi Szemle*, 61(10), 65-71.
- Hautzinger Z. (2019). Gondolatok a kriminalisztika elméleti rendszeréről. *JURA*, 25(1), 84-93.
- Illár S. (Szerk.) (1998). *Krimináltaktika II.* Rejtjel Kiadó.
- Kovács Gy. (2003). *A büntetőperbeli bizonyítás a bűnügyi vizsgálati (nyomozó) munka tükrében.* Rejtjel Kiadó.
- Nyitrai E. (2015). Bűnelemzés a nyomozásban. In Gaál Gy. & Hautzinger Z. (Szerk.), *Modernkori veszélyek rendészeti aspektusai* (pp. 141-147). Magyar Hadtudományi Társaság.

- Petrétei D. (2018). A bizonyítékok ismeretelméleti megközelítéséről. *Belügyi Szemle*, 66(4), 53-72. <https://doi.org/10.38146/BSZ.2018.4.5>
- Pusztai L. (Szerk.) (1983). *Krimináltaktika*. BM Könyvkiadó.
- Rossmo, D. K. (2006). Criminal Investigative Failures – Avoiding the Pitfalls. *FBI Law Enforcement Bulletin*, 75(9), 1-8. <https://doi.org/10.1037/e564472006-004>
- Tremmel F., Fenyvesi Cs. & Herke Cs. (2005). *Kriminalisztika tankönyv és atlasz*. Dialóg Campus Kiadó.
- Viola Z. (2007). *Az evidencializmus*. <http://mek.oszk.hu/05200/05243/05243.htm>
- Walder, H. & Hansjakob, T. (2016). *Kriminalistisches Denken*. C.F. Müller GmbH.

A cikk APA szabály szerinti hivatkozása

- Mészáros B. (2021). A kriminalisztika hipotézisei. *Belügyi Szemle*, 69(10), 1771-1781. <https://doi.org/10.38146/BSZ.2021.10.6>

Vigh András

Unortodox kérdések a kriminalisztikai azonosításelmélet köréből

Unorthodox questions of forensic identification theory

Absztrakt

A társadalom egészére, ezáltal a bűnelkövetői magatartásokra és a bűnüldözés eszköztárára kiható változások törvényszerűen felvetik a korábbi kriminalisztikai módszerek és elméletek szükségszerű újragondolását. Ebben a formálódó rendszerben kiemelt szerephez jut a kriminalisztika fókuszának is tekinthető azonosításelmélet. A tanulmány több kérdés megfogalmazásával világít rá az aktuális problémafelvetésekre. Elveti az azonosítás elméletének önállóan létező fogalmi és tartalmi egységét, rámutat a kriminalisztikai elméletek szoros összekapcsolásának szükségességére, felhívja a figyelmet egyes fogalmak hibásnak tűnő használatára, széles skálán értelmezi a tartalmi elemeket, majd újabb definíció kidolgozására tesz javaslatot.

Kulcsszavak: azonosításelmélet, nyom, anyagmaradvány, szakértői azonosítás, taktikai azonosítás, bírói azonosítás

Abstract

The changes that affect society as a whole, thereby criminal behavior and law enforcement toolkit, call for a necessary rethinking of previous forensic methods and theories. Identification theory, which can also be considered as the focus of forensics, plays a prominent role in this evolving system. The study sheds light on current problems by articulating a number of questions. It rejects the self-existing conceptual and substantive unit of the theory of identification, points to the need for close interconnection of forensic theories, draws attention to the erroneous use of certain concepts, interprets the content on a wide scale and proposes a new definition.

Keywords: identification theory, trace, residue, expert identification, tactical identification, judicial identification

Bevezetés

Bár nem lehetünk biztosak benne, hogy ez az – Epheszoszi Hérakleitosznak tulajdonított – mondás „*Semmi sem állandó, csak a változás maga*” pontosan ebben a formában került megfogalmazásra, a lényegi mondanivaló egyértelmű. Minden dolog, így az emberi közösségek alkotta társadalom és benne az egyén is folyamatosan változik. Viszonylag gyors formálódás figyelhető meg a társadalom értékrendjének, az együttélés normáinak átalakulásában, átértékelődésében, melyet jelentős mértékben befolyásol a minket körülvevő összetett tudományos technikai környezet fejlődése is. A társadalom egészét érintő újszerű kihívások nem hagyják érintetlenül a rendvédelem területét sem. Az új bűnelkövetői módszerek és az arra adott bűnüldözői válaszok ismételt újragondolásra sarkallják a kriminalisztika elméleti és gyakorlati sarokköveivel foglalkozó szakembereket. Ennek a korszemlemnek megfelelően a tanulmány néhány szokatlan szemléletű kérdés vitaindító jellegű ismertetésére és boncolgatására tesz kísérletet azzal a céllal, hogy a felvetések kapcsán megszülető érvek és ellenérvek új, előremozdító gondolatok kiművelésének lehetnek a mozgatórugói.

A tudományos fejlődés új vizsgálati módszerek kidolgozásához, új eszközök és műszerek kifejlesztéséhez vezetett. A digitalizáció, a számítástechnika nyújtotta lehetőségek az élet és a tudomány minden területén látványos és formabontó változásokat eredményeztek, kialakulóban van például az okos otthon, az okos város. Teret hódít a digitális világ, így a mindennapok bűnüldözési folyamataiban is egyre erőteljesebben jelennek meg a „digitális nyomok”. Joggal tehető fel tehát a kérdés, hogy mindennapjaink újfajta környezetében a kriminalisztika kialakulásának időszakára visszanyúlóan kidolgozott azonosításelméleti tételek milyen mértékben feleltethetők meg a modern kriminalisztikai gondolatoknak és gyakorlati módszereknek?

Kérdésfeltevés

Tisztán érezhető, hogy a szakma berkein belül kirajzolódik egy mind erőteljesebbé váló igény a kriminalisztika, azon belül a hozzá köthető elméleti alapok újragondolására, valamint tartalmi mibenlétüknek a mai kor kihívásainak megfelelőbb értelmezésére. Ez a tendencia tükröződik az utóbbi évek számos hazai

és külföldi szerző tollából megjelent új és építő gondolatokat közvetítő tanulmányában, amelyek egyben újabb kérdésfeltevések forrásai lehetnek. A jelenlegi cikknek nem célja, hogy a már feltárt és alátámasztott elméleti okfejtéseket újrafogalmazza, ismertesse a megismerés problémáját, betekintést nyújtson a filozófiai alapokba vagy részletesen bemutassa az azonosítás folyamatát, sokkal inkább a már jól ismert tételekre építve újabb kérdéseket vessen fel a válaszadás teljességének igénye nélkül, utat engedve az eltérő nézetek kifejtésének is. Ebben a szellemben csíráztak ki az alábbi problémakörök:

- A kriminalisztikai azonosításelmélet önálló filozófiai kérdéskör, vagy csak a többi elméleti egységgel együtt értelmezhető teljességében?
- Az újabb elméleti kutatások alapján mennyire alátámasztható az a kijelentés, hogy a kriminalisztika középpontjában, fókuszában az azonosítás áll?
- Milyen körben vonható meg az azonosítás elméletének gondolati egysége? Egyes kriminalisztikai alapkérdésekre adott ténymegállapító jellegű válaszok beleférnek-e a fogalmi körbe?
- Szükséges-e az azonosítás fogalmának újragondolása?
- Mennyire tágítja ki a technikai fejlődés, a molekuláris szintű vizsgálati lehetőség az azonosítás határait? A mikrovilág milyen mértékben bontja további részekre a korábban egységesnek, egyedinek gondolt dologi jellemzőket?
- Az azonosítás tárgyi bizonyítási eszközökre érvényesnek mondott eljárási módszerei mennyire vonatkoztathatók a pszichikai nyomokra, és mennyire alkalmazhatók sikerrel a már jól bevált metodikai, módszertani rutinok?
- Mi a lényegi különbség az azonosítás, az azonosság, az azonosíthatóság fogalmi tartalma között?

Oktatóként gyakran szembesülök azzal a problémával, hogy az azonosításelmélet ismeretanyagának átadása során a hallgató számára a klasszikus, nyomtani alapokra épülő filozófiaelméleti ismeretek könnyen befogadhatók, azonban az anyagmaradványokhoz, a molekuláris szintű vizsgálatokhoz, valamint a pszichikai elválásokhoz kötődő információknak az azonosítási folyamatba illesztése esetén számos olyan kérdés merül fel, amelyek megbontják az addigi egységes gondolati halmazt, és elágazásokkal nehezítik az értelmezhetőség egyenes útját. Az elmúlt évtized elméleti eredményei odavezettek, hogy nem csak tudományos szakmai berkekben, de az oktatásban is alaposan át kell formálni az azonosításelmülethez köthetően oktatott ismereteket, azokat egyszerűen befogadhatóvá és feldolgozhatóvá kell tenni. Jelen tanulmány célja a probléma lényegére rávilágítandóan az elmúlt időszakban felszínre került fentebb vázolt néhány kérdés feltevése és vitaindítónak szánt gondolati kifejtése.

A kriminalisztikai elméletek egysége

A kriminalisztikai azonosításelmélet talán a legismertebb, legtöbbet hivatkozott és legkutatottabb elméleti területe a szakmának. Ennek köszönhetően úgy tűnhet, mintha önálló életet élne, egymagába sűrítve össze azokat a filozófiai és logikai tételeket, amelyek alátámasztják az azonosítást a kriminalisztika lényegének, fókuszának (Fenyvesi, 2014) tekintő megállapításokat. Ezek a tudományos tételeken nyugvó gondolatok bár kiemelik és megerősítik az említett filozófiai gondolatok kriminalisztikán belül elfoglalt kiemelt helyét, az azonban egyértelműnek látszik, hogy önmagában az elméleti egység nem értelmezhető anélkül, hogy a nyomelméleti és a bizonyításelméleti tételek ne támogatnák meg annak ismeretelméleti kérdéskörét. A nyomkeletkezési folyamatok és azok törvényszerűségeinek feltárása nélkül nem tárhatók fel azok az információk, amelyek a vizsgálati anyagok sajátosságahalmazának mennyiségi és minőségi jellemzőit határozzák meg, és alapjaiban befolyásolják az azonosíthatóság mértékét. Továbbgondolva, annak a kérdésnek a tisztázása nélkül, hogy mitől függ az azonosítási folyamat eredményeként tett megállapítások bizonyító ereje, „hatása” szintén nem lehet teljes a tárgyalt logikai egység. Kijelenthető tehát, hogy a kriminalisztikai elméletek önmagukban is jelentős gondolati egységet képeznek, de teljes érvényesülésük a kriminalisztikai filozófiai pillérek szoros kapcsolati egységének feltárása nélkül nem lehetséges.

A kriminalisztika oktatásának három fő részből álló hagyományos felépítése (kriminántechnika, krimináltaktika, kriminálmotodika) a korábbi évtizedekben nem könnyítette meg az alapelméleti ismeretek komplex, egységes filozófiai és logikai szemléletmódot tükröző átadását, mert az azt képező tudásanyag széttagozódva épült be a különböző területek ismeretanyagába. Bízató kísérletnek látszott a kriminalisztikai alapismeretek (kriminálmotodológia) mint önálló tárgy bevezetése, amely azonban – elsősorban az óraszámok drasztikus csökkenésének következményeként – viszonylag rövid idő alatt „visszaolvadt” a korábbi hármas egységű oktatási tematikába. Reményt keltő azonban, hogy szűk két évvel ezelőtt megalakult a Nemzeti Közszoigálati Egyetem Rendészettudomány Kar Nyomozáselméleti Tanszéke, amelynek keretein belül összefoghatóvá és rendszerezhetővé váltak az egymástól elválaszthatatlan, szoros egységet képező kriminalisztikai elméleti ismeretek.

Kapcsolódó fogalmak értelmezése

Kriminalisztikai kötődésű témák tárgyalása esetén gyakran bukkannak fel az azonosság megállapítása, az azonosság bizonyítása kifejezések, sokszor sajnos

hibás értelmezésben. Az azonosság megállapítása, csakúgy, mint az azonosság bizonyítása kifejezés logikai bukfenc, hiszen Leibniz óta elfogadott tétel, hogy minden dolog azonos önmagával, csakis önmagával és semmi mással nem. Ezt a jelenséget nem kell megállapítani, ez egy elfogadott, bizonyítást nem igénylő tétel. Amikor a nyomokozót a nyomhoz hozzárendeljük, akkor tehát nem az azonosság megállapítása történik, hiszen az egyik objektum egy nyom, a másik objektum pedig egy elváltozást létrehozó személy vagy tárgy, hanem annak feltárása történik meg, hogy a két vizsgált dolog feltárható sajátosságalmazai mennyire fedik egymást, milyen mértékben egyeznek, vagy ellenkező előjellel, különböznek. Ennek az egyezésnek (és nem azonosság-nak) a kifejezettségét kell a szakértőnek vagy az azonosítási folyamatot végző más személynek értékelnie.

Az értelmezési zavarok elkerülése érdekében érdemesnek látszik közelebbről megvizsgálni az azonosítás és azonosíthatóság kifejezések fogalmi jelentését is. Az azonosítás általánosan elfogadott értelemben annak megállapítása, hogy valaki vagy valami kicsoda/micsoda. Ennek a felfogásnak teljességgel megfeleltethető, ha például egy igazoltatás során vagy egy név nélküli holttest esetében megállapítjuk a személy kilétét. Szintén beleillik ebbe a képbe, ha egy anyag analitikai vizsgálata során megállapítható, hogy az milyen anyag. A kriminalisztikai értelemben használatos azonosítás, mint filozófiai és logikai elméleti ismeretek fókuszpontja, más értelmű megközelítést igényel. Széles körű szakmai értelmezés szerint a kriminalisztikai azonosítás fogalma egy olyan folyamatot, eljárást fed le, amelynek során egy minket érdeklő releváns elváltozás létrehozóját keressük, és sajátosságfeltáró vizsgálatok segítségével következtetünk a keresett objektumra, személyre vagy tárgyra. Tehát nem az a feladat, hogy például egy ujjnyomról megállapítsuk, hogy az ujjnyom, hanem az azonosítási eljárás során az ujjnyomot létrehozó személyt kell hozzárendelni a nyomhoz. Ez a tevékenység eredményre csak akkor vezethet, ha a vizsgált objektumok minősége lehetővé teszi sajátosságaik kellő mértékű feltárását és összehasonlítását, majd a megfelelő szintű vélemény megalapozását. A gyakorlatban azonban a legtöbbször árnyaltabb a kép, mert a vizsgált, releváns elváltozások nem tükrözik kellő kifejezettséggel azokat az ismérveket, amelyek alapján az azonosítási folyamat kategorikus eredménnyel elvégezhető lenne, azaz nem vagy csak csekélyebb mértékben tárható fel az objektumok közötti kapcsolat, nem vagy csak részben jön létre az azonosíthatóság. Utóbbi fogalom tehát azt a kérdéskört fedi le, hogy milyen szinten – vagy egyáltalán nem – tárható fel a vizsgált objektumok közötti kapcsolat?

Az azonosítás fogalmának értelmezési kérdései

A jogállami büntető igazságszolgáltatás feladata, hogy adott bűneset kapcsán valóban az elkövető nyerje el méltó büntetését, a tévedés lehetősége pedig kizárható legyen, de legalábbis a nullához közelítsen. Ennek az elvárásnak köszönhetően a kriminalisztika kialakulásával egyidejűleg törvényszerűen jelentek meg azok a filozófiai tételek, amelyek a formállogika szabályait is követve lehetővé tették, hogy egy adott személyt kizárólagos módon hozzá lehessen rendelni egy vizsgált cselekményhez, azaz megalapozottan kijelenthető legyen, hogy ő az elkövető. Ezeknek az ismereteknek a gyűjtőpontja a kriminalisztikai azonosításmélet, melynek fogalmát, célját hosszú időn keresztül így, illetve ehhez hasonló megfogalmazásban olvashattuk: *„releváns személy vagy tárgy megállapítására irányuló eljárás”*.¹ Azonban, ha ezt a rövid mondatot értelmezni kell, a feladat nem lesz egyszerű. Tiszta gondolat, hogy relevánsnak tekinthető egy adott ügy szempontjából jelentőséggel bíró objektum. Az is egyértelműnek látszik, hogy a fogalom kapcsán egy eljárásról, tehát egy többmózzanátú tevékenységsorról beszélhetünk. De mit jelent az a kifejezés, hogy egy tárgyat vagy személyt „megállapítunk”? Könnyen belátható, hogy a megállapítani kifejezés értelmileg és tartalmilag is lefedi, hogy maga a megállapítás csakis biztos dologra, jogi szempontból tényre vonatkozhat, míg a bizonytalant például feltételezhetjük vagy úgy gondolhatjuk. Ha az azonosítás klasszikusnak tekinthető három alapvető objektumára gondolunk, akkor az azonosító (egy adott esemény következtében létrejövő elváltozás, leggyakrabban használt kifejezéssel nyom, például lábnyom), az azonosítandó (az elváltozást okozó objektum, azaz a keresett személy vagy tárgy, például az a lábbeli amelyik a lábnyomot létrehozta) és az összehasonlító minta (a feltételezett azonosítandó által létrehozott, hiteles és ismert eredetű elváltozás, nyomat, a lábbeli által létrehozott jó minőségű visszatükröződés) vizsgálata képezi az azonosítási folyamat, eljárás lényegét. Ha az azonosító és az összehasonlító minta feltárható sajátosságalmazai megalapozott módon, kellő kifejezettséggel megegyeznek, akkor létrehozójuk is megegyezik, tehát az ismert eredetű minta és a vizsgált cselekmény következtében létrejött elváltozás ugyanattól az objektumtól származik. A Leibniz elvként ismert egyediség tétele alapján pedig kijelenthető, hogy nem származhat más objektumtól. De mit tudunk ebben az azonosítási eljárásban megállapítani? Mely vizsgálati eredmények bizonyultak biztos ismeretnek? Az eljárás során feltártuk és bizonyossággal megállapítottuk a vizsgált objektumok

1 Kiemelve néhány forrás: Kriminaltechnika tankönyv 1984; Kriminaltechnika I. tankönyv 1996; Bevezetés a kriminalisztikába jegyzet 1999; Kriminalisztikai ismeretek jegyzet 2014.

sajátosságalmazait, majd azok összehasonlítása eredményeképpen megállapítottuk, hogy milyen mértékű egyezés, esetleg eltérés tükröződik közöttük. Ezek voltak a megállapítható tények. És kész! Nem helyes tehát az a kijelentés, amelyet a szakértői véleményekben oly gyakran olvashatunk összegző véleményként, hogy „*A releváns elváltozás (nyom) és az összehasonlító minta (nyomat) feltárt egyező sajátosságainak mennyisége és minősége olyan fokú, amely alapján megállapítható, hogy a nyom a nyomatot létrehozó X. Y.-tól származik.*” Ez utóbbi ugyanis nem megállapítás, hanem az egyező sajátosságok kifejezettségi fokán alapuló, logikai úton levezetett, egyéni meggyőződést is kifejező, részben szubjektív következtetés! Tehát releváns objektum megállapítására nem kerül sor! Ebből a nézőpontból jogosnak tűnik tehát a felvetés, helyes-e a kriminálisztikai azonosítás fentebb kifejtett meghatározása?

Még árnyaltabbá válik a definíció által felrajzolt kép, ha az anyagmaradványok – anyagi részecskék, tárgytröredékek – vizsgálatára gondolunk. Ha egy megválaszolandó kérdés arra irányul, hogy a vizsgált fehér színű por micsoda, akkor annak a ténynek a feltárása, hogy anyagi jellemzői alapján ez az anyag kokain, olyan jellegű azonosító ténymegállapításnak tekinthető, melynek eredményeként a vizsgált objektum hozzárendelhető egy olyan csoporthoz, melynek tagjai, alkotói ugyanolyan anyagi jellemzőkkel rendelkeznek, mint a szóban forgó objektum. Az anyagmaradványok esetében látható tehát, hogy azok vonatkozásában tehető konkrét megállapítás, történhet azonosítás, melynek alapjait korábban elvégzett, a csoporthoz tartozó anyagok kémiai, fizikai, biológiai tulajdonságait feltáró analitikai vizsgálatok képezik, melyek alapján – azonosítási értelemben összehasonlító mintának tekinthető – adatbázisok, nyilvántartások felállítása válik lehetővé. Az anyagok mibenlétének meghatározása tekintetében tehát a górcső alá vett definíció megállja a helyét. Feltűnik azonban, hogy az azonosítandó objektum keresése értelmetlenné vált, mert a csoportazonosság, egy kisebb-nagyobb csoporthoz tartozás ténye önmagában kizárja az egyedi meghatározás lehetőségét, azaz egy azonosítandó objektum hozzárendelését a konkrétan vizsgált anyagmaradványhoz. Ez a látszólagos ellentmondás az azonosításmélet angolszász felfogásában az egyedazonosítás és a csoportmeghatározás (Petrétei & Angyal, 2018) fogalmában látszik feloldódni, mely fogalmak magyarázata szintén további kérdések feltevésére ösztönözhet: Milyen körülmények között értelmezhető egy egyed azonosítása, és mit takar pontosan a fogalom? Kell-e csoportot meghatározni, vagy a vizsgált anyagmaradványt kell egy már ismert csoporthoz hozzárendelni?

Külön kérdésként vetődik fel, hogy a korábban tárgyalt anyagi elváltozások, nyomok és anyagmaradványok körét kibővítve a pszichikai elváltozások vizsgálata mennyire illeszthető be az azonosítás folyamatába, milyen mértékben

vonatkozatható rájuk a tárgyalt definíció? Az emlékképek keletkezési törvényszerűségeinek, vizsgálatuk lehetőségeinek és az emlékképek információ-tartalmának rögzítése eredményeképpen létrejövő bizonyító erő mértékének feltárása nem technikai jellegű, hanem elsősorban krimináltaktikai, kriminálpszichológiai irányú vizsgálatokat igényel. Egyet lehet érteni Hautzinger Zoltán megállapításával, hogy ezekben az esetekben „taktikai azonosítás” történik (Hautzinger, 2014), így az alapvetően tárgyi bizonyítási eszközök tekintetében kidolgozott azonosításméleti ismeretek az emlékképekkel való munka során csak a krimináltaktikai háttér helyes alkalmazásával, megfelelő átgondolás és kellő kritika mellett alkalmazhatók, hiszen az általános értelemben használt természettudományos törvényszerűségek ezekben az esetekben nem érvényesülnek.

A korábban tárgyaltaktól eltérő jelentéstartalom fedezhető fel a bírói azonosítási tevékenység során, amikor a bíró az igazságszolgáltatási eljárásban egy adott személyt azonosít, mint a vizsgált cselekmény elkövetőjét, mintegy hozzárendelve a tethoz a tetttest. A kérdés úgy vetődhet fel, hogy a bíróság előtt álló vádlott azonos-e azzal a személlyel, aki a múltbeli, kérdéses eseményt elkövette? Ebből a szempontból minden kétséget kizáróan a kriminalisztika központi kérdésének tekinthető annak bizonyítása, hogy az előbbi állítás igaz, tehát a személy azonosságának megállapítására irányuló tevékenységről van szó. Látható, hogy a végkövetkeztetés ebben az esetben egy tényeken alapuló, de logikai úton létrejövő eredmény. Bár igazságszolgáltatási értelemben adott személy cselekményhez társítása hiteles megállapításként is felfogható, azt a kitélt meg kell tennünk, hogy bár elsődleges célként határozható meg a tényeken alapuló objektivitásra való törekvés, ez a logikai jellegű ténymegállapítás, azonosítás nem lehet mentes a szubjektumi oldal hatásától.

Elemzésre érdemes kérdésnek látszik az a gondolat is, hogy belefér-e a kriminalisztikai azonosításmélet fogalmi körébe, ha annak spektrumát szélesre tárva egyes alapkérdésekre adott választ is elhelyezzük a palettán? Azaz, azonosítási eljárásnak tekinthető-e, ha például a „Hol történt? Mikor történt? Ki volt az elkövető? Mivel követték el a cselekményt?” kérdésekre – hasonlóan a bírói végkövetkeztetésekhez – kategorikus, tényszerű választ tudunk adni? Kitágítható-e ilyen mértékben ennek a kriminalisztikai elméleti tételnek az értelmezése? Megfontolásra érdemes az a gondolat, hogy az alapkérdésekre adandó egyértelmű válasz megtalálása során is – csakúgy, mint ahogy ez a logikai gondolatmenet már korábban kifejtésre került – egy kapcsolati viszony feltárása történik meg, azaz a releváns cselekményt egy helyhez, egy időponthoz, az elkövetőt a cselekményhez és az elkövetés eszközához rendeljük hozzá, és tárjuk fel egyértelműen, minden más lehetőséget kizárva a köztük lévő

kötődést. Ebben az értelmezésben elfogadhatónak tűnik a fogalom ilyen nagy mértékű kiszélesítése, mégis joggal támadhat hiányérzet fenti logikai egység boncolgatása során, hiszen az azonosítási eljárásra oly jellemző sajátosságfeltáró tevékenység jelen esetekben csak nyomokban fedezhető fel, egészében és komplexitásában semmiképpen sem tükröződik az alapkérdések megválaszolásának folyamatában. Jelen ismereteink szerint tehát csekély mértékben látszik helyesnek az azonosítás elméleti kereteibe a kriminalisztikai alapkérdésekre adandó válaszok körét is bevonni, azonban a felvetett kérdés alaposabb kidolgozása a jövő szempontjából a krimináltaktika egyik feladata lehet.

Összegzés

A fenti gondolatmenetektől is látszik, hogy a kriminalisztikai ismeretek között kiemelkedő helyet elfoglaló azonosításelmélet fogalmi körének meghatározása mindenképp újragondolásra, de legalábbis megerősítésre érdemes, melyhez segítő támpontot nyújthat Katona Géza gondolata, amely a kriminalisztikai azonosítás lényegét az objektumok (személyek vagy tárgyak) közti kapcsolatban, sajátosságaik vizsgálatában és összehasonlításában látja (Katona, 2004).

Összegezve, megfontolandó a kriminalisztikai azonosításelmélet vonatkozásában egy olyan definíció kidolgozása, amely a nyomok, az anyagmaradványok, az emlékképek, és végső soron a bírói azonosítás esetében is kellő biztonsággal alkalmazható, és amelynek a középpontjában az objektumok közötti kapcsolat feltárása áll sajátosságaik összehasonlító vizsgálata, illetve a feltárt tények alapján. A jelentéstartalom egyértelműbb tisztázása érdekében pedig szükséges lehet a fogalmi kör pontosabb behatárolása is.

Felhasznált irodalom

- Fenyvesi Cs. (2014). *A kriminalisztika tendenciái: A bűnügyi nyomozás múltja, jelene, jövője*. Dialóg Campus Kiadó.
- Hautzinger Z. (2014). A kriminalisztikai azonosítás elmélete. In Deres P. & Homicskó Á. (Szerk.), *Studia in honorem Lajos Kovács* (pp. 142-150). Károli Gáspár Református Egyetem.
- Katona G. (2004). Kriminalisztikai elméletek. In Bócz E. (Szerk.), *Kriminalisztika*. BM Kiadó.
- Petrétei D. & Angyal M. (2018). Hol tart most a kriminalisztika ontogenezise? *Magyar Jog*, 65(1), 51-57.

A cikk APA szabály szerinti hivatkozása

Vigh A. (2021). Unortodox kérdések a kriminalisztikai azonosításmélet köréből. *Belügyi Szemle*, 69(10), 1783-1792. <https://doi.org/10.38146/BSZ.2021.10.7>

Angyal Miklós

Zadig, Holmes és Zoltán zászlós, avagy mit bizonyít a nyomozó?

Zadig, Holmes and ensign Zoltán,
or what can prove an investigator?

Absztrakt

Visszatérő jogértelmezési kérdés, hogy a bizonyítás csak a bírósági tárgyalás fogalmához köthető-e, avagy abba beletartoznak-e a nyomozati, illetőleg vádszakaszban végrehajtott eljárási cselekmények is. Egyetértek azzal, hogy a kérdésre adott válasz elsősorban a mindenkori büntetőeljárás törvény szabályozási rendszerének a függvénye (Bérces, 2018). Van egy lényegi közös elem ugyanakkor a különböző eljárásokban: a megismerés kívánalma. Ebből viszont az következik, hogy helytelenül vélekedünk a megismerésről, ha azt gondoljuk, hogy – a hatályos Be. értelmezésének megfelelően – a nyomozás szerepe mindösszesen a tények és adatok összegyűjtése, míg maga a bizonyítás a bírói szakban történik. Az emberi megismerés ugyanis alapvetően az érzékelés, az észlelés, az emlékezés, a képzelet és a gondolkodás köré csoportosítható. A gondolkodás pedig magában foglalja az idegrendszeri (és emocionális) folyamatok végeredményeként létrejövő okfejtést, következtetést és döntést is. A jó nyomozó tehát úgy vizsgálódik, úgy kérdez, és úgy elemez, hogy tudja azt, mindannak, amit és ahogyan csinál a végső értelme az, hogy a bírói szakban olyan bizonyíték álljon rendelkezésre, amellyel el lehet oszlatni a kételyeket a büntetőjogilag releváns tények körül. A megismerő tevékenysége tehát, mégha távolról „csak” nyomozati eljárásnak tűnik is, a bizonyítás számos mozzanatát tartalmazza (Tremmel, 2012). A helyes (és persze sok esetben szerencsével is járó) nyomozás mellett, hogy feltárja a múlt valóságát – felkínálva annak minden elemét –, megfelelően alá is támasztja azt, lehetőséget biztosítva arra, hogy a feltárás igazsága – szinte egy az egyben – a megállapított igazság is legyen. A tanulmány célja, hogy a nyomozáshoz és megismeréshez kapcsolódó néhány történelmi, film- és irodalomtörténeti

példán keresztül tisztelgjen a 80 éves Tremmel Flórián professzor úr személye, és a témát érintő munkássága előtt.

Kulcsszavak: kriminalisztika, nyomozás, film- és irodalomtörténet

Abstract

It is a reverting question in interpretation of law, whether evidence is only connected to the term trials or there are also procedural actions of investigation and impeachment periods included. I agree that the answer on this question depends first of all on the regulation system of the given criminal procedural law (Bérces, 2018). There is anyhow a common element in several procedures: the wish of getting acquainted. From this it appears that we have a false opinion on getting acquainted if we think that the role of investigation is – according to the interpretation of the effective criminal procedural law – just to gather facts and data; evidence should take place in the judicial phase. Namely human understanding can basically be connected to perception, cognition, imagination and mentality. And mentality includes also reasoning, conclusion and decision as a result of sensory and emotionally processes. A good investigator will examine by questioning and analysing in the knowledge that the final result of all his actions is to have evidences in the judicial phase available, which can clear doubts about relevant facts for the criminal law. That means, that his cognitive activity – even if it seems distantly „just” as an investigative procedure - includes numerous momentums of evidence (Tremmel, 2012). So, an adequate (and in many cases also lucky) investigation will uncover reality of the past – offering each element of that – and also confirm that, giving an opportunity that the truth of uncovering will be – practically one-to-one – the legally established truth. This paper aims to appreciate person and works of the eighty years old Professor Flórián Tremmel by historical, film and literature historical examples in connection with investigation and recognition.

Keywords: criminalistics, investigation, film and literature history

Zadig

Az egyik híres antik mitológiai történet szerint a görög Thébai városának lakóit egy rettenetes szfinx fenyegette. Mindenkinek, aki csak a közelébe került, ugyanazt a kérdést szegezte, és ha nem tudott rá felelni, menten fölfalta. A kérdés így

hangzott: Melyik az az élőlény, amelyiknek hangja csak egy van, de reggel négy, délben kettő, este pedig három lábon jár, és akkor halad a leglassabban, amikor a legtöbb lábon jár? A találós kérdésre Oidipusz helyesen felelt: az ember; hiszen gyerekként négykézláb mászik, élete delelőjén felegyenesedik, alkonyán pedig botra támaszkodik. Erre az emberfejű, oroszlántestű, madárszárnyakkal és kígyófarokkal rendelkező szörny beugrott a szakadékba és elpusztult. Többek szerint a szfinx és Oidipusz kérdezz-felelek párbaja a nyomozás, a megfejtés játéka archetípusa (Boileau & Narcejac, 1975).

A szürreális humorú „*Gyalog galopp*” című film alkotói parádésan vontak párhuzamot – egy másik, középkori mondanakör kapcsán – a történettel: amikor Artúr király és lovagjai a Halál hídjához érnek, csak úgy tudnak átjutni, ha mindegyikük válaszol a híd őrőjének három kérdésére. A jelenetben az idős őr megkérdezi Artúrtól, hogy mi a neve (Artúr, a britek királya), mit keres (a szent kelyhet), majd utolsó kérdésként felteszi, hogy mennyi egy töketlen fecske maximális repülési sebessége? Erre Artúr visszakérdez, hogy: afrikai vagy európai fecske? És mivel az öreg nem tudja a választ, ő zuhan a mélybe.

Nem árulok el nagy titkot azzal, hogy természetesen több minden rejlik a szfinx kérdésében, mint ahogy első látásra tűnik. A kérdés az ember múltjára, jelenére és jövőjére (is) vonatkozik, és a három fő filozófiai kérdéssé bővíthető: Honnan jövök? Hol tartok? Merre megyek? Ezt tárgyalja – a monda folytatásaként – Szophoklész: „*Oidipusz király*” című tragédiája, amiben a király önnön magának, származásának és tetteinek csillapíthatatlan megismerési vágya (nyomozása) vezet a szomorú végkifejletig.

Ha Oidipusznak a szfinx kérdésére adott válasza a megfejtés játéka archetípusa, akkor a detektívregények őstípusa Voltaire: „*Zadig avagy a végzet*” című műve. Voltaire, aki a racionalizmus meghatározó stílustörténeti korszakának, a klasszicizmusnak kiemelkedő francia alakja volt, előszeretettel írt keleti meséket.

A számunkra érdekes történetrészek arról szólnak, hogy ugyanazon napon megszőkik a királynő kutyája, és a királyi istálló legszebb lova is kereket old. Zadig mindkét állat jeleit észleli a közeli erdőben, és az állatok holléte után érdeklődő keresők felé intézett válaszai megdöbbennek azokat.

„– *Fiatalember... nem láttad a királyné kankutyáját?*

Zadig tisztelettelően így felelt:

– *Szuka az, nem kankutya.*

– *Igazad van...*

– *Igen apró borzeb – tette hozzá Zadig, – nemrégiben kölkezett, a mellső ballábára sántít, igen hosszú a füle.*

- *Vagyis láttad...*
- *Nem – felelte Zadig –, sose láttam, azt sem tudtam, hogy a királynénak van kutyája.”*

„A fővadász Zadighoz fordult, hogy nem látta-e a király lovát.

- *Ez a csődör sebes, mint a szél – felelte Zadig –, öt láb magas, igen kis patájú, három és fél láb hosszú a farka, a zablája csücske huszonhárom karátos, patkója tizenegy latos ezüst.*
- *Merre tartott, hol van?*
- *Nem láttam – felelte Zadig –, hírét sem hallottam.”*

Mivel a keresők nem hisznek Zadignak, bíróság elé állítják, hogy ellopta az állatokat, ahol aztán részletesen beszámol arról, hogyan jutott ilyen pontos következtetésekre.

Umberto Eco Zadig megfigyeléseken alapuló következtetéseit hiper-, illetve hipokodifikált abdukciónak nevezi (Eco, 2013). A megfigyelése során detektívünk különböző jelprodukciónak nevezi: nyomokat, szimptomákat és indíciuumokat ismer fel. Ha a második kis történetünket vesszük, akkor a nyom maga a pata (= ló), szimptóma a fáról jobbra és balra lesodort levelek (= nagy sebeségű valami lesodorta őket), míg indíciuum esetén a jelek kölcsönhatásából kikövetkeztethető az ismeretlen ágens múltbeli jelenléte (= valamiről ezüst törlődött le az út kövezetén). A felismerés azonban még nem megismerés. Ebben a fázisban Zadig csak egymással látszólag össze nem függő, ámde meglepő tényeket ismer (hiperkodifikált abdukciónak nevezi). Ezek után/mellett ismernie kell még a releváns konvenciókat (frame-eket, ahogy Eco írja) is: a lovak vágójuk során lesodorják a leveleket, a patkókról az ezüst letörlődhet az út kövein stb. Ezek a konvenciók vezetnek majd el a történetek textuális rekonstrukciójához (hipokodifikált abdukciónak nevezi). De persze a jó nyomozónak ez sem elég. Honnan tudhatta Zadig individualizálni az állatokat? Természetesen az aktuális környezet és kommunikáció hasonlóan abduktív megfejtéséből: ha ennyire és ennyire keresnek valamit, az csak értékes lehet valakinek (például a királynak), a királynak pedig nyilvánvalóan ezüstpatkós és aranyzablás a lova és így tovább.

Holmes

Gyapjúkalapos hősünk, Holmes annyiban különbözik Zadigtól, hogy míg Zadig abdukciónak nevezi „szabályszerű” következtetést, Holmes rendszeresen tippel (és persze – hála Conan Doyle-nak – sosem téved). Ez azonban az a tippelés, amit

Leibnitznél intuíciónak olvashatunk (Leibnitz, 2005). Mindennek az az elméleti alapja, hogy a dolgok rendje megfelel a gondolkodás rendjének. Egy klasszikus példa Arthur Conan Doyle: „*A négyek jele*” című novellából, ahol a párbeszéd elején Holmes már egyértelművé teszi Watson számára, hogy a megfigyelés és a következtetés nem ugyanazon dolog.

- „– *A megfigyelés például tudatja velem, hogy ön ma korán reggel a Wigmore utcai postahivatalban járt; a következtetés ellenben arról értesít, hogy ön táviratot adott föl.*
- *Úgy van! Mind a kettő igaz... de honnan az ördögből tudja ezt?*
 - *Nevelésesen egyszerű dolog – szólt Holmes elégedetten...¹*
 - *A megfigyelés tudatja velem, hogy az ön cipője talpára rá van tapadva egy darab vöröses föld. No mármost, tudom, hogy a Wigmore utcai postahivatal előtt, a földet éppen a bejárat elé hányták. Ennek a földnek sajátos, vöröses színe van... ez a megfigyelés.*
 - *És miből következtetett a táviratra?*
 - *... tudtam, hogy levelet nem írt, mert egész reggel szemben ültünk egymással. Nyitott asztalfiókjában amott hever néhány levelezőlap és boríték is. Mi egyébért mehetett volna tehát a postahivatalba, mint hogy táviratozzon? Ha minden egyéb tényezőtől eltekintünk, akkor az, amely megmarad, szükségképpen megfelel a valódi tényállásnak”*

Holmes „tippjének” a lényege az utolsó mondatában rejlik. Azaz, ha a nyomozás során minden szóba jöhető reális lehetőséget kizártunk, akkor ami marad, bármennyire is valószínűtlen, az a helyes. Az idézett történetben sincs szinte semmi, ami azt támasztaná alá, hogy Watson táviratot adott fel. De Holmes hipokodifikált (földes cipő = közvetlen út) és hipokodifikált abdukciója (sajátos vörös föld = postahivatal előtti feltúrt utcácska) után, megspékelve azt gyakorlatias – Eco megfogalmazásában „gazdaságos” – szempontokkal (ha valaki a posta felé megy = a postára megy), majd kizárva a szóba jöhető legvalószínűbb lehetőséget (levélfeladás), betippeli: Watson táviratot adott fel. Következtetése metaabdukció, amely arról dönt, hogy első szintű abdukcióink lehetséges körvonalazott univerzuma azonos-e tapasztalataink univerzumával. A metaabdukció nem csupán a „forradalmi” tudományos felfedezéseknél alapvető, de – mint láttuk – a bűnügyi nyomozásnál is (Eco, 2013).

¹ „*Elementary, my dear Watson!*” – szól a modernkori feldolgozásokban ez a szállóigévé vált mondat.

Holmes „tippelgetéseit” (valószínűség-alapú következtetéseit) Blutman is szóvá teszi (Blutman, 2019). Véleménye szerint a detektív gondolkodására jellemző retrospektív oksági érvelés alapvetően valószínűségi alapú (induktív jellegű), és nem deduktív jellegű, ezért Holmes nyomozási módszere nem feleltethető meg a deduktív érvelés szabályainak. Úgy véli, a bűnesetek általában nem vagy igen ritkán oldhatók meg matematikai igazságokkal, tudományos törvényszerűségekkel, vagy más, a bizonyosság határat elérő tapasztalati általánosításokkal, melyek a dedukció biztonságos alapjai. A detektív döntően a saját tapasztalatára, tudására van utalva, amely korlátozott érvényű, bármilyen gazdag legyen is az. A nyomozó elméjében mindig ott van a kétség, hogy a múltnak az a szelete, mely magyarázatot ad egy rejtélyre, rekonstruálható-e egyáltalán, és hogyan (Bánki, 2014). De bizonyosságot csak ritkán szerezhet. Csak ritkán tud a deduktív következtetések olyan láncolatához folyamodni, melyek automatikusan elvezetnek a megoldáshoz, és egyben az igazsághoz.

Zoltán zászlós

Be kell vallanom, hogy meg kellett kicsit erőszakolnom a tanulmány logikai felépítését, hogy a „*Liza, a rókatündér*” című film (egyik) főhőse is beleférjen. Bár Liza „áldozatai” halála okának kiderítése céljából a Zoltán zászlós által végzett nyomozás felvonultat némi kriminalisztikai tanulságot (daktiloszkópiái nyomtöredékek és híváslisták vizsgálatának jelentősége), ez azonban nem vetekedhet a már említett szereplőink módszertanával. Ami miatt azonban úgy éreztem, hogy mindenképpen itt a helye, az a nyomozó személyisége, annak elementaritása.² A három főszereplőnk ebbéli hasonlósága ugyanis tetten érhető: Zadig, miután fantasztikus következtetéseivel elkápráztatja a királyi udvar állatai után kutatókat, az egészet elrontja azzal, hogy közli, hogy nem is látta sem a kutyát, sem a lovat. Egy episztemológiai skizofrén eset, állítja magáról a helyzetről Eco (2013). Holmes kábítószerfüggősége, kiválóságának elismeretéseért folytatott küzdelme őt is a deviáns különcök padjára ülteti. És ott foglal helyet a vidékről Csudapestre került, lyukas zoknis, kétbalkezes, introvertált Zoltán zászlós is, aki azért – még, ha véletlenül is – összerakja a japán mese utolsó mozaikdarabkáját, megfejtést és megoldást adva a történetnek.

A sor persze hosszan folytatható lenne: a sakk, az ital és a nők szerelmesével Philip Marlow-val, az enigmák és hieroglifák elhivatott kutatójával Auguste Dupinnel, a skandináv krimik hőseivel (a saját démonaival is küzdő Kurt

2 Elementary, my dear Readers!

Wallanderrel, a depressziós Carl Morckkal stb.), vagy akár Réti László külön szabályok szerint élő, humoros Cameron Larkinjával. Talán nem véletlen, hogy a nem általános esetek (vö. rejtélyek) nyomozása már a kezdetektől összekötött az általánostól eltérő (vö. deviáns, kreatív) személyiségű nyomozóval. Kérdés persze, hogy a mai nyomozási valóságunk, ami már sokszor inkább adminisztratív jellegű, „ügyviteli rendszer kiszolgálás”, mintsem voltaire-i, poe-i, doyle-i értelemben vett detektív munka, mennyire követeli meg azt a fajta gondolkodást, amit fikatív hőseinktől oly szeretettel elvárunk.

Zoltán zászlós helyét ebben a trióban leginkább mégis magának a filmnek a jelkészlete indokolja. A misztikus Kelet és Csudapest szocreál világát vegyítő jelenetek, sajtóságos optikájú nézőpontok olyan dekódolásra kényszerítik a nézőt, aminek technikáját Zadigtól és Holmestól már elsajátíthattuk.

Összegzés

A nyomozás mint kriminalisztikai tevékenység egyfajta sajtóságos megismerés (Angyal, 2016). A kriminalisztikai eljárások kezdetén a hatóság az eset ténybeli körülményeiről többnyire hiányos, sokszor csak másodkézből származó ismeretekkel rendelkezik. Ezekből az adatokból kell a retrospektív és rekonstruktív kriminalisztikai gondolkodás révén a múltban megtörtént eseményt tényszerűen rekonstruálni. Ez a rekonstrukció azonban értelemszerűen nem a történetek teljes és pontos valóságát fogja mutatni, hanem a felhasznált adatok, információk és percepciók alapján összerakott képeknek a megismerőben az ismeretei, képességei és intuíciói által képzett tükröződését (Angyal, 2019). Nem mindegy tehát, hogy a megismerő milyen, az igazság/valóság megismeréséhez szükséges készség- és képességekészlettel („dekóderrel”) felvértezett.

Pierce szerint új igazságok csakis az abdukcióból származhatnak. Azt állította, hogy az abdukció jelentheti azt az eljárást, amely leginkább alkalmas a valóság leírására és értelmezésére, így világunk működésének egyedül érvényes modellálásának tekinthető (Pierce Edition Project, 1998). Önkényesen választott fikatív detektív hőseim közül az első kettő ennek a módszernek számos eredményes példáján keresztül mutatott rá az abdukciónak a rejtélyek nyomozásában betöltött szerepére. Zoltán zászlós pedig – japán zászlót szimbolizáló kötéssel a tarkóján – „csak” esendővé és emberivé tette a nyomozás központi figuráját, a nyomozót. És ezt ma nagyon fontosnak gondolom.

A jelenleg hatályos Be. alapján a nyomozás nem alkalmas arra, és nem is teheti a nyomozó hatóság, hogy megállapítsa a belátható igazságot. A nyomozás egy tudatos verzióválasztási (verzióváltási, tágítási, szűkítési) folyamat, ezzel

szemben a bíróság már csak egyetlen verziót tárgyal. A kriminalisztikai gondolkodásban, kriminalisztikai megismerésben a verziók azok a többé vagy kevésbé valószínű lehetőségek, feltételezések, amiknek kizárása vagy megerősítése a nyomozás gyakorlati célja (Petrétei, 2018). A hipotézisek és következtetések minősége pedig nemcsak a nyomozati munka függvénye, hanem nagy fokban függ attól is, hogy a detektív milyen előzetes tudást tud mozgósítani.

Felhasznált irodalom

- Angyal M. (2016). A kriminalisztikai megismerés, avagy a kriminalisztika megismerése. In Fenyvesi Cs. & Herke Cs. (Szerk.), *A munkát nem lehet eltitolni – Tiszteletkötet Tremmel Flórián professor emeritus 75. születésnapjára* (pp. 9-13). Pécsi Tudományegyetem.
- Angyal M. (Szerk.) (2019). *Kognitív kriminalisztika*. Dialóg Campus Kiadó.
- Bánki É. (2014). *A bűn nyelvét megtanulni*. Napkút Kiadó.
- Bérces V. (2018). A büntetőperbeli bizonyítás alapfogalmainak dogmatikai megközelítései a hazai jogtudományban. *Iustum Aequum Salutare*, 14(1), 19-32.
- Blutman L. (2019). Büntény és logika: három tévhit Sherlock Holmes gondolkodásáról. *Jogelméleti Szemle*, 1, 3-21.
- Boileau, P. & Narcejac, T. (1975). *Le roman policier*. PUF.
- Leibnitz, G. W. (2005). *Újabb értekezések az emberi értelemről*. L'Harmattan Kiadó.
- Petrétei D. (2018). A bizonyítékok ismeretelméleti megközelítéséről. *Belügyi Szemle*, 66(4), 53-72. <https://doi.org/10.38146/BSZ.2018.4.5>
- Pierce Edition Project (Eds.) (1998). *The Essential Pierce. Selected Philosophical Writings. Vol. 2. (1893-1913)*. Indiana University Press.
- Tremmel F. (2012). „Örökzöld kérdések” és új kihívások a büntető bizonyításban. In Juhász Zs., Nagy F. & Fantoly Zs. (Szerk.), *Sapientia sat. Ünnepi kötet Dr. Cséka Ervin professzor 90. születésnapjára* (pp. 489-498). Acta Jur. et Pol.
- Umberto, E. (2013). *Az értelmezés határai*. Európa Könyvkiadó.

A cikk APA szabály szerinti hivatkozása

- Angyal M. (2021). Zadig, Holmes és Zoltán zászlós, avagy mit bizonyít a nyomozó? *Belügyi Szemle*, 69(10), 1793-1800. <https://doi.org/10.38146/BSZ.2021.10.8>

I N T E R J Ú

Dános Valér – Szabó Csaba

**„Add nekem a tényt,
és én szolgáltatom neked a jogot”**

Interjú a 80 éves Tremmel Flórián professzorral

„Give me the fact and I serve you justice”

Interview with the 80 years old Prof. Flórián Tremmel

*„Mint a komputer processzor,
a tanszék professzor nélkül,
fura jelenség.”*
Tremmel Flórián

Absztrakt

Dr. Tremmel Flórián professzor, a büntetőeljárás jog elismert magyarországi tudósa szabadidejében festetet és makamákat ír. A fent idézett rímes próza jól kifejezi Tremmel Flóriánnak az oktatás, a tudomány iránti mérhetetlen elhivatottságát, mi több, szeretetét. Követői egyszerűen Mesternek hívták. Fenyvesi Csaba, aki Tremmel professzor tanítványának tartja magát, a Mester ars poeticáját a tudás, a szeretet, a humor és a rend kvartettjében látja. Fenyvesi professzor szerint e négy kulcsszó „... vezérfonalul szolgálhat egy jogtanár, így az ünnepelt tevékenységében, szellemi felfogásában, kisugárzásában és amely – talán nem túlzó állítás – *ars poetica*-ként is megfogalmazható egy jogtanár, egy (iskolát teremtő) igazi Mester számára.”

Tremmel Flórián 1941-ben Szombathelyen született. A szombathelyi premontrei Nagy Lajos gimnáziumban érettségizett, 1964-ben a Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karán szerzett summa cum laude diplomát. Az egyetem elvégzését követően az Eljárásjogi Tanszéken előbb gyakornok, tanársegéd, majd adjunktus lett. 1982-ben a magánvád körében írt disszertáció megvédésével kandidátusi címet szerzett. 1991-től a Büntető Eljárásjogi Tanszék vezetőjének nevezték ki. 1994-ben „*A büntetőeljárás jogorvoslati rendszere*” című előadással habilitált, és még abban az évben egyetemi tanárrá nevezték ki. 2005-től a Büntető Eljárásjogi és Kriminológiai Tanszék vezetője lett, 2007-től pedig professor emeritusként dolgozik. Tremmel Flórián a hazai és nemzetközi tudományos közéletben egyaránt aktívan részt vett. 2003-ban a „*Jog és jogászok a 21. század küszöbén*” címmel rendezett jubileumi konferencián a bűnügyi tudományok alszekciójának szervezője volt, 2004-ben „*Orvosok és jogászok a büntető igazságszolgáltatásban*” címmel nemzetközi konferenciát szervezett. Ő hozta létre 2003-ban az egyre bővülő nemzetközi jogi fórumot, a Közép-Európai Bűnügyi Együttműködést. Tudományos és oktatói tevékenységét 2005-ben a Magyar Köztársasági Érdemrend Tisztikeresztjével, 2006-ban a Pro Facultate Iuridico-Politica Universitatis Quinqueecclesiensis érdemérem arany fokozatával, 2007-ben pedig Arany Katedra-díjjal ismerték el. Több mint száz publikációja jelent meg, számos könyv, könyvrészlet, tanulmány szerzője. Legjelentősebb munkái a Magyar Büntetőeljárás tankönyv, a Magánvád, a Kriminológia tankönyv és atlasz (Fenyvesi Csaba társszerzővel), a Bizonyításelmélet, az Igazságügyi retorika, a Bizonyítékok a büntetőeljárásban, az Új magyar büntetőeljárás (társszerző Fenyvesi Csaba és Herke Csongor), a Büntetőeljárás alapelvek az Alaptörvényben, A büntető eljárásjog elmélete (társszerző Fenyvesi Csaba és Herke Csongor), a Bizonyítékok a büntetőeljárásban.

Prof. dr. Tremmel Flóriánnal nyolcvanadik születésnapja alkalmából Dános Valér, a Belügyi Szemle főszerkesztője és Szabó Csaba felelős szerkesztő beszélgetett.

Kulcsszavak: interjú, büntetőeljárás jog, igazságügyi retorika

Abstract

Professor Dr. Flórián Tremmel, an acknowledged Hungarian scholar of criminal law, paints and writes maqamat in his leisure time. The above-mentioned rhymed prose excellently expresses Flórián Tremmel's vocation, even affection for education and science. His adherents call him simple Master. Csaba Fenyvesi, who envisions himself as a follower of professor Tremmel, considers the quartet of knowledge, affection, humour and order as the Master's *Ars Poetica*. Professor Fenyvesi means that these four key words '*...can serve as guidelines in the activity of a law scholar, and so of the celebrated person, in his activity, mental conception, charisma, and what can be formulated - perhaps not exaggerating - also as an Ars Poetica for a law scholar, a school creating real Master.*' Flórián Tremmel was born in Szombathely in 1941. He took his A-levels in the Premonstratensian secondary school „Nagy Lajos” in Szombathely and received his diploma at the Faculty of Law of the University of Pécs with the grade 'summa cum laude'. After his certification he became first trainee then assistant lecturer and assistant professor at the Faculty of Procedural Law. In 1982, after defence of his dissertation in the topic civil suit, he became candidate. From 1991 he was appointed as leader of the Chair for Criminal Procedural Law. In 1994 he habilitated with his lecture '*The Legal Remedy System of Criminal Procedural Law*' and he was appointed as university professor in the same year. In 2005 he became leader of the Chair for Criminal Procedural Law and Criminalistics and from 2007 he has worked as professor emeritus. Flórián Tremmel has actively participated both in Hungarian and in international scientific public life. In 2003 he was organizer of the subsection criminal sciences at the anniversary conference '*Law and lawyers on the edge of the 21st century*', in 2004 he organised the international conference titled '*Physicians and lawyers in the criminal jurisdiction.*' He created the continuously expanding international legal forum, the Central European Criminal Cooperation in 2003. For his scientific and educational activities, he was priced with Officer Cross of the Merit of the Hungarian Republic in 2005, with Gold Grade of the merit Pro Facultate Iuridico-Politica Universitatis Quinqueecclesiensis in 2006 and with the Golden Professorship price in 2007. He presented more hundred publications, he has been author of numerous books, parts of book and papers. His most important works are: the textbook Hungarian Criminal Procedure, Civil Suit, the textbook and atlas Criminalistics (with co-author Csaba Fenyvesi), Evidence Theory, Rhetoric in the Judiciary, Evidences in the Criminal Procedure, New Hungarian Criminal Procedure (co-authors Csaba Fenyvesi and Csongor Herke), Basic

Principles of Criminal Procedure in the Basic Law, The Theory of Criminal Procedural Law (co-authors Csaba Fenyvesi and Csongor Herke), Evidences in Criminal Procedure.

Prof. Dr. Flórián Tremmel was interviewed on the occasion of his eightieth birthday by Valér Dános, editor-in-chief of *Belügyi Szemle* and Csaba Szabó managing editor.

Keywords: interview, criminal procedural law, rhetoric in jurisdiction

A nemzetközi perbeszédversenyeken a magyar joghallgatók szép sikereket érnek el évek óta. A retorika és igazságszolgáltatás monográfiáját perbeszédtankönyvnek is tekinthetjük. Miként látja a különböző eljárásokban részt vevő jogászok retorikai-kommunikációs képességét, kompetenciáit?

Szakmai pályafutásomon vörös fonálként húzódik végig a perbeszédetek tematikája. A 2014-ben megjelent záró művemet több tanársegédként, adjunktusként, docensként írt retorikai kiadvány előzte meg, miközben a gyakorlatban helyileg és országosan is sikeres perbeszédversenyekben működtem közre. Nemcsak azért tekinthető az igazságügyi retorikai monográfiám tankönyvnek, mert a klasszikus görög és római retorikától kezdve feldolgozza a szónoklás elméleti kérdéseit, mindvégig ügyelve arra, hogy a mondanivalót konkrét negatív és pozitív példák is alátámasszák, hanem azért is, mert úgy érzem, sikerült a dinamikus retorika (szónoki tevékenységek) és a statikus retorika (beszédrészek, beszédelemek) klasszikus ötpilléres rendszerét továbbfejlesztem hétpilléressé. Így a retorikai anyag tagolhatóvá, jól oktathatóvá és tanulhatóvá vált. Ez azért is fontos, mert a joghallgatók a középiskolában általában nem részesülnek retorikai oktatásban.

Ami a gyakorló jogászokat illeti – különösen a jogi érvelés tekintetében – akadnak kiváló perbeszédetek polgári perekben is, de a színvonalasabb perbeszédetek bűnügyekben hangzanak el. Sajnos a bűnügyi perbeszédetek retorikai színvonalában inkább hanyatlás figyelhető meg, mert a számítógépes szövegszerkesztés folyamatosan a felolvasás irányába sodorja a perbeszédetek tartókat. Mindenesetre a magam részéről kívánatosnak tartanám az igazságügyi retorika kötelező tantárgyként történő bevezetését. Nemrég jelent meg „*A fiatal Deák és a fiatal Kossuth*” című tanulmányom (Jura, 2019. évi 2. szám), amelyben kimutatom, hogy a politikussá, államférfivá érésükben jelentős szerepet játszottak a perbeszédetek. Nincs ugyanis jobb propedeutika a közügyekben való nyilvános szerepléshez, mint színvonalas vád- és védbeszédetek tartása. Aki tud

jó perbeszédet tartani, annak nem okozhat gondot sem a lakógyűlésen, sem a munkahelyi értekezleten, sem az önkormányzati ülésen stb. való sikeres fel-szólalás, szóbeli előterjesztés.

Iskolateremtő munkásságának elismerését számos kitüntetése is jelzi, s nagyszámú tankönyv, jegyzet, tanterv elkészítése fűződik az Ön nevéhez. Talán kevesen tudják, hogy az 1996-ban a Pécsi Tudományegyetem keretében elindult Rendőrtiszti Tagozat megálmodója is Ön volt. Mi volt az indítéka e tagozat létrehozásának? Milyen tapasztalatokkal gazdagodott a jogászképzés e tagozat révén?

A Rendőrtiszti Főiskolát végzetek részére indított jogászképzés (a továbbiakban: Rendőrtiszti Tagozat) időszerűségét nem egyedül ismertem fel, hanem mindkét fő munkatársam, Fenyvesi Csaba és Herke Csongor is lelkesedett a gondolatért. Hogy miért éppen Pécssett alakult meg két és félszáz levelezős rendőrtiszt részvételével előbb Fenyvesi Csaba, majd Herke Csongor szervező közreműködésével a Rendőrtiszti Tagozat, annak alapvető oka az volt, hogy Pécssett már évekkel korábban kibontakozott egy erőteljes kriminalisztikai kutatás és oktatás. Elődömnök, Vargha László egyetemi tanárnak köszönhetően akkor is folyt kriminalisztikai oktatás a pécsi jogi karon, amikor a többi jogi karon ez elakadt. Vargha professzor még docensként szerkesztője volt a „*Kriminalisztika*” című egységes jegyzetnek, és emellett Európa-hírű kézírászakértőként is tevékenykedett. Magyarországon ő szerzett legelőször (1959-ben) tudományos fokozatot kriminalisztikai területen a „*Kézírásvizsgálat*” című kandidátusi értekezésével. Ezeket a kutatásokat magam is folytattam, és a komplex kézírásvizsgálatról írt tanulmányomban foglaltam össze. Mindezt továbbvitte, elmélyítette Hengl Melinda oktatótársunk „*A komplex kézírásvizsgálat interdiszciplináris megközelítése*” címmel sikeresen megvédett értekezésével. Tehát a pécsi Rendőrtiszti Tagozat megszületése szinte szükségszerűen adódott. Ráadásul ott volt legfőbb kriminalisztikai munkatársam, Fenyvesi Csaba személyes példája, aki a jogi diploma megszerzése után gyakorló rendőrtisztként végezte el a Rendőrtiszti Főiskolát is, ami sugalmazta a fordított irányt, azaz, hogy a Rendőrtiszti Főiskolát végzeteknek is érdemes bekapcsolódnuk a jogászképzésbe, mivel a nyomozási cselekményeket végző rendőr lényegében jogalkalmazó is. Tehát a tényfeltárási és ténymegállapítási szakmai felkészültséget jól kiegészíti, felerősíti a jogász alaptudás megszerzése. A Rendőrtiszti Tagozat működésében oroszánrésztt vállalt Herke Csongor kollégám, aki nemcsak hibátlanul és késedelem nélkül végezte el a Rendőrtiszti Tagozat adminisztrációját, hanem érdemben foglalkozott a rendőr hallgatók egyéni problémáival, nehézségeivel is. Jóllehet a két és félszáz kezdő rendőrtisztből csak százegynéhányat avattak jo-

gász doktorra, a képzés eredményesnek minősíthető, mert a Rendőrtiszti Tagozaton az évek során olyan kiváló jogi szakemberek is végeztek, mint Hautzinger Zoltán, az NKE tanszékvezetője, vagy Hegyaljai Mátyás, aki hazánk bűnüldözési képviselője volt egy évtizeden át az Európai Unióban. Tehát a rendőrképzés területén sikeresnek mondható a Rendőrtiszti Tagozat tízéves működése, és jelentős mértékben hozzájárult a nyomozások törvényességének fokozásához. Ugyanakkor a Rendőrtiszti Tagozat sajátos színfoltot jelent az egész jogászképzés számára. Ennek sajátosságait, főbb vonásait, eredményeit sajnos még hivatalosan nem összegezték. [A Rendőrtiszti Tagozat működésének főbb jellemzőit összefoglaltuk: Herke Csongor – Tremmel Flórián (2002): A Rendőrtiszti Főiskolát végzetek levelező képzéséről címmel a *Jura*, 1. 117-123. oldalain.] Számomra a Rendőrtiszti Tagozat vezetésével eltöltött időszak volt a szakmai pályafutásom legsikeresebb, legszebb évtizede. Köszönöm ezúton is a részt vevő rendőrtiszteknek áldozatvállalásukat, szorgalmukat. Remélem, hogy ők is örömmel és elégedetten emlékeznek vissza az együtt töltött egyetemi évekre.

Publikációs tevékenységében jelentős helyet foglal el a magánvád és a pótmagánvád kérdése. A magyar jogelméletben Ön vetette fel és fejtette ki elsőként kandidátusi monográfiájában a pótmagánvád jogintézményét, amikor még szó sem volt róla az eljárásjogi kódexben. Hogyan fogadta a hazai jogtudós társadalom ezt a nívumnak minősülő felvetését?

Oktatói tevékenységemben igyekeztem kiemelt figyelmet fordítani a sértett bűnügyi helyzetére, státuszára, a viktimológiai szempontok következetesebb kidolgozására. Ezért kapott külön fejezetet a kriminalisztikai tankönyvünkben a sértett kihallgatása azzal a következtetéssel, hogy de lege ferenda is megfontolandó a sértett vallomását önálló bizonyítási eszközként szabályozni. Szintén ezért kapott külön fejezetet a sértett magánféli szereplése, amikor is a sértett a bűnügyben polgári jogi igényt érvényesít. Ugyancsak ezért dolgoztam fel a sértett vádképviselői jogkörét, nevezetesen, ha az ügyésztől függetlenül, önállóan érvényesíti az állam büntető igényét, avagy csak az ügyész helyett teszi ezt (pótmagánvád). Az úgynevezett főmagánvádas bűncselekmények a magánélet, sőt az intim szféra körében fordulnak elő annyira, hogy azt kívülálló hivatalos személy nem képes megfelelően kezelni. Kívülről nézve úgynevezett bagatell bűncselekmények, de belülről nézve súlyos érzelmeket válthatnak ki (váláshoz, állásvesztéshez stb. vezethetnek). Ezzel szemben a pótmagánvád jelentős korrektívuma lehet a vádhatóság mulasztásának, passzivitásának a közélet területén, mindenekelőtt a sajtóbűncselekmények, a választási bűncselekmények, a hivatali bűncselekmények körében. (Kár, hogy a jelenlegi jogi szabályozás éppen

ezen bűncselekményeknél nem engedi a pótmagánvádlói fellépést közvetlen sértett hiányában.) Bizonyos mértékben tehát a pótmagánvád helyettesíthetné az Európai Ügyészséget is. Más kérdés, hogy a gyakorlatban ritkán vezetnek elítéléshez a pótmagánvádas ügyek. Ennek alapvető oka az, hogy a pótmagánvádló nyomozási cselekményeket nem végezhet, leszámítva a magánnyomozó igénybevétele, aki ugyancsak nem végezhet érdemi nyomozási cselekményt, és nem kezdeményezhet hatékonyan kényszerintézkedést sem. Végül utoljára, de nem utolsó sorban a pótmagánvád jelentős mértékben hozzájárul ahhoz, hogy az ügyvédi kar is megismerje a bűnüldözés nehézségeit, sajátosságait.

Az Ön tudományos felvetései mindig nagy érdeklődést és visszhangot váltottak ki a büntetőeljárás elméleti művelői körében. Engedje meg, hogy most csupán két témát említsünk meg. Az egyik ilyen idea a poligráfós vizsgálatokkal, a másik pedig a pótbizonyítékkal kapcsolatos felvetése volt. Miként látja ma e két kérdés aktualitását, helyzetét a büntető eljárásokban?

Már joghallgatóként is a közvetett bizonyítékokkal foglalkoztam az országos diákköri dolgozatomban, mely I. díjas lett. Azóta is örökzöld témaként húzódik végig szakmai munkásságomban a bizonyítékok kérdésköre. A bűnügyekben ugyanis rendkívül ritka a bizonyítékbőség, általában bizonyítékínség van. Következésképpen szükség van a személyi mellett a tárgyi bizonyítékokra, az eredeti mellett a származékos bizonyítékokra, a kategorikus mellett a valószínűségi szakvéleményekre is. Ezért is nagyon fontos a bizonyítás és a bizonyíték fogalmának, kategóriájának tudományos igényű meghatározása. Ezt végeztem el a *Studia Juridica* sorozat 71. számában. Az egész bűnügyben folyó bizonyítás (makrobizonyítás), és a szakértői vizsgálat keretében folyó bizonyítás (mikrobizonyítás) között analógiát tártam fel, amely számos elméleti és gyakorlati következményhez vezet. Leegyszerűsítve lényegében azonos műveletsort jelent az egész ügyben az elégséges összbizonyíték, illetve a szakkérdésben az úgynevezett azonosítási komplexum elérése. A szakértő számára releváns mikroindíciumok lényegében „kis közvetett bizonyítékokként” jelennek meg. Ám azzal az eltéréssel, hogy ha nincs is, ha részben hiányzik is az azonosítási komplexum, akkor is lehetséges valószínűségi szakvélemény előterjesztése, azaz a kevés, nem kielégítő mennyiségű vagy minőségű mikrobizonyíték (például ujjnyomszakértésnél kevés vagy nem eléggé kifejezett minúciák összessége) egy makrobizonyítékot eredményez. E lenyűgöző analógia végső soron arra a következtetésre vezethet, hogy a kriminalisztika története lényegében a nagy és kis, a makro és mikro közvetett bizonyítékok gazdagodása. Mindezt tovább bonyolítja az, hogy a szakértői vizsgálat alapját képező mód-

szer vagy eszköz alkalmazása tévedési kockázatokkal jár. Ilyen kockázat van a hazugságvizsgálatnál (vagy Hautzinger Zoltán szerint „őszinteségvizsgálatnál”), az asszociációs intervallumok magyarázatával, a szagazonosításnál pedig a kutya képességeinek és a kielégítő kutyavezetés értékelésével kapcsolatban. Következésképpen kizárólag hazugságvizsgálattal, szagazonosítással nem érhető el a bizonyosság, tehát más bizonyítékokra is szükség van. Ezért véleményem szerint indokolt a pótbizonyíték fogalmának bevezetése, kidolgozása.

Az előző kérdésben felvetett két jogintézménnyel összefüggésben szokták emlegetni a fekete doboz jelenséget. Az úgynevezett titkos bizonyítékok legalizálása milyen jogi, bizonyítási problémákat vetnek fel az eljárás során?

Ez az előző kérdésre adott válaszbomban felvázolt pótbizonyíték jelleg mutatkozik meg az úgynevezett titkos bizonyítékoknál. Ezeknél ugyanis a processzuális kontroll – különösen a közvetlenség, a szóbeliség stb. csorbulása következtében – nagyrészt nem végezhető el (szemle, kikérdezés, szembesítés stb.). Az Emberi Jogok Európai Bírósága ezért helyesen kimondta azt, hogy kizárólag titkos bizonyítékok alapján bűnösség nem állapítható meg. Úgy látom, hogy a látens információs anyagokból (mikroindíciumból) az eljáró titkosszolgálati szerv sajátos biztosítékok mellett „okiratosítja” (közokiratba foglalja) a terhelő indíciúkat anélkül, hogy az adatgyűjtést érdemben végző személy ellenőrizhetővé válna, a felmerült terhelő és nem terhelő információk terjedelmileg és tartalmilag összevethetők lennének. Következésképpen ez a közokirat érdemben nem vizsgálható, nem ellenőrizhető, lényegében tehát quasi fekete doboz. Ezért is javasoltam azt, hogy legalább különösen védett tanúként kihallgatható legyen a titkos adatgyűjtést érdemben folytató személy.

Tisztelt Professzor Úr! Ön jogásznemzedékeket vezetett be a büntetőeljárás rejtelmeibe. Mit üzen a mai fiatal jogászgenerációnak, joghallgatóknak?

A mai fiatal jogásznemzedéknek szívből ajánlom a retorikai tankönyvem tanulmányozását, elsajátítását, mert mi jogászok hivatalos beszélők vagyunk, és nincs jobb propedeutika a jogi pályán, mint a perbeszédgyakorlás. Aki tud jó perbeszédet tartani – ahogy fentebb már utaltam rá – az sikeresen szerepelhet kisebb és nagyobb közösségekben egyaránt. A perbeszédgyakorlás révén megvalósul a jogállami igazságszolgáltatás, sőt általában a jogalkalmazás klasszikus elve: Audiatur et altera pars („Hallgattassék meg a másik fél is”)! Legyen kellő lehetőség a pro és a kontra, a ténybeli és a jogi érvelésre, kellően megalapozott döntési javaslatok előterjesztésére. Nemcsak a jogásznemzedéknek,

hanem a kezdő bűnüldöző rendőröknek ugyancsak szívből ajánlom a Fenyvesi Csaba főszerkesztésével 2021-ben megjelenő kriminalisztikai tankönyvet. Magyarországon még nincs kellően kialakítva tényfeltáró és ténymegállapító kultúra. A törvényes forrású ténybeli adatok beszerzése és szakszerű felhasználása elsődleges fontosságú nemcsak a nyomozást végző rendőr, hanem a tényfeltáró újságíró, a munkaügyben vagy szabálysértési ügyben eljáró ügyvéd, a testületekben felszólalásra készülő számára is. A ténykérdés ugyanis elsődleges a jogkérdéshez képest. Da mihi factum, dabo tibi ius (Add nekem a tényt, és én szolgáltatom neked a jogot). Ha a ténykérdésre adott válasz hibás, akkor nincs kellő színvonalú, végső soron törvényes döntés. Ebben nemcsak jogászoknak, rendőröknek, hanem az egész társadalomnak nagy segítséget nyújthat az új kriminalisztikai tankönyvünk, amely a QR kóddal egyszerűen elérhető, a felhőbe feltöltött bőséges anyaggal, konkrét és tanulságos példákkal, esetekkel is szemlélteti a korszerű tényfeltárás, ténymegállapítás lehetőségeit és korlátait. Da mihi factum, dabo tibi ius!

A cikk APA szabály szerinti hivatkozása

Dános V. & Szabó Cs. (2021). „Add nekem a tényt, és én szolgáltatom neked a jogot” Interjú a 80 éves Tremmel Flórián professzorral. *Belügyi Szemle*, 69(10), 1801-1809. <https://doi.org/10.38146/BSZ.2021.10.9>

TANULMÁNYOK
A BŰNÜGYI TUDOMÁNYOK
TÉMAKÖRÉBŐL

Lohner Klaudia – Hermann Zsombor – Haller József

Szexuális motiváció nyomai a tetthelyen: kriminálpszichológiától a kriminalisztikáig

Traces of sexual motivation at the crime scene:
from criminal psychology to forensics

Absztrakt

Jelen tanulmányban azt a kérdést vizsgáljuk meg, hogy a kriminálpszichológia a kriminalisztika segédtudományává válhat-e a jövőben. A kérdés nem triviális, ugyanis egyetlen általunk vizsgált kriminalisztikai tanulmány vagy kézikönyv sem szentel különösebb figyelmet a kriminálpszichológiának, ugyanakkor az Egyesült Királyságban – úgy tűnik – a kriminálpszichológia már ma is a kriminalisztika egyik erőforrása. A kérdést egy folyó kutatási projektünk első eredményeinek bemutatásán keresztül vizsgáljuk meg. Kutatásunk azt mutatja, hogy a mesterséges intelligencia felhasználásával 90% fölötti valószínűséggel azonosítani tudjuk az emberölés motivációját pusztán a helyszíni nyomok alapján. Úgy véljük, hogy ez az önmagában talán szerény kutatási eredmény túlmutat önmagán, és felveti annak lehetőségét, hogy a kutatás folytatása és kiteljesítése talán Magyarországon is a kriminalisztika erőforrásává változtathatja a kriminálpszichológiát, a világon valószínűleg másodjára.

Kulcsszavak: kriminálpszichológia, kriminalisztika, mesterséges intelligencia, motiváció, tetthely

Abstract

In this paper, we examine the question whether criminal psychology can become an auxiliary science of criminalistics in the future. The issue is not trivial, as none of the criminalistic studies we have examined pays particular attention to psychology. But in the UK, criminal psychology seems already to be one of the resources of criminalistics. We examine the issue through the presentation of the first results of

one of our ongoing research projects. By using a machine-learning approach we show that the motivation for homicide can be predicted with a precision of over 90% based solely on on-site clues. We believe that this, perhaps modest, research result goes beyond itself and raises the possibility that continuation and completion of the research may turn criminal psychology into a resource of criminalistics in Hungary, as well, probably the second time in the world.

Keywords: criminal psychology, criminalistics, artificial intelligence, motivation, crime scene

Bevezető – mit keres a kriminálpszichológia egy kriminalisztikai tematikus számban?

Amikor felkérést kaptunk egy tanulmány megírására e tematikus számba, azt hittük, csak a levelezőlista átfésületlensége miatt jutott el hozzánk a felkérő levél. A kriminalisztika par excellence gyakorlati tudomány, nagyon konkrét célokkal és végkifejlettel, míg a kriminálpszichológia az elmélethez áll közelebb: egyfajta általános feltérképezése annak, hogy melyek a bűnelkövetők szándékai, illetve hogyan gondolkodnak és viselkednek a bűnelkövetők (Kocsis 2009). Bár ez a megközelítés lehetővé tesz típusbesorolást, előrejelzést (például bűnözői profilalkotást), kockázatbecslést stb., senki nem várja el egy kriminálpszichológustól, hogy bűnügyeket derítsen fel. Gyorsan áttekintettük néhány régi és viszonylag új, hazai és külföldi tanulmányt és szakkönyvet ([URL2](#); Balláné et al., 2006; Bócz & Finszter, 2008; Fenyvesi, 2013; [Finszter, 2020](#); Inman & Rudin, 2001), ami meggyőzött bennünket arról, hogy emlékezetünk nem csalt meg. A felkutatott szaktekintélyek művei nem tekintik a kriminalisztika rész-tudományának sem a pszichológiát általában, sem a kriminálpszichológiát specifikusan. E tanulmányok többségében a pszichológia szó elő sem fordult, ahol pedig megjelent, marginális jelentősége volt. Például Inman és Rudin (2001) 372 oldalas kriminalisztikai kézikönyvében a „psychology” szó összesen ötször fordul elő, kétszer a kriminológiával összefüggésben, háromszor pedig a büntett rekonstruálása kapcsán. A kriminalisztika tudománya megmarad annak, amit a Merriam-Webster szótár így fogalmaz meg: „*tudományos technikák alkalmazása a büntetőügyek tárgyi bizonyítékainak begyűjtésében és elemzésében*” ([URL1](#)). Bár különböző szerzők szóhasználata és fogalmi rendszere ettől a meghatározástól némileg eltér, a lényeg ugyanaz marad, és ehhez hozzátartozik az is, hogy a (kriminál)pszichológia a nyomozás gyakorlati cselekménysorozatának nem része.

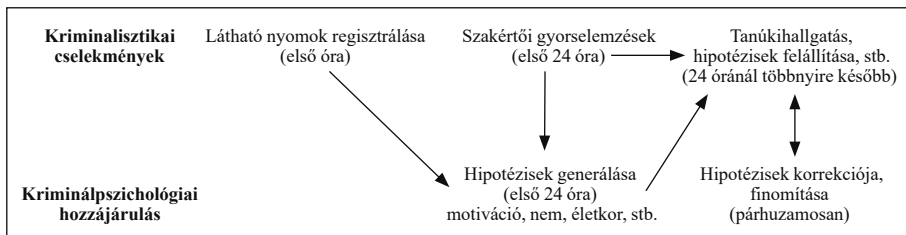
Azonnal felvetődik a kérdés, hogy e ténykörülmények ismeretében miért vállaltuk mégis el a tanulmány megírását? Nos a válasz egyszerű. Igaz, hogy a kriminálpszichológia nem része a kriminalisztikának, de korántsem biztos, hogy ez helyes.

A fenti gondolat nem a mienk. Az Egyesült Királyságban működik ugyanis egy „Behavioral Investigative Advice” nevet viselő rendészeti szolgáltatás, amelynek feladata, hogy végig kísérje a nyomozást a helyszíni szemléltől kezdve egészen annak lezárásáig, és közben kriminálpszichológiai – elsősorban bűnözői profilalkotási – eszközökkel segítse a nyomozót (Cole és Brown, 2014). A hivatkozott tanulmány részletesen leírja a nyomozó és kriminálpszichológus együttműködésének szervezeti és technikai feltételeit, amelynek részletes bemutatására itt nincs módunk, ezért csak egy egyszerűsített vázlattal szemléltetjük (1. számú ábra). Kihangsúlyozzuk ugyanakkor, hogy az Egyesült Királyságban a kriminálpszichológia átalakult kriminalisztikai erőforrássá. Profilozó szakembereket természetesen a világ számos nyomozó hatósága alkalmaz, köztük a magyar is. Úgy tűnik azonban, hogy a kriminálpszichológia és kriminalisztika „összeházasításának” szervezeti háttere máshol kevésbé robusztus.

Az ábrán jól megfigyelhető, hogy a kriminálpszichológus már az első lépések megtételekor aktívan bekapcsolódik a nyomozásba, és együttműködik a nyomozóval az ügy lezárásáig. Kiemeljük, hogy az egyik első feladat a motiváció azonosítása, amivel az alábbi kutatási blokkban foglalkozunk majd.

A szolgáltatás teoretikusai és működtetői előszeretettel publikálnak nemzetközi tudományos folyóiratokban, ezért tevékenységük nyomon követhető. A friss publikációk közül kiemelünk egyet, amelyet Almond és munkatársai (2020) írtak nemrég, mert szorosan kötődik annak a kutatásnak a témájához, amelyet e tanulmányban alább bemutatunk. A brit szerzők a tetthelyen feltárt bűnözői viselkedés és az időségek ellen elkövetett szexuális bűncselekmények kapcsolatát vizsgálták meg. Mi arról fogunk értekezni, hogy a tetthelyen felismerhető viselkedések útbaigazíthatják-e a nyomozót az emberölések motivációjának azonosításában.

1. számú ábra: *A Behavioral Investigative Advice szolgáltatás működésének vázlatos rajza*

Forrás: A szerzők saját szerkesztése Cole és Brown (2014) cikke nyomán.

A tanulmány célja és szerkezete

Úgy döntöttünk, e tanulmány gerincét az éppen folyó kutatási programunk egyik korai eredményterméke képezi majd. A kutatási – és PhD – program távlati célja a hazai szexuális bűnelkövetők tipizálása, és egy szexuális bűntett-specifikus profilozási eljárás kidolgozása. Mint ismeretes a bűnözői profilalkotás komoly hagyományra tekinthet vissza Magyarországon, de eddig kizárólag emberölési és gyanús eltűnési ügyekben alkalmazták (Nagy & Elekesné, 2004). A szexuális bűnügyekre koncentrált profilozási eljárás kidolgozásának ambíciós célja felé vezető út természetesen hosszú és valószínűleg rögös is lesz, és végig sem lehet menni rajta anélkül, hogy kis lépésekben haladna az ember. E tanulmány az első kis lépésről számol be.

Az itt bemutatott kutatás központi témája annak vizsgálata, hogy felismerhető-e az emberölés szexuális motivációja a helyszíni nyomok alapján? A kérdés első pillantásra triviálisnak tűnik, hiszen a szexuális bűncselekményeknek számos külső jele van, amelyet egy tapasztalt nyomozó könnyedén felismer. Retrospektíve a kutatás lefolytatása után azonban kijelenthetjük, hogy 1) ezek a nyilvánvaló jelek (például az áldozat levetkőztetése) nincsenek mindig jelen a tett helyszínén; és 2) ugyanazok a „nyilvánvaló” jelek megjelenhetnek a nyereségvágyból elkövetett emberölési helyszíneken is. A kérdés trivialitása tehát csak látszólagos.

A „nyilvánvaló” motivációs jelek megléte miatt azonban mégis újra kell fogalmaznunk a kérdést: össze tudjuk-e állítani a helyszíni nyomok egy olyan rangsorolt rendszerét, amely hatékonyabban jósolja meg az emberölés szexuális motivációját, mint a nyilvánvaló nyomok? A kutatás módszereit alább részletesen áttekintjük, itt csak a mesterséges intelligencia segítségül hívását emeljük ki. Minél több változót kell figyelembe venni egy viszonyrendszer feltárása során, annál kevésbé alkalmas az emberi agy a feladat elvégzésére. Ezt korábban a változók korlátozásával oldották meg. Minden tanulmány kis számú változó szerepét elemezte, a nagy egészet pedig a hasonló, de eltérő változókat vizsgáló tanulmányok mozaikdarabjaiból próbálták összerakni. A mesterséges intelligencia ennél lényegesen többet tud – mondjuk ezt anélkül, hogy abszolutizálni szeretnénk a szerepét. A mesterséges intelligencia pusztán egy eszköz, egyike a matematikai statisztikai eljárásoknak. Minden eszköz értéke a felhasználóban van: emberi intelligencia nélkül nincs mesterséges intelligencia. Maga a módszer azonban jól vizsgázott a tudomány számtalan területén, beleértve a rendészettudományt. Bár jóslásokba nehéz bocsátkozni, valószínű, hogy szerepe idővel nőni fog.

Kutatási blokk

A kutatási adatbázis

A kutatáshoz használt adatbázis országos rendőri adatokat tartalmaz nyomozati szakaszban lezárt emberölés bűncselekményekről, amelyek a hazai profilelemzési eljárás alapját képezik. Emberölés bűncselekmények és gyanús eltűnés ügyek gyűjteménye, amelyet úgynevezett „specifikus profilalkotás” magvalósítására használnak. A feldolgozás időpontjában az adatbázis 2759 olyan emberölés adatait tartalmazta, amelyeket 1959–2016 között követtek el.

Az adatbázis alapját egy 254 kérdésből álló kérdőív alkotja, amelyben az első tíz kérdés azonosító jellegű, a 11–70. kérdés a sértett adataira kérdez rá, a 71–120. kérdés a bűncselekmény körülményeit rögzíti, a 121–146 kérdés az áldozat sérüléseire vonatkozik, a 147–165. kérdés az elkövető eszközeit és a cselekmény indítékait tisztázza, míg a 166–254. kérdés az elkövető adataira kérdez rá. A kérdőívet az ügyben eljáró nyomozók töltik ki, majd beküldik az Országos Rendőr-főkapitányság Bűnügyi Elemző-Értékelő Főosztályára. Itt tapasztalt bűnelemzők ellenőrzik az adatlapokat, majd az adatokat feltöltik a digitális adatbázisba. A kutatás során ezeket az ellenőrzött adatokat használtuk fel.

Az adatbázis kutatási célra történő felhasználását az országos rendőrfőkapitány bűnügyi helyettese engedélyezte. A rendelkezésünkre bocsátott adatbázis nem tartalmazott személyes adatokat, az ügyekben szereplő személyek azonosítására alkalmas adatok helyett sorszámok képezték az egyedi azonosítókat. Tekintve, hogy egy ügyhöz (ügyszámhoz) több bűncselekmény, esemény is tartozhatott, és azok azonosítása a kutatás szempontjából releváns volt, az ügyszámok tárolására szükség volt. Az adatbázishoz kizárólag a kutatásban részt vevők férhettek hozzá. Az adatok tárolása jelszóval védett adathordozón, illetve jelszóval védett számítógépen, és ugyan ilyen módon zárt mappában történt.

A kutatás alapjául szolgáló ügyek kiválasztása

A kutatás célja a nyereségvágyból és szexuális motivációból elkövetett bűncselekmények összehasonlítása volt, ezért első lépésben az ilyen motivációval rögzített büntetteket válogattuk ki. A két motivációs kategória kiválasztásával első körben az adatbázis 681 elemét vettük figyelembe a vizsgálat során. Eből végeztük el a további szűréseket, az alábbiak szerint.

- 1) Az emberölési kísérleteket kizártuk, mert itt az adatbázis rendkívül hiányos volt, és utólag a szándék valódisága sem állapítható meg.

- 2) A kutatásból kizártuk azokat az eseteket, ahol a két vizsgált motiváció egyszerre volt jelen, mivel a két motivációs kategória összehasonlítása kevert eseteknél nem valósítható meg.
- 3) A bűnisméltéses bűntettek közül kizárólag az első bűntettet vettük figyelembe, hogy elkerüljük a tetthelyi magatartások indokolatlan túlreprezentációját. Feltételeztük ugyanis, hogy az elkövetők viselkedése konzervatív.
- 4) A csoportosan elkövetett bűntettek közül egy elkövető adatait vettük figyelembe, hogy elkerüljük az áldozat tulajdonságainak felülreprezentálását. Több elkövető figyelembevételére esetén ugyanis ugyanaz az áldozat többszörösen szerepelt volna az adatbázisban (elkövetőnként egyszer). Pusztán az adatbázis vizsgálata nem tette lehetővé annak eldöntését, hogy melyik elkövető melyik cselekményt hajtott végre, ezért annak az elkövetőnek az adatait vettük figyelembe, aki esetében az adatbázis a legteljesebb volt.

Az így kialakított kutatási minta 334 nyereségvágyas és 52 szexuális motivációjú emberölést, összesen 386 esetet tartalmazott.

Változók

Amint az előzőekben már tisztáztuk, a vizsgálat célja annak felderítése volt, hogy milyen mértékben lehet előre jelezni az emberölés motivációját a helyszíni nyomok alapján. Gyakorlati megfontolásokból a vizsgálatot két motivációra, a nyereségvágyas és a szexuális motivációra szűkítettük le, ezért a vizsgálat független változója a kutatási adatbázis elkövetőit két csoportokra osztotta. Az adatbázis 254 tételéből az első tízet nem vehettük figyelembe, mert ezek személyes jellegű információkat tartalmaztak. A fennmaradó 244 változóból azokat vettük figyelembe, amelyek a nyomozás megkezdésekor, a helyszíni szemle, illetve a boncolás során megállapíthatók voltak.

Független változó. A motivációk definiálására nem került sor az adatlap összeállításakor, és az adatlapok későbbi változatai sem tartalmaztak egyértelműsítő kitöltési útmutatót erre vonatkozóan, ezért a független változók definiálását egyeztetettük azokkal az életvédelmi területen dolgozó nyomozókkal, akik az adatlapokat kitöltötték, illetve azokkal a bűnelemzőkkel, akik az adatlapokat ellenőrizték, és a digitális adatbázist feltöltötték. Egyeztetünk továbbá Elekesné Lenhardt Zsuzsa r. alezredes asszonnyal, aki a Bűnügyi Elemző-Értékelő Főosztályt hosszú időn keresztül vezette.

Vizsgálódásaink azt mutatták, hogy a szexuális motivációt a nyomozók akkor rögzítették, illetve a bűnelemzők akkor fogadták el, ha

- az elkövető vallomásából kiderült a szexuális motiváció,
- a helyszínen vagy áldozaton szexuális cselekményre utaló nyomok voltak.

Nem vizsgáltuk, hogy a szexuális vágy kielégítésének szándéka a bűncselekmény előtt vagy közben alakult ki. A kutatási adatbázis kialakításakor azokat az eseteket is beválogattuk, amelyeknél a szexuális motiváció mellett más motivációk is előfordultak. Az adatbázis nem rangsorolta a motivációkat, ezért nem világos, hogy a szexuális motiváció elsődleges vagy másodlagos volt, de minden beválogatott bűntettnél jelen volt. A nyereségvágyas motiváció együttes jelenléte természetesen kizáró tényező volt, mint fent tisztáztuk.

Nyerességvágyas motivációjú emberölést akkor rögzítettek az adatbázisban, ha:

- az elkövető vallomásából kiderült, hogy anyagi hasznot szerzett vagy remélt a bűncselekmény végrehajtásából, illetve
- a helyszíni nyomok vagy a tanúvallomások hasonló következtetésre vezettek.

Azokban az esetekben, amelyekben az elkövető nem anyagi haszonszerzési, hanem például trófeagyűjtési céllal tulajdonított el valamilyen tárgyat a sértettől, az adatbázis nem rögzített nyereségvágyas motivációt, így mi sem soroltuk ezeket a nyereségvágyas motivációs kategóriához. Mivel az adatbázis nem rangsorolja a motivációkat, ha a nyereségvágyas motiváció más motivációkkal együtt volt jelen, akkor is figyelembe vettük, kivéve természetesen a nyereségvágyas és szexuális motiváció együttes jelenlétét.

Függő változók. A nyomozás kezdetekor megállapítható információk (változók) kiválasztásában azok a nyomozók voltak segítségünkre, akik az adatlapokat kitöltötték, illetve azok a bűnelemzők, akik az adatlapokat ellenőrizték, és az adatbázist karbantartották. A kiválogatott változókból kizártuk azokat, amelyeknél a hiányzó adatok aránya meghaladta a 40%-ot, illetve amelyek nagyon ritkák voltak, vagyis teljes észlelt gyakoriságuk nem haladta meg a 15-öt. A szelekciónak ez a lépése az adatvizsgálatok megbízhatóságát volt hivatott növelni. E másodlagos, technikai szelekció eredményeképpen 31 változót választottunk ki a vizsgálat céljára. Ezeket az 1. számú táblázatban soroltuk fel.

1. számú táblázat: A függő változók listája és jellege.

Sorszám	Változó neve	Változó jellege
1.	Áldozat kora	évek
2.	Levetkőztetett áldozat	nem/részlegesen/teljesen
3.	Sérülés nemi szerveken	igen/nem
4.	Végbélsérülés	igen/nem
5.	Az áldozat ruházata levágva	igen/nem
6.	Kínzás nyomai a testen	igen/nem
7.	A támadás eszközzel történt	igen/nem
8.	A sértett alkoholt fogyasztott	igen/nem
9.	A holttest elhagyott helyen (például erdős területen)	igen/nem
10.	Támadás kézzel	igen/nem
11.	A halál oka fojtás	igen/nem
12.	Támadás tompa tárggyal	igen/nem
13.	Holttest privát beltéren (például lakóépület)	igen/nem
14.	Az elkövető foglalkozott a helyszínnel (például megváltoztatta)	igen/nem
15.	Elkövetés bűnsegéddel vagy tettestárrsal	igen/nem
16.	Sértett neme	férfi/nő
17.	Érték eltulajdonítása (ékszer, pénz)	igen/nem
18.	A támadó eszköz lőfegyver	igen/nem
19.	A támadó eszköz kés	igen/nem
20.	A támadó eszköz kötél/zsinor	igen/nem
21.	A test a támadás helyén	igen/nem
22.	A holttest rejtése	igen/nem
23.	A helyszín jellege	rendezett/rendezetlen/nem megállapítható
24.	A sértett szájában tárgy (például betapasztva)	igen/nem
25.	Kéz-sérülés	igen/nem
26.	Fej-, arcsérülés	igen/nem
27.	Lábsérülés	igen/nem
28.	Sérülések száma	darab
29.	A sértett arca betakarva	igen/nem
30.	Sérülés a testen	igen/nem
31.	Sérülés a fartájon	igen/nem

Forrás: A szerzők saját szerkesztése.

Adatelemzés

Az adatok statisztikai elemzését a nyílt forráskódú RStudio szoftver segítségével végeztük el (URL3) két lépésben. Első lépésben azt vizsgáltuk, hogy mely változók esetében mutatkozik statisztikailag szignifikáns különbség a két különböző motivációjú emberölés között. Második lépésben megvizsgáltuk, hogy

a mesterséges intelligencia segítségével milyen mértékben lehet megjósolni a motivációt a változók alapján. A második lépés egyik modelljében felhasználtuk az első lépés következtetéseit is, mint alább kitérünk rá.

A nyereségvágyas és szexuális motivációjú emberölések közötti különbségeket kereszttabulációval vizsgáltuk. A különbségek statisztikai szignifikanciáját a χ^2 teszt segítségével, illetve, ha a keresztábra bármely cellájában az érték 5 alatt volt, a Fisher-féle egzakt teszttel vizsgáltuk. Az ismételt összehasonlításokból származó hiba kiküszöbölésére a Holm-féle korrekciót alkalmaztuk (Holm, 1979). A folytonos változókat (például az életkort) ANOVA-val vizsgáltuk.

Az összefüggések vizsgálatára és a predikcióra a randomForest gépi tanulási algoritmust alkalmaztuk (Liaw & Wiener, 2002). A hiányzó adatokat a missForest imputációs eljárással pótoltuk (Stekhoven & Bühlmann, 2011). A vizsgálat során az adatok 80%-a tanuló adatbázisba, 20%-a pedig a tesztadatbázisba került. Az eljárás lényegét röviden összefoglalva: az algoritmus először a tanuló adatbázis vizsgálatánál összefüggésszabályokat igyekezett felismerni, majd e felismerések pontosságát először magán a tanuló adatbázison, majd a tesztadatbázison tesztelte. Az algoritmus mindkét esetben besorolta az emberöléseket valamelyik motivációs csoportba, majd a jóslatokat a valós motivációval összevetve ellenőrizte a jóslat pontosságát. Megjegyezzük, hogy a szabályok felismerése egy több százszor – akár ezerszer – ismétlődő soklépcsős folyamat, amelyet az algoritmus addig ismétel, amíg a jóslatok pontosságában további javulást már nem képes elérni.

A gépi tanulási algoritmus mellett, hogy predikciókat határoz meg, a rendelkezésre álló változók közül megjelöli azokat is, amelyek legfontosabbak voltak a predikció szempontjából. Ezt az úgynevezett feltételes permutációs fontosság alapján teszi meg (Strobl et al., 2008).

Az adatok prediktív (jóslási) erejét három modellben vizsgáltuk meg. Az első („összes”) modellben megvizsgáltuk, hogy a figyelembe vett összes változó együtt milyen mértékben képes megjósolni az emberölés motivációját. A második („szignifikáns/szeletált”) modellben azokat a változókat vettük figyelembe, amelyek esetében szignifikánsan különbséget találtunk az elsődleges statisztikai összehasonlítás során. Végül a harmadik („nyilvánvaló”) modellben azoknak a változóknak a prediktív erejét vizsgáltuk meg, amelyek alapján a motiváció az esetek jelentős részében egyértelműnek tűnhet. Ezek a változók a következők voltak:

- 1) sérülés a nemi szervben,
- 2) végbél sérülés,
- 3) levetkőztetett áldozat,
- 4) áldozat ruházata levágva, végezetül pedig
- 5) értékek eltulajdonítása.

Az első négyből logikai úton a szexuális, míg az ötödikből a nyereségvágyas motivációra lehet következtetni.

Eredmények

A két motivációs csoport közötti statisztikai különbségeket a 2. számú táblázat szemlélteti. A „nyilvánvalónak” tekintett öt változó közül csak három esetében volt szignifikáns különbség a két motiváció között. A várakozásoknak megfelelően az áldozat levétköztetése, illetve a nemi szerv sérülése gyakoribb volt a szexuális motivációjú emberölésnél, míg az érték eltulajdonítása gyakoribb volt a nyereségvágyas elkövetésnél. A végbél sérülése, illetve az áldozat ruházatának levágása viszont nem különítette el a motivációkat; mindkettő statisztikailag azonos gyakorisággal fordult elő a kétféle motivációval elkövetett emberöléseknél.

A nemi szervet leszámítva a sérülések elhelyezkedése szintén azonos volt a kétféle motiváció esetében, és a motivációkat sem a felhasznált fegyver, sem a helyszín jellegzetességei nem különítették el egymástól. A felhasznált fegyverek típusa is ugyanaz volt a két motiváció esetében, mint ahogy a holttest mozgatása sem volt különböző a motivációk szerint.

2. számú táblázat: *A nyereségvágyas és szexuális motivációjú emberölések statisztikai összehasonlítása*

Változócsoport/ változó neve	Szignifikancia (p<)	Gyakoribb az alábbi motivációnál
Támadások eszköze		
Eszközzel történt		nyereségvágyas
Kéz	nem szignifikáns	-
Tompa tárgy	nem szignifikáns	-
Lőfegyver	nem szignifikáns	-
Kés	nem szignifikáns	-
Kötél/zsineg	nem szignifikáns	-
Sérülések elhelyezkedése		
Nemi szerv	0,0001	szexuális
Végbél	nem szignifikáns	-
Kéz	nem szignifikáns	-
Fej	nem szignifikáns	-
Láb	nem szignifikáns	-
Sérülések száma	nem szignifikáns	-
Test	nem szignifikáns	-
Fartáj	nem szignifikáns	-

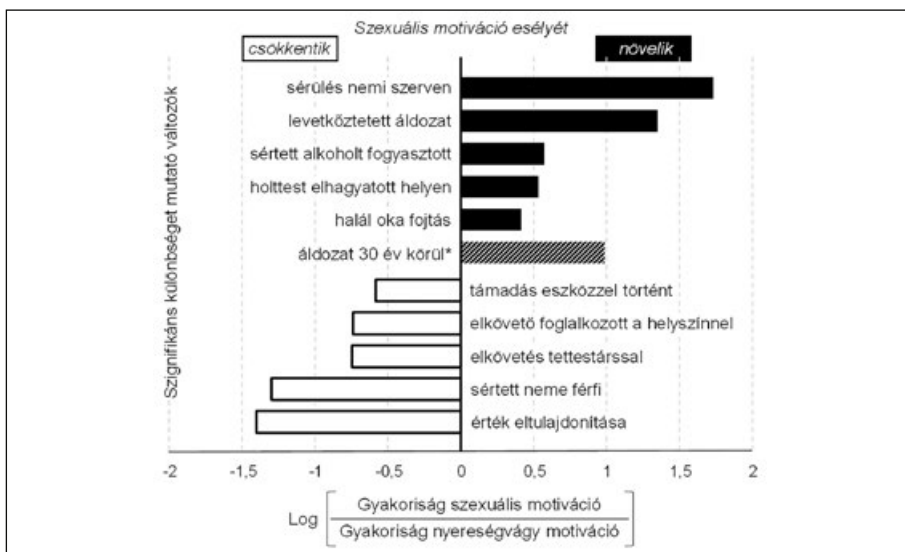
Egyéni/helyzeti sajtoságok		
Az áldozat 30 év körül	0,0001	szexuális
A sértett alkoholt fogyasztott	0,0001	szexuális
A sértett férfi	0,0001	nyereségvágyas
Holttesttel és helyszínnel kapcsolatos jellegzetességek		
Az elkövető foglalkozott a helyszínnel	0,0001	nyereségvágyas
Holttest elhagyatott helyen	0,01	szexuális
Holttest privát beltéren	nem szignifikáns	-
A test a támadás helyén	nem szignifikáns	-
A holttest rejtése	nem szignifikáns	-
A helyszín jellege	nem szignifikáns	-
A sértett szájában tárgy	nem szignifikáns	-
A sértett arca betakarva	nem szignifikáns	-
Elkövetés körülményei		
Tettetárrsal	0,0001	nyereségvágyas
Érték eltulajdonítása	0,0001	nyereségvágyas
Levetkőztetett áldozat	0,0001	szexuális
A halál oka fojtás	0,04	szexuális
Az áldozat ruházata levágva	nem szignifikáns	-
Kínzás nyomai a testen	nem szignifikáns	-

Forrás: A szerzők saját szerkesztése.

A szexuális és nyereségvágyas motivációjú emberölések között szignifikáns különbség mutatkozott az áldozat életkorában, nemében, alkoholos befolyásoltságában, a halál okában, az eszközhasználatban, értékek eltulajdonításában, valamint a holttest elhelyezésében.

Fontos kiemelni, hogy ezek a különbségek statisztikai jellegűek. Gyakrabban fordultak elő a szexuális motiváció esetében, de előfordultak a nyereségvágyas motiváció esetében is. Az előfordulás esélyhányadosait a 2. számú ábrán tüntettük fel.

2. számú ábra: Esélyhányadosok szexuális motiváció esetén

Forrás: A szerzők saját szerkesztése.

Megjegyezzük, hogy az esélyhányados egy osztás eredménye; egy adott büntett-jellegzetesség gyakoriságát a szexuális motiváció esetében elosztottuk ugyanannak a büntettnek a gyakoriságával a nyereségvágyas motivációnál. A szám azt jelzi, hogy hányszor gyakoribb egy adott büntett-jellegzetesség a szexuális motivációnál a nyereségvágyas motivációhoz képest. Az esélyhányadosok rendkívül széles keretek között mozogtak, ha egy büntett-jellegzetesség ritkább volt a szexuális motivációnál, akkor az osztás eredménye 1-nél kisebb volt, ugyanakkor a legnagyobb esélyhányados 50 fölött volt. Ezért az esélyhányadosokat logaritmálnunk kellett, hogy e széles határok között mozgó értékeket egy ábrán feltüntethessük. Az érték negatívvá vált, ha az adott jellegzetesség gyakoribb volt a nyereségvágyas motivációnál, és pozitív, ha a szexuális motivációnál fordult elő gyakrabban. Az életkor esélyhányadosa – mivel ez folytonos változó – nem számítható, ezért ezt csak a teljesség igénye miatt tüntettük fel az ábrán fiktív 1-es esélyhányadossal, amit a változó neve melletti csillag, és az oszlop eltérő mintázata jelöl.

A gépi tanulási algoritmus eredménye alapján kijelenthető, hogy mind a három modell jól teljesített a nyereségvágyas motiváció azonosításában (3. számú táblázat). Úgy tűnik, hogy a gépi tanulás a változók jól kiválasztott részhalma-zai, és az összes változó figyelembevételére alapján is csaknem teljesen pontosan azonosította ezt a motivációt. A táblázatban megfigyelhető kis különbségek nem szignifikánsak, tehát az értékek azonosnak tekinthetők.

3. számú táblázat: A gépi tanulási algoritmus jóslási (predikciós) precizitása

Teszt adatbázis	Predikció pontossága (helyesen azonosított motiváció %-a)	
	Nyerességvágy	Szexuális motiváció
Modell 1 (összes változó)	98	77
Modell 2 (szignifikancia alapján szelektált változók)	94	92
Modell 3 („nyilvánvaló” változók)	100	54
Legfontosabb változók sorrendje a Modell 2		
Sérülés nemi szervén. Értékek eltulajdonítása. Áldozat neme. Elkövető foglalkozott a helyszínnel. Levetkőztetett áldozat. Elkövetés tettestárrsal.		

Forrás: A szerzők saját szerkesztése.

Más volt a helyzet azonban a szexuális motivációnál, ahol a jóslás (predikció) különbözött a három modell esetében. A gépi tanulás akkor teljesített a legjobban, amikor a csoportösszehasonlítás alapján kiválasztott változókkal dolgozott. Míg a második modell előrejelző képessége kiváló volt, a nyilvánvaló változók a véletlen szintje (50%) körüli előrejelzést tettek lehetővé. A permutációs fontosság alapján a gépi tanulás a jóslásban legnagyobb szerepet játszó változókat is azonosította, azok sorrendjének meghatározásával együtt (3. számú táblázat).

Rövid értékelés

Elsődleges statisztikai elemzésünk azonosította azokat a büntett-jellegzetességeket (nyomokat), amelyek a nyereségvágyas és a szexuális motivációjú emberöléseket megbízható módon (szignifikánsan) megkülönböztették egymástól. A szexuális motiváció esetében az áldozatok tipikusan 30 év körüli, alkohol befolyása alatt álló nők voltak. A nyereségvágyas motivációval összehasonlítva az elkövetők az áldozatot gyakrabban fojtották meg, és ritkábban használtak eszközt a gyilkosság során. A büntett ritkábban valósult meg tettestárs segítségével, az elkövetők ritkábban tulajdonítottak el értéket, és többnyire a nemi szervre korlátozott sérüléseket okoztak. Az elkövetők ritkábban foglalkoztak a helyszínnel, a holttestet pedig többnyire elhagyott helyen, részlegesen vagy teljesen levetkőztetve hagyták.

A gépi tanulás 90% fölötti pontossággal azonosította a szexuális motivációt azoknak a változóknak az alapján, amelyek az elsődleges statisztikai elemzésben megbízhatóan különböztették meg a két motivációt. A büntett-jellegzetességek

más konfigurációi rosszabbul teljesítettek. Kiemelendő a „nyilvánvaló” változók rossz, véletlenszerű predikciója.

A kriminalisztika eszközévé válhat-e a kriminálpszichológia idehaza?

Zárásképpen egy olyan kérdést tettünk fel a címben, amelyre természetesen nem tudjuk a választ. Eszközöket akkor használ az ember, ha hasznosnak bizonyulnak, és ha használatuk viszonylag egyszerű. Eddigi – céljukat és felhasználhatóságukat illetően meglehetősen szerény – kutatási eredményeink természetesen nem indokolják egy szoros kriminalisztika-kriminálpszichológia kapcsolatrendszer kiépítését. Azt azonban le kell szögeznünk, hogy 1) sikerült elkülönítenünk azokat a helyszínen fellelhető nyomokat, amelyek szükségese és elégségesek a szexuális motiváció azonosításához; 2) ezek segítségével csaknem teljes bizonyossággal sikerült azonosítani a szexuális motivációt; 3) az azonosítás pontossága szignifikánsan jobb volt, mint amit a „nyilvánvaló” nyomok alapján el lehetett érni.

A motiváció azonosítása a nyomozásnak fontos első, de korántsem legfontosabb, pláne nem végső célja. Ha csak ennyi lenne a „tarsolyunkban”, akkor a kriminálpszichológiát a kriminalisztika talán el is felejthetné. Kutatásunknak azonban van egy olyan eredménye is, amely túlmutat önmagán. Az általunk alkalmazott eszközök, vagyis a rendészeti adatbázis és a mesterséges intelligencia kombinálása – úgy tűnik – hatékonyabban nyer ki, és használ fel nyomozási információkat, mint amit ezen eszközök nélkül el lehet érni. A kutatás jelentőségét tehát elsősorban nem konkrét eredménye adja meg, hanem az a perspektíva, amelyet megnyit.

E kezdeti lépés számunkra legfontosabb eredménye, hogy a jelek szerint jó úton járunk. Rajtunk áll, hogy milyen messzire jutunk el a választott úton. Azonban még optimális végkifejlet esetén is fel kell tennünk magunknak a kérdést, hogy használható lesz-e a létrehozandó rendszer azon túl, hogy hatékony? Illúzió lenne ugyanis azt képzelni, hogy egy nyomozó saját, meglehetősen bonyolult, és mindenképpen egész embert kívánó szakértelmének megszerzése és alkalmazása mellett hajlandó lesz elmélyedni a mesterséges intelligencia rejtelmeiben. Víziónkban azonban nem is egy nyomozó-informatikus hibrid megteremtése szerepel, hanem egy olyan szoftver, amely a betáplált adatok alapján nagy valószínűségű hipotéziseket állít fel – első lépésként például arról, hogy az emberölés motivációja milyen volt. Ilyen víziók megfogalmazása természetesen még korai, de e kezdeti eredmények alapján nem tűnik irreálisnak.

Köszönetnyilvánítás

Köszönjük a országos rendőrfőkapitány bűnügyi helyettesének, Dr. Tőreki Sándor r. vezérőrnagy úrnak, hogy engedélyezte kutatócsoportunk számára az adatbázis kutatási célra történő felhasználását. Köszönetet mondunk Elekesné Lenhardt Zsuzsa r. alezredes asszonynak, a Készenléti Rendőrség, Nemzeti Nyomozó Iroda, Kiberbűnözés Elleni Főosztály vezetőjének, hogy segítségünkre volt az adatlap értelmezésében, szakmai támogatásával segítette munkánkat. Értékes meglátásaikért, tapasztalataik megosztásáért hálánkat fejezzük ki Stumpf Ferenc r. alezredes úrnak, aki 19 évet töltött a Budapesti Rendőr-főkapitányságon gyilkossági nyomozóként, és széles körű tapasztalatai szeletét készségesen megosztva segítette munkánkat, valamint Juhász Tamásnak, aki a Pest Megyei Rendőr-főkapitányság Vizsgálati Osztály Életvédelmi Alosztályán szerzett hétéves, és a Budapesti Rendőr-főkapitányság Bűnügyi Technikai Osztályán szerzett négyéves tapasztalatának megosztásával nagyban hozzájárult e kutatás megvalósításához. Köszönettel tartozunk továbbá az ORFK Bűnügyi Elemző-Értékelő Főosztály munkatársainak: Dr. Bánáti Tibor c. r. alezredes úrnak és Juhász Gyöngyike bűnügyi főügyintéző asszonynak, hogy elemzői tapasztalataikat megosztották velünk, valamint Balogh Gábor c. r. alezredes úrnak, a Nemzeti Nyomozó Iroda Életvédelmi és Célkörözési Főosztály Életvédelmi Osztály kiemelt főnyomozójának, amiért konzultációnk során segítette e kutatás megszületését.

Felhasznált irodalom

- Almond, L., Sainsbury, M. & McManus, M. (2020). Sex Offenses Perpetrated Against Older Adults: A Multivariate Analysis of Crime Scene Behaviors. *Journal of Interpersonal Violence*, 0(0), 1-25. <https://doi.org/10.1177/0886260520928639>
- Balláné Füstzer E., Lakatos J., Nyilasi T., Szakács Zs., Vigh A. & Lakatos J. (Szerk.) (2006). *Kriminálisztikai alapismeretek*. Egyetemi jegyzet. Rendőrtiszti Főiskola.
- Bócz E. & Finszter G. (2008). *Kriminálisztika joghallgatóknak*. Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó.
- Cole, T. & Brown, J. (2014). Behavioural Investigative Advice: Assistance to Investigative Decision-making in Difficult-to-detect Murder. *Journal of Investigative Psychology and Offender Profiling*, 11(3), 191-220. <https://doi.org/10.1002/jip.1396>
- Fenyvesi Cs. (2013). A kriminálisztika alapkérdései. In Gaál Gy. & Hautzinger Z. (Szerk.), *Tanulmányok „A változó rendészet aktuális kihívásai” című tudományos konferenciáról* (pp. 341-349). Magyar Hadtudományi Társaság.

- Finszter G. (2020). A kriminalisztika ígérete. *Magyar Tudomány*, 181(5), 591-603. <https://doi.org/10.1556/2065.181.2020.5.3>
- Holm, S. (1979). A Simple Sequentially Rejective Multiple Test Procedure. *Scandinavian Journal of Statistics*, 6(2), 65-70. <http://www.jstor.org/stable/4615733>
- Inman, K. & Rudin, N. (2001). *Principles and Practices of Criminalistics*. CRC Press.
- Kocsis, R. N. (2009). *Applied Criminal Psychology. A Guide to Forensic Behavioral Sciences*. Springfield. Charles C. Thomas Publishers.
- Liaw, A. & Wiener, M. (2002). Classification and Regression by randomForest. *R News*, 2(3), 18-22. <https://www.researchgate.net/publication/228451484>
- Nagy E. & Elekesné L. Zs. (2004). A specifikus elkövetői profilalkotás elmélete és gyakorlata. *Belügyi Szemle*, 29(2), 306–344.
- Stekhoven, D. J. & Buehlmann, P. (2012). MissForest - non-parametric missing value imputation for mixed-type data. *Bioinformatics*, 28(1), 112-118. <https://doi.org/10.1093/bioinformatics/btr597>
- Strobl, C., Boulesteix, A-L., Kneib, T., Augustin, T. & Zeileis, A. (2008). Conditional variable importance for random forests. *BMC Bioinformatics*, 9(307). <https://doi.org/10.1186/1471-2105-9-307>

A cikkben található online hivatkozások

URL1: *Merriam-Webster szótár*.

<https://www.merriam-webster.com/dictionary/criminalistics>

URL2: *American Academy of Forensic Sciences: Criminalistics*. <https://aafs.org/Home/Resources/Students/Sections/Criminalistics.aspx>

URL3: *Integrated Development for R. RStudio*. <http://www.rstudio.com/>

A cikk APA szabály szerinti hivatkozása

Lohner K., Hermann Zs. & Haller J. (2021). Szexuális motiváció nyomai a tetthelyen: kriminálpszichológiától a kriminalisztikáig. *Belügyi Szemle*, 69(10), 1813-1828. <https://doi.org/10.38146/BSZ.2021.10.10>

Székely György László

A felderítés értelmezési tartományai a büntető eljárásjogban és a kriminalisztikában

The different approaches of criminal detection in criminal procedure law and in forensic sciences

Absztrakt

Az új büntetőeljárás törvény a korábban egységes nyomozási szakaszt felderítésre és vizsgálatra osztotta. A két nyomozási szakaszban egyrésztől eltérő a nyomozó hatóság és az ügyészség kapcsolata és a jogköreik, másrészt a jogalkotó másféle nyomozási „módszert” képzelt el és javasol a felderítés, és más a vizsgálat során (a felderítés eredetileg adatgyűjtő jellegű, míg a vizsgálat bizonyító jellegű eljárási szakasz lenne). Ha áttekintjük a büntetőeljárás törvény szóhasználatát vagy megvizsgáljuk a korábbi büntetőeljárás kódexeinket, illetve a jogtudományi álláspontokat, a felderítés kifejezés egészen eltérő jelentéstartományaival találkozhatunk. Ugyancsak más jelent a felderítés a külföldi, elsősorban az angolszász jogterületen történő nyomozás kapcsán, de a magyar kriminalisztika tudományában is jellegzetes elméleti álláspontok ismertek. Tanulmányomban ezek áttekintését és összevetését végzem el, illetve azt kívánom megállapítani, hogy ezeknek mennyiben feleltethető meg a hatályos büntetőeljárás törvény felderítéskonceptiója.

Kulcsszavak: nyomozás, felderítés, adatgyűjtés, vizsgálat, bizonyítás

Abstract

The new Hungarian criminal procedure code has divided the previously unified investigation into detection and inquiry phases. In the two stages of the investigation, the relationship and powers of the police and the prosecutor are different, and the legislator envisioned and proposed different “method” of investigation in the two stages (the detection phase originally has a data-gathering

nature, while the inquiry phase has a proving nature). If we review the terminology of criminal detection in the criminal procedure code, or in the previous Hungarian codes, and in the theories of jurisprudence, we can find very different meanings. Criminal detection also means something different in the Anglo-Saxon approaches, and in the Hungarian forensic sciences. In my study I review and compare these different meanings, and I examine, if these meanings correlate to the detection-conception of the criminal procedure code.

Keywords: investigation, detection, data-gathering, inquiry, proof

Bevezető

Az új Be. (2017. évi XC. törvény a büntetőeljárásról, továbbiakban: Be.) – több más koncepcionális újítás mellett – bevezette az osztott szerkezetű nyomozást, amelynek révén a nyomozás két szakaszában, a törvény által felderítésnek és vizsgálatnak nevezett fázisokban egyrészt eltérő célok és feladatok jelennek meg, másrészt a törvény újraértelmezte a nyomozó hatóság és az ügyészség kapcsolatrendszerét és jogköreit is. A felderítés szó azonban a nyomozási szakasz vonatkozásában korábban nem vagy nem ilyen értelemben szerepelt a büntető eljárási kódexeinkben. A kifejezés viszont nem új, hiszen a kriminalisztika tudományában ismert fogalomról van szó, s a bűnügyi nyomozói munkának is alapvető kifejezése, amely a nyomozó hatóságok szervezeti egységeinek nevében is megjelenik. A büntető eljárásjogi szóhasználatban a felderítés általánosan, mint a tényállás felderítése kifejezés ugyancsak viszonylag régtől jelen van, ám nem kifejezetten a nyomozási szakasz relációjában, hanem a (bírósa-gi) ténymegállapítás kapcsán alkalmazzák. A felderítés jelentésének áttekintése során az esetek zömében nem mulasztható el a fogalom párjával, a vizsgálattal, máshol bizonyítással való összevetése sem, sőt a felderítés jelentése a legtöbbször a vizsgálathoz/bizonyításhoz való viszonya alapján tisztázható. Mindezen, akár jelentősen eltérő értelmezési tartományok – úgy vélem – indokoltá tesznek egy rövid áttekintő és a fogalom tisztázására törekvő elemzést, amelynek eredményeképpen talán tisztább képet kaphatunk az eltérő jelentésekről, illetve arról, hogy a jogalkotó milyen szerepet kívánt szánni a nyomozási felderítési szakasznak, illetve, hogy e jogalkotói terv végül elérte-e a célját.

A felderítés köznapi és szaknyelvi jelentései

A felderítés szó legáltalánosabb (nem katonai) értelmezése: „*valaminek ismeretlen körülményeit tisztázza*”, amelyre példaként a Magyar értelmező kéziszótár eleve a bűntény felderítését hozza (Juhász, Szőke, Nagy & Kovalovszky, 1975). A magyarázat egyik fontos pontja az ismeretlen körülményekre utalás, amely a bűnügyi nyomozás esetében is jelentőséggel bír. A másik lényeges elem pedig a tisztázás. Bár ez nem jogi vagy a kriminalisztikában használt szakkifejezés, azonban jól visszaadja a felderítés valódi feladatát, azaz a korábban nem ismert körülmények megállapítását. Az is jól látható, hogy a köznapi definícióban nyoma sincs bizonyításra vagy jogi érvelésre utalásnak, inkább „saját” tisztázásról, ténymegállapításról van itt szó. A Rendészettudományi szaklexikon mind a köznapi, mind a szakjelentéseket ismerteti. Az általános jelentés e szerint, hogy „*a felderítés során alaposan átvizsgálnak egy helyet, értesüléseket szereznek egy ismeretlen területen, hogy többet megtudjanak róla (kutató-felfedező utat tesznek)*” (Boda et al., 2019).

A köznyelvi meghatározás egyébként jól megfelel a bűnügyi szórakoztató irodalomból ismert detektívírások történetvezetésének is. A híres szerzők (például Arthur Conan Doyle vagy Agatha Christie) a történeteket a felderítés eredményéig viszik csak el, tehát addig, amíg a nyomozó maga meg nem győződik a bűnös személyéről. Csak a legkritkább esetben találkozhatunk a feltételezett elkövető bírósági perével vagy annak eredményével, sőt a híres detektívfigurák nem egy esetben utalnak rá, hogy ők ugyan megfejtették (azaz felderítették) a történeteket, de megint más kérdés, hogy ezt lehet-e majd bizonyítani. A felderítés fontos kifejezés a hadtudományokban is, ám ezen értelmezés eltér a bűnügyi megközelítéstől (lásd részletesen például Drusza et al., 2019). Ezen kívül a büntetőeljárás értelmezéstől szintén eltérően használják a kifejezést a (polgári) bűnügyi hírszerzés – az úgymond „titkos nyomozás”, lényegében a korábbi Be. (1998. évi XIX. törvény a büntetőeljárásról, továbbiakban: III. Be.) szerinti titkos információgyűjtés –, illetve a hatályos Be. szerinti egyes leplezett eszközök kapcsán is (lásd részletesen Nyeste & Szendrei, 2019). A Rendészettudományi szaklexikon – az általános jelentésen túl – kétféle bűnügyi, továbbá két kriminalisztikai és egy jogi jelentést is meghatároz. Az első bűnügyi jelentés lényegében a korábban ismertetett általános jelentések bűnügyi szempontú meghatározása: „*eltitkolt vagy más okból látens, bűnügyileg releváns cselekmények, események megismerése, ismeretlen körülmények, részletek tisztázása, mások számára további eljárások és intézkedések érdekében is ismertté tétel*”. A második jelentés viszont részben a „titkos nyomozási” értelmezéshez áll közel: „*Az ellenérdekelt féllel kapcsolatos, általuk megőrizni, eltitkolni kívánt,*

saját erőink számára fontos, korábban megismert adatok, információk részletes feltárása, azonosítása, ellenőrzése leplezett vagy titkos tevékenységgel". A lexikon első kriminalisztikai magyarázata értelmében a felderítés: „*elvek, intézkedések, tevékenységek, módszerek (eljárások) és eszközök összessége, amely rivális entitások, leplezett tevékenységű személyek és csoportok, valamint bűnözők szándékainak, céljainak, összetételének, elhelyezkedésének, továbbá tevékenységének kifürkészését célozza és eredményezi. Formáját tekintve lehet nyílt vagy titkos*". E magyarázat ugyan a nyílt formát is felveti, azonban a definíció szintén inkább a leplezett felderítési forma felé hajlik. A másik kriminalisztikai jelentés pedig a lexikon szerint: „*A nyomozáson belül a történeti tényállás megismerésére és a nyomozási feladatok elvégzéséhez szükséges feltételek biztosítására irányuló adatgyűjtő és adatfeldolgozó tevékenység*". Ez utóbbi fogalom viszont – ahogy látni fogjuk – nagymértékben egybecseng a kriminalisztika tudományában is kidolgozott meghatározással. Végül jelentőséggel bír a jogi fogalom is, amely azonban csak részben feleltethető meg – ahogyan azt szintén látni fogjuk – a hatályos büntetőeljárás törvény koncepciójának: „*nyomozó hatóság által folytatott, az előkészítő eljárás megindulásától a vádemelési javaslatig tartó büntetőeljárás tevékenység*".

A felderítés szó angol megfelelőjét már nehezebb visszaadni. Az intelligence, illetve a reconnaissance szavak inkább a katonai, illetve hírszerző értelmezésre utalnak, míg a scouting inkább (természetjáró vagy vadászati értelmű) felkutatás jelentéssel bír. A bűnügyi felderítésnek az egyben nyomozást is jelentő investigation szó felel meg, de talán a legjobban a detection szó adja vissza az értelmét, amiben könnyen felfedezhetjük a detective (detektív) szavak eredetét is (Magay & Ország, 1990; Magay & Ország, 1981). A Britannica enciklopédia a bűnfelderítésre a crime detection kifejezést használja, és úgy határozza meg azt, mint a rendőrség által végzett három lépéses folyamatot: 1. annak észlelése, hogy bűncselekmény történt; 2. az elkövető beazonosítása; 3. releváns bizonyítékok összegyűjtése annak érdekében, hogy az elkövető bűnössége bizonyítható legyen a bíróság előtt ([URL1](#)).

A felderítés értelmezése a kriminalisztikában és a jogtudományban

A magyar kriminalisztika tudományában, az úgynevezett általános részen belül, a kriminalisztika elméletével foglalkozó írások érintik a felderítés fogalmát. Már itt előrevetítem, hogy a kriminalisztikában a felderítés fogalma igen sokszor összeforr az adatgyűjtés kifejezéssel, amelyre később még ki fogok térni.

A kriminalisztikai szakirodalom kapcsán talán nem túlzás állítani, hogy a felderítés fogalmát a legmélyrehatóbban Lakatos János törekedett körüljárni, a további szerzők legtöbbször az ő megállapításaira támaszkodnak (Bíró, 2004). Lakatos több írásában is részletesen vizsgálja három összefüggő fogalom: a nyomozás, a felderítés és a bizonyítás kérdéseit. Meghatározása szerint a nyomozás egy munka- és egyben megismerési folyamat, amelyen belül a felderítés és a bizonyítás a megismerés különböző szintjeit jelentik. Ekként a felderítés tulajdonképpen adatgyűjtő és -feldolgozó tevékenység, míg a bizonyítás egy olyan joghoz kötött folyamat, amely az összegyűjtött adatok igazolására szolgál (így a felderítés végső soron „kiszolgálja” a bizonyítást). A felderítés és a bizonyítás különbségeire vonatkozó megállapításai az alábbiakban foglalhatók össze:

- 1) A felderítés nem csak a (jogilag) releváns tényekre terjedhet ki, tehát tágabb körben alkalmazható (például háttérinformációk feltárása, később irreleváns verziók adatainak beszerzése), míg a bizonyítás csak az anyagi- és eljárásjogilag releváns tényekre szorítkozik.
- 2) Mások a felderítés és a bizonyítás forrásai, eszközei és módszerei: a felderítés során mindenféle adatforrás használható és felhasználható, sőt ezek teljeskörű rögzítése sem előírás (mi több, a felderítés jogilag is alig szabályozott), míg a bizonyítás során csak az eljárásjogban szabályozott források, eszközök, módok alkalmazhatók.
- 3) Végül mást jelent a felderítettség és mást a bizonyítottság: a felderítettség a megismerést jelenti, amely ahhoz elegendő, hogy magunk tisztán lássuk az eseményeket; míg a bizonyítottság igazolás, amely azt jelenti, hogy érveink is vannak, amelyekkel másokat is meg tudunk győzni az általunk megismert tények valóságáról (Balláné Füstner, Borszéki & Lakatos, 2000; Balláné Füstner, Kunos & Lakatos, 2004; Bócz, 2004).

Itt érdemes megjegyezni az eljárásjogi bizonyításelmélettel behatóan foglalkozó Tremmel Flórián meghatározását, amely szerint a bizonyítás „*olyan megismerési folyamat, amely egyfelől az egyedi ügyben, büntetőjogilag releváns, túlnyomórészt múltbeli tényállásnak az eljáró hatóság, végső soron a bíróság általi, a valósággal adekvát megállapítására irányul; másfelől a bizonyítékok összegyűjtésével, vizsgálatával és mérlegelésével kapcsolatos tevékenységben realizálódik*” (Herke, Fenyvesi & Tremmel, 2012). Tremmel egyébként – Lakatossal egyezően – maga is utal rá, hogy a bizonyítás és a felderítés fogalma elkülönítendő, mert míg a felderítés „*magántudomás*”, „*sejtés*”, addig a bizonyítás már „*köztudomású*” célú (Tremmel, 2006).

Lakatos azt is megjegyzi, a felderítésnek meglehetősen változatos értelemezései ismertek, gyakori a felderítés azonosítása az „ismeretlenes ügyek” nyomozásával,

de idekapcsolják a forró nyomos felderítést vagy a titkos információgyűjtést is. Közös nevező azonban, hogy a felderítést csaknem mindenki valamiféle nyomozási formának, alapvetően adatgyűjtő tevékenységnek tekinti (Balláné et al., 2000; Balláné et al., 2004; Bócz, 2004). A felderítés kifejezésnek a korábbi Beszerinti titkos információgyűjtéssel, illetve a hatályos Beszerinti egyes leplezett eszközökkel való azonosításával valóban sok szerzőnél találkozhatunk a mai napig (Finszter, 2019; Nyeste, 2018; Boda, 2015; Bejczy, 2011). Dobos János pedig a felderítést egyértelműen az ismeretlen tettes személyének megállapítására irányuló tevékenységgel azonosítja (Dobos & Kovács, 2020). Kovács Gyula arra utal, hogy a felderítés és a vizsgálat kriminalisztikában alkalmazott fogalmai, illetve a rendőrségen belüli szervezeti- vagy munkamegosztások ilyen megjelölései nem azonosak a hatályos Beszerinti felderítési és vizsgálati fogalmaival, sőt gyakori a „terminológiai zavar”. Ő maga egyébként egy saját felosztást alkalmaz: a felderítésszerű „ügytől a személyig modellt” és a vizsgálattal rokonítható „személytől az ügyig modellt” (Dobos & Kovács, 2020). Maraffai Tamás a felderítést elhatárolja a nyomozástól: szerinte a nyomozás egy megtörtént bűncselekményre irányul, a felderítés viszont még zajló bűncselekmények és elkövetők azonosítását célzó tevékenység. Ugyanakkor a nyomozást és a vizsgálatot is megkülönbözteti, amely szerint a nyomozás addig tart, amíg megállapítják az elkövető személyét, míg a vizsgálat ezt követően a bizonyítékok összegyűjtésére, értékelésére szolgál (Maraffai, 2015).

Bócz Endre felderítés és vizsgálat között tesz különbséget. A felderítést olyan tevékenységnek tekinti, amely a formális bizonyítás előkészítését célozza, (egyáltalán lesz-e szükség bizonyításra, mely tényeket kell majd bizonyítani). A vizsgálat alatt viszont a bizonyítási ok és tény valódiságának közelebbi szemügyre vételét, tanulmányozását, értékelését érti, amely ekként jogilag szabályozott eljárási forma (Bócz, 2006). Egy másik írásában pedig úgy fogalmaz, hogy „*a felderítés az elméletileg (formálisan) lehetséges bizonyítási okok számbavétele, és annak gyakorlati megállapítása, hogy közülük melyek léteznek reálisan*” (Bócz, 2011). Fenyvesi szerint a nyomozás bár egységes, de a gyakorlatban két szakasza különül el: a szűkebb értelemben vett nyomozás, azaz a felderítés, valamint a vizsgálat, amelyet sajátos „*előzetes bizonyításnak*” vél. A felderítésnek viszont két típusát különíti el: az alakszerű felderítést, valamint az ezt megelőző vagy akár a nyomozás során végig is alkalmazható alakszerűtlen felderítést, amely puhatolást, adatgyűjtést vagy akár titkos eszközök alkalmazását jelenti (Herke et al., 2012). Sinku Pál nézetében nyomozást és vizsgálatot lehet megkülönböztetni. Előbbi az adatok megszerzésére, valamint a cselekmény és a tettes körvonalazására irányul, utóbbi viszont ezen adatok további erősítését, konkretizálását szolgálja. Az ötvenes évektől azonban a nyomozás

címszó alatt a magyar jogszabályok már vizsgálatot szabályoztak, bár a III. Be.-ben már megjelentek „*egyes felderítő-jellegű*” szabályok (Tóth et al., 2009) Király Tibor álláspontja pedig az, hogy a felderítés többértelmű kifejezés. Jelenti egyrészt, hogy a nyomozó hatóság felderíti azt, hogy történt-e bűncselekmény, azaz rátalál a bűncselekményekre. Ez azonban szerinte operatív, kriminalisztikai munka, amely kívül esik a büntetőeljáráson. A másik jelentése viszont, hogy a nyomozó hatóság a tudomására jutott bűncselekmény tényállását, részleteit tárja fel. Szerinte a büntetőeljárás törvény (III. Be.) szerinti nyomozásra a felderítésnek ez a fogalma illik. Hangsúlyozza továbbá, hogy a nyomozásnak (felderítésnek) a bizonyítási eszközök felkutatása és biztosítása a célja, amely szintén kriminalisztikai eszközöket igényel, mindazonáltal a biztosítás egyik módjaként a jegyzőkönyvbe foglalást határozza meg (Király, 2003).

Az angolszász nyomozás (felderítés)

Az angol és az amerikai eljárások egészen más utat jártak be, mint a kontinentális országok eljárásai. Míg Európában a nyomozás szabályai már a 12. századtól kialakultak az inkvizitórius rendszer tényerése révén, majd öröklődtek a 19. századi, úgynevezett vegyes eljárásokban (lásd például Farkas & Róth, 2018; Delmas-Marty & Spencer, 2006), addig Angliában csak a 16. században kezdett körvonalazódni – a békebírói eljárások által – egyfajta perelőkészítés (Langbein, 2003), de még a 19. század elejére is a magán vádképviselő és az ehhez szükséges „magánnyomozás” volt a jellemző (Delmas-Marty & Spencer, 2006). A büntetőeljárás súlypontja mindig is a ma is jellemző ügyféli típusú perszakaszon volt (Davies, Croall & Tyres, 2010; Sanders, Young & Burton, 2010). Az Amerikai Egyesült Államok (tagállamonként sokszor eltérő) büntetőeljárásaiban is az angol ügyféli per jellegzetességeit importálta, és bár a nyomozási szakasz másként fejlődött, de vitathatatlan, hogy a nyomozás csak előkészítő szerepet tölt be, sőt néha még a büntetőeljáráson-belüliségét is kétségbe vonják (Dressler, 1997).

A fentiek okán az angolszász nyomozások tekintetében a felderítés kifejezést azért is nehéz vizsgálni, mert ezen országokban nem alakultak ki a bizonyítást eltérő módon értelmező nyomozási fázisok, eleve fel sem merül a nyomozás során a perrendszerű bizonyítás kérdése, hiszen ennek területe kizárólag a tárgyalás. A nyomozás ekként alapvetően adatszerzésre korlátozódik, illetve a tárgyaláson potenciális bizonyítékok beazonosítására, feltérképezésére, ezért csak orientáló, tájékoztató jellegű a vádló számára a vádemeléshez (Farkas & Róth, 2000). Az is jellemző, hogy a nyomozás jogi szabályozása mind az Egyesült

Királyságban, mind az Egyesült Államokban jelentősen eltér a hazaitól, ugyanis – bár az önálló szakaszkénti létet elismerik (Dressler, 1997; Delmas-Marty & Spencer, 2006) – nem elsősorban egy lineáris szabályösszességről van szó, hanem inkább a terhelti (alkotmányos) jogok és garanciák kiemeléséről (például házkutatások szabályai, letartóztatás, terhelti figyelmeztetések) (URL2; URL3; URL4; URL5; URL6; URL7). Dressler meg is jegyzi, hogy a nyomozásnak nincs formalizált menete, ezért az alkotmányjogi szabályok – különösen az Egyesült Államok alkotmányának negyedik kiegészítése – határozzák meg a gyakorlatát (Dressler, 1997). LaFave és szerzőtársai szerint pedig a nyomozás célja, hogy felderítsék a bűncselekményt és azonosítsák az elkövetőt. Arra törekszik tehát a rendőrség és az ügyész, hogy a lehetséges információ- és bizonyítékforrásokat azonosítsák. A rendőrség ennek érdekében – de csak meghatározott határok között – kikérdezhet tanúkat és gyanúsítottakat, átkutathat személyeket és vagyontárgyakat, megkövetelheti a gyanúsított részvételét azonosítási eljárásokban, illetve informátorokat, fedett ügynököket alkalmazhat (LaFave, Israel & King, 2004). Spencer pedig az angol nyomozásokat több ízben információgyűjtésnek aposztrofálja, másrészt hangsúlyozza az angol rendőrség ügyészségtől való függetlenségét, és hogy jogköre az adatok összegyűjtésén kívül a vádemelés kérdésében való döntésre is kiterjed – bár a vádemelő és vádképviselő szerv 1984-től már az ügyészi szervezet (Delmas-Marty & Spencer, 2006).

Azt kell tehát látni, hogy a nyomozás angolszász koncepciója tulajdonképpen a kriminalisztikai értelemben vett felderítésnek feleltethető meg. Feltételezhetjük, hogy azért is nem találhatunk az angolszász országokban a nyomozás folyamatát végig szabályozó jogi előírásokat, mert az alkotmányos kereteket és „térközöket” az informális adatgyűjtő munka tölti ki.

A felderítés megjelenése a magyar büntetőeljárás kódexekben

Nem állítom, hogy a felderítés fogalmának megjelenése a hatályos Be.-ben teljesen újdonság, de azt kell látnunk, hogy a korábbi jogszabályokban a fogalom vagy meg sem jelent vagy egészen más jelentéssel bírt, ugyanakkor a felderítés kriminalisztikai jelentése nem ezen, hanem más kifejezések alatt (például adatszerezés) bukkant fel a kódexekben.

Első kódexünk, a bűnvádi perrendtartásról szóló 1896. évi XXXIII. törvény-cikk (továbbiakban: I. Bp.) törvényszövegében nem szerepelt a felderítés kifejezés. A törvény indokolása azonban már több helyen is alkalmazta a szót (sőt utal az adatgyűjtésre is), és számos alkalommal épp a nyomozás kapcsán (máskor csak, mint a valóság felderítésére utal, akár a bírósági ténymegállapítás

kapcsán is). A legfontosabb talán az indokolás azon megállapítása, amely szerint „[...] a büntetendő cselekmények és tetteik felderítésére és a büntettek üldözésére hivatott hatóságoknak meg kell adni a módot is arra, hogy a vádhoz szükséges adatokat formális birói vizsgálati eljárás nélkül is megszerezhessék. E mód a nyomozás, vagyis az az eljárás, midőn nem a bíró, hanem a közvádat képviselő hatóság, rendszerint a rendőrség segítségével vezeti az adatgyűjtés munkáját.” Az I. Bp. a pert megelőző ügynevezett előkészítő szakaszt nyomozásra és vizsgálatra osztotta. Az I. Bp. 83. § szerint „A nyomozás tárgya: azoknak az adatoknak kipuhatolása és megállapítása, melyek a vád emelése vagy nem emelése kérdésében a vádló tájékozására szükségesek”, míg a vizsgálatot úgy határozta meg az I. Bp. 102. §, mint „[...] azoknak az adatoknak birói kiderítése és megállapítása, melyek alapján eldönthető, hogy van-e helye a főtárgyalás elrendelésének, vagy hogy meg kell-e szüntetni a bűnvádi eljárást”. A törvényszövegből a nyomozás pusztán felderítésre szorítkozó mivolta is kiolvasható lehetne, sőt megjelent benne az adatgyűjtésre való utalás is (lásd később). A további rendelkezésekből viszont az látszik, hogy az I. Bp. 96. §-a felhatalmazta a rendőri hatóságokat, hogy bárkit (a terheltet és a tanúkat is) kihallgassanak, és erről jegyzőkönyvet vegyenek fel. Az I. Bp. 98. §-a pedig – bár birói engedéllyel vagy halaszthatatlan esetben enélkül is – lehetővé tette a szemle, lefoglalás, motozás, házkutatás elrendelését is a rendőrhatalóságoknak a nyomozás során is. A nyomozás során tehát ugyanúgy folyhatott bizonyító (tehát nem csak adatgyűjtő) tevékenység, mint a vizsgálat során.

Vargha Ferenc a törvény kommentárjában épp azt mondja ki, hogy hiába a látszatra eltérő célok és a kissé különböző szóhasználat az adatok beszerzése kapcsán, mégis mindkét eljárási forma célja nem más, mint hogy az ügyész dönthessen arról, vádat emeljen-e (hiszen mindkét eljárás esetén az ügyész volt a vádemelésre jogosult). A két szakasz érdemi különbségét egyedül abban látja, hogy a vizsgálat birói megszüntetés res iudicatum eredményezett, továbbá a birói vizsgálat egyfajta garanciát jelentett a legsúlyosabb bűncselekmények esetén a bíróság által felvett bizonyítás révén (Balogh et al., 1897). Rédey Miklós pedig arra mutat rá, hogy az I. Bp. hatálybalépését követően nem sokkal a nyomozások során is a vizsgálattal egyenértékű (bizonyító) tevékenység folyt (Rédey, 1901).

A büntető perrendtartásról szóló 1951. évi III. törvény (továbbiakban: II. Bp.) eredeti szövegében már több helyen megjelent a felderítés szó. Szintén említette a kifejezést az indokolás is, de jelentése összemosódott általában a nyomozás teljesítményével, bizonyítottságával. A törvényszövegben használt felderítés kifejezések nem önálló nyomozáson belüli szakaszt vagy módszert jelöltek, de a fogalmat sem definiálta a törvény. Valójában csak kiegészítő, magyarázó szóként alkalmazta egyes eljárási cselekmények meghatározásakor, például a szemle

vagy a házkutatás esetén („szemlének van helye, ha lényeges körülmény megállapításához vagy felderítéséhez...”), illetőleg a nyomozás teljesítése esetén rögzítette, hogy gondoskodni kell az egyéb lényeges körülmények felderítéséről is. Érdekes módon egy esetben mégiscsak a felderítés kriminalisztika meghatározásához közeli fogalom köszön vissza. A II. Bp. 137. § ma már nehezen elfogadható rendelkezése szerint: „Az ügyész [...], ha az ügy nyomozás nélkül kellően felderítettnek látszik, nyomozás mellőzésével vádiratot készít és azt az illetékes bírósághoz nyújtja be”. A bírósági szakaszban pedig, ha a bíróság az ügyet nem látta kellően felderítettnek, a nyomozást vagy a nyomozás kiegészítését rendelhette el oly módon, hogy az ügyet visszaadta az ügyésznek (II. Bp. 143. §). E rendelkezés annyiban elgondolkodtató, hogy a bizonyítást a bíróság ez idő tájt korlátlanul, hivatalból is felvehette a valóság megállapítása érdekében, vagyis, ha az ügyet felderítés céljából mégis visszaadta, vélhetően olyan – feltehetően adatgyűjtő – tevékenységre irányulhatott, amelyet a bíróság nem, csak a nyomozó hatóság tudott elvégezni. Később a törvény 1954. évi novellája többek között hatályon kívül helyezte a nyomozás nélküli vádemelésre vonatkozó II. Bp. 137. §-t, továbbá a nyomozás befejezése cím alatt kifejezetten azt mondta ki, hogy a nyomozás akkor fejezhető be, ha a nyomozó hatóság „a tényállást felderítette és a terhelt bűnösségének megállapításához szükséges adatokat megszerezte” (II. Bp. 135. §). Fontos azonban látnunk, hogy ez sem feleltethető meg a felderítés adatgyűjtő fogalmának (hiába szerepel a mondatban mind a felderítés, mind az adat szó). Ugyanis mind az eljárás egyéb szabályai (például a II. Bp. 86. § számos kötelezően elvégzendő feladat között előírja a terhelt és a tanúk kihallgatását, szakvélemény beszerzését), mind a törvény kommentárjában Molnár László, mind a kapcsolódó szakirodalomban Bólya Lajos szerint a legteljesebb (perrendszerű) bizonyítás volt a megkövetelendő a nyomozástól (Molnár et al., 1957; Bólya, Kocsis & Móra, 1954).

A büntetőeljárásról szóló 1962. évi 8. törvényerejű rendelet (továbbiakban: I. Be.) szintén általánosságban alkalmazta a felderítés szót, mint például a törvény feladata meghatározásánál (I. Be. 2. §): „A büntettek megakadályozása, felderítése és azok elkövetőinek felelősségre vonása az egész társadalom érdeke...”, illetve hasonlóképpen a nyomozó hatóság és az ügyész általános feladatai között (I. Be. 15., 16. §). Az egyéb esetekben pedig szinte teljes mértékben a korábbi törvény szabályozási megoldásai és fogalomhasználata köszönnek vissza (például I. Be. 110., 151., 163. §). E jogszabály szakirodalma – így például az egyik kommentár (Kézikönyv, 1963) vagy Szabóné Nagy Teréz (1966) – ugyancsak a nyomozásra is irányadó teljeskörű bizonyítottságot hangsúlyozta.

A büntetőeljárásról szóló 1973. évi I. törvény (továbbiakban: II. Be.) szintén más jelentéssel, több ízben is alkalmazta a felderítés szót. Itt is találkozhatunk

a korábbi törvényekhez hasonló, célkitűzés jellegű általános alkalmazásával (például a törvény céljánál, II. Be. 1. §), de ugyanakkor az ügynevezett anyagi vagy objektív igazságot, a teljeskörű, valóságnak megfelelő ténymegállapítást előíró 5. § is éppen a felderítést használta már a címben is. A törvény a nyomozó hatóság feladataként is a gyors és alapos felderítést jelölte meg, ám egyidejűleg hozzáfűzte az ehhez szükséges eljárási cselekmények elvégzésének kötelezettségét is (II. Be. 16. §). A II. Be. 131. § pedig a nyomozás teljesítése kapcsán írta elő, hogy „*A nyomozás során a valóságnak megfelelő tényállás felderítése érdekében haladéktalanul meg kell tenni minden törvényes és célszerű intézkedést*”. Ugyanakkor e törvény rendelkezéseiből is világosan következik, hogy a nyomozás során a bírósági szakaszhoz hasonló bizonyítási eljárásnak kellett folynia, ugyanis a bizonyítás szabályai a törvény általános/statikus részében valamennyi eljáró hatóságra irányadók, továbbá a bizonyítékok törvényessége kapcsán is már úgy fogalmaz a törvény, hogy „*A bizonyítékok felderítése, összegyűjtése és biztosítása során e törvény rendelkezései szerint kell eljárni*.” A törvényhez kapcsolódó szakirodalomban pedig például Szabóné (László, 1982) vagy Kratochwill Ferenc (Szabóné, 1987) még mindig a teljeskörű bizonyítottóságot hangsúlyozták.

A büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény (továbbiakban: III. Be.) a nyomozás eljárási szerepén jelentősen változtatni kívánt. A törvény indoklása is kiemelte, hogy „...*az eljárás két fő szakasza közti kapcsolatot a törvény a nyomozás és a bírósági eljárás egyenrangúságának „szocialista” elmélete helyett a Bp.-hez hasonlóan határozza meg. A nyomozás feladata eszerint a vád előkészítése...*”. A törvény megalkotása körül, de korábban is már többen hangsúlyozták a nyomozás angolszász típusú, nem az erőteljes bizonyításra koncentráló, hanem inkább adatgyűjtő (felderítő) jellegű koncepciójának adaptálását (Bócz, 1992; Bócz, 2003; Fenyvesi, Herke & Tremmel, 2004). Itt utalnék vissza Tremmel korábban már ismertetett bizonyításdefiníciójára is, amelyből világossá válik az a koncepció, miszerint a bizonyítás végső soron nem az egyéb hatóságok, hanem csak a bíróság általi ténymegállapítás eszköze.

Végül ez a megközelítés meg is jelent a törvénytörvényekben is, ugyanis a III. Be. 164. § (1) bekezdése azt mondta ki, hogy „*A nyomozás során fel kell deríteni a bűncselekményt, az elkövető személyét, fel kell kutatni és biztosítani kell a bizonyítási eszközöket. A tényállást oly mértékben kell felderíteni, hogy a vádoló dönthessen arról, vádat emel-e*”. Lakatos szerint ez eleve a kriminalisztikai felderítésfogalom a III. Be.-ben való megjelenítése volt (Balláné et al., 2004). Látható tehát, hogy a tényállásfelderítés módja és mértéke is meg volt határozva, hiszen „csak” felderíteni kell a bűncselekményt és az elkövetőt, „csak” felkutatni és biztosítani kell a bizonyítási eszközöket, végül pedig „csak” addig

kell nyomozni, amíg a vádló dönteni tud a vádemelésről. Király Tibor szavai-val „*Ez a rendelkezés, ha a gyakorlatban megfelelően alkalmazzák, jelentékeny befolyással lehet a nyomozás eljárásbeli helyének és terjedelmének meghatározására. Kifejezi ugyanis a nyomozásnak és a vádnak azt a viszonyát, amelyben a vádemelés feltételei a nyomozás számára iránymutatásként szolgálnak*”, továbbá „*értelme az is, hogy a bizonyítást ésszerűen meghatározott mederben kell tartani, vagy a ’rúlbizonyítást’ el kell kerülni*” (Király, 2003). Fenyvesi is külön kiemeli, hogy a törvényi szóhasználat alapján a jogalkotó célja semmiképpen nem a perrendszerű bizonyítás lefolytatása volt a nyomozás során, tehát a nyomozást eleve felderítő jellegűnek képzelte el, ami gyorsaságot is eredményez; mindemellett a gyakorlatban továbbra is a vizsgálati jellegű nyomozás a jellemző (Herke et al., 2012).

Igazolja e megközelítéseket a III. Be. – egyébként a hatályos Be.-be végül át nem vitt – nyomozási bíró előtti, ügynevezett előzetes bizonyításra vonatkozó szabályainak már a pusztá léte is [III. Be. 207. § (5) bekezdés]. E szabályok ugyanis arra az esetre lettek megalkotva, „*ha megalapozottan feltehető, hogy az így megszerezhető bizonyítási eszköz a bírósági eljárásban már nem állna rendelkezésre, vagy az addigra jelentős mértékben megváltozna, illetőleg bizonyítási eszköz jellegét elveszítené*”. Amiből pedig szintén az a szabályozási koncepció következett, hogy valódi bizonyítás csak a bíróság előtt folyhat, hiszen e rendelkezés arra utalt, hogy ha például egy tanú a bíróság előtt már nem lenne kihallgatható, akkor vallomását (mint „tényleges” bizonyítékot) nem pótolná a nyomozó hatóság előtt tett, csak a garanciát jelentő nyomozási bíró előtti tanúvallomása. (Más kérdés, hogy a szabály gyakorlati alkalmazása tudomásom szerint elenyésző volt.)

Megjelent emellett a III. Be.-ben az adatgyűjtés önálló szabályozása is (lásd a következő cím alatt), valamint érdemes megemlíteni a III. Be. 168. § (1) bekezdésének azon rendelkezését, amely a törvény 2006. évi novellájáig megengedte, hogy valamennyi nyomozási cselekményről, sőt külön kiemelve a tanú- és a gyanúsítottai vallomásról is, jegyzőkönyv helyett jelentést készítsen a nyomozó hatóság, amely az indokolás szerint „*Az eljárás gyorsítását, a fölösleges alakiságok és bürokratikus elemek csökkentését célozza...*”¹

Kérdés, hogy ezek a rendelkezések lehetővé tették-e a jogalkalmazásban akár egy angolszász típusú egyszerűbb, adatgyűjtő nyomozás meghonosodását, akár a felderítési szakasz nyomozáson belüli elkülönülését. Az előbbire egyértelműen

1 Ilyen, a bizonyítást valamilyen fokban elengedő egyszerűsítő formát (tipikusan jelentés készítését jegyzőkönyv helyett) egyébként már az I. Be. ügynevezett egyszerűsített nyomozása (110/A. §), és a II. Be. vétségi nyomozása (150. §) is megengedett.

nemleges választ adhatunk csak. Egyrészt a bizonyítást mellőző vagy minimalizáló (a III. Be. 164. §-ból esetlegesen kiolvasható) nyomozási forma ellen magának a törvénynek az egyéb rendelkezései is hatottak. A bizonyításról szóló fejezet szabályai ugyanis csakis olyan értelmezést tettek lehetővé, amely alapján a nyomozás során is bizonyításnak (tipikusan tanúkihallgatásoknak, szakvélemény beszerzésének stb.) kellett folynia (például a III. Be. 75. §-nak a valósághű tényállásra való törekvést előíró szabály alapján, illetve eleve, hogy a bizonyítás szabályait az eljárás minden szakaszára irányadóan a statikus/általános részben szerepelteti a törvény). Mindemellett a joggyakorlat sem mozdult el ebbe az irányba, ugyanis mind az ügyészi szervezet, mind a nyomozó hatóságok idegenkedtek a felületesebb, adatgyűjtő nyomozásra való áttéréstől, így még a szabály hatályban léténél idején sem fordult elő, hogy a nyomozások során a vádemelés alapját jelentések képezték volna jegyzőkönyvek helyett.² A felderítés önálló szabályozása kapcsán pedig az mondható el, hogy erre csak az adatszerezés szabályai (III. Be. 178. §) engednek következtetni. A nyomozó hatóságoknál mindig is folyt külön felderítő munka, akár a bizonyítási cselekményeket megelőzően, akár amellel. Így az adatgyűjtési szabályok tulajdonképpen ennek csak a laza törvényi keretét adták meg.

A III. Be. kapcsán meg kell még megemlíteni, hogy a törvény a felderítettség szót több esetben használja a bírósági eljárás kapcsán is. Elsősorban a felsőbb bírósági eljárásokra vonatkozó törvényi szóhasználatban jelenik meg a kifejezés, alapvetően az elsőfokú bíróságok általi tényállásmegállapítás szinonimájaként, de az elsőfokú eljárás kapcsán is találkozhattunk vele, például a bizonyítás kiegészítése cím alatt (III. Be. 305., 351. §).

A Be. újításként a nyomozást – az első gyanúsítást (illetve a távollévő terhelte nyilvánítást) jelölve meg határpontként – felderítésre és vizsgálatra osztotta. A törvény indokolása két fő okot jelöl meg e szerkezet okául. Az első az ügyészségi és nyomozó hatósági feladatok és kapcsolatrendszer újragondolása (a felderítés során a nyomozó hatóság önállóan jár el és az ügyészségnek csak törvényességi felügyeleti joga van, a legerősebb, utasítási jogosítványt csak a vizsgálat során, irányítási jogkörében alkalmazhatja), a másik a felderítés

2 A Legfőbb Ügyészség több rendelkezésben is szűkre szabta a gyanúsított kihallgatás jelentésbe foglalhatóságát, lásd a 11/2003. (ÜK.7.) LÜ utasítás akkor hatályos 31. § (2) bekezdése vagy a Be. alkalmazásáról rendelkező Emlékeztető 229. pontja. Nagyon szoros egyébként az összefüggés az alaposan bizonyított nyomozások és a magas váderedményesség között. Magyarországon hosszú óta 90% felett van a váderedményesség. Az ügyészségi gyakorlat régóta abba az irányba mutat, hogy csak kétséget kizáróan bizonyított tényállás esetén kerüljön sor vádemelésre. Ehhez pedig nem lehet elegendő az adatok, bizonyítékforrások feltérképezésére szorítókozó nyomozás. Az angolszász országokban ugyanakkor azért alacsonyabb a váderedményesség, mert a felderítő jellegű nyomozás adataihoz képest a tényleges bizonyítás csak a tárgyaláson történik meg.

és a vizsgálat bizonyítási „módszereiben” való különbség, amely alkalmat kínál(na) egy egyszerűbb, gyorsabb nyomozás lefolytatására a kisebb jelentőségű ügyekben.³

A Be. a nyomozás általános feladatát már nem határozza meg, csak a két szakaszt definiálja: „*A felderítés során a megalapozott gyanú megállapításához szükséges mértékben fel kell deríteni a bűncselekményt és az elkövető személyét, valamint fel kell kutatni és biztosítani kell a bizonyítási eszközöket. [...] A vizsgálat során – szükség esetén bizonyítási eszköz beszerzése és megvizsgálása útján – az ügyészség dönt a gyanúsítottal szemben folyamatban lévő nyomozás befejezésének kérdésében.*” (Be. 348. §.) Fontos látni, hogy a felderítés a fogalmát illetően jól megfeleltetné a kriminalisztikából ismert meghatározásnak, hiszen csak a bizonyítékok felkutatásáról és biztosításáról ír. Ezt megerősíti az indokolás is, amikor azt írja, hogy „*A felderítés szakaszának jellemzője, hogy viszonylag kötetlen formával az adatok – nem elsődlegesen a bizonyíték – gyűjtésére koncentrál.*” Ennek jól megfelelt volna a törvény tervezett szövegében lefektetett rendelkezés, amely szerint a nyomozó hatóság elsősorban adatszerező tevékenységet folytathatott volna a felderítés során, bizonyítási cselekményeket azonban csak kivételesen, meghatározott keretek között, amely azt jelentette, hogy tanúkihallgatásra és szakértő kirendelésére csak kifejezett ügyészi engedéllyel kerülhetett volna sor. A végleges szövegben azonban e korlát már nem jelent meg, így a nyomozó hatóság lényegében bármilyen, akár bizonyítási célú eljárási cselekményt elvégezhet (és végez is) teljes önállósággal, lásd a Be. 31. § (2) és (3) bekezdéseit. Mindez azonban már a felderítés törvényi definíciójával is ellentétes, hiszen például a felderítés során végzett tanúkihallgatás nem bizonyítási eszköz „felkutatása” vagy „biztosítása”, hanem bizonyítás (azaz a vizsgálatban végezhető „bizonyítási eszköz beszerzése és megvizsgálása”), az ezzel ellentétes értelmezés indokolatlanná tenné a két szakasz törvényben írt fogalmi distinkcióját. Az új rendelkezések kapcsán úgy vélem, hogy az egyszerűsítési lehetőség nem tudott (és vélhetően nem is fog) gyökeret verni a gyakorlatban, és továbbra is mind az ügyészség, mind a nyomozó hatóság részéről a teljeskörű bizonyításra törekvés a jellemző. Utóbbi álláspontnak pedig szintén van törvényi alapja, hiszen a bizonyítás szabályai között a már említett Be. 163. § (2) bekezdés nemcsak előírja a „valóságghű” tényállásra törekvést, de ennek – sőt még a bizonyítékok értékelésére vonatkozó szabálynak

3 Az indokolás azt is ajánlja, hogy mivel a felderítés során főszabályként nem folyik bizonyítás, a vizsgálat során pedig szintén nem kötelező („szükség esetén”), így a „kétszeres bizonyítás” elkerülése érdekében ez „*megteremti a lehetőségét a tömegesen előforduló, egyszerűbb megítélésű ügyek hatékonyabb, gyorsabb elintézésének, a bonyolult ügyek – megfelelő ügyészi kontroll melletti – eredményesebb lefolytatásának*”.

[Be. 167. § (4) bekezdés] is – címzettjeként már a nyomozó hatóságot is megjelöli. A szóhasználat következetlenségét illetően meg kell még említenem azt is, hogy a felderítés szakasz törvényi bevezetésének ellenére a hatályos Be. is használja a felderítetlenség kifejezést a bírósági szakaszt illetően is, a tényállás megállapításával szinonim fogalomként, például a másodfokú eljárásban a megalapozatlan elsőfokú ítélet vonatkozásában (Be. 592. §).

Az adatgyűjtésről

Az a korábbiakból látható, hogy sokan a felderítést az adatgyűjtéssel azonosítják, de legalábbis a tartalmi meghatározáskor csaknem mindig előkerül az adatgyűjtésre való utalás. Lényeges itt is, hogy nincs szó bizonyításról, pusztán az adatok összeszedéséről, ami jól illeszkedik a felderítés azon meghatározásába, miszerint ez csak megismerést, „saját” tájékozódást jelöl, a bizonyítás lehet az, amely ezen adatok valóságát leellenőrizni tudja. Sok esetben az adat- és az információgyűjtés rokonértelmű fogalomként szerepel (az angolszász megközelítéseknél is). Más jogágak és tudományterületek e fogalmakra vonatkozó értelmezéseit itt most nem kívánom részletezni. Lakatos az adat kriminalisztikai fogalma kapcsán azt mondja, hogy az információ az adat hírtartalma, ami kiegészíti a már meglévő ismereteket, ehhez képest a bizonyíték egy harmadik fogalom, amely olyan bizonyító erejű adat, amelyet a felderítésben is fel lehet használni, de ha bizonyításra alkalmas, akkor arra is. Így tehát az adat maga egyszerű adatként, információként és bizonyítékként is megjelenhet a nyomozásban (Balláné et al., 2000; Balláné et al, 2004).

Az adatgyűjtés tehát tulajdonképpen értelmezhető a felderítési munkára vonatkozó, sőt azzal akár azonos kifejezésként is. Az adatgyűjtésről viszont jóval több jogszabályi vagy jogtudományi megállapítás áll a rendelkezésünkre. A kriminalisztikában is kidolgozottabb e témakör, mint a felderítés fogalmáé. A kriminalisztikán belül az adatgyűjtést a krimináltaktika területéhez szokás sorolni. Egy 1952-ben készült krimináltaktikai kézikönyvnek is az adatgyűjtésről szól az első érdemi fejezete, amely húsz oldalon keresztül tárgyalja a kérdéskört. Meghatározása szerint az adatgyűjtés valamely, a hatóság tudomására jutott eseménnyel kapcsolatosan annak megállapítására irányul, hogy mi történt, mikor történt, miért történt stb. (Kriminalisztika, 1952). Az 1961-ben kiadott kriminalisztika kézikönyv szintén a krimináltaktikai részben, ám annak végén (XVII. fejezet) részletezi az adatgyűjtés módszereit. Definíciót e szakkönyv nem ad, csak az adatgyűjtés fajtáit ismerteti, mint megfigyelés, információszerzés, puhatolás, a sajtó felhasználása, csapdák (Garamvölgyi & Viski, 1961). Lakatos az egyik

krimináltaktikai tankönyvben szintén részletesen vizsgálja az adatgyűjtést és annak típusait. Megjegyzi, hogy az eljárásjogok általában a bizonyításra koncentrálnak és nem foglalkoznak a felderítéssel, azaz, hogy az adatok milyen módon jutnak a hatóságok tudomására. Az adatgyűjtést egyébként olyan információszerző tevékenységnek tekinti, amely mind a felderítés, mind a bizonyítás tárgyát képező cselekmény körülményeinek tisztázásához alkalmazható, de hangsúlyozza, hogy elsősorban a felderítés során van szerepe, a bizonyításban csak akkor, ha azt az eljárásjog megengedi. Lakatos is részletesen ismerteti az adatgyűjtés fajtáit: megkeresés, puhatolás, környezettanulmány, megfigyelés, lakosság bevonása, csapda (Anti, Barta, Krispán & Lakatos, 2004). Az adatok elemzésével, értékelésével azonban nem itt, hanem a kriminálmétodológián belül foglalkozik (Balláné et al. 2000; Balláné et al, 2004).

Girod az adat- vagy információgyűjtést a nyomozások alapvető, jól bevált módszerei között tárgyalja, és az adatgyűjtést a forrásai szerint elemzi (dokumentumok, adatbázisok, személyek kikérdezése, leplezett tevékenység eredményei). Külön foglalkozik a beszerzett adatok elemzésének, rendszerezésének kérdésével is (Girod, 2019). Bócz külön is foglalkozott az adatgyűjtés és a felderítés összefüggéseivel. Elfogadhatónak tartja azt a megállapítást, hogy maga a nyomozás tulajdonképpen adatgyűjtés és adatfeldolgozás. Utal rá, hogy az adatgyűjtés kérdésköre a kriminalisztikában viszonylag kidolgozott, de az ötvenes évek közepétől kezdődő szemléletváltás a kriminalisztikai adatgyűjtő módszereket is eljárásjogi skatulyába próbálta kényszeríteni, amelynek eredményeként a nyomozást is a perrendszerű bizonyítékok produkálása jellemezte. Ebben szemléletbeli változást csak a III. Be. koncepciója jelentett volna, például az egyéb adatszerző tevékenység szabályozásával. Kijelenti továbbá, hogy a bűnügyi nyomozás során az adatgyűjtéssel gyakorlatilag mindazon ismeret megszerezhető, amelyre szükség van, ráadásul rugalmas módszerekkel, hasonlóan az angolszász nyomozásokhoz, ahol többnyire ennyiből is áll a vádemelés előkészítése. Sőt, úgy véli, hogy akár adatgyűjtés eredményét tartalmazó jelentések alapján – „*kazalnyi jegyzőkönyv nélkül*” – ugyanúgy megtörténhetne itthon is a vádemelés, de még akár a tárgyalás is (Bócz, 2011). A korábbi kódexekben több esetben is előfordul az adat kifejezés megjelenése, az adatgyűjtés fogalom azonban szinte alig jelenik meg. A kép némileg hasonló a felderítés kifejezésnél tapasztaltakkal, azaz a fogalom nem igazodik a kriminalisztikában kidolgozott kritériumokhoz, az adat beszerzése sok esetben a tényállás megállapítására irányuló vagy akár a bizonyítással egyenértékű tevékenységként szerepel. Az I. Bp. esetében láthattuk, hogy mind a nyomozás, mind a vizsgálat kapcsán az adatok kipuhatolása, kiderítése, megállapítása (I. Bp. 83., 102. §) valójában csak látszólag jelent adatgyűjtést, ugyanis a vizsgálat mindenképpen,

de a gyakorlatban a nyomozás is ténylegesen bizonyítási cselekmények elvégzését jelentette (szinte azonos jelentéssel szerepel az adat fogalma a vádemelésnél is – I. Bp. 254. §). Más helyeken az adat csak általánosan, szintén a bizonyítékkal összemosódó fogalomként szerepel (például terhelő vagy mentő adat – I. Bp. 133. §).

A II. Bp. és az I. Be. szóhasználatában az adat szó ugyan megjelenik [például nyomozás megindulásához vagy épp megszüntetéséhez alapot adó adatok – II. Bp. 86. §; I. Be. 103. § (3) bekezdés], sőt bizonyító adatot is említ a törvény [II. Bp. 146. § (3) bekezdés], de nem lehet elkülöníteni a jelentését a bizonyítéktól, és valódi, nyomozással összefüggő adatgyűjtési munkára sincs törvényi utalás. Egyedül az I. Be. pótnyomozásról rendelkező szabályai fogalmazznak úgy, hogy a pótnyomozás oka, „*ha az ügy felderítése érdekében szükséges, és az adatok megszerzése a tárgyaláson nem biztosítható*”. De sem a felderítés, sem az adatszerzés ez esetben sem különíthető el világosan a bizonyítástól. A II. Be.-ben az adat fogalom szintén előfordul, de jelentése itt is egybeesik többnyire a bizonyítékkal [például meg kellett szüntetni a nyomozást, ha „*a nyomozás adatai alapján nem állapítható meg bűncselekmény elkövetése*” – II. Be. 139. § (1) bekezdés b) pont]. E törvényben viszont megjelenik elsőként a nyomozó hatóság úgynevezett egyéb adatszerző tevékenysége, amely azonban csak az 1999. évi CX. törvény (az Országos Ítéltábla székhelyének és illetékességi területének megállapításáról, valamint az igazságszolgáltatás működését érintő egyes törvények módosításáról) révén, 131/B. §-ként került be a szövegbe.⁴ Tudnunk kell azonban, hogy ez valójában nem a II. Be. „saját terméke” volt, ugyanis a módosító törvény indokolása is egyértelművé tette, hogy ez az akkor már elkészült, de hatályba nem lépett III. Be. puhatolási szabályainak „előre” átvételét jelentette. A III. Be. adatgyűjtési szabályai az eredeti szövegben „puhatolás” néven, majd a hatálybalépéskor „adatszerzésként” jelentek meg a III. Be. 178. § (1) bekezdésében. Tartalmát tekintve pedig tipikus kriminalisztikai természetű adatgyűjtő feladatokat jelölt meg a törvény.⁵ Maga az indokolás is olyan

4 „*A nyomozó hatóság a nyomozás elrendelése után annak megállapítására, hogy vannak-e bizonyítási eszközök, és ezek hol találhatóak, puhatolást végezhet, ennek során információt gyűjthet, felvilágosítást kérhet, iratokat megtekinthet, a bűncselekmény helyszínét megtekintheti, szaktanácsadót vehet igénybe, és a megszerzett adatokat ellenőrizheti. A nyomozó hatóság a puhatolás során fénykép vagy más adathordozó bemutatásával személyt vagy tárgyat kiválasztathat, illetőleg a bemutatott személyről vagy tárgyról felvilágosítást kérhet.*” (1999. évi CX. törvény 131/B. §.)

5 A II. Be. kapcsán idézett feladatokhoz hasonlóan: „*... adatszerzést végezhet, ennek során igénybe veheti a bűnüldöző szervek [...] adatkezelési adatbázisait, a megkeresésre vonatkozó szabályok szerint bárkitől okiratok és adatok rendelkezésre bocsátását, valamint felvilágosítás adását, a feljelentő vagy a [...] szervtől vizsgálat tartását és a kár megállapítását kérheti, a bűncselekmény helyszínét megtekintheti, szaktanácsadót vehet igénybe, és a megszerzett adatokat ellenőrizheti. [...] fénykép vagy más adathordozón rögzített kép bemutatásával személyt vagy tárgyat kiválasztathat, illetőleg a bemutatott személyről vagy tárgyról felvilágosítást kérhet.*” III. Be. 178. § (1)

„informális” eljárásként jellemezte ezt a rendelkezést, amelynek *„elvégzéséhez a nyomozó hatóságnak nincs szüksége ügyési engedélyre vagy hozzájárulásra: ezek olyan intézkedések, amelyek a kriminalisztika körébe tartoznak, és jogilagkevessé szabályozhatóak”*. Fenyvesi szerint a puhatolás törvényi megjelenítése nagy előrelépés volt, és a kriminalisztika vívmányainak legális keretek között történő hasznosítását jelenti (Herke et al., 2012). Végül a hatályos Be. kapcsán azt kell elmondani, hogy az adat szót a törvény következetesen használja már a korábbi jogszabályokhoz képest, és az egyéb jogágak adatfogalmainak megfelelően alkalmazza csak (például személyes adat, elektronikus adat), tehát nem mossa össze a bizonyíték fogalmával⁶, illetve következetesen beszél megszerzett adatokról, de csak a leplezett eszközök kapcsán. Viszont több szempontból is új a törvény adatszerzésre vonatkozó szabályozási koncepciója. Egyrészt az „Adatszerzés” önállóan, a Hetedik Részben, a statikus/általános szabályok között jelenik meg, tehát nem a nyomozással függ csak össze. Másrészt négy további címet foglal magában: az adatkérést, a feltételes adatkérést, az adatgyűjtést és az egyéb adatszerző tevékenységet. Az első két cím lényegében a korábbi törvény „megkeresés” nevű jogintézményének az utódja, azaz valamely szervtől vagy személytől adatszolgáltatás igénylése. Ez mind a bíróság, mind az ügyészség, mind a nyomozó hatóság jogosultsága (mindazonáltal a kriminalisztikában is van, aki a megkeresést is az adatgyűjtés körébe sorolja). Ehhez képest adatgyűjtést már csak a nyomozó hatóság és az ügyészség (illetve a rendőrség belső büntfelderítő, illetve terrorelhárító szerve) végezhet *„a bűncselekmény gyanújának megállapítása céljából, illetve annak tisztázása érdekében, hogy vannak-e bizonyítási eszközök, és ezek hol találhatóak”* (Be. 267. §). Megfogalmazását illetően ez jól illeszkedik a kriminalisztikai fogalomhoz is, továbbá a meghatározás alapján nem jelenthet bizonyítást sem, csak annak előkészítést, megalapozását. A törvényhely egyébként itt is példálózóan felsorolja a lehetséges intézkedéseket, mint például adatok gyűjtése nyilvántartásokból, felvilágosítás kérése bárkitől, helyszín megvizsgálása (mindezekről feljegyzés készítenendő). Végül az utolsó cím az egyéb adatszerző tevékenység (Be. 268–270. §), amely kissé megtévesztő megfogalmazás, ugyanis részben a körözés, részben az egyes információs rendszerekből való adatigénylés, részben pedig a szaktanácsadó igénybevételének szabályait jelenti.

6 Így például a Be. 398. § (1) bekezdés c) pontja alapján az ügyészség vagy a nyomozó hatóság megszűnteti az eljárást, ha *„a rendelkezésre álló adatok, illetve bizonyítási eszközök alapján nem állapítható meg bűncselekmény elkövetése”*, azaz egymás mellett, de külön nevesítve jelenik meg a két fogalom.

Összegés, következtetések

Az eddigiek során áttekintettem a felderítés számos meghatározását, mind a köznapis jelentéseket, mind a kriminalisztika, illetve a jogtudomány művelőinek jó néhány meghatározását (legfőképp hazánkban, de az angol és az amerikai jogterületet illetően is), de részleteiben vizsgáltam a büntetőeljárás kódexek szóhasználatát és megközelítését is. Szintén kitértem a felderítéssel szorosan összefüggő adatgyűjtés kérdésére is. Láthatjuk a fogalom meghatározások alapján, hogy a kép meglehetősen vegyes. A felderítés ugyan még a köznapis jelentésében is bűnügyi vonatkozással bír, azonban a definíciók, szóhasználatok jelentősen eltérnek. A kriminalisztikában – bár határai vitatottak – a felderítés fogalma és szerepe nagyrészt tisztázott kérdés. A jogtudományi álláspontok is ehhez hasonlóak, sőt az egyes szerzők, amikor a felderítést a nyomozás egy részének/szakaszának tekintik, kifejezetten a kriminalisztikához nyúlnak vissza, lévén, hogy a felderítő munka eljárásjogilag kevésbé szabályozott terület. Az angolszász jogterületek kapcsán viszont arra a megállapításra juthatunk, hogy a magyar kriminalisztikai értelemben vett felderítés tulajdonképpen az angolszász nyomozással egyenértékű fogalom.

Merőben más a kép a kodifikált jog területén. Tulajdonképpen sem a felderítés, sem az ehhez kapcsolódó adatgyűjtés kifejezés használata nem volt következetes a kódexekben, egészen a III. Be. hatálybalépéséig, de még ezután is előfordul az eltérő szóhasználat. A felderítés szó ugyanis vagy meg sem jelent a törvényekben vagy egészen mást jelentett: vagy általában használják a tényállás valamilyen módon való megállapítására vagy sok esetben a bizonyítással ekvivalens fogalomként fordul elő. A felderítés mint lehetséges nyomozási szakasz vagy mód (amely tehát nem bizonyítás, hanem adatok gyűjtése vagy a bizonyítékok lehetséges beazonosítása) csak körvonalaiiban jelent meg a III. Be.-ben, és erre is csak néhány szabályból lehetett következtetni (például a nyomozás fogalma, az adatgyűjtés törvényi megjelenítése). Voltak azonban ez ellen ható törvényi rendelkezések és a joggyakorlat továbbra is a teljekörű bizonyításra törekedett. Így a felderítés létező gyakorlat volt, ám tulajdonképpen a nyomozói háttér/megalapozó munkát jelentette. Csak látszólag változtatott ezen az új Be. Bár a törvényszöveg és annak eredeti koncepciója megadta volna a lehetőséget arra, hogy a felderítés lényegében a kriminalisztikai értelemben vett felderítéssel legyen azonos, sőt lehetőséget teremtett az akár felderítési eredményekkel befejezhető nyomozásra is, azonban a végleges szöveg (a felderítés során is folyhat, sőt folyik is bizonyítás), egyes további rendelkezések és a jogalkalmazói megszokás erre nem adnak lehetőséget. Így nézetem szerint a hatályos törvényben szabályozott felderítés nem azonosítható a nyomozástani értelemben vett

felderítéssel. Gyakorlati aspektusból ugyanis a felderítés – a vizsgálat viszonylatában – pusztán az ügyészség és a nyomozó hatóság eltérő kapcsolati formáját és jogköreit jelenti. Eljárásjogi értelemben szintén ez maradt a legmarkánsabb különbség, mindamellett, hogy a vizsgálat megindulása egyéb, egyébként jelentős jogi változásokat is jelent (nem mellékesen a terhelt belépését, és ezáltal a terhelti jogok/terheltet érintő jogintézmények életbelépését). Úgy vélem tehát, hogy a felderítés eredeti, kriminalisztikai jelentése továbbra is megmarad a nyomozó hatóságok háttérmunkájaként.

Felhasznált irodalom

- Anti Cs., Barta E., Krispán I. & Lakatos J. (2004). *Krimináltaktika I.* Rejtjel Kiadó.
- Balláné Füsztér E., Borszéki Gy. & Lakatos J. (2000). *Kriminálmetodológia.* Rejtjel Kiadó.
- Balláné Füsztér E., Kunos I. & Lakatos J. (2004). *Bevezetés a kriminalisztikába.* Rejtjel Kiadó.
- Balogh J., Edvi Illés K. & Vargha F. (1897). *A bűnvádi perrendtartás magyarázat.* Második kötet. Grill Károly.
- Bejczy A. (2011). A titkos felderítés hatékonysága és törvényessége. *Belügyi Szemle*, 59(7-8), 152-178.
- Belügyminisztérium (1952). *A bűncselekmények nyomozása, krimináltaktika I. Kötet, Általános rész.*
- Belügyminisztérium. (1963). *A büntetőeljárás kézikönyve I.*
- Bíró Gy. (2004). *Kriminalisztika.* Debreceni Egyetem.
- Bócz E. (2006). *Büntetőeljárás jogunk kalandjai.* Magyar Hivatalos Közlönykiadó.
- Bócz E. (2011). Adatgyűjtés, felderítés, nyomozás. *Belügyi Szemle*, 59(4), 61-79.
- Bócz E. (Szerk.) (2004). *Kriminalisztika I.* BM Kiadó.
- Boda J. (2015). A felderítés, hírszerzés, titkos információgyűjtés elvei és gyakorlata. *Belügyi Szemle*, 63(9), 5-29. <https://doi.org/10.38146/BSZ.2015.9.1>
- Boda J. (Főszerk.) (2019). *Rendészettudományi szaklexikon.* Dialóg-Campus Kiadó.
- Bólya L., Kocsis M. & Móra M. (1954). *Büntető eljárási jog. II. kötet.* Felsőoktatási Jegyzetellátó.
- Davies, M., Croall, H. & Tyres, J. (2010). *Criminal Justice.* Pearson
- Delmas-Marty, M. & Spencer, J. R. (Eds.) (2006). *European criminal procedures.* Cambridge University.
- Dobos J. & Kovács Gy. (2020). *Kis nyomozástan.* Kovács Gyula.
- Dressler, J. (1997). *Understanding Criminal Procedure.* Matthew Bender.
- Drusza T. (Szerk.) (2019). *A magyar elhárítás fejlődése.* Dialóg-Campus Kiadó.
- Farkas Á. & Róth E. (2000). *Előadások a büntetőeljárás jog köréből.* Bíbor Kiadó.
- Farkas Á. & Róth E. (2018). *A büntetőeljárás.* Wolters Kluwer.
- Fenyvesi Cs., Herke Cs. & Tremmel F. (2004). *Új magyar büntetőeljárás.* Dialóg-Campus
- Finszter G. (2019). Szabályozott felderítés – titkosított büntetőeljárás. *Miskolci Jogi Szemle*, 14(2/1), 280-291.

- Garamvölgyi V. & Viski L. (Szerk.) (1961). *Kriminalisztika. Általános rész*. BM Tanulmányi és Módszertani Osztály.
- Girod, R. J. (2019). *Logical Investigative Methods*. CRC.
- Herke Cs., Fenyvesi Cs. & Tremmel F. (2012). *A büntető eljárásjog elmélete*. Dialóg Campus Kiadó.
- Juhász J., Szőke I., O. Nagy G. & Kovalovszky M. (Szerk.) (1975). *Magyar értelmező kéziszótár*. Akadémiai Kiadó.
- Király T. (2003). *Büntetőeljárás jog*. Osiris Kiadó.
- LaFave, W., Israel, J. H. & King, N. (2004). *Criminal Procedure*. Thomson West.
- László J. (Szerk.) (1982). *A büntető eljárás magyarázata*. KJK.
- Magay T. & Ország L. (Szerk.) (1981). *Angol-magyar kéziszótár*. Akadémiai Kiadó.
- Magay T. Ország L. (Szerk.) (1990). *Magyar-angol kéziszótár*. Akadémiai Kiadó.
- Maraffai T. (2015). Az ügyészség mint felderítő szerv. *Ügyészek lapja*, 22(3-4.), 103-110.
- Molnár L. és munkaközössége (1957). *A büntető perrendtartás kommentárja*. KJK.
- Nyeste P. & Szendrei F. (2019). *A bünyügyi hírszerzés kézikönyve*. Dialóg-Campus Kiadó.
- Nyeste P. (2018). A titkos információgyűjtés és a leplezett eszközök, a felderítés új modellje. *Belügyi Szemle*, 66(5), 20-39. <https://doi.org/10.38146/BSZ.2018.5.2>
- Sanders, A., Young, R. & Burton, M. (2010). *Criminal Justice*. Oxford University. <https://doi.org/10.1093/he/9780199541317.001.0001>
- Szabóné Nagy T. (1966). *A büntetőeljárás rendszer alapjai*. KJK.
- Szabóné Nagy T. (Szerk.) (1987). *Magyar büntető eljárás jog. II. Egységes jegyzet*. Tankönyvkiadó.
- Tóth M. & Belovics E. (Szerk.) (2009). *Büntető eljárás jog*. HVG-ORAC.
- Tremmel F. (2006). *Bizonyítékok a büntetőeljárásban*. Dialóg-Campus.

A cikkben található online hivatkozások

- URL1: *Detection of a Crime* címszó. <https://www.britannica.com/topic/crime-law/Detection-of-crime>
- URL2: *Texas állam büntetőeljárás kódexe*. <https://statutes.capitol.texas.gov/Docs/CR/htm/CR.1.htm>
- URL3: *Alabama állam kódexe*. <https://law.justia.com/codes/alabama/2019/title-15/>
- URL4: *Montana állam kódexe*. https://leg.mt.gov/bills/mca/title_0460/chapter_0040/parts_index.html
- URL5: *Louisiana állam kódexe*. <https://law.justia.com/codes/louisiana/2019/code-of-criminal-procedure/article-101/>
- URL6: *Criminal Procedure and Investigation Act*. <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1996/25/contents;>
- URL7: *Police and Criminal Evidence Act*. <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1984/60/contents>

A cikk APA szabály szerinti hivatkozása

Székely Gy. L. (2021). A felderítés értelmezési tartományai a büntető eljárásjogban és a kriminalisztikában. *Belügyi Szemle*, 69(10), 1829-1850. <https://doi.org/10.38146/BSZ.2021.10.11>

Póczik Szilveszter

Embercsempészás, nemzetközi bűnügyi együttműködés, ítélethozatal

Human smuggling, international cooperation in criminal matters and sentencing

Absztrakt

A korábbi embercsempész-szervezetek az elmúlt 20–30 évben jelentős átalakuláson mentek keresztül, alkalmazkodtak a gazdasági, politikai, jogi környezet változásaihoz. Magyarországon például a rendszerváltozás időszakában laza szervezettségben és alkalmilag tevékenykedő, kis létszámú, változó személyi összetételű embercsempészcsoportok mára professzionálissá váltak, és beilleszkedtek a nemzetközi hálózatok kapcsolatrendszerébe. Nemzetközi szinten a kibocsátó országokban tevékenykedő toborzók és szervezők képezik a hálózat gyökérzetét. A közbülső szinten többféle, olykor speciális helyismeretet és szaktudást igénylő feladatokat kell megszervezni és elvégezni, valamint ezek elvégzését ellenőrizni. A célországához közeledve a helyi szintű felderítésért és az utolsó köztes határátlépések, illetve végül a célországba történő belépés biztonságos végrehajtásáért a helyi szintű, szükségképpen már erősen konspirált és részfeladataiban funkcionálisan elkülönülő alegységekre és specialistákra bontott szervezet a felelős. Az embercsempészet finanszírozása bonyolult illegális pénzügyi műveletekkel történik, ezekben a kriptovaluták is szerepet kapnak. A bűnüldözésnek a nemzetközi együttműködés során számos eljárási és bizonyítási problémával, valamint a bizonyítékok törvényes beszerzését és felhasználhatóságát érintő nehézségekkel kell szembenéznie. A nemzetközi szervezettségben tevékenykedő bűnözői hálózatok felderítése nemzetközi bűnügyi együttműködést igényel. A nemzetközi bűnügyi együttműködés egyik formája az EU-n belül a JIT-ként rövidített közös nyomozócsoportok megszervezése, amelyek határokon átnyúló nyomozásokat folytatnak. Innovatív megoldás, hogy a nyomozócsoport keretében más tagállam hatóságainak tagjai részt vehetnek egy adott tagállam eljárási cselekményeiben, és a kiküldött tag saját tagállamának illetékes hatóságát nyomozati cselekmény

elvégzésére kérheti fel. A nyomozócsoport által begyűjtött bizonyítékok felhasználhatók valamennyi részes tagállamban folyó büntetőeljárásban. Az Országos Kriminológiai Intézetben lefolytatott 2019. évi empirikus kutatás alapján megállapítható, hogy a magyar bíróságoknál embercsempészési ügyekben igen következetes, de differenciált ítélezési gyakorlat érvényesül.

Kulcsszavak: szervezett bűnözés, embercsempészet, nemzetközi bűnöző hálózatok, migráció, illegális bevándorlás, felderítés, kriptovaluták, nemzetközi bűnügyi együttműködés, közös nyomozócsoport (JIT), ítélezési gyakorlat

Abstract

Earlier human smuggler organizations have undergone a significant transformation by today, adapting to changes of the economic, political and legal environment of today. In Hungary, for example, loosely organized and occasionally operating human smuggler groups with changing personnel at the time of the change of regime, have become by now professional organizations integrated into international OC networks. Internationally, recruiters and organizers in the so called migration sending countries are at the root of the networks. At the intermediate level, a variety of special tasks requiring specific local knowledge and expertise need to be organized, performed and monitored. At the level of the local executors strongly conspired organizations are acting functionally separated into subunits and specialists for subtasks. Human trafficking is financed through complex illegal financial transactions, in which crypto-currencies play an important role, too. Law enforcement has to face a number of procedural and evidence problems in the international cooperation. Detecting international organized crime networks requires close international cooperation of police and judiciary authorities. One relatively new form of international criminal cooperation is the organization of JITs within the European Union that can carry out cross-border investigations. Within the framework of a joint investigation team, members of the authorities of another member state may take part in the proceedings of a given member state. The evidence gathered by the investigation team can be used directly in all participating member state. Based on the empirical research conducted at the National Institute of Criminology in 2019, it can be stated that the Hungarian courts have a very consistent but differentiated sentencing practice in human smuggling cases.

Keywords: organized crime, smuggling of people, international criminal networks, migration, illegal immigration, detection, crypto-currencies, international cooperation in criminal matters, joint investigation team (JIT), sentencing

Bevezetés

Az embercsempészás (a Btk., azaz a 2012. évi C. tv. XXXIV. fejezet 353. §) a közigazgatás rendje elleni bűncselekmények körébe tartozó, az illegális nemzetközi migrációhoz kapcsolódó reaktív deliktum, amely közbiztonsági és rendészeti kihívást is jelent egyszerre (Hautzinger, 2020). Semmiképpen nem összetévesztendő az emberkereskedelemmel (Btk. 192. §), amely többnyire az áldozat akarata ellenére, helyzetét kihasználva, gyakran kényszerrel, fenyegetést alkalmazva valósul meg, bár azzal büntetőjogi és rendészeti szempontból, valamint az elkövetés gyakorlati szempontjából szoros kapcsolatban áll. Az embercsempészás visszatérő vizsgálatának különös aktualitását a 2014/2015 fordulóján kirobbant európai migrációs válság adja. 2015 eleje óta a részben európai, részben Európán kívüli országokból Nyugat-Európába tartó illegális migránsok tömege súlyos humanitárius válságot idézett elő, és hathatós intézkedéseket követelt az érintett országok hatóságaitól csakúgy, mint az Európai Unió egészétől. Az UNHCR (az ENSZ Menekültügyi Főbiztosának Hivatala – United Nations High Commissioner for Refugees) adatai szerint 2014 végére a határokon átlépve új hazát keresők száma elérte a 60 milliót (URL2).

A bevándorlástól leginkább sújtott országokban az illegális bevándorlás és az embercsempészet évtizedek óta probléma. Nagy-Britanniában például a lakosság többsége már 2006-ban súlyos problémának látta az illegális bevándorlást, amelynek során már ekkor halálesetek is történtek. A legtöbb bevándorló Törökországból, Szerbiából és Romániából érkezett. Az illegális bevándorlás visszaszorítása érdekében 2007-ben a britek jelentősen megnövelték a bevándorlással foglalkozó hivatalnoki kar létszámát, és szorosabbra vonták az együttműködést a szervezett bűnözés elleni hivatallal. A bevándorlók közel kétharmada illegálisan érkezett, mások vízumuk lejáta után maradtak az országban. Mintegy kétharmaduk Nagy-Britanniában korábban letelepedett ismerősök vagy rokonok révén talált illegális foglalkoztatót, kb. felük pedig középfokú végzettséggel rendelkezett, de felsőfokú végzettséget csak kevesen tudtak felmutatni (Windt, 2008). Németországban is milliós volt már 2007-ben az illegálisan beérkezők, illetve illegálisan ott tartózkodók száma. Olaszország korábban is az illegális migránsok egyik kedvelt célországa volt. A zöldhatárokon főleg Közép-Kelet-Európából és Ázsiából érkeztek Itáliába, de olykor Svájc és Franciaország felől is próbáltak bejutni az Észak-Afrikából és Dél-Amerikából érkezők. A tenger irányából jövők, főleg észak-afrikaiak és Srí Lanka-iak, Szicíliaiban és a környező szigeteken értek partot, a Törökország felől érkezők Calabriát, Lampedusát tekintették célpontnak, az albánok Apuliába igyekeztek hajón (Windt, 2008). Az illegális migránsok iskolázottsági összetétele máig nem

sokat változott: többnyire húsz-harminc év közötti, alacsonyan képzett férfiak (Póczik, 2018), akik a jobb megélhetés reményében a jóléti államok egyikében, többnyire az Egyesült Királyság, Németország, Spanyolország, Ausztria, Svájc, Svédország területén szeretnének letelepedni és új életet kezdeni.

A háborúk, drasztikus politikai változások, valamint az éghajlatváltozás, környezeti katasztrófák, megélhetési válságok, nem utolsósorban pedig a kiszélesült globális kommunikációs mechanizmusok és egyéb tényezők hatására hirtelen meglóduló nemzetközi illegális vándorlás kedvező lehetőséget nyújtott a szervezett bűnözői hálózatok és csoportok számára. A legális nemzetközi migráció csatornáinak szűkössége miatt az illegális (irreguláris) vándorlók magas kockázatokat vállalnak utazás közben. A vándorlók kiszolgáltatott helyzetét használják ki a bűnelkövetők. A nemzetközi illegális migrációval kapcsolatos tapasztalatok hatására és a fenyegetések elhárítása érdekében a magyar jogalkotás új büntetőjogi tényállások, az úgynevezett határzárás bűncselekmények bevezetésével reagált, egyben szigorította az embercsempészséhez kapcsolódó szankciókat (Póczik, 2018).

Az embercsempész-hálózatok jellegzetességei

Az embercsempészet összetett, magas szintű technikai tudást és konspiratív szervezettséget feltételező bűncselekmény, ezért az ezzel kapcsolatos szolgáltatás jellegű, látszólag legális vagy kifejezetten illegális tevékenységek, mint a valódi vagy hamis okmányok beszerzése, az illegális határátlépés szervezése és/vagy az ahhoz történő segítségnyújtás, az ideiglenes elhelyezés, az idegen országokon belüli és azokon át történő szállítás stb. tarifái igen magasak, és az igények és kockázatok fokozódásával növekszenek. A Frontex (Európai Határ- és Partvédelmi Ügynökség) becslése szerint a 2017–2019 időszakban az embercsempészek több, mint 330 millió eurót kerestek a Földközi-tenger nyugati és középső részén elkövetett bűncselekményekből. Csak 2017 folyamán a migránsokat hajóval Olaszországba jutató csempészhálózatok migránsenként 1300 euróval számolva mintegy 135 millió eurót kerestek. Míg korábban a migránsok 1000–2000 eurót fizettek az Algériából vagy Marokkóból Spanyolországba történő szállításért, 2018 közepétől a díjak fejenként 3000 euróra emelkedtek, mivel az illegális migráció súlypontja a közép-mediterrán régió felől a Földközi-tenger nyugati régiója felé kezdett elmozdulni (URL5). Fennáll a veszély, hogy a jövőben az embercsempészsére szakosodott bűnözői hálózatok megnövekedett képességeik birtokában intenzívebb aktivitást mutatnak majd más bűncselekményi

területeken mint a pénzmosás, korrupció, árucsempészet, emberkereskedelem és terrorizmus (Frontex, 2020).

A korábbi embercsempész-szervezetek mára jelentős átalakuláson mentek keresztül, alkalmazkodtak a gazdasági, politikai, jogi környezet változásaihoz. Magyarországon a rendszerváltozás időszakában létrejött, lazán szervezett és alkalmilag tevékenykedő, kis létszámú, változó személyi összetételű embercsempészcsoportok mára professzionálissá váltak és beilleszkedtek a nemzetközi bűnözői hálózatok kapcsolatrendszerébe. E csoportok tagjai már a 20. század utolsó évtizedének közepére néhány tagból álló, viszonylag állandó kemény mag köré csoportosultak, majd kialakultak a stabil, vertikálisan és horizontálisan szerveződő hierarchikus embercsempész-szervezetek, amelyeknek hivatásos bűnöző tagjai tervszerű munkamegosztással rendszeres illegális haszonszerzésre törekednek (Gaál, 2005). Helyi szinten ez a hierarchikus struktúra a hatékony konspiráció előfeltétele.

A nemzetközi embercsempész hálózatok ma már többrétegűek és sokarcúak, strukturális szinten formailag egyfelől hálózat jellegűek, másfelől szervezet-szerűek. Nemzetközi szinten a hálózat gyökerét a kibocsátó országokban tevékenykedő szervezők és toborzók alkotják, de róluk tudhatunk a legkevesebbet. A kibocsátó országokban, illetve régiókban székelő gyökércsoportok élén egymással közvetlen kapcsolatot tartó, rendszerint azonos nemzetiségű vagy nyelvű, gyakran rokoni kapcsolatban álló szervezők állnak. Tevékenységük célja, hogy megfelelő számú fizetőképes illegális migránst toborozzanak, és segítsék elindulásukat a célországok felé. Fedőszervként gyakran használnak legális utazási vagy munkaerő-közvetítő irodákat. Kapcsolatban állnak a regionális szervezőkkel, akik az illegális migrációs útvonalon fekvő országokban fejtik ki tevékenységüket.

A mai illegális migráció nagy földrajzi távolságokat ível át, számos közbülső áttétel révén működik. A köztes csoportok gondoskodnak az illegális migránsok adott országba történő bejuttatásáról, elrejtéséről, pihentetéséről, a továbbszállítást végzőknek történő átadásról. A regionális, illetve végül a pontszerűen megjelölhető célterület felé közeledve a szervezettség egyre szigorúbb, szubordinációs alapú rendszerré merevedik, amelyben elkülönül a vezetői, összekötői és végrehajtói szint. A közbülső szinten többféle, olykor speciális helyismeretet és szaktudást igénylő feladatokat kell elvégezni, ezeket ellenőrizni, amit rendszerint mindkét kultúrában járatos személyek végeznek. Ilyen tevékenység egyebek között a kétnyelvű információtranszfer: a tolmácsok a kiinduló és a tranzit ország nyelvét egyaránt beszélő, bármilyen jogcímen, például valóságos vagy névházasság révén bevándorolt személyek, vagy ezek két anyanyelvű utódai. Mivel nem szakemberek, fennáll az információvesztés vagy a téves közlés

veszélye, ők maguk pedig szolgáltatásukkal olykor akaratlanul válnak bűnseggé. Az ellenőrök felügyelik a szállítások biztonságát, ők felelnek a hatósági kapcsolatok rendezéséért, a megbízhatatlan közreműködők kiszűréséért és az utaztatott személyek és csoportok továbbításáért a közbeeső ország(ok)ban.

A célországhoz közeledve a helyi szintű felderítésért és az utolsó köztes határátlépések, illetve végül a célországba történő belépés biztonságos végrehajtásáért a helyi szintű, szükségképpen erősen konspirált és részfeladataiban funkcionálisan elkülönülő csoportokra és specialistákra bontott szervezet a felelős, amely időről időre személyes ismeretségi alapon beszerezett alkalmi segítőkre is támaszkodhat. Feladatuk az államhatáron való átjuttatás. Alaposan ismerik a határterület földrajzi, infrastrukturális helyzetét, a határőrizet szervezettségét, eljárásait és alsóbb rangú személyi állományát. E csoportokban külön személyek végzik a felderítést, a szállítást, az előfutó-biztosítást és a mélységi biztosítást, valamint a távoli megbízók informálását. Specialisták végzik a különféle okmányokkal kapcsolatos (például hamisítási) feladatokat, a „honoráriumok” beszedését, elosztását és továbbítását, ahogy ezt a kábítószerüzlet pénzügyi csatornáit tekintetében is jól ismerjük.

A hálózatok központjai és a köztes, valamint helyi végrehajtó szervezetek között nincs közvetlen kapcsolat. A konspiráció követelményeinek megfelelően gyakran még a helyi szervezet sejtjei vagy tagjai sem ismerik egymást. A feladatokat és utasításokat távközlési eszközökön kapják. Korábban erre megfelelt a telefon és a kódolt beszéd, mára azonban ezek helyét – a hatóságok számára részben még ma is hozzáférhetetlen – mobil kommunikációs platformok, sőt olyan rafinált módszerek vették át, mint a webalapú szerepjátékok és játékkonzolok. Ezt igazolták az Országos Kriminológiai Intézetben lefolytatott 2019. évi célkutatás eredményei (Póczik, Bolyky & Sárík, 2019). Az akkori vizsgálatból az is kiderült, hogy bár végrehajtói szinten számos embercsempészt sikerül leleplezni, a csempész szervezetek vezetői ellen igen nehéz eredményes büntetőeljárást folytatni, a végső mozzatoként működő szervezők pedig szinte elérhetetlenek, így érinthetetlenek. A 2019. évi kutatásból kiviláglott, hogy az embercsempészek túlnyomó többsége nagy biztonsággal bűnszervezetek számlájára írható, de ezt rendkívül nehéz és gyakran nem is sikerül bizonyítani. A különféle migrációs utakon tevékenykedő embercsempész hálózatok, szervezetek és csoportok szervezettsége – különösen a funkcionális specializáció eltérései miatt – mutat bizonyos különbségeket, ezek azonban az általános képet nem befolyásolják.

Bár Magyarországon és régióinkban a 1990-es évtized végére az embercsempészes szervezett formája vált meghatározóan jellemzővé, az embercsempészesi deliktumok minőségi jellemzői a külső körülmények változásának megfelelően

és a kereslet fizetőképességének arányában változnak. Az általában alkalmazott módszer szerint a csempészek a csempészett személyeket a tranzit- vagy célállam szárazföldi vagy vízi határáig kísérik, azon átsegítik, a túloldalon pedig helyi segítők várják őket és járművel biztosítják továbbutazásukat. A tengeri régiókban, ahogy az utóbbi években tapasztaljuk, a rövid vízi utazást követően átveszik őket egyes nem-kormányzati szervezetek (röviden NGO-k) migránstaxiként üzemelő hajói, partraszálláskor pedig átadják őket a – mentésre és átmeneti ellátásra kötelezett – hatóságoknak. Máig találkozunk alkalmi elkövetőkkel vagy alkalomszerűen összeállt amatőr csoportokkal is. Ahogy korábban is ismert, az ilyen alkalmi elkövetés során ma is jellemző az államhatár taxival vagy magán gépkocsival való megközelítése, a járőrszolgálat megfigyelése, kikerülése, majd az államhatár gyalogos átlépése (Gál, 2005), illetve a gyalogos átkísérés, ami azonban hazánkban a határkerítés megépülésével igen megnehezült és kockázatosabbá vált. Ezért az alkalmi embercsempészek gyakran becsapják a migránsokat. „Megautóztatják”, majd valamely tranzitország mélységi területén magukra hagyják őket, azt hazudva, hogy már a célországban vannak. Az alkalmi embercsempészek a vándorlókat gyakran csak a célországgal szomszédos területekig vagy a célország külső határáig kalauzolják. Az utóbbiak onnantól magukra hagyva az ismeretlen terepen papír- vagy internetes térképek, vázlatok, jellegzetes tereptárgyak vagy előre gyártott tájékoztató füzetek alapján tájékozódnak. Informáltságuk azonban egyre javul (URL1). Sokan az államhatárt önállóan, általában kettő-öt fős kiscsoportokban gyalog igyekeznek illegálisan átlépni, kihasználva a sötét napszakokat, rossz látási viszonyokat és a terep adta elrejtőzési lehetőségeket.

Elkövetési módszerek, másodlagos és kiegészítő bűncselekmények

Az embercsempészetet általában kiegészítő bűncselekmények kísérik. Az embercsempészek az illegális migráns csoportokat gyakran személy- vagy tehergépjárművekben, lakókocsokban, utánfutókban, vasúti kocsikban elrejtve vagy hamis úti okmányok segítségével kísérik átszállítani a legális határátkelőhelyeken. Korábban előfordult, hogy lopott autót vagy lopott rendszámot használtak, de járműveik ma már a megbízható azonosító módszereknek és elektronikus nyilvántartás alapú ellenőrzéseknek köszönhetően szinte kivétel nélkül jogtiszta. Szállításra használt járműveiket azonban rendszeresen váltják, bérelt gépkocsikat vesznek igénybe. A tengeri migránstaxikat üzemeltető NGO-k ma már nem is leplezik saját és járműveik identitását, céljuk egyértelműen és deklaráltan a célországok népességének és gazdaságának átalakítása a migráció révén.

Gyakori az úti okmányok kapcsán elkövetett közokirat-hamisítás. A hamis okmányok korszerű technikával készülnek. Számos ország nem fordít kellő figyelmet a visszaélések megakadályozására, okmányaik nem tartalmazzak a hamisíthatóságot kizáró biztonsági elemeket. Az embercsempészek alaposan felkészítik a migránsokat új okmányaik tartalmából, valamint arra, hogyan viselkedjenek, a hatóságok kérdéseire mit válaszoljanak, a származási országokra utaló jeleket, bankjegyeket, eredeti okmányokat, ruházati emblémákat és gyári jelzéseket pedig eltűntetik. A felkészítés gyakran tanfolyami oktatásként, kollektív ismeretátadással történik annak érdekében, hogy csoportos lebukás esetén egyforma történeteket adjanak elő. A csempészek saját önvédelmük érdekében gyakran gondoskodnak arról, hogy a csempészett személyek, ha akarnak se tudjanak felvilágosítást adni az elkövetés helyére és idejére vonatkozóan. Ezért gyakran megtevesztik őket, így nem tudják, melyik országban jártak korábban vagy járnak éppen, és nem ismerik arcról az elkövetőket sem. A migránsokat kísérő embercsempészek lebukás esetén az etnikai azonosságra és/vagy nyelvismeretre támaszkodva maguk is migránsnak adják ki magukat. Olykor több hamis személyazonosságot használnak. A migránsok kiléte sem azonosítható, mert semmilyen személyes dokumentumot nem tartanak maguknál, tanúskodás és vallomástétel esetén nem működnek együtt a hatósággal, hiszen érdekezésszerűséget látnak maguk és az embercsempészek között.

A végrehajtók az illegális átlépésre kiválasztott határ mindkét oldalán feldehárítást végeznek, és a határrendészet által legkevésbé őrzött határszakaszokat preferálják. Az elkövetés ideje rendszerint a késő éjszakai időszak. Az útvonalakat és pihenőhelyeket előkészítik, ellenőrzik. Az előfutók felméri a szállítási útvonalat és veszély esetén a szállítójárművet leállítják, elrejtik, vissza vagy más útvonalra irányítják. Pihenőhelyeket rendeznek be, fő- és tartalék útvonalakat jelölnek ki, előfutót vagy terepfigyelőt és fejlett technikai berendezéseket alkalmaznak. A kapcsolattartásban alkalmazott mobiltelefonokat rendszeresen cserélik vagy idegenek nevére vásárolt készüléket használnak, illetve visszatértek a fent említett internetes eszközök mellett a nyilvános telefonfülkéből vagy rádió adóvevőn bonyolított hívásokhoz. Az embercsempészes során a csempészett csoportok nagysága igen változó, a tengereken nagyobb, a szárazföldön egyre kisebb csoportokban történik. Az embercsempészek folyamatosan keresik és építik ki rendészeti kapcsolataikat, egyfelől az információszerzés érdekében, másfelől a megvesztegetés és bűncselekményekbe történő bevonás lehetőségeit keresve, hiszen ezek a kapcsolatok profilváltás vagy alternatív bűnözői tevékenység folytatása esetén jól kamatoztathatók a tiltott, hamis és/vagy magas jövedéki tartalmú csempészáruk szállításában és forgalmazásában is.

A pihenőhelyek lehetnek a tulajdonos tudtával térítés ellenében vagy tudtán kívül igénybe vett magánbirtokok, házak, lakások, olcsó motelek, elhagyott mezőgazdasági vagy katonai épületek, amelyek a határátlépés tervezett helyszínéhez közel, de félreeső helyen találhatóak. Az elkövetők általában gondoskodnak az illegális migránsok szigorú őrzéséről és ellátásáról. Az embercsempészek körében ismert az „ismételt begyűjtés” módszere: az illegális migránsokat ráveszik, hogy a határátlépést követően kérjenek menedéket a menekültügyi hatóságnál, majd a befogadó állomásokon vagy azok környékén szervezik meg vagy újjá a migráns transzporokat. Tehát lényegében a menekültügyi befogadó központokat használják pihenő állomásként.

Pénzforgalom, finanszírozás és pénzmosás az embercsempészetben és azon túl

Az embercsempészek induláskor olykor csak előleget kérnek, az áldozatok pedig utólag fizetik ki a fennmaradó hátralékot, vagy ledolgozzák az adott összeget (ez azonban már az emberkereskedelem tárgykörébe tartozik). A migráció magas költségei és kockázatai okán a migránsok körében gyakori az illegális munkavállalás és más jogellenes cselekmények elkövetése: koldulás, prostitúció, haszonszerzésre irányuló és/vagy erőszakos bűncselekmények (Póczik, 2017). A migráció, egyebek között az illegális migráció sajátos finanszírozási formája a különösen Kelet-Ázsiában és az arab világban elterjedt hawala rendszer (Málnássy, 2016), amely eredeti jelentésében a bizalmon alapuló fizetések rendszere, de elterjedt a terrorfinanszírozás, valamint a korrupciós és kábítószerből származó pénzforgalom módszereként is. E régi intézmény már a keresztes háborúk idejében ismert volt, és az európai bankrendszer őseként is tekinthetünk rá. Ennek ellenére ma illegális pénzügyi szolgáltatásnak, tiltott banki tevékenységnek, sőt pénzmosásnak minősül. Sok-sok közvetítő bevonásával működik, és nagyban támaszkodik családi vagy regionális kapcsolatokra. Alkalmazásakor pénzmozgás csak a kapcsolati lánc végein történik. A küldő fél megkeresi a közvetítőt (hawaldar) és átadja neki az összeget, aki kapcsolatba lép partnerével a célországban, és közli vele, kinek mekkora összeget kell kifizetnie. Mindkét közvetítő levonja saját jutalékát, a címzett pedig – a hatósági ellenőrzés lehetőségének kiküszöbölésével – felveszi a számára küldött pénzt egy telefonon kapott hitelesítő kód segítségével. Előnye az anonimitás, az alacsony jutalék és a bankokénál kedvezőbb valutaváltási árfolyam. A közvetítők sokrétű kapcsolatban állnak és különféle ügyletek szaldóját számolják el egymás közt. A nyilvántartás csupán „kockás füzetben” történik, ezért szinte lehetetlen felgöngyöltetni.

Hasonló a helyzet az utóbbi néhány évben létrejött kriptovaluták alapuló fizetési rendszerekkel. Bűnözői körökben a bitcoin a legkedveltebb. Előnye az anonimitás, decentralizáltság, hogy lefoglalhatatlan és azonnali fizetést tesz lehetővé, bár a hagyományos valutákra történő átváltás már körülményesebb. A darkneten működő feketepiacokon a kriptovaluták bevett fizetőeszközök. Az egyik legnagyobb digitális feketepiacon, az AlphaBayen 350 ezer különböző illegális terméket lehetett vásárolni bitcoin segítségével. A bitcoin tranzakciókat érintő kutatás eredménye szerint mintegy 24 millióan használnak bitcoint illegális célokra, vagyis az összes használó negyede. Évente 36 millió illegális tranzakció történik, ami az összes tranzakció 44%-a, ezek összértéke évi 72 milliárd dollár, vagyis az összes tranzakció értékének ötöde. A tranzakciók mellett a bitcoin bűncselekmények esetében, például a terrorcselekmények finanszírozásában is szerepet játszhat, vagy a zsarolóvírusok esetében, amikor is az elkövetők a titkosítás feloldásáért valamely kriptovalutában követelik a fizetséget (URL3). A kriptovalutákat ezek tisztázatlan jogi státusza teszi alkalmassá a pénzmosásra. Önmagában az is vitatott, pénzként vagy tulajdonként kell-e definiálni őket, és kell-e hozzájuk banki infrastruktúrát rendelni. Ha nem, akkor a digitális pénz nem lehet tárgya a pénzmosás elleni mechanizmusok vizsgálatának, ebben azonban szintén vita van.¹

A felderítés nehézségei, a nemzetközi bűnügyi együttműködés és a közös nemzetközi nyomozócsoporthok

A nemzetközi szervezettségben tevékenykedő bűnözői hálózatok felderítése nemzetközi együttműködést igényel. A nemzetközi együttműködés egyik formája a rendőri/nyomozati együttműködés, másik formája az igazságügyi együttműködés. A rendőri/nyomozati együttműködés az Interpol (International Criminal Police Organization, 194 országot tömörítő nemzetközi bűnüldöző és információs szervezet) közbejöttével az ügynevezett SIENA rendszeren (Secure Information Exchange Network Application – Biztonságos Információcsere-Hálózati Alkalmazás) folytatott kommunikáció útján történik. Az igazságügyi együttműködés részben a nemzetközi egyezményeken alapuló jogsegélyforgalommal, részben a közös nyomozócsoporthok, ügynevezett JIT-ek (Joint Investigation Teams) felállításával valósul meg. Az Európai Unió tagállamai közötti jogsegélyforgalom a kölcsönös bűnügyi jogsegélyről szóló 2000.

¹ A kriptovaluták tekintetben az EU terrorizmus elleni küzdelemről szóló 2017/541 irányelve, illetve a pénzmosás megelőzéséről szóló 2015/849 irányelv ma már nyilvánvalóan revízióra szorul.

májusi EU jogsegélyegyezmény alapján bonyolódik.² A harmadik államokkal folytatott jogsegélyi együttműködés alapja az 1959. április 20-án kelt kölcsönös bűnügyi jogsegélyről szóló európai egyezmény (Strasbourggi Egyezmény).³ Az uniós jogsegélyegyezmény közvetlen jogsegélyforgalmat tesz lehetővé, ezzel szemben a Strasbourggi Egyezmény szerint a jogsegélyek forgalma az érintett államok központi hatóságain – elsősorban az igazságügyi minisztériumokon – keresztül, a kérés teljesítése pedig a megkeresett állam joga alapján történhet. Előzetesen vizsgálni kell, hogy a jogsegélyi kérelemben foglalt cselekmény a megkereső és megkeresett állam joga szerint egyaránt bűncselekménynek minősül-e. További lehetőséget nyújt a jogsegélyi együttműködésre a Schengeni Végrehajtási Egyezmény 53. cikke, amely szerint a szerződő felek igazságügyi hatóságai a jogsegély iránti kérelmeket egymás között közvetlenül megküldhetik, és az azokra adott válaszokat ugyanilyen módon küldhetik vissza. Ezekon kívül léteznek kétoldalú jogsegélyegyezmények is.

A több államra kiterjedően tevékenykedő nemzetközi bünszervezetek ügyében a nyomozati és igazságügyi együttműködés hatékony eszköze a kölcsönös elismerésen (Farkas, 2016) és bizalmon alapuló közös nyomozócsoport (JIT) jogintézménye. A JIT több állam nyomozó és igazságügyi tisztviselőből összeállított egység, amelyet írásbeli megállapodással meghatározott célra és időtartamra hoznak létre, hogy a részes tagállamok területén bűnügyi nyomozást folytasson. A JIT-ek létrehozása akkor indokolt, ha a már megkezdett nyomozati eljárásban a több tagállamra kiterjedő bűncselekmény felderítése rendkívül bonyolult, és az adott bűncselekmény tárgyában a több tagállamban folyó nyomozások összehangolása elengedhetetlen. Konkrétan, ha nagy ráfordítást igénylő, határon átnyúló, más tagállamokat is érintő bűnügyi nyomozása szükséges, amely az érintett tagállamok nyomozati cselekményeinek szoros összehangolását teszi szükségessé, és ezt az adott bünszervezet összetettsége és tevékenységének kifinomultsága megköveteli (Útmutató, 2017). Jellemzően ilyen bűncselekmények az embercsempészás, az ember- és kábítószer-kereskedelem, valamint a nemzetközi pénzmosás, illetve más pénzügyi, áfa- és adócsalások (Bezsényi et al., 2015). E közös nyomozócsoportok felállítása a kezdeti idegenkedés elmúltával a 2010 utáni periódusban jött igazán lendületbe (Rijken, 2006). Az évtized végére már közel száz befejezett nyomozásban vettek részt közös nyomozócsoportok. A magyar nyomozóhatóság 2011-ben vett először részt ilyen közös nyomozócsoportban. Ezek azóta idehaza is igen sikeresnek bizonyultak (Schmidt, 2017).

2 Az Európai Unió tagállamai közötti kölcsönös bűnügyi jogsegélyről szóló 2000. május 29-én kelt egyezmény és az egyezmény 2001. október 16-án kelt kiegészítő jegyzőkönyve. Lásd 2005. évi CXVI. törvény.

3 Magyarországon kihirdette az 1994. évi XIX. törvény.

Az Európai Unióban a JIT-ek létrehozása az EU jogsegélyegyezmény 13. cikke és az Európai Tanács közös nyomozócsoportokról szóló 2002. június 13-i kerethatározata alapján történik.⁴ A közös nyomozócsoport keretében a részes államok nyomozóhatóságai közvetlenül adhatják át egymásnak a rendelkezésre álló bizonyítékokat és egymás területén saját országuk joga szerint végezhetnek nyomozási cselekményeket, illetve aktívan részt vehetnek a társhatóság eljárási cselekményeiben. A JIT-ek meghatározott, de meghosszabbítható időre jönnek létre. Munkájuk befejezésekor a tagok értékeli az elvégzett munkát és az együttműködés hatékonyságát. A közös nyomozócsoportok szakértői hálózata 2005 óta tevékenykedik (Xanthaki, 2006), és időről időre útmutatókat ad ki annak érdekében, hogy előmozdítsa a közös nyomozócsoportok alkalmazását. Minden tagállam egy vagy több igazságügyi és vagy bűnüldözési szakértőt jelöl ki, akik nemzeti kapcsolattartó pontként és tanácsadóként munkálkodnak. A szakértői hálózat külön útmutatót állított össze a pénzügyi kérdések rendezéséhez (Titkarság, 2018). Az Európai Unió Büntető Igazságügyi Együttműködési Ügynöksége, vagyis az Eurojust feladata a tagállamok igazságügyi hatóságai közötti stratégiai és operatív eszközökkel történő koordináció a több tagállamban folyó nyomozások és a büntetőeljárások terén, főként a kölcsönös jogsegély és az európai elfogatóparancs révén (Szijártó, 2019). Az Eurojust segítséget nyújt a közös nyomozócsoportok szakértői hálózatának tevékenységéhez is (Útmutató, 2017).

A bűnüldözésnek a nemzetközi együttműködés során számos eljárási és bizonyítási problémával, valamint a bizonyítékok törvényes beszerzését és felhasználhatóságát érintő nehézséggel kell szembenéznie. A jogsegélyi eljárások hosszadalmasak, és az így beszerzett bizonyítékok felhasználhatósága gyakran kétséges, különösen, ha a partnerország jogrendje, illetve eljárásjoga eltér az Európai Unióban elfogadott elvektől. Bár a jogsegélyforgalomban beszerzett bizonyítékok problémamentesen felhasználhatók, a beszerzés folyamata lassú és bürokratikus még akkor is, ha a partnertestületek között bizalmi kapcsolat áll fenn. A több államot érintő ügyekben előfordul joghatósági és illetékességi ütközés. Gyakorlati problémát jelentenek a magas fordítási költségek és a fordítás nehézségei. Az embercsempészek gyakran több nyelvet, köztük ritka nyelveket vagy dialektusokat beszélő emberek, kommunikációjuk fordítása különleges ismereteket igényel, a lehallgatott telefonbeszélgetések pedig gyakran használhatatlanok a bűnüldözők számára. Schmidt Gábor az embercsempészés tárgyában indult ügyek kapcsán felhívja a figyelmet arra az érdekkonfliktusra, amely

4 Lásd az Európai Unió tagállamaival folytatott büntügyi együttműködésről szóló 2012. évi CLXXX. törvény, különösen 70/A–70/H §§.

egyrészt az eljárási garanciákat betartó büntetőeljárás, valamint a bűnszervezet teljes felszámolása, valamennyi szállítás vád tárgyává tétele, azaz a legalitás elve és a perökönómia között húzódik (Schmidt, 2017).

A magyar részvétellel megvalósult nemzetközi bűnügyi együttműködés ékes példája volt a 71 ember halálát okozó parndorfi halálkamion esetének kivizsgálása. A nyomozás a Nemzeti Nyomozó Iroda vezetésével és a Kecskeméti Járási és Nyomozó Ügyészség, majd a Bács-Kiskun Megyei Főügyészség felügyeletével a 2015. augusztus 27-én az osztrák Parndorf község közelében leparkolt kamionban holtan talált migránsok haláláért felelős bűnszervezet ellen indult, a csempészett személyek sanyargatásával, üzletszerűen elkövetett embercsempészes bűntette, valamint különös kegyetlenséggel, több ember, részben tizenegyedik életévét be nem töltött személyek sérelmére elkövetett emberölés bűntette miatt. A magyar hatóságok a 2015 szeptemberében az Eurojustnál tartott koordinációs értekezleten közös nyomozócsoport felállítását javasolták, de a német hatóságok vonakodása miatt maradt a jogsegélyi együttműködés lehetősége. A 2015 augusztusától egy éven át folyó egyeztetés az ügyben érintett országokkal hatékony nemzetközi együttműködést eredményezett. A nyomozás megállapítása szerint a 2015. augusztus 26-án az osztrák rendőrök, az A4-es autópálya mellett félreállított furgonra bukkantak, melynek rakterében talált halottak, köztük nyolc nő és négy gyerek, útközben, még magyar területen megfulladt. Az elkövetők egy 14 tagú nemzetközi embercsempész csoport tagjai voltak, akik 31 esetben, mintegy 1200 embert csempészték Németországba, ami a vezetők számára kb. 300 000 euró bevételt hozott. Szállítási módszereik rendre veszélyeztették a migránsok életét. A csempészek tudták, hogy az utasok megfulladhatnak, mégsem álltak meg, attól tartva, hogy nem kapják meg a beígért ezer eurót. A sértettek az indulás után hamarosan dörömbölve jelezték, hogy elfogyott a levegőjük. A bolgár sofőrök telefonon értesítették afgán főnöküket, aki azonban megtiltotta, hogy megálljanak, kinyissák az ajtót és vizet adjanak a bent lévőeknek. Azt az utasítást adta, ha meghalnak, tegyék ki őket valahol az erdőben. A tragédia után a csoport még két szállítmány elindítását tervezte, de időközben őrizetbe kerültek.

Mint kiderült, a 2015 elejétől augusztusig működő bűnszervezetet afgánok irányítottak, bolgár középvezetők, libanoni járműbeszerzők, valamint bolgár előfutók és szállítók vettek részt benne. Köztük szigorú hierarchia és feladatmegosztás érvényesült. A magyar hatóságok már a nyomozás elején elfogták a bűnszervezet vezetőjét, a négy szervezőt és a kamion sofőrjét. Az elkövetők állampolgársága és kapcsolatrendszere nemzetközi bűnszervezetre utalt. A csoport ellen már büntetőeljárások folytak Németországban, Ausztriában, Bulgáriában és Szerbiában is. A holtan talált 71 migráns, valamint az egy nappal később

szintén majdnem halálos kimenetelű embercsempészes ügyében Ausztriában indult büntetőeljárást a magyar Legfőbb Ügyészség 2015 novemberében átvette. A nyomozás megállapította, hogy a migránsokat a szerb-magyar államhatáron illegálisan léptették be Magyarországra a bűnszervezet Szerbiában tevékenykedő tagjai. A Szerbiából és Bulgáriából jogsegély útján beszerzett, származásra, állampolgárságra és büntetett előéletre vonatkozó bizonyítékok alapján a nemzetközi bűnöző csoport valamennyi tagját és minden embercsempész szállítását sikerült felderíteni.

Ítékezés

A 2019. évi kutatás során 76 jogerős ítélet vizsgálata alapján megállapítottuk, hogy a magyar bíróságoknál embercsempészesi ügyekben igen következetes, de differenciált ítélezési gyakorlat érvényesül, ami az önálló elkövetők, a kiscsoportban tevékenykedők és a nagy létszámú bűnszervezetek tagjainak eltérő megítélésében mutatkozik meg. A bűnszervezet keretében megvalósított bűncselekmények elkövetőivel szemben a kiszabható büntetési tétel felső határa a kétszeresére emelkedik⁵, és a szabadságvesztés büntetés fegyházban hajtandó végre⁶ – a feltételes szabadulás lehetőségének kizárásával⁷ –, emellett a Btk. egyéb súlyosabb következményeket is felsorol. Tekintve a bűnszervezetben elkövetéshez kapcsolódó rendkívüli hátrányokkal járó büntetési lehetőségeket, tapasztalatunk szerint a bírák a szigorú törvényi rendelkezések szem előtt tartásával, de igen nagy körültekintéssel szabják ki a büntetéseket, sokszor alkalmazva az enyhítő szabályokat. Erre példa, amikor az első büntényes önálló elkövetők esetében a bírák az egyébként következetesen alkalmazott végrehajtandó szabadságvesztés büntetést gyakran felfüggesztik, és az elítéltet próbára bocsátják. A külföldi elkövetőket szinte kivétel nélkül legalább négy évre kiutasítják Magyarország területéről. Magyar elkövetők esetében gyakori a jelentős összegű pénzbüntetés és vagyonekobzás kiszabása. A kiszabott büntetés szigorúságát elsősorban az embercsempészes bűncselekmény elkövetésének rendszeressége, a bűnszervezetben tevékenykedés időtartama, a részvétel minősége és az elkövetés módja határozza meg. A hosszabb ideje tevékenykedő elkövetőkkel szemben súlyosabb szankciót alkalmaz a bíróság, a bűnsegédi minőség viszont a bűnszervezetben tevékenykedés esetén is enyhítő körülményként minősül.

5 Btk. 91. § (1) bekezdés.

6 Btk. 37. § (3) bekezdés bb.) pont.

7 Btk. 38. § (4) bekezdés c) pont, 44. § (2) bekezdés b) pont.

A csempészett személy sanyargatásával megvalósuló cselekményeket súlyosabban büntetik, mint az ugyanolyan büntetési tétellel fenyegetett és gyakran előforduló üzletszerű elkövetést (Póczik et al., 2019).

A büntetések kiszabásának differenciáltságát jól tükrözi a parndorfi ügyben idehaza, a Szegedi Ítéltáblán 2019. június 20-án született jogerős ítélet. Az elsőrendű, afgán állampolgárságú vádlott, aki korábban oltalmazottként élt Magyarországon egy magyar állampolgárral élettársi kapcsolatban, valamint a másodrendű bolgár vádlott embercsempészs és emberölés büntette miatt a feltételes szabadságra bocsátást kizáró életfogytig tartó fegyházbüntetést (TÉSZ) kapott. A szállítmányt előfutóként biztosító bolgár harmadrendű vádlott életfogytiglani fegyházbüntetéséből legkorábban harminc év múlva szabadulhat. A hűtökamion bolgár vezetője – negyedrendű vádlottként – szintén (tényleges) életfogytig tartó fegyházbüntetésben részesült. Az ötöd- és hatodrendű vádlott büntetése hat, illetve öt év börtönben letöltendő szabadságvesztés lett. A szökésben lévő hetedrendű vádlottra a bíró bünszervezetben elkövetett embercsempészs és 67 rendbeli társtettesként elkövetett életveszélyt okozó testi sértés büntette miatt nyolc év börtönbüntetést szabott ki. A nyolcad-, kilenced-, tized- és tizenegyedrendű vádlottak ítélete négyéves börtönbüntetés lett. A szintén szökésben lévő tizenkettedrendű vádlott nyolc év börtönt kapott, a tizenharmadrendű vádlottat ötéves börtönbüntetésre ítélték. A Franciaországban elfogott tizenegyedrendű bolgár vádlott társtettesként, folytatólagosan elkövetett embercsempészs miatt négy év fegyházbüntetésben részesült. Négy év és nyolc hónap tartamú fegyházbüntetést kapott az a később elfogott bolgár férfi, aki ezer euróért legalább hat személyt szervezett be az embercsempészs megvalósításába, köztük a negyedrendű vádlott sofört és a harmadrendű előfutót (URL4).

Összegzés

Az országhatárok szigorú ellenőrzése és az illetéktelen behatolókkal szembeni védelme a modern közigazgatási intézmények kialakulása óta elsődleges fontosságú. Annál fontosabb, minél nagyobb számú tömeg igyekszik jogellenes módon belépni egy idegen ország területére. Ezért nem meglepő, hogy mára az idegenek illegális bejuttatása egy adott országba a bűnözés más, magasabb ismereteket és szervezetséget igénylő ágaihoz hasonlóan kvázi szakmává vált, betagozódott a nemzetközi szervezett bűnözői hálózatokba, és mind technikai, mind szervezeti tekintetben folyamatosan fejlődik. Ezt a folyamatot felgyorsította a vasfüggöny leomlása és a feltartóztathatatlan globalizáció. Az elmúlt évtizedekben a korábbi embercsempész-szervezetek jelentős átalakuláson

mentek át, alkalmazkodtak a gazdasági, politikai, jogi környezet változásaihoz. Magyarországon a rendszerváltozást követő években lazán szervezett és alkalmasan tevékenykedő csoportok működtek. Ezek a kis létszámú, változó személyi összetételű embercsempész csoportok mára professzionálissá váltak, és beilleszkedtek a nemzetközi hálózatok kapcsolatrendszerébe. Nemzetközi szinten a kibocsátó országokban tevékenykedő toborzók és szervezők képezik a hálózat gyökerét. A közbülső szinten többféle, olykor speciális helyismeretet és szaktudást igénylő feladatokat kell megszervezni és elvégezni, valamint ezek elvégzését ellenőrizni. A célországhoz közeledve a helyi szintű felderítésért és az utolsó köztes határátlépésekért, illetve végül a célországba történő belépés biztonságos végrehajtásáért a helyi szintű, szükségképpen már erősen konspirált és részfeladataiban funkcionálisan elkülönülő aleggységekre és specialistákra bontott szervezet a felelős. Az embercsempészet finanszírozása bonyolult illegális pénzügyi műveletekkel történik, ezekben a kriptovaluták is szerepet kapnak. A bűnüldözésnek a nemzetközi együttműködés során számos eljárási és bizonyítási problémával, valamint a bizonyítékok törvényes beszerzését és felhasználhatóságát érintő nehézségekkel kell szembenéznie. A nemzetközi szervezettségben tevékenykedő bűnözői hálózatok felderítése nemzetközi bünyügyi együttműködést igényel. Az EU tagállamai közötti bünyügyi együttműködés egyik, mára igen eredményesnek bizonyult formája a JIT-ek megszervezése, amelyek határokon átnyúló nyomozásokat folytatnak. E közös nyomozócsoportokban két vagy több tagállam hatóságainak tagjai jogosultak részt venni bármely részes tagállam eljárási cselekményeiben, a kiküldött tag pedig saját tagállamának illetékes hatóságainál nyomozati cselekményeket kezdeményezhet. A nyomozócsoport által beszerzett bizonyítékok valamennyi részes tagállamban folyó bünyűeljárársban felhasználhatók. Az empirikus kutatás rávilágított arra, hogy a magyar bíróságoknál embercsempészési ügyekben igen következetes és differenciált ítélezési gyakorlat érvényesül. Ezt támasztja alá a parndorfí halálkamion elkövetőinek ügyében hozott jogerős ítélet is.

Felhasznált irodalom

- Bezsenyi T. (2018). A közös nyomozócsoportok hatékonysága az emberkereskedelem elleni küzdelemben. In Frigyer L. (Szerk.), *Nemzetközi jellegű szervezett bűnözés nyomozásának kutatása információáramlási szempontból I.: Tanulmánykötet* (pp. 64-84). Nemzeti Közzolgálati Egyetem.
- Farkas Á. (2016). A kölcsönös elismerés elve az európai bünyűtőjogban I. *Ügyészégi Szemle, 1*, 93-94.

- Frontex (2020). *Risk Analysis for 2020*. Office of the European Union. https://frontex.europa.eu/assets/Publications/Risk_Analysis/Risk_Analysis/Annual_Risk_Analysis_2020.pdf
- Gaál Gy. (2005). *Az embercsempész tevékenység megjelenési formáinak és módszereinek változásai a Magyar Köztársaság államhatárán 1991-2003 között*. Doktori értekezés. Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem.
- Hautzinger Z. (2020). A migráció szabályozásának reaktív tényezői. *Belügyi Szemle*, 68(9), 47-62. <https://doi.org/10.38146/BSZ.2020.9.3>
- Málnássy A. (2016). Az európai külföldi harcosok és az Iszlám Állam támogatói által használt terrorfinanszírozási módszerek. *Terror és Elhárítás*, 2, 42-61.
- Póczik Sz. (2017). A migrációs-specifikus bűnelkövetés néhány aspektusáról. *Kriminológiai Tanulmányok*, 54, 155-180.
- Póczik Sz. (2018). A határárral kapcsolatos bűncselekmények elkövetőinek szociológiai vizsgálata a Csongrád megyei büntetőeljárások alapján. *Kriminológiai Tanulmányok*, 55, 10-28.
- Póczik Sz., Bolyky O. & Sárík E. (2019). Migrációs válság, embercsempészség, büntetékiszabás. *Ügyészek Lapja*, 26(6), 35-58.
- Rijken, C. (2006). Joint Investigation Teams: Principles, Practice, and Problems – Lessons Learnt from the First Efforts to Establish a JIT. *Utrecht Law Review*, 2, 99-118. <https://doi.org/10.18352/ulr.28>
- Schmidt G. (2017). Tradíciók versus hatékonyság - Nemzetközi együttműködés a szervezett embercsempészség miatt indult bűnügyekben. *Ügyészek Lapja*, 24(5), 79-90.
- Szijártó I. (2019). Az Europol és az Eurojust szerepe a közös nyomozócsoportokban. *Ügyészek lapja*, 26(6), 59-73.
- Titkárság (2018). *JITs-Funding-Guide_HU. A közös nyomozócsoportok finanszírozási útmutatója*. Közös Nyomozócsoporti Hálózat Titkársága. 08/01/2018, 3. verzió. https://www.eurojust.europa.eu/sites/default/files/Partners/JITs/JITs-Funding-Guide_HU.pdf
- Útmutató (2017). *Közös nyomozócsoportok - Gyakorlati útmutató*. Az EU Tanács Főtitkársága, Brüsszel, február 14. <https://docplayer.hu/106478118-6128-1-17-rev-1-mlh-tk-ia-dg-d-2b.html>
- Windt Sz. (2008). Legális és illegális bevándorlás az Európai Unió néhány fontosabb országában. In Póczik Sz. & Dunavölgyi Sz. (Szerk.), *Nemzetközi migráció – nemzetközi kockázatok* (pp. 181-424). HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft.
- Xanthaki, H. (2006). Eurojust: Fulfilled or Empty Promises in EU Criminal Law? *European Journal of Law Reform*, 8(2-3), 175-197.

A cikkben található online hivatkozások

URL1: *Egyre magasabb szintű támogatás állhat a migránsok mögött*. <https://www.origo.hu/itthon/20200201-bakondi-gyorgy-egyre-magasabb-szintu-tamogatas-allhat-a-hatarsertok-mogott.html>

URL2: *The Global Refugee Crisis, Region by Region*. <https://www.nytimes.com/interactive/2015/06/09/world/migrants-global-refugee-crisis-mediterranean-ukraine-syria-rohingya-malaysia-iraq.html?mtrref=undefined&gwh=ADBF01CE8015D0D08138F87D0296C74B&gwt=pay&assetType=PAYWALL>

URL3: *Bitcoin, a modernkori bűnözők tulipánja?* <https://arsboni.hu/bitcoin-a-modernkori-bunozok-tulipanja/>

URL4: *Életfogytiglant kaptak a parndorfi halálkamion főbb embercsempészei*. https://index.hu/belfold/2019/06/20/parndorfi_halalkamion_furgon_71_halott_menekult_masodfoku_itelet_embercsempeszet/

URL5: *After the money: Prices for people smuggling on Central and Western Mediterranean routes*. Frontex News 2020. <https://frontex.europa.eu/media-centre/news/news-release/after-the-money-prices-for-people-smuggling-on-central-and-western-mediterranean-routes-EHDFJg>

A cikk APA szabály szerinti hivatkozása

Póczik Sz. (2021). Embercsempészás, nemzetközi bűnügyi együttműködés, ítélethozatal. *Belügyi Szemle*, 69(10), 1851-1868. <https://doi.org/10.38146/BSZ.2021.10.12>

KÖZLÉSI FELTÉTELEK

A Belügyi Szemle kiemelten a Belügyminisztérium felügyeleti és szervezeti rendszeréhez illeszkedő olyan tudományos közleményeket fogad be és jelentet meg, amelyek elsősorban a rendvédelemmel, a közrenddel és a közbiztonsággal, a biztonságpolitikával, az önkormányzatisággal összefüggő kérdésekkel, a társadalmi devianciákkal, valamint a rendészet kérdéseit kriminológiai, kriminálszociológiai, büntetőjogi és rendészeti szempontból elemzi és értékeli.

A Belügyi Szemle az Open Journal Systems folyóirat-szerkesztő rendszer alkalmazáson keresztül fogadja a szerzőktől a kéziratokat.

A beküldött közlemény visszaigazolása során a Szerkesztőség tájékoztatja a szerzőket a beküldött kézirat befogadásáról és várható megjelentetéséről. A Szerkesztőség a beérkezett kéziratokat szakmai és tudományos szempontokból lektoráltatja, és fenntartja a jogot a kéziratok stilizálására, korrigálására, tipografizálására.

A Szerkesztőség másodközlést nem vállal.

A Belügyi Szemlében megjelent cikkek nem feltétlenül tükrözik a Szerkesztőség álláspontját, azok tartalmáért való felelősség minden esetben a szerzőket terheli. A lap egésze, az egyes cikkeket is beleértve, szerzői jogilag védett, ezeknek a szerzői jogi törvény keretein kívül történő bármilyen felhasználása jogellenes és büntetendő.

A cikkek a Creative Commons Attribution 4.0 International License (CC BY-NC-ND 2.0) (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/2.0/>) feltételei szerint publikált Open Access közlemények, melynek szellemében a cikkek bármilyen médiumban szabadon felhasználhatók, megoszthatók és újraközölhetők, feltéve, hogy az eredeti szerző és a közlés helye, illetve a CC License linkje feltüntetésre kerülnek.

A folyóirat megrendelhető a Szerkesztőség e-mail címén vagy telefonon.

Telefonszám: +36 (26) 795-900 / 24-600

Email: szerkesztoseg@belugyiszemle.hu

Web: www.belugyiszemle.hu

OJS: ojs.mtak.hu/index.php/belugyiszemle/index

Ára: 530 Ft

